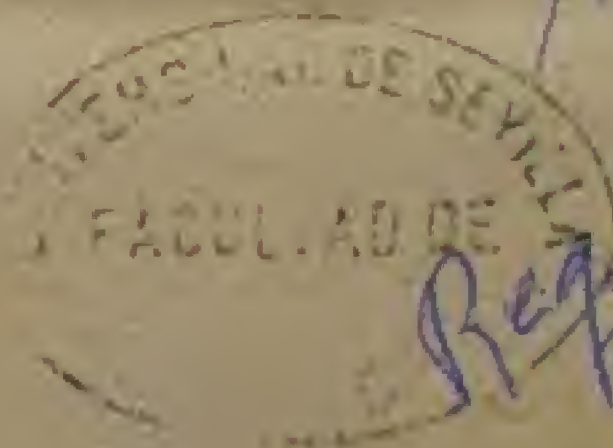

6-97

IO. GOT. HEINECCII
HISTORIA IVRIS
ROMANI

Res 10366

Reg 28730

10. GOT. HEINECCII

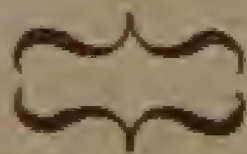
HISTORIA IVRIS

ROMANI.

EDITIO PRIMA HISPANA

AD VSUM STUDIOSAE IUVENTVTIS

ADORNATA.

CVM PRIVILEGIO.

COMPLVTI.

APVD EMMANVELEM AMIGO
ACADEMIAE TYPOGRAPHVM.

ANNO MDCCCXVIII.

EDITORES LECTORI

S.

Historia et Elementa Romani Iuris, praeclara IOANNIS GOTTLIEB HEINECCII opera, nouam accipiunt commendationem, dum Regio decreto, hispanae iuuentuti erudiendae destinantur. Porro ipsorum editio Academiae Complutensis curae mandata est: prioris autem illa, quonam modo adornata a nobis fuerit, paucis habe.

Exemplaria potissimum sequuti sumus Geneuensis Cramerianae editionis an. 1747. et alterius itidem Geneuensis apud fratres de Tournes an. 1767. Nonnulla tamen immutare necesse fuit.

Et quidem in primis, quum Historia Iuris Ciuilis (sub hac enim inscriptione opus istud ab Auctore euulgatum est) non modo originem et progressus iuris Romani, verum etiam Germanici duobus libris complectatur, posteriorem nos, tamquam hispanae iuuentuti inutilem, praetermisimus, reformatis adeo in priori, quem integrum seruauimus, in titulis, praefationibus, et indicibus, quae abscissam operis partem respiciebant.

Graecas praeterea voces, quas hinc inde per vniuersum opus eruditus Auctor spargit, nec tamen saepissime interpretatur, huius linguae ignaris negotium facessere non permisimus, ideoque latinam subiunximus interpretationem. Laudata vero fragmenta graeco ipso, nonnumquam et hebraico, sermone et characteribus retinere cordi fuit, ne veterum linguarum eruditionem tam prudenti consilio nuper stabilitam, minus adamasse videremur.

Tum, si qua locaprehendimus (fuerunt vero illa rarissima), quae sensum paullo obscuriorem, vel non satis expeditum exhiberent, addito uno aut altero vocabulo, vel interdum etiam suppresso, aut ex priori sede in commodiorem translato, lucem ipsis affundere non dubitauimus: probe memores HEINECCIUM, quod ipse in praefatione testatur, festinanter admodum id opusculum elucubrasse, nec limare accuratius potuisse. Menda etiam quae satis multa, cum in latinis, tum maxime in graecis, in priores editiones irrepserant, sustulimus.

Ceterum Elementa Iuris Romani, quae iam prelo subiacent, propediem, et adhuc castigatiora exspecta. Interim labore nostro, quantumque demum sit, frui et vale. Compluti. Postridie Calendas Februarii, an. MDCCCXVIII.

HONORATISSIMO LECTORI

S. P. D.

IO. GOT. HEINECCIUS.

QVAE plerosque facere animaduertimus, qui praefationes scribunt, ut vel rerum, quas explicant, utilitatem ac praestantiam verbis ornatissimis commendent, vel vino alioquin minus vendibili veluti hederam suspendant: eorum ego hic nihil facere constitui. Quemadmodum enim incredibilem HISTORIAE IURIS utilitatem satis perspiciunt harum rerum intelligentes, eamque re ipsa experiuntur quotidie: ita apud imperitos et veteris barbariei statores frustra verba facerem, neque ulli mortalium tantum est flumen ingenii, tanta scribendi dicendique vis ac copia, ut his hominibus, vel ad ipsum elegantiorum litterarum nomen cohorrescentibus, non dicam persuadere, sed verosimile tantum facere possit, earum ullam in iuris prudentia utilitatem esse. Et sane qui fieri posset, ut illi harum deliciarum suauitatem salubritatemque percipiant, qui quotidie carduelibus sentibusque rescun-

tur,

tur, asperumque illum victum calceatis istis dentibus suis facillime subigunt? Quare quum et rem in se commendatissimam verbis extollere, superuacuum, et surdis narrare fabulam molestissimum videatur: de utilitate praestantiaque huius studii, ut praediximus, iam non disseremus, sed instituti tantum nostri rationem reddemus iis, quibus nos, nostraque studia, vigiliis ac labores probari quam maxime cupimus.

Placuit nuper REGI nostro longe clementissimo, ut, relictâ illustri Viadrina, in Fridricianam hanc celeberrimam me conferrem, docendique munus, quo iam olim ibi non sine fructu studiosae iuventutis perfunctus fueram, postliminio obirem. Parui ego, prout decet, OPTIMI PRINCIPIS voluntati; et quamvis nouam illam migrationem declinui iam aetate, quantum fieri potuit, deprecarer, eiusque taedio conditiones splendidissimas, a REGIBVS ac REBVSPVBLICIS potentissimis mihi propositas, aliquoties repudiassem, Halam tamen familiam ac supellectilem transtuli, operamque dedi, ut obsequio erga PRINCIPEM nec prius mihi, nec antiquius quidquam esse, re ipsa ostenderem. Inciderat haec profectio mea in illud anni tempus, quo Halae praelectionum publicarum priuatarumque iam pridem factum fuerat auspiciu, nec integrum mihi erat, a disciplinarum quarundam interpretatione manus meum

res celeberrimi iam inde a felicissimis academiae huius primordiis religiose seruarent. Ne tamen paucos hos menses otio ac silentio transirem, statui iuventuti studiosae publice ea praelegere atque inculcare, quae tortuosum iuris prudentiae iter ac veluti Labyrinthum ingressurae instar fili Ariadnei esse possent. Expensis itaque, quae huc facere videbantur, vniuersis, subductisque rationibus; hanc feci cogitationum mearum summam, nihil auditoribus, qui magno numero ad has acropases confluebant, utilius fore, nihilque fructuosius, quam si iis iuris Romani originem ac progressum paullo adcuratius enarrarem. Ne vero deesset libellus, quem et in auditorio, et domi, prae manibus haberent, breues has positiones in chartam conieci, calamo tam festinante, ut saepenumero schedae adhuc madidae in officinam mittendae essent. Quamuis autem mihi veniam paratam fore putem apud aequos rerum arbitros, si quaedam vel praeteruisa, vel non satis ad amussim facta perpolitaeque deprehenderint: adfirmare tamen possum, me haud pauca obseruasse mihi videri, quae non omnibus in mentem venerunt, ac proinde breuiter perstrictis iis, quae iam ab aliis adcuratius tradita noueram, ea, quae vulgo vel omitti, vel perperam proponi solent, diligentius explicasse, meque multo plura atque exquisitiora eius generis additurum, si eo usque vitam produxerit sum-

num Numen , vt limam iterum subeat libellus paene extemporarius. Ita enim comparatum est hoc studiorum genus , ad quod nos horis tantum subcesiuus furtim veluti referimus , vt quotidiana lectio multas nobis observationes nouas sufficiat , quibus ea , quae olim in chartam conieceramus , mirifice illustrari locupletarique possint. Cuius rei vt quaedam specimina hic demus , pauca , quae interea , dum prelum feruebat animaduertimus , veluti per lancem saturam recensere iuuabit , ita tamen , vt chartae habeamus rationem , et temporis , quod nobis ob imminentes nundinas conceditur , perquam exigui.

Itaque fusius egimus (1) de edictis magistratuum , solideque , nisi fallimur , demonstrauius dictatores , consules , censores , praetores , aediles curules , tribunos plebis , quin et praefectos praetorio , adeoque omnes fere magistratus , edicta de rebus ad curationem suam pertinentibus reddidisse , quin ideo HONORARIUM illud ius dictum esse , quod omnes , qui Romae honoribus fungerentur , ipsique adeo sacerdotes , nedum magistratus , ius illud edicendi sibi arrogarent. Frustra adhuc desideraueram aliquot magistratum , qui edicta proposuerint , exempla , veluti praefectorum vrbi , praefectorum Augustalium , et quaestorum , in quae tamen in-

(1) §. 61.

terea , dum plagellae hae typis describebantur , aliud plane agens , incidi. Praefecti enim vrbi , Turcii Apro-
niani , edicta bina , alterum de carnibus , non mica-
tione , sed ad exagium vel stateram vendundis , alte-
rum de suariis eorumque canone vinario , integra ex-
stant apud Gruterum (2) : similiaque aliorum praefec-
torum passim memorat Ammianus Marcellinus (3) eo
notatu digniora , quo magis ex illis patet , etiam post
edictum perpetuum hos praefectos edicta iurisdictionis
suae caussa promulgare non desisse. Ita et praefec-
tos Aegypti Augustales eo iure vsos esse , numquam
quidem dubitaram , qui non ignorabam , eos ab Ar-
riano (4) ob proconsulare imperium *ὑπάρχος Ἀγύπτου* praefec-
tos Aegypti vocari , quique apud Tacitum (5) lege-
ram , illos loco regum in Aegypto egisse , apud eosque
et lege agi potuisse , et eorum decreta perinde habita
esse , ac si magistratus Romani constituissent. At non-
dum tamen occurrerat locus , quo diserta fieret edicto-
rum ab iisdem propositorum mentio. Talem postea
praeter spem atque opinionem reperi apud Philonem (6)
qui Auidium Flaccum , praefectum Augustalem , cru-
delem alioquin et flagitiis omnibus coopertum hominem,

(2) *Inscript. pag. 747. num. cap. 5. pag. 110.*
6. 7. (5) *Histor. Lib. I. cap. 11. et*
(3) *Histor. Lib. XXVII. cap. Annal. Lib. XII. cap. 60.*
9. et *Lib. XXVIII. cap. 4.* (6) *In Flacc. pag. 966.*
(4) *Ex pedit. Alex. Lib. III.*
Hist. Iur. Ciu.

eo tamen maxime nomine laudat, quod primis praefecturae suae annis τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν ἀνέπλυνεν ἐνομίαις, quod bonas leges in urbem Alexandrinam, et totam provinciam, induxerit. Quod profecto non aliter, quam proposito edicto provinciali, fieri potuit: ut iam non dicam de edictis repentinis, quae, prout res inciderent, promulgasse eundem Flaccum, idem Philo (7) testatur. Denique et quaestores eo iure usos esse, mihi persuasit locus Ciceronis (8) *L. Octavio et C. Cottae coss. senatus permisit, ut vini et olei decimas, et frugum minutarum, quas ante te quaestores in Sicilia vendere consueissent, Romae venderent, legemque his rebus, quae ipsis videretur, EDICERENT.* Ex eo enim manifesto patet, consules tum Romae fecisse, quod antea quaestores in provinciis, id est, vendidisse decimas, legemque venditioni, proposito edicto, dixisse, ut dubitari non possit, quin et quaestoribus commune ius edicta reddendi fuerit cum reliquis magistratibus omnibus.

Alio loco (9) de SCHOLA IVRIDICA ROMANA, Constantinopolitana et Berytensi diximus, ad easque ad saeculum sextum usque magnum concursum factum esse ostendimus. Subdubitaui adhuc, an et sub Gothicis, et Langobardicis regibus, itemque sub imperatoribus Fran-

(7) Ibid. pag. 972. (8) Orat. in Verr. III. cap. 7. (9) Lib. I. §. 36.

cicis et Germanicis, florem suum conseruavit Romanum istud gymnasium. Sed reperi quaedam veterum testimonia, quae id adfirmandum esse suadent. Apud Cassiodorum (*) enim Athalaricus, rex, professoribus Romanis stipendia integra persolui iubet, in illisque numerat etiam iuris expositorem. Et in pacto inter Leonem PP. VIII. et Ottonem M. in synodo Lateranensi anno 1464. inito, a Theodorico de Niem (10), Melch. Goldasto (11), Io. Schiltero (12), aliisque edito, sub finem dicuntur ea omnia facta esse in patriarchio Lateranensi, in ecclesia S. Saluatoris, synodo constituta a pluribus viris catholicis, episcopis et abbatibus, insuper iudicibus et LEGIS DOCTORIBVS per quos quum intelligi nequeant doctores, sollemni ritu in academiis creati (quos aetas illa ignorasse omnino videtur), manifestum est, intelligi professores legum, qui Romae tum docendi munere fungebantur. Quo quantius pretii testimonio simul confirmatur, quod alibi obseruauimus (13), iuris ciuilis in foris Italiae a Iustiniani temporibus ad Lotharii Saxonis imperium permagnam fuisse auctoritatem, quamuis postremis temporibus defuerint, qui cupidae legum iuuentuti viam ad iuris pruden-

(*) Varior. Lib. VIII. cap. 21. (11) Constit. imp. Tom. I. pag. 34. (12) Inst. iur. publ. Tom. II. Lib. II. tit. 10. (13) Lib. I. §. 413.

dentiam monstrarent, et ob eam potissimum causam desertam hanc ab aliis prouinciam PEPO, IRNERIVS, alique Bononienses, occuparint.

Sed haec scribentem, et plura tecum, lector, confabulari volentem interpellant me operae, et praefationem non sine conuicio flagitant. Abrumpendum itaque fuit filum, reliquis, quae dicenda supererant, alii occasione sepositis. Tu itaque vale, meisque conatibus faue. *Halae e museo prid. Kal. Octobr. CXCXXXIII.*

QVAE mihi hunc adornandi libellum octauo abhinc anno fuerit occasio, amice lector, quamque paene praecipiti festinatione ille a me tunc in chartam coniectus sit, ex ea, quam primae editioni praemisi, praefatione, satis ut opinor perspexeris. Non potui ergo non tum vereri, ne ea scriptione satisfacisse videar quam paucissimis, iique saltem, quibus nihil, nisi quod eximia quaedam cura scriptum perpolitumque sit, placere solet, perfectius quid atque elegantius sint a me desideraturi. Quum enim ea sim tenuitate ingenii, ut et si adnitar, omnesque animi nervos intendam, vix quidquam, quod oculis tuis dignum videatur, proferat: quanto minus mihi sperare licuit, subitaneum hoc et vix satis praemeditatum opusculum vlli viro docto, maxime in tam vbere, quem saeculum nostrum vidit, talium librorum prouentu esse placitum? Enimuero multo aliter, quam metueram, res accidit. Tantum enim abest, ut Hecyrae Terentianae fato explosus sit hic libellus, ut tametsi auditorum tantum vsibus initio destinatus, tamen et extra academiae nostrae pomeria inuenerit lectores, et distractis paene diuenditisque exemplaribus omnibus, noua eaque nitidior editio iam pridem flagitari coeperit. Cur ea non prius prodierit, illi norunt, quibus bibliopolarum res paullo sunt perspectiores. Demum tamen moras omnes, egregii publici studio ruperunt viri integerrimi IO. et HERM. VERBEEKII, qui alieni ab execrabili illo libellos alienos furtim recudendi consilio, cum priore bibliopola ita composuerunt rationes, ut eis iure recudendi hanc iuris historiam vltro cedere non dubitarit. Quum ergo hi operis redemptores nullis sibi parcendum ducerent sumtibus, ut et splendidissimis typis chartaque prodiret in lucem: debere ego hoc mihi visus sum lectoribus aequis, ut, qui antea imperfectum illud opusculum tam aequo animo tulerunt, ii iam aliquid si non perfectius, at adcuratius tamen limatusque a me accipiant. Itaque

tôt

tot licet occupationibus distractus, infirmaque valetudine prope oppressus, me recensendo huic libello accingo, multa, quae deesse videbantur, suppleo, quaedam nouis veterum testimoniis firmo, quaedam, ut sit, emendo ac muto, idque tanto studio, ut si quis opus hoc nouum esse crediderit, eum ego non aberraturum a vero esse existimem. Fecerimne operae pretium, tuum, *beneuole lector*, erit iudicium. Me certe noua haec opera nauata iuris prudentiae maximopere delectauit, ut adfirmare possim, illam mihi et curas, quibus tum excruciar, plerasque abstersisse, et ad amissas difficili morbo vires recuperandas firmandasque mirifice profuisse. Ceterum ne sic quidem dubito, quin alii eandem rem acturo permagnum reliquerim spicilegium. Experiundo enim didicisse mihi videor, nullam esse difficiliorem veteris historiae partem, quaeque pluribus egeat, paucioribusque instructa sit subsidiis, quam historiam iuris prudentiae. Siue enim veterum rerum publicarum, siue ecclesiae Christianae res et fata quis scribere constituerit, tot exstant incorrupta veteris aevi monimenta, ut se copia fere inopem reddi animaduertat. At quis, quaeso, veterum vel ad historiam iuris scribendam, vel vitas iureconsultorum enarrandas adpulit animum? Quotus quisque tot doctorum hominum, qui rei publicae Romanae annales adcuratissima industria condiderunt, ea, quae ad artem nostram pertinent, non obiter attigit? Solus fere DIONYSIVS HALICARNASSENSIS ea, quae de iure et legibus, earumque interpretatione obseruatu digniora esse animaduertebat, diligentius videtur persequutus. Sed inuiderunt nobis fata maximam operis incomparabilis partem, ut, quae ab anno ab V. C. 312. acciderunt, hodie fere sciamus iuxta cum ignarissimis. Liuius enim, et si qui alii res Romanas tradiderunt, res potius bello praeclare gestas, quam quae circa leges euenerint, memoriae prodiderunt, et, si quid de his quoque memorant, illas, quae ad rem publicam perti-

nere viderentur, quibusque tamquam seditionum flabellis populum agitabant tribuni plebis, paullo diligentius descripserunt, plerisque, quae ad ius priuatum amplificandum perlatae fuerant, vel praetermissis, vel leui saltem brachio tactis. Plura eius generis, eaque praeclara procul dubio in tot libris suis obseruauerant veteres iureconsulti, qui, si exstarent integri, non mag-nopere fortassis laboraremus. Sed hos quoque siue Triboniani industria, siue illaetabili quodam artis nostrae fato amisimus, ut pro instructissimo adparatu et ferculis delicatioribus, hodie reliquiis dumtaxat, tamquam parasi, perfruamur. Solum POMPONII fragmentum nobis seruauit Tribonianus, si seruatum dici potest, quod nobis vbique, ut videtur luxatum, mutilatumque superest. Saltim plura ac pleniora non scripsisse iureconsultum, nemo sibi temere persuaserit, nisi simul totum Enchiridii libellum duabus tribusue plagulis constitisse, velit existimare. Ita fere omnia intereiderunt, ex quibus veteres, quorum aetas in beatiora saecula inciderat, iuris originem, progressum, fata, legum auctores, eorumque finem ac consilia, edictorum, senatusque consultorum aetatem, iuris consultorum vitam, ac quae eorum in iuris prudentiam exstiterunt, merita discere potuerunt. Iacent hodie tot excellentissimi ingenii viri paene omnes illacrymabiles et obruti multa nocte, quia carent vate sacro, et, si dicendum, quod res est, nondum iuris historiam, sed eius paucissima squallidaque rudera, post tot eruditissimorum virorum lucubrationes, habemus. Sed qualecumque istud sit, quod in communi tot veterum monumentorum naufragio interitum euasit, aequi profecto bonique consulendum, et quidquid vel in veterum annalibus, vel in ipsis libris nostris, de iuris prudentiae fati vel obiter notatum occurrit, in rem vertendum videtur. Quod ego quidem hoc libello an praestiterim nescio, conatum me saltem esse id praestare, nullique propterea labori, nullisque vigiliis parsisse

se et scio, et quemuis, qui libellum perlustrare volue-
rit, facile perspecturum, arbitror. Interea, dum alii
meliora dederint, vtere meis, tuamque beneuolentiam,
quae mihi et senescenti paullatim ad quidlibet in rei pu-
blicaе litterariae commodum conandum incitamento erit,
mihi integram, quaeso, conserua, atque illibatam. Vale,
lector benevole. Halae, prid. Id. Mart. ciciḡccxxx.

XX
* * * * *
XX

IO. GOT. HEINECCI
HISTORIA IVRIS ROMANI.

CAPVT I.

DE ORIGINE ET PROGRESSV IVRIS
ROMANI SVB REGIBVS.

§. I.

OMA Albanorum colonia, sed ini-
tio magno aduenarum maxime ad
asylum Romuli confluentium con-
cursu, postea et totis ciuitatibus
gentibusque dedititiis intra moenia
receptis sensim suppleta, mores ac
religionem maioris patriae aliarum
coloniarum exemplo retinuit.* Quum

Quomodo
Romani initio
sine lege iu-
re certo ege-
riant.

ergo illi patrū mores in scripturam nondum essent re-
ducti: vrbs Roma initio sine lege certa, sine iure certo,
egisse dicitur Pomponio l. 2. §. 1. D. de orig. iur.

* Dionys. Halicarn. *Antiqu.* τῶν Νομίτωρος ἀρχῆς, δευτέρῃ δὲ
Rom. Lib. I. cap. 45. Romam καὶ τριακοστῷ καὶ τετρακοσιστῷ
diserte vocat τῆς Ἀλβαν ἀποικίαν, μετὰ τὴν Ἰλίου ἀλωσιν, ἀποικίαν στί-
Albanorum coloniam. Et paullo λαντες Ἀλβανοί, Ρωμύλου καὶ Ρήμου
post cap. 72. addit: τῷ δ' ἐξῆς λέγει τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν ἔχοντων, κλίζου-
Histor. Iur. Ciu. A Ρώ-

Πρώτον altero deinde Numitoris anno, post Ilium vero captum 432. Albani, Romuliet Remi ductu, COLONIAM miserunt, condideruntque ROMAM. Vti vero colonias deos, mores, instituta, sacra cum metropolibus communia habuisse, pluribus exemplis proba-

uit Ez. Spanhem. de usu et praest. numism. Tom. I. Dissert. VIII. pag. 580. sequ. ita de Romanis et Albanis Strabo Lib. V. pag. 353. edit. nou. diserte scribit, eos communia habuisse καὶ ἱερὰ, καὶ ἄλλα δίκαια πολιτικά, cum sacra, tum alia iura civilia.

§. II.

Id quomodo
intelligen-
dum.

Quod tamen nolim eam in partem interpreteris, ac si populus Romanus nullis plane legibus, nulla actionum norma sub vrbis incunabula vsus sit: (qui enim fieri potuisset, vt sine lege in ciuitatem coalesceret turba incondita, et extorris patria hominum colluies?) sed sensus est, Romanos initio iure scripto caruisse. * Quod commune illis fuit cum gentibus plerisque antiquissimis. Tacit. Annal. Lib. III. cap. 26. Justin. Histor. Lib. I. cap. 1. et Lib. II. cap. 7. Porphy. περὶ ἀποχῆς de Apocha Lib. III. pag. 283. edit. Lugdun. anni 1620.

* Nimirum lex lata Pomponio est ius constitutum, seu scriptum. Id vero ipse opponit iuri incerto vel consuetudini. Sine iure ergo certo egerunt, quod sine lata lege et iure scripto viderent. Bynkershoekii Praetermiss. pag. 236. sequ. edit. nou.) Similiter Dionys. Halicarnass. Antiqu. Lib. X. cap. 1. Οὐπω γὰρ τότε ἢ ὅτε ἰσονομία παρὰ Ρωμαίοις,

ἢ τε ἰσονομία, ἢ τε ΕΝ ΤΡΑΦΑΙΣ ἅπαντα τὰ δίκαια τεταγμένα: nondum enim erat apud Romanos ius aequum omnibus ciuibus, nec omnibus ex aequo suffragandi potestas erat, nec IN SCRIPTVRAM relatu erant iura omnia; vbi itidem ἰσονομία legum aequabilitas opponitur τοῖς ἐν γραφαῖς δίκαις, scriptis iuribus.

§. III.

Regum arbitria defectum legum supplebant.

Quum vero, vt in noua ciuitate permulta incidere-
rent, quae ad illos antiquae patriae mores componi non poterant: res ipsa poposcit, vt ea omnia temperarentur regum arbitriis, * quae vetustissimis mortalibus pro legibus erant. Seneca Epist. 90. Justin. Histor. Lib. I. cap. 1. Atque inde est, quod omnia initio MANV a re-

gibus gubernata esse, dicit Pomponius l. 2. §. 1. D. de orig. iur.

* Dionys. Halicarn. Lib. X. cap. 1. vbi de statu iuris civilis sub regibus: τὸ δίκαιον δὲν ὑπὸ νόμος ἐμψυχος, viva ac spirans lex, vti loquitur Philo de vita Mosis, Lib. II. pag. 506.

§. III.

Quidquid ergo vel fieri, vel omitti a ciuibus vel-
lent reges Romani: id propositis, vel per praeconem regia pro lege erant.
promulgatis EDICTIS praecipiebant. * Quod facientes manu omnia gubernare dicebantur.

* Hinc passim scriptores mentionem faciunt EDICTORVM regiorum ALBIQUE REGII veluti Liuius Lib. I. cap. 32. et 44. Dionys. Halicarnass. Antiqu. Lib. III. cap. 50. Lib. III. cap. 13. Lib. V. cap. 1. MANUS ergo REGIA erat potestas regum edicendi, quaecumque e re publica videbantur, quaeque legibus et moribus patriis nondum erant definita. Quo sensu manus accipi videtur a Tacito in Agric. Cap. 9.

§. V.

Eum rei publicae statum vel ideo aequo animo ferebat populus, quod reges ad fastigium huius maiestatis non ambitio popularis, sed spectata inter bonos moderatio, iustitiaeque fama euexisset. Quandoquidem tamen, vti recte obseruauit Cicero, ad diuers. Lib. VIII. epist. 16. omnia incerta sunt, quum a iure discessum est, nec praestare quisquam potest, quale futurum sit id, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine: non sane mirandum est, ferocem populum, libertatisque cupidum magis, quam patientem, Romulo ipso paullo rigidius dominante, mox LEGES flagitasse, * et tales quidem, quas ipse curiatis comitiis sciuisset.

* Libertatis enim argumentum se, dicebant, legibusque redditam esse censebant ciuitatem, quae se in pristinam libertatem adse-
ruisset. Testimonia plurima Lucani, Quintiliani, Claudiani, aliorumque melioris aevi auctorum

collegit Io. Fridr. Gronovius in *Statium Papin. Silu. Diatr. I. Cap. 2. pag. 11. sequ.* Addo ego, et Graecos ita loquutos, veluti Aristotalem, qui dum *Politie. Lib. III. cap. 11.* ex instituto quaerit, πῶς ἂν πολὺται μάλιστα, ὑπὸ τῆ ἀρίστη ἀνδρῶν ἀρχισται, ἢ ὑπὸ τῶν

ἀρίστων νόμων; praestetne a bono viro regi, an a bonis legibus? manifesto imperium boni viri pro principatu; imperium bonae legis pro libertate accipit. Hinc semper, qui libertatis, iidem et isonomias adpetentissimi esse solent.

§. VI.

Idque et rei publicae forma exigere videbatur.

Immo hoc vel ideo suo quodam iure postulabant Romani, quod Romulus ipse non merum principatum instituerat, ceu ex male intellecto loco Taciti *Annal. Lib. III. cap. 2. et l. 2. §. 1. D. de orig. iur.* vulgo colligunt, sed summum imperium ita communicaverat cum patribus et populo, ut REX senatui praeset, populum rogaret, bella administraret, et ius in vrbe diceret: PATRES consilia cum rege de re publica caperent, magistratusque gererent: POPVLVS denique in comitiis de legibus, de bello et pace, nec non de magistratibus creandis curiatum ferret suffragia. * Dionys. Halicarn. *Antiqu. lib. II. cap. 14.*

* Recte ergo L. Ampelius *Lib. memor. cap. 50.* tria esse observat rerum publicarum genera; esse tamen et quartum genus, quod Romani commentati sint, ut ex his tribus unum efficerent. His non obloquitur Pomponius, dum omnia aliquamdiu a regibus manu gubernata esse memoriae prodit; ut adeo merito miremur, virum doctissimum Scipionem Gentilem in *Disp. illustr. de iure publ. Rom. Disp. I. §. 2. p. 8.* scribere non dubitasse: quod Pomponius scribit;

initio civitatis nostrae omnia manu a regibus gubernabantur, quod nihil aliud est, quam summum omnium rerum arbitrium ac indicium penes eos fuisse: id de regibus Romanis dici non posse, nec a Pomponio dictum, existimamus. Adeo totam illam legem Pomponio adiudicare mavult vir eximius, quam credere, reges initio omnia manu gubernasse: quod his verbis veram βασιλευς regiam potestatem plenissimam, describi putaret.

§. VII.

Hinc latae leges curiatae.

Hinc ipse ROMVLVS leges quasdam curiatas ad populum tulit, l. 2. §. 2. D. de orig. iur. Quum enim ip-

se

se populum uniuersum primum in tres TRIBVS, Tatiensem, Lucerem, et Ramnetem, hasque deinde in triginta CVRIAS descripsisset: Dionys. *Lib. II. cap. 7.* Festus, voce: Curiae; quoties ferendae essent leges, populo indicebat comitia, peractisque sacris et addicentibus auspiciis, cum rogabat verbis sollemnibus: VELITIS IVBEATIS, Romani. (QVIRITES enim multo post a Romulo, in coelum, ut fingeant, rapti, cognominari coeperant. Flor. *Histor. Lib. I. cap. 1.*) Quo facto curiae ibant in suffragia, et, quod plures sciuerant, id pro lege erat, et legis curiatae nomine veniebat. * Vnde lucem capit definitio legis §. 4. *Inst. de iure nat. gent. et ciuit.*

* Videntur LEGES CVRIATAE tantum ad Seruii Tullii regis tempora obtinuisse. Hic enim noua inuenta populi partitione in classes, ut potentiorum atque opulentiorum suffragia plebis infimae turbaeque proletariae consiliis praevalerent, pleraque per comitia CENTVRIATA explicauit. Accesserunt postea demum comitia TRIBVTA, in quibus plebiscita potissimum fiebant tribuum suffragiis. Demum libera re publica tam rarae esse coeperunt LEGES

CVRIATAE, ut eo nomine, mutata notione venirent decreta, quibus magistratibus maioribus imperium militare auspicii causa deferabatur. Liu. *Lib. V. cap. 46. et Lib. VIII. cap. 38.* De qua lege curiata inter viros doctissimos, Car. Sigonius et Nic. Gruchium acrem intercessisse disputationem nouimus. Scripta amoebea eo pertinentia *Thesouro Antiquitatum Romanarum Tom. I. pag. 531. seqq.* inseruit Graevius.

§. VIII.

Talium legum curiatarum a ROMVLO perlatarum vestigia passim exstant, non quidem in vetere tabula, quam Franc. Balduinus se a Io. Barthol. Marliano accepisse, scribit ad *leges Romuli*, pag. 22. Tom. I. *Iurisprud. Roman. et Attic.* (eam enim a recentiore manu esse, nemo negauerit: vid. Schubart. *de fatis iurisprud. Rom. Exerc. I. pag. 64.*) sed apud auctores veteres, * ex quibus eas collegerunt, cum alii, tum Ant. Augustinus, Iustus Lipsius, Fulv. Vrsinus, Franc. Balduinus, et his omnibus accuratior Paull. Merula *de legib. Rom. cap. 2. seqq.* ut adeo falsi sint Iustinianus *Nouell. XXXVII. praef.*

Exempla legum Romuli.

praef. et Gratianus, can. 1. distinct. 7. qui a Romulo nihil omnino legum latum, existimarunt.

* Tales leges ad ius priuatum et animaduersionem in facinorosos homines pertinentes, apud Dionys. Halicarn. Lib. II. cap. 26. sunt sequentes: mulier, quae secundum sacras leges conuenit in manum, particeps bonorum sacrorumque mariti esto. Patri in liberos ius vitae et necis, illosque ter venundandi ius esto. Tertium venundati et manumissi e patris potestate exeunto. Sordidas sellulariasque artes ciues ne faciunt, sed studiis militaribus reiue rusticae vacanto. Temetum mulier ne bibito. Ex aliis scriptoribus hae colliguntur: SEI PATRONOS

CLIENTEI FRAVDEM FAXIT, SACER ESTOD. Seru. ad Virgil. Aensid. Lib. VI. v. 622. Quod natum erit, parentes tollunto. Monstrosos partus sine fraude exponere ius esto. Moenia sancta sunt. Plutarch. in Romulo pag. 30. Est quoque fragmentum legis Romuli de nuruum in soceros saeuitia apud Festum in voce: Plorare: cui occasionem dedisse mulierum Sabinarum a Romanis raptarum ferociam, suspicatur Merula de Legib. Rom. cap. 2. §. 4. Reliqua Romuli instituta ad sacra et rem publicam, atque adeo ad ius publicum, pertinent.

§. VIII.

Nec non a Numa, Tullo Hostilio, et Anco.

Sed et sequentes reges leges quasdam curiatis ad populum tulisse constat. ET NVMA quidem POMPILIUS eas potissimum, quae ad sacra pertinere visa sunt, adiecit, Tacit. Annal. Lib. III. cap. 26. quas ipse in octo partibus pro totidem classibus descripsit*. Dionys. Halicarn. Antiqu. Lib. II. cap. 65. DE TVLLI HOSTILII legislatione testem habemus eundem Dionysium ibid. cap. 23. qui et Lib. III. cap. 28. laudat legem de tergeminis ex publico alendis, ad suam usque aetatem obseruatam. Reperta etiam quaedam ab ANCO MARCIO, Tacit. Annal. Lib. III. cap. 26. qui tamen Numae praecipue, aui, instituta in vsum reuocasse fertur. Liu. Hist. Lib. I. cap. 32.

* Sacris istis institutis, quibus simulato nocturno cum Egeria nympa congressu auctoritatem conciliabat, Liu. Lib. I. cap. 19. Dionys. Lib. II. cap.

61. 62. callide utebatur Numa, ad eo acriora vincula legibus ciuilibus inicienda. Sic ut vites diligentius putarent ciues, sanxerat: ne quis diis ex vite im-

pu-

putata libaret. Plin. Hist. nat. Lib. XIII. cap. 12. et Lib. XVIII. cap. 12. Ne insanos sumtus sepeliendis cadaueribus coenisque impenderent, instituerat: ne quis vino rogum respergeret: Plin. ibid. Lib. XIII. cap. 12. neue pisces, nisi squamosos, ad polluctum emeret. Plin. ibid. et Lib. XXXII. cap. 11. Ne termini nefarie mouerentur, neue pellicatus glisceret in ciuitate, vel fidem quisquam impune fallere auderet, callide praeceperat ut Terminus Deus esset, et si quis terminum exarasset, ipse cum bobus Diuis sacer esset: Dionys. Halicarn. Lib. II. cap. 76. Festus in voce: Termino. Ne pellex aram Iunonis tangeret: si tetigisset, criminibus demissis agnum feminam caederet. Fest. in voce Pellices. Denique, ut Fidei numen omnes metuerent. Dionys. ibid. cap. 72. Proprie ad leges ciuiles Numae pertinent sequentes: Si quis liberum hominem dolo malo occiderit, parricida

esto: sin imprudens, in concione pro capite occisi et natis eius arietem offerito. Festus, in voce: Parricida. Si filiusfamilias, volente patre, uxorem duxerit, patri eius venundandi potestas ne esto. Vidua intra decem menses luctus ne nubito. Plutarch. in Numa, pag. 71. Addimus legem regiam, cuius mentio fit. l. 2. D. de mort. infer. ne mulier, quae praegrans mortua fuerat, nisi exciso partu humetur. Eius enim auctorem esse NVMAM, ex ipsa illius indole colligit Ant. Augustin. de Legib. et senatusconsult. pag. 130. Sunt, qui Mosis leges, sunt qui Pythagorae instituta Numae ab oculos fuisse contendunt. Clem. Alex. Stromat. Lib. I. pag. 304. Euseb. Praeparat. euang. Lib. VIII. cap. 6. pag. 410. Sed, uti prius vix probabile: ita posterius manifestum falsum, et ob rationes chronologicas absurdum est. Liu. Histor. Lib. I. cap. 18. Dionys. Lib. II. cap. 60.

§. X.

TARQVINII PRISCI lex, quae quidem ad ius priuatum pertineat, a veteribus nulla describitur: at tanto plures laudantur SERVII TVLLII, non curiatae tamen, sed centuriatis, uti videtur, comitiis perlatae*. Quas deinde omnes vno edicto sustulit, suo omnia arbitrio, tamquam tyrannus, acturus TARQVINIVS SUPERBUS. Dionys. Halic. Antiqu. Lib. V. cap. 2.

* SERVIVS TVLLIVS non modo Romuli et Numae leges reuocauit in vsum: Dionys. Lib. III. cap. 13. sed et plures nouas sanxit, veluti de iudiciis, Dionys. ibid. cap. 29.

de libertinis ciuitate donandis, ibid. cap. 26. 27. 28. Cicero pro Cornelio Balbo cap. 24. de ciuib. ob aes alienum in vincula non ducendis: Dionys. Lib. III. cap. 12. de filio patrem

ver-

An et a reliquis regibus.

verberante Festus, *in voce*: *Plo-*
care. Denique de contractibus et
iniuriis priuatis Dionys. *Lib. III.*
cap. 17. Vnde Tacitus *Annal.*
Lib. III. cap. 26. Praecipuus,
inquit, *Seruius Tullius sanctor*
legum fuit, quos etiam Reges
obtemperarent. Nam cum in to-
to imperio suo, tum in feren-
dis legibus tam popularis erat,
vt non modo de patrum, sed
et regia potestate dimidium de-
traxisse videretur. Dionys. *ibid.*
cap. 29.

§. XI.

Regii impe-
rii finis.

Sed non diu tyrannidem tulit ferocissimus populus.
Mox enim regnari Romae desiit, postquam TARQVI-
NVS SVPERBVS ex magno imperio non nisi maximam
retinens licentiam, euersis legibus, oppressoque popu-
lo, ciuium suorum incurrit odia, regno ipsaque ci-
uitate pulsus anno V. C. 244. Flor. *Lib. I. cap. 1.*

§. XII.

Legum re-
giarum indo-
les.

Ex his omnibus intelligitur, leges Regum Roma-
norum fuisse paucas, easque, siue verba, siue rem
ipsam consideres, priscam simplicitatem vbique redo-
luisse, fini tamen reipublicae, qui in potentia belli-
ca consistebat *, si paucissima Numae instituta ex-
ceperis, tam callide attemperatas, vt Romulum ip-
sis Graecorum legislatoribus anteferre non dubitet Dio-
nys. Halicarn. *Lib. II. cap. 23. seqq.*

* Fuit noua res publica ex ea-
rum numero, quarum finis est, *ὅς*
πάντα πρὸς τὸ κρατεῖν καὶ πρὸς πόλε-
μον νομοθετοῦνται, vt cuncta ad
potentiam bellumque gerendum in-
struantur. Aristot. *Polit. Lib.*
VII. cap. 14. Nimirum quum
nec ager Romanus admodum am-
plus, nec artificum in promiscua
turba magna multitudo, nec
commodus ad commercia insti-
tuenda portus esset: non pote-
rat non intelligere Romulus, ne-
que agriculturam, neque opes
per opificia vel commercia ad-
quirendas finem esse posse no-
uae rei publicae, ac proinde
ipse auctor erat ciuibus suis, vt

omnia ad bellicam potentiam re-
ferrent, commendabatque iis *ἐν*
μὲν τοῖς ὀνείοις πολέμοις τὸ διὰ τῶν
ὀπλων κράτος, *ἐν δὲ ταῖς ἐμφυλίοις*
παρὰ χάρις τὴν ὁμοφροσύνην, καὶ σώ-
φρονα, καὶ δίκαιον ἐκαστεβίον, in ex-
ternis bellis armorum potentiam in
ciuilibus vero tumultibus concor-
diam, temperantiamque, et iusti-
tiam. Dionys. Halic. *Lib. II. cap.*
7. Et ad hunc finem pleraeque le-
ges regiae comparatae fuerunt. Ple-
raeque, inquam. Numam enim
id in primis egisse, vt fero-
cem populum ad pacis studia
paullatim inflecteret, iam supra
diximus. Flor. *Histor. Lib. I.*
cap. 2. et 8.

CA-

CAPVT II.

DE STATV IVRIS ROM. AB EXACTIS REGIBVS
AD LATAS LEGES XII. TABB.

§. XIII.

Regibus lege tribunicia, id est, a Iunio Bruto tum
tribuno celerum lata exactis, bini consules rei
publicae eorum loco pracesse coeperunt, eadem auc-
toritate potestateque ac olim reges, vt si a vo-
cabulo, numero, ac diuturnitate dignitatis discesseris,
nihil omnino de regio imperio deminutum videretur *.
Liu. *Lib. II. cap. 1.* Unde et regiae maiestatis impe-
rium consulatus vocatur a Liuius *Lib. III. cap. 2.*
Nimirum ex perpetuo annum placebat, ex singulari
duplex imperium, ne potestas vel mora vel solitu-
dine corrumpetur: CONSULESQUE adpellati pro regibus,
vt consulere se ciuibus suis debere meminissent. Flor.
Histor. Lib. I. cap. 9.

* Vere ergo manebat forma
rei publicae pristina, vt nomen
magis quam potestas regum abo-
lita videretur. Vere regia potes-
tas erat penes consules. Patri-
bus quoque salua erant, quae an-
tea habuerant, iura: nec popu-
lo ius de legibus, honoribus,
bello ac pace statuendi adimeba-
tur. Attamen quum consules tan-
tum patricii generis initio eli-
gerentur, nec plebi adhuc via
pateret in senatum: id praeci-
pue agebant patres, vt oppres-
sa plebe res publica paullatim
aristocratiae schema indueret. Sa-
ne id consilium non celauit, sed
ingenue professus est Appius
Claudius, dum obiurgatus a Va-
lerio ob callida illa plebem op-
primendi consilia, his se ver-
bis defendit: *Αὐτὸς εἰς χαλεπότητα,*
καὶ πομπῶν ἀνθρώπων προστασίαν
ἀνείδισέ μοι, μισοδημίῳ τε καὶ ὀλι-
γαρχικῶν ἀποκαλῶν, ὅτι τῆς
ΑΡΙΣΤΟΚΡΑΤΙΑΣ παρέχομαι, κοι-
νὰ πάντων ὑμῶν ἐστὶ καὶ συμφέροντα.
Quod autem me difficilem adpel-
luit, et malorum hominum ante-
signanum, infensumque plebi, et
paucorum potentiae studiosum quod
ARISTOCRATIAM tueor, com-
munia mihi vobiscum sunt crimi-
na. Dionys. Halicarn. *Lib. VI.*
cap. 62.

B

§. XIII.

§. XIII.

Qualis tum
iuris Romani
facies.

Iam quae ab eo tempore fuerit iuris Romani facies, paucis ita describit Pomponius: *exactis deinde regibus lege tribunicia, omnes leges hae exoleuerunt, iterumque coepit populus Romanus incerto magis iure et consuetudine ali, quam per latam legem: idque prope Vīginti * annis passus est. l. 2. §. 3. D. de orig. iur.*

* Non congruit annorum numerus, si legas VIGINTI. Nam ab exactis regibus ad conditas XII. tabulas non viginti, sed sexaginta fere anni elapsi sunt: ut probabile sit, primam syllabam VI maiusculis litteris expressam signum numeri senarii fuisse, adeoque legendum esse SEXAGINTA. Bynkershoekii *Praetermiss. ad l. 2. D. de orig. iur. pag. 237. edit. nou.*

§. XV.

Leges regiae
adhuc pro mo-
ribus vale-
bant.

Enimuero id denuo non ita accipiendum est, ac si interiecto tempore exleges vixerint Romani. Potius quum ius incertum legi latae opponat Pomponius, (§. 2.) sensus est leges regias non amplius tamquam ius scriptum, sed tamquam mores maiorum et consuetudines patrias viguisse. Tantum enim abest, ut leges olim a regibus latae vel populi scito abrogatae sint vel non usu exoleuerint, (quod iam refellit Rupertus *ad Enchir. Pompon. Lib. I. cap. 4. pag. 61. edit. nou.*) ut permultas a primis coss. confirmatas esse, quasdam et in ipsas XII. tabulas migrasse satis constet*.

* Dionys. Halic. *Lib. IV. cap. 2.* Τὸς νόμους τὸς περὶ τῶν συμβολαίων τὸς ὑπὸ Τυλίου γραφίνας, φιλαυθρόωνες καὶ δημοσικῆς εἶναι δόξαντας, ὅς ἀπαντας κατέλυσε Ταρκύνιος, ἀνεγένεσαντο. *Leges Tulii de contractibus, humanas admodum et populares, quas in uniuersum Tarquinius sustulerat, reuocarunt in usum.* Et paucis interiectis: Καὶ τ' ἄλλα πρῶτον, ὅσα κατὰ τὸς πρότερος ἐθισμῶς

ἔπαρτον, ἀπέδοσαν: ceteraque omnia secundum praeas consuetudines facere permiserunt. Non ergo valebant amplius leges regiae, tamquam ius scriptum, nisi quatenus de nouo legibus sacris essent firmatae. Et hinc ius patriae potestatis, quod ex ipsius Romuli legibus esse obseruauimus, (§. 8.) MORIBVS esse receptum testatur Vlpianus *l. 8. D. de bis, qui sui vel al. iur.*

§. XVI.

§. XVI.

Et quis quaeso dubitet, quin post Tarquini etiam exsiliū legum regiarum vsus haud exiguus fuerit, quum iisdem temporibus eas singulari opere collegerit C. PAPIRIVS*? Sane si nullus plane earum legum superfuisset vsus, eas colligendo maximas nugas egisset Papirius. Ius istud PAPIRIANVM, quod SEXTO potissimum libro leges ciuiles, reliquis sacras comprehendisse videtur, *l. 2. §. 2. D. de orig. iur.* luculento commentario illustrauerat GRANIVS FLACCVS, *l. 144. D. de verb. signif.*

Hinc ius Pa-
pirianum.

* Huius CAII PAPIRII meminit Dionys. Halicarn. *Antiq. Lib. III. cap. 50.* additque eum Numa leges post Ancum regem in usum reuocasse, tanquam pontificem maximum. Non ergo SEXTI praenomen habuit ille iuris Papiriani auctor, sed sexto libro comprehendit leges ciuiles, idque vel inde probatur, quod Cuiacius se in codice MSC. legisse testatur in libro VI. Papirii, ut facile nota numeri senarii in praenomen mutari potuerit. Non magis verum est PVBLII praenomen, quod occurrit in eadem *l. 2. §. 36. D. eod.* adeoque et ibi errauit Pomponius, nisi legere malis: in primis peritus publici iuris Papirius.

§. XVII.

GRANIVS ille FLACCVS, de cuius gente et libris quaedam non vulgaria obseruauit Ludou. Carrio *Emendat. Lib. I. cap. 4.* Iulio Caesari fuit σύγχρονος coetaneus, ceu ex Censorino *de die nat. cap. 3.* obseruauit Dukerus *de Latinit. vet. Ictor. pag. 156.* Laudat enim ibi Censorinus *Grani Flacci librum, quem ad Caesarem de indigitamentis scriptum reliquit.* Idem ergo videtur, cuius exstitit in ius Papirianum commentarius, qui tamen iam pridem haud leui iuris prudentiae incommodo perit*.

Cuius inter-
pres Granus
Flaccus.

* Exstat fragmentum bene longum, quod ex ipso iure Papiriano citat Macrobius *Saturnal. Lib. III. cap. 11.* ex Grani vero Flacci potius commentario esse obseruauit Vesselingius *Obseru. Lib. I. cap. 4.* Immo ex eodem probabile est, Seruium et Festum deprompsisse fragmenta legum regiarum, quae supra (§. 8. * et 9. *) attulimus. Nam ne illa quidem stilum redolere temporis, quo Romae regnatum est, notauit Io. Nic. Funccius *de puerit. Lat. linguae, cap. 3. §. 5. pag. 224.*

§. XVIII.

§. XVIII.

Quae deerant
edictis sup-
plebant con-
sules.

Pauciores tamen superfuisse leges regias, quam quae nouae rei publicae formae sufficerent, facile est ad intelligendum, idque ipse observauit Dionysius Halicarn. *Antiqu. Lib. X. cap. 1.* dum scripsit: Τῶτων δὲ τὰ μὲν πολλὰ τοῖς ἐπιτέροις τῶν ἀρχόντων ἀριστίνδην ἐπιδεικνυμένων ἀκρίβεια ἢ ἐπὶ τὰς ἀρχάς· κομίδῃ δὲ ἐλίγα τινὰ ἐν ἱερῇς ἢ βίβλοις ἀποκείμενα, ἢ νόμων ἔτιχε δύναμιν: Id ius maxima ex parte constabat virorum potestate praedictorum praeiudiciis, et PERPAVCA in sacris libris habebantur, quae legum vim obtinebant. Hinc quemadmodum initio reges pleraque, de quibus leges scriptae non exstabant MANV, (§. 3.) id est, propositis edictis, (§. 4.) GVBERNABANT: ita consules non minore quam reges auctoritate praediti, (§. 13.) edictis tum pleraque moderabantur. *

* Rem luculenter eodem loco probat Dionysius ubi diserte ait: Ὡς δὲ ἐπ' αὐτὰντο μοναρχέμενοι, τοῖς κατ' ἐνιαυτὸν ὑπαίτουσιν ἀνέκειτο τὰ τοῖς ἀλλὰ τῶν βασιλέων ἔργα, καὶ ἡ τῆς δικαίης διάγνωσις, καὶ τοῖς ἀμεισθηῖσι πρὸς ἀλλήλους ὑπὲρ ὅτου δίκης, ἐκείνοι τὰ δίκαια οἱ διαίτησις ἤσαν: imperio regio cessante, eoque ad annuos magistratus translato, inter cetera regia officia

iuris quoque cognitio ad eos translata est, atque illi, lite quacumque de causa inter aliquos orta, iura reddebant. Postea observat ea, quae constituissent, tamquam translata servata esse a successoribus, ut ne dubitari quidem posse videatur, quin de edictis consularibus loquatur Dionysius.

§. XVIII.

Tribunorum
plebis
origo et potestas.

At his consulatus luminibus non parum offecit nova potestas TRIBVNORVM PLEBIS, anno ab exactis rebus decimo sexto creatorum a plebe per truculentiam patriciorum ad seditionem consternata, quum facta in montem sacrum secessione; patribus et id novum libertatis praesidium, et leges sacratas * extorsisset. Livius, *Lib. II. cap. 32.* Valer. Max. *Lib. VIII. cap. 9. ex. 7.* Flor. *Histor. Lib. I. cap. 23.* His enim creatis initio numero quinque, postea decem, Liu. *Lib. III. cap. 30.* patres non modo sua de constituenda aristocratia consilia valde turbata, sed et legislatoriae potestas

DE STAT. IVR. AB EXACT. REG. AD XII. TABB. 13

tatis partem non minimam in plebem translata esse non sine indignatione animaduerterunt.

* *Sacratae* dicebantur hae leges, quia iis erat sancitum, ut si quis aduersus illas fecisse diceretur, alicui deorum cum familia pecuniaque sua SACER esset. Festus, in voce: *Sacrata*. Hinc alibi, ubi de sacro homine disserit, adducit veterem formulam: SI QVIS EVM, QVI EO PLEBISCITO SACER SIT OCCIDERIT, PARRICIDAE SIT. De legibus sacratis

tum latis adcurate egit Car. Sigon. *de iure ciu. Rom. Lib. I. cap. 6. pag. 26.* de aliis tali sanctione poenali munitis Radolph. Forner. *Rer. quotidian. Lib. VI. cap. 15. pag. 295 seqq. Thesaur. iur. ciu. Tom. II.* Non enim hae tantum, sed omnes simili sanctione munitae, leges SACRATAE vocantur. Perizon. *Animadu. bis. 10r. pag. 418. sequ.*

§. XX.

Ex eo tempore frequentissimi ac paene quotidiani esse coeperunt furores tribunicii, non modo aduersus impotentem patrum dominationem, sed et ad evertendam aristocratiam, quam senatus adfectabat. Quin nouas iam rogationes quotannis ferebant ad plebem, quas haec tanquam ad minuendam patrum auctoritatem comparatas, tributim facile ratas habebat, nisi vnus vel alter tribunorum plebis reliquis collegis intercederet. Liu. *Lib. III. cap. 49.* *Lib. VI. cap. 35.* Dionys. Halic. *Antiq. Lib. X. cap. 37.* Quaecumque vero plebs, plebeio illo rogante magistratu, constituerat, PLEBISCITA vocabantur. §. 4. *Inst. de iure nat. gent. et ciuil.* quemadmodum leges proprie dictas, id est, a toto populo latas POPVLISCITA eleganter vocat Cornelius Nepos. *Alcibiad. cap. 5.*

Plebiscita ab
iis rogata.

§. XXI.

Quo frequentius itaque plebiscita condebantur, eo rariores erant LEGES, ut post illas a Iunio Bruto primo Consule latas, et aliquot Valerias et Publilias, non alia fere memoretur, quam ATERIA TARPEIA anno V. C. 300. comitiis centuriatis perlata, qua cautum, ut liceret omnibus magistratibus,

Lex Ateria
Tarpeia.

τὰς ἀκοσμήτας ἢ παρὰ νόμον
ἔχουσας

ἐπὶ τὴν ἐαυτῶν ἐξουσίαν ζημιῶν. τὸ μέντοι τίμημα ἔκ ἐπὶ αὐτοῖς ζη-
μίσαν, ὅπως ἔναι δοκεῖ, κατέλιπον, ἀλλ' αὐτοὶ τὴν ἀξίαν ὥρισαν, μέγισ-
τον ἀπεδείξαντες ὅσον ζημίας δύο βόας καὶ τριάκοντα πρόβατα:
suae potestatis laesae reos mulctare: multae tamen modus non
mulctantium arbitrio relictus esset, sed ad ipsas praefinitus,
ne scilicet mulcta quantumvis grandis, duos boues et
triginta oves excederet *. Dionys. Halic. Lib. X. cap. 57.

* Ita hanc legem describit
Dionysius, at plura tamen de illa
notanda sunt ex aliis auctoribus.
Nam primo satis probabile est
pro δύο βόας καὶ τριάκοντα πρό-
βατα duos boues et triginta oves,
inverso ordine legendum esse δύο
πρόβατα καὶ τριάκοντα βόας
duas oves et triginta boues.
Quum enim minor ouium, quam
bouum prouentus esset, Festus in
voce: *Peculatus* diserte scribit:
ante aes. aut argentum signa-
tum, ob delicta poena grauissi-
ma erat DVARVM OVIVM
et TRIGINTA BOVM. Deinde,
quum haec poena ante aes signa-
tum exigi consueverit, aes au-
tem Romae primum signaue-
rit Servius Tullius rex Plin.
Hist. nat. Lib. XIVIII. cap. 2.
Lib. XXXIII. cap. 3. unusquis-
que videt, hunc mulctae modum
non primum hac lege, sed iam
inde ab antiquissimis temporibus
fuisse definitum. Hinc vir doc-
tissimus Io. Koolius Ultraiecti-
nus, libello singulari ad legem
Aleriam Tarpeiam, cap. 2. pag.
1507. *Thesaur. iur. ciu. Tom. V.*
observat duo potissimum hac le-

ge sancita fuisse: primum ut om-
nibus magistratibus fas esset mulc-
tare eos, qui sibi non obtem-
perarent, quum antea id ius soli
consules habuissent, Dionys. Ha-
lic. Lib. X. cap. 57. alterum, ut
numerum ouium bouumque certa
pecunia, et quidem ouem aeris
denis, bouem centenis redimere
liceret. Gell. *Noct. Att. Lib. XI.*
cap. 1. Festus in voc. *Aestima-
ta*, *Ouibus*, *Mulcta*. An vero et
modus hic ea lege primum defi-
nitus sit, ut mulcta duas oves
et triginta boues non excederet,
merito dubitat ob locum Festi in
voce: *Peculatus*, ex quo hunc
poenarum modum iam ante aes
signatum obtinuisse vidimus. Ce-
terum ex hac lege nata postea es-
se videntur edicta praetoris: SI
QVIS IVS DICENTI NON OB-
TEMPERAVERIT, l. 1. D. si
quis ius dic. non obtemper. item-
que: SI QVIS IN IVS VOCA-
TVS NON IERIT, QVVM
EVM IRE OPORTERET, VT
IS IN MVLCTAM PRO IVRIS-
DICTIONE MAGISTRATVS
CONDEMNETVR. l. 2. pr. et §.
1. D. si quis in ius voc. non ierit.

XXII.

Lex Terentil-
la de legibus
scribendis.

PLEBISCITA vero, quae ex eo tempore multo fre-
quentius condebantur, pleraque magis ad ius publicum
quam

quam ad priuatum pertinebant. Quum vero consules
tantum non regiam maiestatem adfectarent, tribuni ple-
bis eandem perpetuis concionibus impugnarent, adeo-
que neutra pars alteri potestatem ferendi leges conce-
deret: misera fuit iuris conditio tantisper, dum ferocis-
simus tribunorum anno V. C. 293. ad plebem ferret, ut
quinque viri crearentur legibus de imperio consulari scri-
bendis. Quod populus in se ius dederit, eo consulem usu-
rum. Liu. Lib. III. cap. 9. Quin et ut iuri de omnibus
negotiis publicis aeque ac priuatis scribendo, decemviri
crearentur. Dionys. Halic. *Antiqu. Lib. X. cap. 3.*

§. XXIII.

Magna haec ac diuturna seditionum materia, nec
patribus plebi, nec hac illis quidquam concedere vo-
lentibus. Denique anno V. C. 300. auctore T. Romilio
in legis Terentillae sententiam factum est SC. ut legati
mitterentur in Graeciam, qui describerent Graecarum
ciuitatum leges, ex quibus deinde DECEMVIRI LEGIBVS
FERVNDIS extra ordinem creandi, corpus aliquod Ro-
manarum legum conficerent. Quod SC. deinde, rogante
Sicinio tribuno plebis, plebiscito firmatum est. Dionys.
Halicarn. *Antiqu. Lib. X. cap. 57. seqq.*

SC. de lega-
tis in Grae-
ciam mitten-
dis plebiscito
firmatum.

§. XXIII.

Missi itaque eodem anno in Graeciam legati, non
decem uti apud Pomponium in l. 2. §. 4. D. de orig. iur.
est, cuius textum tamen leui verborum traiectione emen-
dat Bynkersh. in *Praetermiss.* pag. 238. edit. nou. sed
tres, SP. ALBVS, A. MANLIVS VVLISO, et SER. SVLPICIVS
CAMERINVS, qui insequente anno magnam inde retule-
runt peregrinarum legum farraginem, quae postea prae-
cipuus fuit fundus legum XII. tabularum*. Dionys. Halic.
Antiq. Lib. X. cap. 60. Liu. Lib. III. cap. 31.

Si in Grae-
ciam missi le-
ges descrip-
serunt.

* A quibusnam vero ciuita-
tibus petierunt leges? ATHENAS
exprimit Liuius Lib. III. cap. 31.
attamen et alias Graeciae ciui-

tates addit. Contra accita esse quae usquam egregia observat Tacitus *Annal. Lib. III. cap. 27.* quod tamen ad Graecas urbes, quae erant in Italia, id est, ad Magnae Graeciae ciuitates restringere videtur Dionys. Halicarn. *Lib. X. cap. 58. et 61.* De Lacedaemone adhuc sub iudice lis est, unde leges quasdam petitas esse adfirmant Plin. *Epist. Lib. VIII. epist. 24.* Athen. *Deipnosoph. Lib. VI. cap. 21.* et Ammian. Marcell. *Lib. XVI. cap. 5.* ne-

§. XXV.

Ex quibus potissimum compilatae leges XII. tabularum. Legatis cum illa legum farragine Romam reuersis, creati sunt DECEMVIRI legibus ferendis, quorum veluti antesignanum APPIVM CLAVDIVM fuisse constat. Et hi quidem summum, quod acceperant, imperium initio tanta moderatione animi administrabant, ut paene populares viderentur, simul per otium componebant X. tabulas, interprete vti HERMODORO viro prudente, Epheso tum exsule, statuamque ob nauatam illam Decemuiris operam merito, teste Plinio *Hist. nat. Lib. XXXVIII. cap. 5. **

* HERMODORVM illum Epheseum vrbe sua expulerant ciues per ostracismum, non crimine villo exsilium istud meritum, sed virtute, qua ceterorum ciuium suorum luminibus officere videbatur. Quod consilium adeo damnauit Heraclitus philosophus, ut diceret: Ἀξίον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀποθανεῖν παῶσι, καὶ τοῖς ἀνέβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν, οἱ τινες Ἐρμόδωρον ἐαυτῶν ὀνηστὸν ἐξέβαλον, λέγοντες, Ἡμέων μὴδ' εἰς ὀνήστὸς ἔστω· εἰ δέ τις τοῖστος, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων: merentur Ephesii omnes adulti mori, impu-

beribusque vrlem derelinquere, quoniam Hermodorum suum benefactorem expulerunt, dicentes: nostrum nemo meritis excellat, quoniam si quis erit talis, alibi degat, et cum aliis. Diogen. Laërt. *Vit. philos. Lib. VIII. segm. 2.* Cic. *Tuscul. quaest. Lib. V. cap. 36.* Exstat praeterea epistola, quae inter Heracliteas tertia est, in qua per somnium se vidisse ait, ad Hermodori leges vniuersi orbis diademata accedere, et ex Persarum more ἐγκλείοντας τὸ στόμα προσκυνεῖν αὐτῆς, ore obnoluit: eus adorare. Immo addit Sibyllam cum

DESTAT. IVR. AB EXACT. REG. AD XII. TABB. 17

cum alia plurima, tum id quoque vaticinatam esse:

Εἰς ἱάδος γάμος ἡγεῖται σαρδὸν Ἰταλίδας.

Venturum Ionia sapientem ex vrbe Latinis.

Vid. Stanleii *Hist. philos. Parte VIII. cap. 3. pag. 832.* Sed fungus sit, qui fucum non videat. Non sane ipse has leges scripsit Hermodorus, quod Strabo *Lib. XIII. pag. 951. edit. nou.* vellet videretur, sed, ut Pomponius *l. 2. §. 4. D. de orig. iur. scribit, auctor decemuiris fuit ferendarum legum, id est, ut ego interpretor, consilio illos iuuit et obscuriora interpretatus est. Quamobrem illum dicemuirorum interpretem vocat Plinius Hist. nat. Lib. XXXVIII. cap. 5.* Et quis, quaeso, dubitet quin illis opus fuerit interprete, nulla Graecae sapientiae cognitione imbutis? Falluntur etiam, qui et Iustinianum

verbis *l. 2. §. 19. C. de vet. iur. enucl. hasce itaque leges et ADORATE, et obseruare, ad illud Heracliti somnium alludere, et pontificem cap. 5. X. de praescript. Hermodoro Ephesini legislatoris elogium tribuere contendunt. Maran. de acquit. pag. 15. Tom. I. Opp. edit. nou. Ephesinus enim legislator ibi est Theodosius imp. qui concilium Ephesinum indixit, Ciron. Obseruant. Lib. I. cap. 15. Euer. Otto praefat. Tom. III. Thes. iur. ciu. cap. 1. pag. 4. quemque praescriptionis tricennalis auctorem esse, praecclare docuit Gonzal. Tellez Tomo II. Parte II. pag. 673. ut mirum sit, virum doctissimum postea cum Io. Sauarone ad Sidon. *Epist. Lib. VIII. epist. 6.* pro Ephesinus rescribi iubere Eugenius legislator.*

§. XXVI.

Priores has tabulas anno V. C. 303. promulgatas Quorum decem initio propositae. prius populo, et centuriarum suffragiis more maiorum probatis; tabulis siue eboreis, *l. 2. §. 4. D. de orig. iur. siue roboreis, et paucis annis post aeneis inciderunt, Liu. Lib. III. cap. 7.* et pro rostris, id est, eo loco, cui postea circumactis plus quam centum annis, nauium Antiatum rostra suffixa nomen fecerunt, Plin. *Hist. nat. Lib. XVI. cap. 4.* Liu. *Lib. VIII. cap. 14.* Flor. *Lib. I. cap. 11.* publice proposuerunt, Liu. *Lib. III. cap. 34. et 57.* Dionys. Halic. *Lib. X. cap. 66.* *l. 2. §. 4. D. de orig. iur.* sparso simul rumore, duas adhuc tabulas illi corpori ad perfectionem deesse. Liu. *Lib. III. cap. 34.* *Hist. Iur. Ciu.*

§. XXVII.

Postea ad-
ditis duabus
reliquis, im-
perium abro-
gatum decem-
uiris.

Quum vero deinde in tyrannidem abiret illud decem-
uirale imperium, ac proinde populus magno duarum
reliquarum tabularum desiderio teneretur Appii Clau-
dii libidine et iniquitate * factum est, ut insequente
anno 304. magistratu se abdicare cogerentur decemui-
ri, publicatis tamen prius duabus, quae deesse diceban-
tur, tabulis. Dionys. Halicarn. *Lib. X. cap. 69.* Liu.
Lib. III. cap. 37. Itaque tota illa legislatio XII. con-
stitit tabulis, fonte universi publici priuatique iuris. Liu.
Lib. III. cap. 34.

* Nihil maiorem decemuiris
invidiam concitavit, quam Appii
iniquitas, qui alienato in libidi-
nem animo, ut Virginia puella
quantocyus potiretur, contra suam
ipse legem vindicias secundum
servitutem decernere non dubi-

tauerat. Inde enim maxima sedi-
tio, inde caedes Virginiae vel po-
tius parricidium, inde motus cas-
trensis, denique Appii carcer,
omniaque ad plebis voluntatem
instituta, quae fusius exsequitur
Liu. *Lib. III. cap. 43. sequ.*

§. XXVIII.

In iis ta-
men et leges
regiae mo-
resque patrii.

Neque tamen ex solis peregrinis legibus novum is-
tud legum Romanarum corpus confectum est *, sed et
ex legibus patriis plura in illud migrarunt, ceu iam
supra exemplo patriae potestatis ostendimus. (§. 15.)*
De lege, quam de patronis et clientibus tulerat Romu-
lus, idem adfirmat Servius *ad Virgil. Aeneid. Lib. VI.*
v. 622. de quibusdam Numae institutis, Festus *in vo-*
ce: Murrata. Quapropter et Dionys. *Lib. II. cap. 28.*
monet, leges regias in XII. tabulis exstitisse, et *Lib.*
X. cap. 66. generatim docet, leges illas decemvirales com-
positas esse *ἐκ τῶν ἑλληνικῶν νόμων, καὶ παρὰ τῶν σφίσιν*
ἀρχαίων ἐθισμῶν, tum ex Graecorum iure, tum ex patriis
eorum consuetudinibus. Non mirum itaque est Romanos,
excisa a Gallis vrbe, leges etiam regias una cum XII. ta-
bulis per Italiam conquiesuisse. Liu. *Lib. VI. cap. 1.*

* Non leuem quorundam re-
prehensionem incurrunt Romani,
quod peregrinas leges adsciuerint,
quum non omnes leges omni qua-

drare rei publicae ex ciuilibus pru-
dentiae principiis notissimum sit.
At primo non omnes illae leges
peregrinae fuerunt, sed plerisque
iam pridem sua Romae constitit
auctoritas. Deinde non sine de-
lectu ex illa Graecarum legum
farragine corpus quoddam infor-
me et sibi dissimile composue-
runt decemuiro, sed prudente
adhibita ἐκλογῇ electione ea tan-
tum, quae concinna rei publicae
suae videbantur, in tabulas illas
retulerunt. Tum porro non omnes
leges peregrinas seruabant inte-
gras, sed eas prout e re esset
emendabant, suaeque ciuitatis ac-
commodabant moribus, ceu ad
oculum patebit, si quis leges
Atticas cum Romanis contulerit,
quod praeter alios fecit Pard. Pra-
etius in *Iurisprud. vetere, To-*

mo *IPH. Thes. iur. ciu. Deni-*
que in tanta patrum plebisque
aemulatione ipsam necessitatem
Romanis id consilium extorsisse
satis patet ex oratione Romilii
apud Dionys. Halicarnass. *Lib. X.*
cap. 58. ut iam non dicamus
et alias gentes peregrina institu-
ta non adspernatas esse. Lycur-
gum enim e Cretensibus leges
suas accepisse, docet Plato in
Minoe. Charondae quoque et Za-
leuci leges non nisi exterorum
institutorum συλλογὴν collectio-
nem quamdam fuisse, obseruant
Diodor. Sicul. *Biblioth. Lib.*
XII. cap. 11. et Strabo *Lib. VI.*
pag. 398. Quin prudentiam Ro-
manorum, quam adscitis extero-
rum institutis ostenderunt miri-
fice laudat Sallust. in *Bell. Ca-*
tilin. cap. 52.

§. XXVIII.

Leges illae XII. tabularum, scriptae quidem verbis antiquis, ac proinde posteris paullo obscurioribus, Ho-
rat. *Lib. II. Epist. 1.* Seneca *Epist. 114.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XVI. cap. 12.* Symmach. *Epist. Lib. III. epist. 44.* non tamen in metrum vel carmen umquam redac-
tae sunt *. Eu. Otto *praef. Tomi III. Thesaur. iur. ciu. cap. 1. pag. 5.* Viguerunt postea constante usu, et multis
iuris nostri capitibus dederunt originem, adeo ut Cice-
ronis tempore, qui iuris prudentiae dare vellent ope-
ram, ipsa verba tamquam carmen necessarium ediscere
cogerentur. Cicero *de legib. Lib. II. cap. 23.*

* Vocantur quidem hae leges
CARMEN, veluti apud Cicero-
nem loco paullo ante laudato. Sed
carmen de quibusvis verbis con-
ceptis, etiam prosaicis usurpa-
tur. Sic apud Liuium *Lib. III.*
cap. 64. reperimus rogationis car-

men, et *Lib. X. cap. 38.* dirum ex-
secrationis carmen; denique apud
Ciceronem *pro Muræna, cap. 12.*
formula: SVIS VTRISQUE
SVPERSTITIBVS PRAESEN-
TIBVS ISTAM VIAM DICO:
INITE VIAM vocat carmen

compositum. Eodem modo et oratione usurpari, ostendit Giss. Graeca vocabula *μῆλος*, *ὑμνος*, bert. Cuper. *Obscrv. Lib. II. cap. 23. p. 219. sequ.*

§. XXX.

An illis derogatum per legem Aebutiam!

Quum tamen quaedam in illis rigidiores priscorum mores redolerent, deteresa paullatim illa vitae austerioris rubigine, populus capita quaedam abrogasse dicitur lata lege AEBVSIA. Id enim plerique colligunt ex loco Gellii *Noct. Attic. Lib. XVI. cap. 10.* Videri potest qui de ea lege operosissime egit Abr. Vielingius *de furto per lanc. et lic. concepto, cap. 6. pag. 94. seqq.* Tamen et aetas et ipsa legis istius sententia incertissima manet.

* Attulerat Charondas ad *Udalr. Zasii Catalogum legum monumentum*, ex quo, si genuinum esset, lex illa posset mirifice illustrari:

L. AEBVTIVS. TR. PL. VIR. POPVLARIS. LEGEM. TVLIT. AD. POPVLVM. VT. XII. TABB. CAPITA. QVAE. INVTILIA. ESSENT. REIP. TOLLERENTVR. QVAE. LEX. MVLTIS. CONTRADICENTIBVS. TANDEM. ROGATA. EST.

Sed vereor, ne a falsaria manu sit totum istud monumentum, mirorque laudatissimum Vielingium id non observasse. Locus Gellii satis obscurus est. Ait enim auctor: *sed enim quum proletrarii, et Assidui, et Sanates, et vades, et subvades, et viginti quinque asses, et taliones, furiorumque quaestio cum lance et licio euauerint, omnisque illa XII. tabularum antiquitas, nisi*

in legis actionibus centumviralium caussarum, LEGE AEBVTIA lata, consopita sit: studium scientiamque ego praestare debeo iuris et legum vocumque earum, quibus utimur. Ex eo enim Gellii loco alii colligunt, centumvirale iudicium institutum esse lege Aebutia, uti Siccama *de centumviral. iudic. cap. 1. num. 8.* alii legem Aebutiam tantum ad vocabula antiqua pertinuisse contendunt, uti Paull. *Busius Subtil. Lib. II. cap. 1.* et Eu. Otto *praef. Tomi III. Thesaur. iur. cap. 9. pag. 44.* Sed quum de solis vocabulis legem latam esse vix sit verosimile, ego quidem adsentiri malim Paulo Manutio *de legib. cap. 16.* quaedam legum XII. tabularum capita hac lege abrogata esse existimanti, maxime quum Gellii verba alium sensum admittere vix videantur.

§. XXXI.

§. XXXI.

Quin perpetuo fere usu viguisse has leges, vel id argumento est, quod eas commentariis suis certatim illustrarunt iurisconsulti veteres SEX. AELIVS, L. ACILIVS, L. AELIVS (non Laelius, uti vulgo scribunt Turneb. *ad Cic. de legib. Lib. II. cap. 23.*) MESSALLA, ANTISTIVS LABEO, SER. SVLPICIVS, CAIVS, fortassis etiam ATEIVS CAPI-TO*, quem Plin. *Hist. nat. Lib. XIII. cap. 13.* cum Scaevola et L. Aelio coniungit.

* Attamen quum Plinius nomen tantum auctorum non librorum exprimat, an in leges XII. tabularum scripserit Capito aequae incertum est, ac quod de SER. SVLPICIO, C. AVLO OFILIO, VALERIO MESSAL-

LA fertur. Schubart. *de fatis iurispr. Rom. Exerc. II. pag. 255.* Eu. Otto *praef. Tom. III. Thesaur. iur. pag. 47. seqq. et de Servio Sulpicio, cap. 7. §. 3. pag. 1598. Tom. V. Thesaur. iur. civ.*

Commentarii in legem XII. tabularum scripti.

§. XXXII.

Quamvis vero permultis saeculis canescerent duodecim istae tabulae, et Cyprianus *Epist. Lib. II. epist. 2.* Earum integritas. suo adhuc aetate eas publice exstitisse innuat, quin saeculo VI. integrae procul dubio superfuerint in CAII Dodecadello, ex quo fragmenta non pauca in Digesta relata animadvertimus*: periire tamen illae in ista rerum perturbatione, quam barbarorum irruptio in provincias Romanas inuexerat, praeter paucissima, quae passim apud veteres scriptores supersunt fragmenta. Rittersh. *dodecad. proleg. cap. 5. pag. 13.*

* Fragmenta ex CAII *dodecadello* seu duodecim tabulis, supersunt tantum sequentia: l. 1. D. de orig. iur. l. 18. l. 20. l. 22. D. de in ius voc. l. 6. D. si quis cont. in iud. sist. fact. non obtemperau. l. 2. l. 4. D. arb. furt. caes. l. 48. D. de pact. l. 43. D. ad leg. Iul. de adulter. l. 9. D. de incend. ruin.

naufr. l. vlt. D. de colleg. l. vlt. D. fin. reg. l. 3. D. de litigior. l. 19. D. de usuc. l. 233. l. 234. l. 235. l. 236. l. 237. l. 238. D. de verb. signif. Quumque fragmenta ista ex omnibus, quos CAIVS scripserat, commentariorum libris deprompta sint, opus illud integrum superfuisse oportet temporibus Iustiniani, adeoque

que et leges XII. tabularum, quarum ipsa verba *κατὰ πόδα* ad litteram iureconsultus ille interpretatus est.

§. XXXIII.

Et restitutio.

Quamobrem nihil reliqui fecerunt viri docti, ut opus insigne, et, iudice Cicerone *de orat. Lib. I. cap. 44.* omnibus omnium philosophorum bibliothecis anteponendum, pristinae integritati quoad eius fieri posset restituerent. Longum eorum catalogum texunt alii *: sed notas se sufficere, omnium industriam superasse Ictum eximium IAC. GOTHOFREDVM, qui in *Fontibus quatuor iuris civilis*, Tomo III. *Thesauri iur. ciu.* recensis, non modo fragmenta omnia cum cura collegit, eaque a iureconsultorum interpretamentis cum cura seiunxit, sed et in qua vnumquodque tabula positum fuerit ostendit, omniaque et ex fontibus ipsis probavit, et notis illustravit bonae frugis plenissimis.

* Congesserunt legum decemviratum fragmenta ex veterum monumentis IVSTVS LIPSIUS et FRANC. PITHOEVS. Eadem interpretati sunt FRANC. BALDVINVS, FRANC. HOTOMANNVS, IAC. RAEVARDVS, ANT. AVGVSTINVS, THEOD. MARCILIUS, PAVLLVS MERVLA, PARD. PRATEIVS, CONTIVS, CHARONDAS, RITTERSHVSIUS, AYMARVS RIVALLIVS, CLAR. SYLVIVS, RIC. VITVS, BASINSTO-

CHIVS. IAN. VINCENT. GRAVINA, et alii. Sed nemo paria fecit GOTHOFREDO, qui non contentus collegisse fragmenta, eaque qualicumque ordine explicasse, ipsas XII. tabulas ordini integritatisque suae restituere primus conatus est. Quamvis ne hunc quidem eximium virum omnia vidisse, aliquando etiam humani quid passum esse, exemplo non vno ostenderit Euer. Otto in *praef. Tomi III. Thes. iur. ciu. cap. 8. pag. 26. seqq.*

§. XXXIII.

De quibus rebus singulis tabulis actum sit.

Ex hoc vero IAC. GOTHOFREDI quantiuis pretii opere patet, *primam* tabulam leges de in ius vocatione, et reliquis, quae in iure fiebant; *secundam* de iudiciis et furtis; *tertiam* de rebus creditis et contractibus; *quartam* de iure patrio et connubiis; *quintam* de heredita-

DE STAT. IVR. AB EXACT. REG. AD XII. TABB. 23

tatibus et tutelis; *sextam* de dominio et possessione; *septimam* de delictis et criminibus; *octauam* de iuribus praediorum; *nonam* de iure publico; *decimam* de iure sacro; *undecimam* et *duodecimam* reliquarum supplementa comprehendisse *.

* IAC. GOTHOFREDVS singulas leges tum stilo vetere, quo eas scriptas existimat sistit, (quamvis eas, quarum ipsa verba legitima auctores veteres servarunt, maiusculis litteris distinguat,) tum et novam earum paraphrasin addit. Enimvero quum in repraesentanda vetere Latinitate iusto plus sibi indulgeat vir doctissimus, non sine fructu simul consuli poterit IO. NIC. FVNCCIUS *de puerit. Lat. Linguae, cap. 4. pag. 260.*

§. XXXV.

Postremo observandum, harum legum fragmenta insignem utilitatem adferre posse iuris studiosis. Inde enim iurium multorum origines, inde Pandectarum et Codicis, ipsiusque Edicti perpetui ordinem eiusque rationem, inde multarum actionum naturam atque indolem intelligent. Fuerunt ergo, qui iuris prudentiae studium a XII. tabulis auspicandum esse monerent. Vid. V. C. Eu. Otto *praefat. Tomi III. Thesaur. iur. ciu. cap. 9. pag. 44.* Ego illis tantum, qui erectioris ingenii impetu ad interiorem sapientiae civilis cognitionem adspirant auctor sum, ut sibi familiares reddant has tabulas. Reliquis enim, qui cruda studia propellere in forum, et ea tantum, quae *πρὸς τὸ ἀναγκαῖον* ad victum necessaria sunt addiscere properant, adclamari satius fuerit:

Procul, o procul este, profani.

Earum utilitas.

CAPVT III.

DE STATV IVRIS ROM. POST XII. TABB. AD
TEMPORA AVGVSTI.

§. XXXVI.

Cur post XII. **I**Ta sane perfectum, suisque absolutum numeris vi-
tabulas tot no-
uae leges con-
ditae.
deri potuit illud legum Romanarum corpus. Sed la-
borauit respublica formae vitio, tam quippe male tem-
perata, ut non posset non perpetua inter patres et ple-
bem gliscere aemulatio. Siue ergo interpretandae, siue
negotius quotidie obuenientibus adplicandae essent leges,
eam potestatem sibi vindicabant hinc patres, illinc tri-
buni plebis, qui nihil faciebant reliqui, vt patriciorum
regnum euerterent. Quod non potuit non legum Roma-
narum numerum mirifice amplificare*.

* Recte ac prudenter Tacitus *Annal. Lib. III. cap. 27.* corruptissima re publica plurimae leges. Est enim corruptissima res publica, quoties plurimi in ciuitate nouis rebus student. Id status praesentis taedium studiumque nouarum rerum efficit, vt homines turbulenti quotidie de nouis ferendis legibus cogitent. Quotidie ergo nouae leges feruntur, adeoque corruptissima re publica plurimae leges. Quod obseruauit etiam Isocrates, *Arcopagit. p. 292.* negans eos esse *εὐπολίτευμένους* sub bono regimine, qui videant

τὰς στοὰς ἐμπιμπλάναι γραμμάτων, porticus litteris impleri: (solebant enim Graeci leges tabulis incisas in porticibus proponere) sed apud quos animo inscriptae leges circumferantur a ciuibus. Denique et Plato apud Strabonem *Geograph. Lib. III. pag. 399. edit. nou.* ait: *ὅτι παρ' οἷς πλείστοι νόμοι καὶ δίκαι, παρὰ τῆτοις καὶ βίαι μοχθηροί. καὶ δάπερ καὶ παρ' οἷς ἰατροὶ πολλοί, καὶ νόσους εὐκὸς εἶναι πολλὰς:* apud quos plurimae sunt leges, apud hos etiam lites esse et malos mores, sicut morbi solent esse multi ubi multi sunt medici.

§. XXXVII.

Plebs nouis plebiscitis plerasque praerogati-
uas patribus extorsit.
Quod vt eo rectius intelligatur, sciendum tribunos plebis in rostris esse dominatos, eosque quoties patres altiora spirare animaduertissent, plebem turbulentis con-
cio-

cionibus aduersus patres concitasse, et sic fere quotannis noua PLEBISCITA de statu rei publicae mutando emendandoque, et plebis commodis augendis * fuisse perlatum. Hoc modo sane tribuni plebis cum alias praerogatiuas, tum praecipue honores, sacerdotia, et ius connubii, immo et maximam agri publici partem paulatim extorserunt, effeceruntque vt priora iura plebi cum patribus essent communia, agri vero publici subinde inter plebeios inopes diuiderentur.

* Ius connubii inter patricios et plebeios sancitum anno ab V. C. 309. LEGE CANVLEIA, de qua Liuius *Lib. IIII. cap. 1. sequ.* Augustin. *de ciuit. Dei, Lib. III. cap. 17.* Honorum ius plebei cum patriciis commune habere coeperunt ab anno V. C. 386. per LEGEM SEXTIAM, de qua Liu. *sub. finem Libri VI.* Val. Max. *Lib. VIII. cap. 6. exemplo 3.* Auctor *de vir. illustr. cap. 20.* Denique et pontificatum aliaque sacerdotia promiscue pa-

tribus et plebeiis dari plebs iussit LEGE OGVLNIA, condita anno ab V. C. 454. de qua Liuius *Lib. X. cap. 6.* At praecipua litium inter patres et plebem LEGES AGRARIAE, de quibus vere Liuius *Lib. II. cap. 41.* ad ann. V. C. 268. *tum primum LEX AGRARIA promulgata est: numquam deinde usque ad hunc memoriam sine maximis motibus rerum agitata.* De iis adcuratissime egit Vir. Obrecht. *Diss. acad. VI. pag. 109. sequ.*

§. XXXVIII.

Sed initio non adeo faciles erant patres in potestate illa legislatoria plebi indulgenda. Hinc noua certamina, patribus non se sed plebem plebiscitis teneri, non sine aequitatis specie contendentibus, plebe vero vt et patres illis se subicerent acriter postulante. Liu. *Lib. III. cap. 55.* Quibus plebiscitis sese obligari negabant patres.

§. XXXVIII.

Videbatur ei malo remedium inuentum anno ab V. C. 306. plebe iterum in montem sacrum secedente. Liu. *Lib. III. cap. 52.* Creati enim tum consules populares L. VALERIVS et M. HORATIVS legem rogarunt centuriatis comitiis, ut quod tributum plebs iussisset * populum teneret. Quam legem non sine offensione patrum
Hist. Iur. Ciu. D per-

perlatam esse facile est ad existimandum, quum hi quid quid plebis commodo sanciebatur, id suis decedere opibus credebant. Liu. *Lib. III. cap. 58.* Dionys. Halicar. *Lib. XI. cap. 49.*

* IVBERE et SCISCERE auctores vsi sunt §. 15. *Inst. de Lege Aquil. plebem Romanam, Aquilio tribuno rogante hanc legem TVLISSE*, acriter ideo reprehensi ab Hotomanno ad d. §. 15. Non satis ergo Latina est phrasis, qua tresuiri *Institutionum*

§. XXXX.

Deinde Publilia.

At ne haec quidem laetitia populo admodum fuit diuturna. Patres enim noua cauillatione plebiscitis iterum negabant obsequium, fortassis, quod se *populi* vocabulo comprehendi negarent. Quo factum est, vt anno ab V. C. 416. Q. PVBLILIUS dictator noua eaque admodum populari lege sanciret, vt plebiscita OMNES QVIRITES * tenerent. Liu. *Lib. VIII. cap. 12.*

* QVIRITIVM vocabulo patres non minus quam plebeios comprehendi, numquam dubitatum. Idem enim *Quirites et Romani*, §. 2. *Inst. de iur. nat. gent. et ciu.* Liu. *Lib. I. cap. 13.* quamuis de vocabuli origine parum inter auctores veteres conueniat. Vide praeter d. §. 2. et Liuium, Ovid. *Fastor. Lib. II. v. 475.* Sed quamuis domi omnes Romani communi *Quiritium* nomine venirent, ab eo tamen postea abhorruerunt milites, qui ex auctorati censebantur, simul ac eos ita adloqueretur imperator. Sueton. *Iul. Caes. cap. 70.* Lamprid. *Alex. cap. 53. sequ.*

§. XXXXI.

Denique Hortensia.

At ne id quidem impediuit patres, quo minus plebem, legislatoriae potestati inhiantem alio modo vlcisceretur, puta acerbitate iniquissimi foenoris. Qua calamitate plebs ad desperationem acta anno ab V. C. 465. in Ianiculum montem secessit, quumque ad comprimendam seditionem parum opis esse videretur in consulibus, ad vltimum, vt in re trepida, remedium deuentum est,

vt dictator diceretur Q. HORTENSIVS *. Hic temporari cessit, et non modo plebem a foeneratorum truculentia vindicauit, sed et insequente anno, lata noua lege adcuratius sanxit, vt quod plebs iussisset, omnes QVIRITES teneret. Gell. *Noct. Attic. Lib. XV. cap. 27. §. 4. Inst. de iure nat. gent. et ciuil.*

* Ridicula est Accursii glossa quod doctores pedore et squallore horridos, pannis obsutos, semper illotos, semper intonsos tam diu perpassum est, vti loquitur Rupertus ad Pompon. *enchirid.*

§. XXXXII.

Et ex eo demum tempore plebiscita perinde ac ipsae leges, iure optimo maximo valuerunt: quin et LEGVM vocabulum adsumserunt, ceu vel ex iure nostro patet, in quo commemorantur LEGES *Aquilia, Atilia, Falcidia, Atinia, Scribonia, Voconia*, et aliae, quas omnes non leges, sed plebiscita fuisse constat *.

* Characterem, quo leges et plebiscita discerni possint, hunc nonnulli commendant, quod haec vnum nomen ferant a tribuno plebis, qui plebem tum rogarit, illae ab utroque consule, adeoque duplici nomine vocentur, veluti in iure nostro leges AELIA SENTITIA, IVNIA NORBANA, IVLIA et TITIA, PAPIA POPPAEA, ceterae. Paull. *Merula de Leg. Rom. cap. 24.* Sed quamuis hoc se vt plurimum ita habeat, sunt tamen et leges proprie sic dictae, quarum non nisi ab vno consule vel dictatore nomen est. Tales sunt quas modo recensuimus HORATIA, PVBLILIA, HORTENSIA. Tales tot leges CORNELIAE, POMPEIAE, IVLIAE, quibus et FABIAM de plagiaris addimus, quod leges de iudiciis publicis raro solerent ab aliis, quam coss. vel dictatoribus rogari.

§. XXXXIII.

Eadem fere LEGIS ACTIONVM fata fuisse deprehendimus, quae ALTERVM erant patriciorum peculium, quod veluti separatum a plebis rationibus diutissime retinebant. De his quoque vt dicamus adcuratius: quicumque aliquid in iure rite et iure faciebant, ii LEGE AGERE dice-

Quid lege agere et legis actio.

cebantur. Sigon. *de iudic. Lib. I. cap. 9.* Hinc lege agebant, qui actione experiebantur*. Cic. *de orat. Lib. I. cap. 10. pro Caecina, cap. 12. in Verr. II. cap. 37. l. 2. §. 6. D. de orig. iur. Valer. Max. Lib. VII. cap. 7. Plin. Hist. nat. Lib. VII. cap. 5. lege agebant lictores, dum colligabant manus, deligabant ad palum, virgis, securi, gladio in corpus rei saeuiebant. Liu. Lib. XXVI. cap. 15. et 16. Valer. Max. Lib. III. cap. 8. Seneca de ira Lib. I. cap. 16. At praecipue tamen postea id nomen retinuerunt actus voluntariae iuris dictionis apud magistratus, apud quos erat legis actio, sollemniter explicandi. l. 4. D. de adopt.*

* Fieri enim et id oportebat rite et sollemniter certis diebus, quibus magistratui fari licebat tria verba: DŌ, DICO, ADDICO, Cicero *pro Muraena, cap. 11.* certo ritu, qualis erat vetus ritus vindictiarum, certis denique formulis, ad quas adeo adstricti erant actores, ut ipsae actiones FORMVLAE vocentur, ut formula iniuriarum apud Sueton. *Vitell. cap. 7. damni dati formula* apud Plin. *Epist. Lib. VIII. epist. 59. formula de dolo malo* apud Cicer. *de offic. Lib. III. cap. 13.* Omnis ergo

actio sollemniter et rite erat instituenda, adeo ut qui in formula aberrasset causa caderet. Cic. *de inuent. Lib. II. cap. 19. Sen. Epist. 49. Quintilian. Inst. orat. Lib. III. cap. 6. §. 68.* Hinc Pomponius noster l. 2. §. 6. *D. de orig. iur. Deinde inquit ex his legibus eodem tempore fere actiones compositae sunt, quibus inter se homines disceptarent, quas actiones NE POPVLVS PROVT VELLE INSTITVERET, certas SOLLEMNESQUE esse voluerunt.*

§. XXXXIII.

Origo legis actionum.

Iam equidem quo ritu, quibusue conceptis verbis legi agi oporteret, legibus XII. tabularum non fuerat expressum. At patricii, qui sibi iuris prudentiam obtentu iuris patronatus, tamquam gentilem possessionem vindicabant, (*Antiqu. nostr. Rom. Lib. I. tit. 2. §. 29.*) et pontifices, quales itidem tum soli patricii erant, certos commenti erant ritus, certas formulas, quibus tum voluntariae, tum contentiosae iuris dictionis actus explicarentur, quin et certi erant dies, quibus lege agere vel

fas

fas vel nefas esset, quorumque fasti a Numa Pompilio primum confecti Liu. l. cap. 9. in pontificum custodia erant*. Cic. *pro Mur. cap. 11.* Et haec omnia LEGIS ACTIONVM nomine veniebant.

* Vere ergo haec omnia comparata erant ad tuendam pontificum et patriciorum in ciuitate potentiam. Hinc patres initio haec in latenti retinere studebant: l. 2. §. 35. *D. de orig. iur. interpretandique potissimum scientia et actiones apud collegium pontificum erant. l. 2. §. 6. D. eod.* Eoque non poterat non euenire quod scribit Cicero *pro Muraen.*

cap. 11. erant in magna POTENTIA qui consulebantur, a quibus etiam dies tamquam a Chaldaeis petebantur; et quod ille repetit *de orat. Lib. I. cap. 41.* veteres illi, qui huic scientiae praefuerunt, OBTINENDAE atque AVGENDAE POTENTIAE SVAE causa perualgari artem suam noluerunt.

§. XXXXV.

Sunt ergo ACTIONES LEGIS quilibet actus, tum contentiosae, tum voluntariae iuris dictionis apud magistratum, apud quem legis actio erat*, sollemni ritu certisque formulis explicandi, quique et id proprium habebant, ut nec diem, nec conditionem, nec procuratorem admitterent. l. 77. et l. 123. *D. de reg. iur.* et a pupillis sine tutorum auctoritate non possent explicari. l. 19. *D. de auctor. tut.*

Quid per illas intelligatur.

* Elegans est coniectura Guil. Marani, qui ad l. 77. *D. de reg. iur. Tomo II. Opp. pag. 620.* LEGIS ACTIONES dictas esse putat, quae non nisi lege lata, adeoque apud populum explicari potuerint. Id enim saltem de adrogatione tradit Gell. *Noct. Attic.*

Lib. V. cap. 19. de testamentis Iustinianus pr. Inst. de testam. ord. Postea tamen certis magistratibus eam facultatem datam esse specialibus legibus, ut apud eos esset legis actio, eoque factio pristinum nomen nihilominus mansisse.

§. XXXXVI.

Eaedem erant ACTVVM LEGITIMORVM adfectiones, Quid per actus legitimos, qui tamen, si accuratius loqui velimus (nam aliquando omnino promiscue accipiuntur, uti l. 4. *D. de adopt. iuncta l. 77. de reg. iur.*) a prioribus in eo differunt, quod

et

et ipsi sollemniter quidem, adhibitisque certis formulis, nec tamen abscisse apud magistratum essent explicandi. Et tales erant *hereditatis aditio*, *serui optio*, *mancipatio*, nisi cum *cessione in iure* esset coniuncta, *acceptilatio*, et similes *. l. 77. D. de reg. iur.

* Errant ergo qui haec confundunt, quum non vnum, sed multiplex inter actiones legis et actus legitimos discrimen sit, ceu ostenderunt Franc. Hotoman. *Quaest. illustr.* 33. pag. 226. et Guil. Budaeus ad l. 4. D. de adopt.

Omnes actiones legis erant et actus legitimi, quippe certo ritu certisque formulis explicandae: at hi non omnes erant actiones legis, quia non apud magistratum, sed priuatos intra parietes explicabantur.

§. XXXVII.

Omnia haec in latenti retinebant patricii.

Omniem hanc formularum, rituum, dierumque cognitionem patricii et pontifices, qui soli iuris prudentiam formulariam, tamquam auitam possessionem sibi retinebant, in latenti habebant *, vt plebs omnis a se penderet, ipsique rebus omnibus interessent. Sane neque actionem quisquam sine periculo instituere, neque adoptare, emancipare, similemve actum explicare poterat, nisi haec adiisset oracula, eique formulas, ritus, dies, tamquam ex tripode eloquuti essent isti Apollines. l. 2. §. 6. D. de orig. iur. Cic. de orat. Lib. I. cap. 61.

* Liuius Lib. VIII. cap. 46. diserte ait, in pontificum penetralibus repositum fuisse ius civile fastosque, ex quibus quando lege agi posset sciretur, plebi ante Cn. Flauium ignotos mansisse. Idque et Cicero pro Muraen. cap. 11. testatur. Hinc mirae fraudes pontificum, fastos in gratiam vel odium quorundam hominum pro libito turbantium, de quibus conquestus Ammianus Marcellinus Lib. XXVI. cap. I. haec nondum extentis fusius regnis, diu ignorauere Romani, perque

saecula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabant, quum in sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi, qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtraherant tempora, vel augebant. Hocque ex coepto emergerunt alia plurima, quae fellebant, quorum meminisse nunc superuacuum puto. Magis perspicua sunt illa Censorini de die nat. cap. 20. quod delictum vt

cor-

corrigeretur, pontificibus datum est negotium, eorumque arbitrio intercalandi ratio permissa. Sed horum plerique ob odium vel gratiam, quo quis magistratu citius abiret diutiusue fungeretur, aut publici redemptor ex anni magnitudine in lucro dam-

noue esset plus minusue ex libidine intercalando, rem sibi ad corrigendum mandatam ultro deprauarunt. Eandem pontificum fraudem notarunt Sueton. Iul. Cae. cap. 40. Solin. cap. 3. et Macrobi. Saturn. Lib. I. cap. 14.

§. XXXVIII.

Sed id quoque forense regnum euertit anno ab V. C. 440. CN. FLAVIVS scriba patre libertino natus, qui formulas istas cum fastis ab Appio Claudio Caeco, cui tamquam scriba adparuerat, in codicem collectas publicauit, eoque munere tantam a populo gratiam iniit, vt aedilis crearetur. *, l. 2. §. 7. D. de orig. iur. Liui. Lib. VIII. cap. 46. Cicero pro Muraen. cap. 11. et ad Attic. Lib. VI. epist. 1. et de orat. Lib. I. cap. 40. Plin. Hist. nat. Lib. XXXIII. cap. 1. Gell. Noct. Attic. Lib. VI. cap. 9. Idque est IVS illud FLAVIANVM, de quo eo loco Pomponius.

* Ita rem referunt Pomponius et Gellius, immo et Cicero, qui Flauium quum id mysterium enarraret, scribam fuisse aiunt. Liuius contra illum haec omnia IN ALVO ait proposuisse, quod quum a magistratibus fieri sole- ret, videri potest iam tum aedilis fuisse. quum hoc beneficio plebem adficeret. At potuit Cn. Flauius, vt fieri solet, primum clanculum enunciasse id arcanum,

et promisso illius mereri aedilitatem, postea aedilis creatus, et actionum formulas et fastos (vtrosque enim ei tribuit Cicero) in ALVO proposuisse, maxime quum se contemni a patribus et nobilibus animadverteret. Ceterum huius modi esse fastos dixeris, quos edidit commentarique illustrauit Siccama apud Graeu. Thesaur. antiqu. Rom. Tomo VIII.

§. XXXVIII.

Quam aegre hanc iacturam tulerint patres vel ex eo patet, quod amissam recuperare cupientes possessionem, nouas excogitarunt formulas, easque, ne in vulgus manarent non litteris, sed notis perscripserint. *, quo nihilominus rebus omnibus interes-

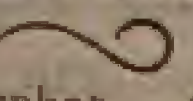
Prodidit arcanum Cn. Flauius, unde ius Flavianum.

Et iterum Sex. Aelius Catus a quo ius Aelianum.

sent.

sent. Sed iterum circa annum ab V. C. 552. secretum prodidit egregie cordatus homo, uti ab Ennio vocatus est, SEX. AELIVS CATVS, de quo nos infra pluribus. Is liber IVRIS AELLIANI nomine venit **. l. 2. D. de orig. iur. Add. Cicero pro Muraen. cap. 11.

* Notae non sunt siglae seu litterae singulares tota vocabula exprimentes, veluti S. P. Q. R. pro *Senatus populusque Romanus*, sed certa signa, quibus vnum pluraue vocabula inuoluebant, uti quod eadem verba significabat, ceu pluribus exemplis ostendit *ὁ πᾶν Cl.* Cuiac. *Observ. Lib. XII. cap. 40.* Vnde qui notis excipiebant alterius verba dicebantur NOTARII, qui siglis SINGVLARII vel SINGVLARES, ut in l. 1. §. 8. C. de offic. praef. praet. Afric. Vtrosque iungit Manil. *Astron. Lib. III. v. 197.* ubi de nato sub Virginis signo:

Hic et scriptor erit velox,
cui LITTERA verbum
est,

Quique NOTIS linguam su-
peret, cursumque loquen-
tis

Excipiat longas noua per
COMPENDIA voces.

Plura habet Scaliger in *Notis ad Manil. pag. 287.* Io. Ge. Graeuius ad Cic. pro Mur. cap. 11. Tales ergo hic intelliguntur notae, quales Tironis et Senecae nomina prae se ferentes in fi-

ne *Thesauri inscriptionum* edidit Ian. Gruterus. Contra quae sub Valerii Probi, Magnonis, Petri Diaconi nominibus extant *Notae Romanae, Notae iuris, Notae litterarum* editae a Dionys. Gothofr. *Auct. lingu. Lat. pag. 1451. seqq.* eae, si a paucis discesseris, non notae sed siglas sistunt. Ceterum saepe critici Tribonianum notas male expressisse putant, eoque medio emendandi saepe tamquam Deo e machina vitur Cuiacius. Sed vanum plerumque esse hoc praesidium iam alii ostenderunt, maxime Bynkersh. *Observ. Lib. I. cap. 23. et Lib. VII. cap. 21.*

** IVS AELIANVM differre non videtur a Sex. Aelii Cati *Tripartitis*, in quibus lege XII. tabularum proposita, iungebatur interpretatio, dein subtexebatur LEGIS ACTIO. l. 2. §. 38. D. de orig. iur. Nec alia esse videtur LEX AELIA apud Ciceron. *Topic. cap. 2.* ubi librarii absurde reposuerunt *lex Aelia Sentia*, qualis Ciceronis tempore nulla extitit. Henr. Noris. *Cenotaph. Pisan. Diss. III. cap. 9. pag. 423.*

§. LIT. *Interpretatio legum XII. tabularum.*

TERTIVM quod partes iuri XII. tabulis comprehenso adstruxerant, quodque tamquam auitam possessionem sibi solis retinere cupiuerant, est INTERPRETATIO et DIS-

DISPVTTATIO FORI, quarum meminit Pomponius l. 2. §. 5. D. de orig. iur. Iurisconsulti enim ex legibus illis, quas Diodor. Sic. *Biblioth. Lib. XII.* *ἡρώδης καὶ ἀπέρχεται* Gell. Noct. Attic. *Lib. XX. cap. 1.* eleganti atque ab soluta breuitate verborum scriptas fuisse, ait, per interpretationem, quam extensiuam vocant, varia eliciant iura noua, varias actiones utiles, aliaque, quae propalam et κατὰ τὸ πρῶτον expresse legibus istis haud comprehendebantur *. Atque inde est, quod passim non modo interpretes, sed et AVCTORES et CONDITORES IVRIS vocantur. Cuiac. *Observ. Lib. VII. cap. 25.* Brisson. de verbor. sign. sub voce: *Iuris auctores.*

* Sic patronorum tutela dicitur LEGITIMA, non quod NOMINATIM de hac tutela in XII. tabulis cautum esset, sed quod perinde acciperetur, ac si verbis legis introducta esset. §. 1. *Inst. de legit. patr. tut.* Actiones VTILES in iure nostro (vtramque faciant paginam. Eae vero dicuntur exemplo, vel ad exemplum, et veluti ad similitudinem directarum compositae. l. 5. §. 21. D. ut in possessione legat. l. 1. C. de precar. et interdict. *Salu. l. 13. §. 25.*

§. LI. Idem iuriconsulti, quum saepe ut fit, de interpretando adplicandoque iure dissentirent, vel in ipso foro, vel uti Scholiastes Iuuenalis ad Satyr. III. v. 128. memoriae prodidit, iuxta Apollinis templum, inter se disceptabant. Cuius modi disputationis forensis exempla extant, non modo recentiora, l. 19. D. de liber. et postum. l. ult. §. 26. D. de muner. et honor. l. 17. D. de iure patron. sed et vetera: veluti Crassi et Galbae apud Ciceron. de orat. *Lib. I. cap. 56.* nec non Seeauolae, Manilii et Bruti apud eundem de finib. *Hist. Iur. Ciu.*

Disputatio
fori.

Lib. I. cap. 4. Quidquid vero post magnas varietates obtinuerat, l. ult. D. pro legat. l. 32. D. de obligat. et act. l. 55. §. 1. D. de legat. II. id iuris habebat auctoritatem, et EX DISPUTATIONE FORI venire dicebatur, Ascon. Paedian. in Verrin. III. et IVRIS RECEPTI vel RECEPTAE SENTENTIAE nomen accipiebat. * Festus, in Receptum. l. 215. D. de verb. oblig. l. 41. D. de reb. cred.

* Quum vero recipi dicatur, SINE SCRIPTO venit; l. 2. quod usu ac consuetudine inolescit; omnia illa iuresconsultorum interpretamenta, et quaecumque per disputationem fori ad liquidum perduxisse sibi videbantur, tamquam consuetudines valuerunt. Hinc vocantur ius, quod

§. LII.

Inde natum
ius civile
stricte dictum.

Omnia ista iura, interpretatione prudentum, vel disputatione fori introducta, IVS CIVILE communi nomine vocantur. l. 2. §. 5. D. de orig. iur. Cicero de offic. Lib. III. cap. 16. itemque IVS CONSENSU RECEPTVM pr. Inst. de adquis. per adrog. nec non IVS COMMENTICIVM, vti l. 20. D. de poen. interpretatur Bynkershoekius Obs. Lib. V. cap. 16. Vt adeo ius civile, quod alioquin latius patet, saepe opponatur legibus, Cic. pro Caecin. cap. 26. adeoque solam τὴν τῶν σοφῶν νομοθεσίαν (vti vocat. Theophil. ad §. 2. Inst. de offic. iud.) id est ius a iureconsultis interpretando disputandoque inuictum denoret.

§. LIII.

Quod initio
clam habitum,
postea publice
professus est
Tib. Coruncanius.

Hanc quoque scientiam initio in penetralibus suis repositam habebant patricii generis iuresconsulti, rati id quod res erat, non parum se inde auctoritatis consequuturos, si sibi solis hanc possessionem retinerent. Ennuero circa annum ab V. C. 500. repertus

est,

est; qui hos iuresconsultorum circulos turbaret, TIBERIVS CORVNCANIVS, vir consularis, triumphalis, et primus e plebe pontifex maximus. Epit. Liu. Lib. XVIII. Ante hunc enim ex omnibus, qui scientiam nacti sunt, publice professum neminem traditur: ceteri autem ad hunc IN LATENTI ius civile retinere cogitabant *, solumque consultatoribus potius, quam discere volentibus se praestabant. l. 2. §. 35. et §. 38. D. de orig. iur.

* Tales fuere vetustissimi iuresconsulti omnes PAPIRIVS, APPII CLAVDII, SEMPRONIUS SOPHVS, C. SCIPIO NASICA, OPTIMVS, Q. MUCIVS, quippe nec docendo, nec scribendo celebritatem consequuti. At qui post Tiberium Coruncanium memorantur, partim publice professi sunt, veluti SEX. et P. AELII, fratres, et P. ATILIVS, l. 2. §. 38. D. de orig. iur. BALBVS LVCIIVS, AQUILIUS GALLVS, SER. SVLPICIUS l. 2. §. 43. 44. D. eod. partim iuris civilis mysteria scriptis divulgant. Sic enim SEX. AELII Tripartita veluti cunabula iuris continuerunt. l. 2. §. 38. D.

eod. P. MUCIVS. BRVTVS et MANILIVS ius civile fundarunt. l. 2. §. 39. D. eod. Q. MUCIVS ius civile primus constituit generatim in libros decem et octo redigendo, l. 2. §. 41. D. eod. Demum in vulgus manavit id secretum, vt non modo plebei, sed et peregrini, summam sibi scientiam adquirent, vereque cecinerit Iuuenalis Satyra VIII. v. 47.

Tamen ima plebe Quiritem
Facundum inuenies: solet hic defendere causas

Nobilis indocti; veniet de plebe togata,

Qui iuris nodos et legum aenigmata soluit.

§. LIIII.

Interea contigit, vt MAGISTRATVVM ROMANORVM numerus non parum amplificaretur. Quum enim initio bini tantum CONSVLES rei publicae praecessent, (§. 13.) et praeter eos ac TRIBVNOS PLEBIS, (§. 19.) itemque binos AEDILES PLEBIS tribunorum adiutores, anno ab V. C. 261. simul cum illis creatos, Gell. Noct. Att. Lib. XVII. cap. 21. Dionys. Halicarnass. Lib. VI. cap. 81. ac denique QVAESTORES, iam a regibus institutos, deinde a primis consulibus restitutos, et postea subinde multiplicatos *, Plutarch. in Poplicol. pag.

Magistratus
initio pauci.

1031. Tacit. *Annal. Lib. XI. cap. 22.* Vlpian. *l. vn. D. de offic. Quaest.* nulli in vrbe magistratus ordinarii essent: postea multi alii, tum ordinarii, tum extraordinarii accesserunt. Idque tanto facilius indulgebat populus, quanto magis eo imminui videretur potentia consulum, quippe inter plures distrahenda.

* Initio duo erant patricii generis, qui *urbani* dicebantur. Eos anno ab V. C. 363. duplicari voluerat senatus, ut praeter duos urbanos duo consulibus ad ministeria belli praesto essent. Exigente vero plebe, ut pars ex plebe fieret, tota res de augendo quaestorum numero tum ommissa est. Liu. *Lib. III. cap. 43.* Nihilominus quatuor, et in his tres plebei creati anno V. C. 346. Liu. *Lib. III. cap. 54.* Anno 487. denuo amplius quaestorum numerus, ut essent octo. *Epit. Liu. Lib. XV.* ex Cornelii Sullae porro instituto vigin-

ti, Tacit. *Annal. Lib. XI. cap. 20.* ex Caesaris quadraginta creati coeperunt. Dio Cass. *Lib. XXXVIII. pag. 237.* At quo plures fuerunt sub principibus, eo minus auctoritatis retinuerunt, cura aerarii primum ad praetorios viros, Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 497.* Sueton. *Aug. cap. 36.* postea ad praefectos aerarii translata, Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap. 28. Histor. Lib. III. cap. 9.* Plin. *Epistol. Lib. III. epist. 4.* ut demum quaestura ingressus tantum esset gerendorum honorum, sententiaeque in senatu dicendae. *l. vn. §. 3. D. de offic. quaest.*

§. LV.

Postea his accessere censores et praetores.

Sic primum anno V. C. 312. CENSORES censui agendo, lustrò condendo, legendo senatui, moderandaeque disciplinae publicae creati sunt. Dionys. *Halicarn. Lib. XI. cap. 67.* Liu. *Lib. IV. cap. 8. l. 2. §. 17. D. de orig. iur.* Deinde anno 388. iuri dicundo institutus est PRAETOR *urbanus*, cui anno ab V. C. 507. accessit alter, qui inter ciues et peregrinos ius diceret, et his paullatim alii, ut primum eorum numerus ad quatuor, deinde ad sex, mox ad octo, denique ad decem, duodecim, immo et ad sedecim excreuerit*. Dio Cass. *Lib. LVIII. pag. 634. l. 2. §. 32. D. de orig. iur.* Lips. *Excurs. D. ad Tacit. Annal. Lib. I.*

* Ex his vnus iurisdictionem *dam prouincias praetorias*, reliquam, alter peregrinam, qui *qui quaestiones publicas sortiebantur*.

bantur. Maxima erat dignitas praetoris *urbani*, qui ideo PRAETOR MAIOR dicebatur. Fest. in *Maiores. consul.* Plutarch. in *Brut. pag. 987.* Dio Cass. *Lib. XXXII. pag. 195.* Caesar de *bello ciuili Lib. III. cap. 20.* et COLLEGA COSS. cui omnia absentium *co.* officia incumbebant. Cic. *ad diuers. Lib. X. epist. 12.* Plin. *Panegy. cap. 77.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap. 15.* Dio Cass. *Lib. LVIII. pag. 659.* Aliquando tamen duae

conungi solebant iurisdictiones, veluti *urbana* et peregrina, Liu. *Lib. XXIII. cap. 44. Lib. XXV. cap. 3. Lib. XXVII. cap. 36.* quemadmodum et apud Gruter. *Inscr. pag. 503.* laudatur ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΚΑΤΑ ΠΟΛΙΝ ΚΑΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΞΕΝΩΝ ΠΡΑΕΤΟΡ ΠΡΟ *VRBE ET PEREGRINIS.* Ita et duas de criminibus quaestiones interdum conungi consueuisse, iam olim observauit Sigon. *de iudic. Lib. II. cap. 4. pag. 400.*

§. LVI.

Eodem tempore, quo primum praetorem vrbs vidit, etiam duo AEDILES CVRVLES creati, qui foro rerum promercalium, ludis, viis, aedibusque publicis, omnibus denique, quae ad decus et tutelam vrbs pertinere videbantur, praessent. Liu. *Lib. VI. extr. et Lib. VII. cap. 1. l. 2. §. 26. D. de orig. iur.* Iis Iulius Caesar rei frumentariae caussa quatuor alios ex plebe, et in his binos, quos CEREALES vocauit*, adiecit. Dio Cass. *Lib. XXXVIII. extr. l. 2. §. 32. D. de orig. iur.* Sueton. *Iul. cap. 41.*

Nec non aediles curules.

* Alias aedilibus plebis praecipue incubuit cura annonae et rei frumentariae, adeo ut nihil in nummis frequentius sit, quam aedilitatis istius *χάραγμα* impressa nota puta duo modii cum spicis. Vaillant. *de famil. Rom. Tom. II. pag. 213.* Ez. Spanhem. *de usu et praest. numism. Tom. II. pag. 153. sequ.* Videtur ergo Caesar hanc annonae curam ab aedilibus plebeis ad cereales (quamvis et hi ex ple-

be essent,) transtulisse. Ceterum ineptiant Alex. ab Alexandro *Genial. diat. Lib. II. cap. 15.* et Rosin. *Antiqu. Rom. Lib. VII. cap. 1.* et quotquot eos sequuntur, ac ii, qui ex locis Dionis et Pomponii duos praetores cereales, quales numquam Roma vidit, exsculpunt. Eos vero iam satis refellit Bern. Henr. Reinoldus *Vrior. cap. 3. pag. 26. sequ.*

§. LVII.

§. LVII.

Itemque ma-
gistratus ma-
iores extraor-
dinem creati.

Addimus magistratus maiores aliquando extra ordinem creatos, veluti DICTATORES, in re trepida ab alterutro consulum, cuius sors exierat, noctu, silentio dictos: Liuius *Lib. VIII. cap. 23.* Dio Cass. *Lib. XXXVI.* DECEMVROS legibus ferendis, quos semel tantum creatos diximus. (§. 25.) TRIBVNOS MILITVM COS. POTEST. qui ab anno V. C. 311. quum de consule alterutro ex plebe creando patribus cum plebe non conveniret, aliquandiu loco coss. fasces tenuerunt: Liu. *Lib. III. cap. 51.* *Lib. III. cap. 6.* INTERREGES, ad quos, abdicantibus se consulibus vel in magistratu extinctis, imperium curaue comitiorum consularium redibat: Liu. *Lib. III. cap. 8.* *Lib. V. cap. 31.* *Lib. VI. cap. 1.* *Lib. VII. cap. 17. et 21.* *Lib. VIII. cap. 23.* denique PRAEFECTOS VRBI, qui initio profectis ab vrbe regibus, deinde feriarum Latinarum causa, reliquis magistratibus in monte Albano sacra facientibus, vt vrbi interim praecessent, ex nobili iuuentute extra ordinem creabantur *. Tacit. *Annal. Lib. VI. cap. 10. 11.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. extr. Excerpta Peiresc. pag. 477. et l. 2. §. 33.* D. de orig. iur.

* Caue ergo hos praefectos vrbi confundas cum illis, qui postea ab Augusti temporibus vrbi praerant, et de quibus singularis in Pandectis exstat titulus *de officio praefecti vrbi*. Nostri enim, de quibus hoc loco loquimur, fuerunt magistratus extraordinarii, et qui vice aliorum absentium fungebantur: ii,

qui ab Augusto constituti, ordinarie praerant vrbi, et quaeuis fere iura reliquorum magistratuum usurpabant, non modo ius gladii intra urbem, sed et iurisdictionem intra centum ab vrbe lapides sibi vindicantes. Sed de his infra plura dicendi locus erit.

§. LVIII.

XXviri, in quo numero de-
cemviri stlitibus iudican-
dis.

Sed et minores MAGISTRATVS alii quotannis vel statis temporibus, alii interdum extra ordinem creabantur. Primi generis erant, qui numero rotundo XX-

VI-

VIRORVM nomine veniebant, quamvis eorum XXVI. numerarentur. Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 540.* In eo numero erant DECEMVRI STLITIBVS IVDICANDIS *, qui praetori cognoscenti aderant in consilio, Vlpian. *Fragm. tit. 1. §. 13.* et hastae iudicioque centumuirali praerant. Sueton. *Aug. cap. 36. l. 2. §. 29.* D. de orig. iur. Ger. Noodt, *de iurisd. Lib. I. cap. 12.* Siccama *de iudic. centumuir. cap. 9.*

* STLITIBVS veteres dicebant pro *litibus*, vt asperitate quadam iuuarent litteram nimis lenem L. Sic et *locus* illis erat STLOCVS, *latus* STLATVS, Fest. voce: *Stlata*. De eo *ἀσλῆτος* veterum usu plura Ian. Rutgers. *Lect. var. Lib. V. cap. 16.* Funcc. *de puerit. Lat. lin-*

gu. cap. 4. §. 4. pag. 263. Ceterum postremis temporibus auctum hunc numerum esse, vel inde patet, quod et XXVIRI immo et XXVIRI STLIT. IVD. occurrunt in marmoribus apud Reines. *Inscr. Class. VI. num. 42. 50. et 131.*

§. LVIII.

In eodem XXVIRORVM numero erant QVATVORVIRI VIARVM PVBLICARVM CVRANDARVM *, de quibus l. 2. §. 30. D. de orig. iur. Gruter. *Inscr. pag. 16. num. 10.* TRIVMVIRI A. A. A. F. F. id est, auro, argento, aeri flando, feriundo Cic. *Lib. VII. ad diuers. epist. 13.* TRIVMVIRI CAPITALES, qui carceris custodiae suppliciisque sumendis praerant, quin et de furibus seruis, aliisque vilioribus capitibus cognoscebant apud columnam Maeniam, l. 2. §. 30. D. de orig. iur. Epit. Liu. *Lib. XI. Valer. Max. Lib. V. cap. 4. exemp. 7.* Rupert. *ad Pompon. Enchir. Lib. II. cap. 16. pag. 138. sequ.* QVINQVEVIRI CIS ET VLTRA TIBERIM, qui suae quisque regionis aedificiis nocturno tempore incendiorum caussa praerant, l. 2. §. 31. D. de orig. iur. Liu. *Lib. XXXI. cap. 14.* et, quorum postea suppressum est officium, II VIRI CVRATORES VIARVM extra urbem, l. 2. §. 3. D. eod. Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 540.* Eu. Otto *de tutel. viar. Part. II. cap. 5. pag. 375.*

Quatuorviri viar. curand. triumviri A. A. A. F. F. triumviri capitales, quinque viri cis et ultra Tiberim. II viri curat. viar.

* Dic-

* Dicti etiam VIOCVRI, *num. 11. quod exponunt quatuor viri iteris pro itineris, cuius ἀγχιόμης antiqui usus vestigia passim supersunt. De iis, uti et de reliquis magistratibus omnibus viarum curatoribus accuratissime suo more egit Eucarrard. Otto de tutela viar. Part. II. cap. 51.*

§. LX.

Magistratus Denique et extra ordinem aliquando creatos animiores ex-
mauertimus magistratus quosdam minores, veluti PRAEFECTOS ANNONAE, Liu. Lib. III. cap. 12. QVINQUEVIROS MENSARIOS, Liu. Lib. VII. cap. 21. DVVMVIROS NAVALES, qui orae maritimae praeerant, classisque orandae reficiendaeque curam habebant. Liu. Lib. VIII. cap. 30. Lib. XXXX. cap. 18. et 26. Celebratur etiam in iure nostro PRAEFECTVS VIGILVM, qui et ipse magistratus extraordinarius *: l. 2. §. 33. D. de orig. iur. sed eum ab Augusto demum constitutum, non huius esse epochae patet ex l. 3. pr. D. de offic. praef. vigil.

* Praefectum vigilum magistratum esse negat Pomponius l. 2. §. 33. D. de orig. iur. Sed sensus est, eum inter magistratus ordinarios non fuisse, ceu ad eum locum recte obseruauit Cuiacius, pag. 24. sequ. edi. nov. Lan. Guill. de magistrat. Rom. lit. G. p. 1. et Bynkersh. Praetermiss. pag. 262. Quum vero ipse Pomponius d. l. 2. §. 18. eod. dictatorem vocet magistratum, qui et ipse extra ordinem in re trepida solebat creari, cur, quaeso, id nomen abiudicemus praefecto vigilum?

§. LXI.

Illi habebant ius edicendi iores, minoresque magistratus spargerentur: non mirum profecto est, plerosque eandem sibi sumsisse potestatem, edictis iura noui constituendi, qua consules vsos esse diximus (§. 18.) Vti enim hoc ideo faciebant consules, quod in regum locum successissent (§. 18. iunc-

iuncta l. 4.): ita nihil aequius videbatur, quam eadem potestate gaudere reliquos magistratus, in quos quaedam consularis potestatis partes fuerant translatae.*

* Causa ergo, quamobrem magistratus edicta possent proponere, non erat IMPERIVM, ceu existimauit Car. Sigon. de iure civ. Rom. Lib. I. cap. 20. Nam et AEDILES CVRVLES edicta proponebant, qui nec vocationem, nec prensionem habebant, Gell. Noct. Att. Lib. XII. cap. 13. itemque TRIBVNI PLEB. quos SINE IMPERIO esse, diserte ait Appius Claudius apud Liu. Lib. II. cap. 52. nec non SACERDOTES, veluti pontifices et decemviri sacrorum, Liu. Lib. XXXX. cap. 37. augures, Valer. Max. Lib. VIII. cap. 2. exempl. 4. et in primis PONTIFEX MAX. cuius de edicto perpetuo, sub sacerdotii auspiciis proposito videndi Tacit. Histor. Lib. II. cap. 91. Gell. Noct. Attic. Lib. II. cap. 28. Iac. Guther. de iure pontif. Lib. I. cap. 12. Io. Andr. Bos. de pontif. max. Rom. cap. 4. §. 1. Henr. Dovell. Adpend. praefect. Cambden. p. 655. seqq. Et tamen sacerdotes sine imperio et potestate fuisse, scribit

Liuius Lib. III. cap. 54. ipseque fatetur Car. Sigon. ibid. Lib. I. cap. 19. Fundamentum ergo genuinum iuris edicendi est HONOR, quo quicumque fungebantur, ii et edicta reddebant. Honoribus autem fungebantur non modo magistratus, nec hi soli dicebantur HONORATI, Liu. Lib. XXV. cap. 5. Ouid. ex Ponto, Lib. III. epist. 5. v. 2. et ad Liuiam, v. 329. Sallust. Catilin. cap. 34. vel HONORE VSI apud Flor. Histor. Lib. I. cap. 13. et Gruter. Inscr. pag. 253. num. 6. pag. 387. num. 8. pag. 392. num. 1. verum etiam sacerdotes, ut docent exempla apud Gruter. pag. 357. num. 3. et pag. 364. num. 1. Vnde et hi aequie edicebant ac illi. Nec alia est ratio, cur IVS, quod ex magistratuum edictis descendit dicatur HONORARIVM. l. 52. §. 6. D. de obligat. et act. §. 7. Inst. de iur. nat. gent. et civil. Cuiac. Not. prior. ad d. §. 7. et Raeuard. de auctoritat. prudent. cap. 10. pag. 1008.

§. LXII.

Quod itaque obseruauit Aristoteles Polit. Lib. III. cap. 11. oportere leges dominas esse, si sint recte scriptae, magistratus autem EDICERE de illis, *περὶ ὧν ἐξεδιναίηται οἱ νόμοι λέγειν ἀρχιεὺς, διὰ τὸ μὴ ἔσθ' ἄλλον εἶναι, καθόλου δὲ λέγεσθαι περὶ πάντων* de quibus leges exquisitae aliquid discernere nequeant, eo quod non facile sit sermone generali singulos casus comprehendere: id semper

Hist. Iur. Ciu.

F

ob-

obseruarunt MAGISTRATVS ROMANI plerique, vt alucientur omnino, qui solos PRAETORES edicta reddidisse existimant*.

* Eius sententiae fuit Iason in lib. i. pr. D. de nou. oper. nunciat. n. 7. Et quamuis viro non indocto ignotum non fuerit, proconsules etiam et aediles curules edixisse, ex glossa tamen ad §. 7. Inst. de iur. nat. gent. et ciu. notat, praesides quoque prouinciarum, et aediles ex praetoribus fuisse. Quo nihil dici potuisset absurdius. At si fingamus eos iure praetorio gaudi-

so (quod tamen de aedilibus curulibus nemo dixerit): plerisque sane alios magistratus edicta proposuisse, iam obseruant Pomponius l. 2. §. 10. D. de orig. iur. Modestinus l. 52. §. 6. D. de obligat. et action. Theophilus ad §. 7. Inst. de iur. nat. gent. et ciu. Guil. Maran. in Paratitl. pag. 91. Camill. Borell. de edict. magistrat. I. 17. 6. et alii.

§. LXIII.

Quod exemplis probatur.

Quemadmodum ergo supra edicta REGVM (§. 4.) et CONSVLVM (§. 18.) vidimus: ita apud veteres non minus celebrantur edicta DICTATORVM, quae pro numine olim obseruata esse ait Liuius Lib. VIII. cap. 34. CENSORVM, ea quae ad ciuium disciplinam pertinebant, complexa, Cornel. Nepos Caton. cap. 1. et ex quibus quaedam decerpit Plin. Hist. nat. Lib. VIII. cap. 57. Lib. XIII. cap. 13. Lib. XIV. cap. 14. Lib. XXXVI. cap. 1. TRIBVNORVM PLEBIS, Cicero in Verr. II. cap. 41. qui aliquando et una cum praetoribus, et de communi utriusque collegii sententia, edicta proponebant, Cic. de offc. Lib. III. cap. 20. et ex edictis suis ius dicebant. Idem in Verr. II. cap. 41.*

* Eo minus vero dubitandum de magistratibus, qui liberam adhuc rem publicam administrabant, quo certius constat, ea iam occupata plerosque magistratus ius edicendi sibi more maiorum vindicasse. Turcii Aproniani, PRAEFECTI VRBI, (de

quo aliisque Aproniis legendus Lud. Anton. Muratorius Anecd. Tom. I. pag. 141. seqq.) bina edicta notatu dignissima exstant apud Gruter. Inscr. pag. 747. num. 6. 7. Similia aliorum praefectorum urbi suggerit Ammian. Marcellin. Histor. lib. XXVII.

XXVII. cap. 9. lib. XXVIII. cap. 4. Auidii porro Flacci, PRAEFECTI AVGVSTALIS Aegypti edictum laudat Philo in Flacc. pag. 966. et p. 972. Quia ne minores quidem magistratus dubitasse edicta de rebus ad curam suam pertinentibus reddere, patet exemplo QVAESTORVM, de quibus Cicero in Verr. III. cap. 7. L. Octauio et C. Cottae cons. senatus permisit, ut vini et olei decumas, et frugum minutarum, quas ante te QVAESTORES in Sicilia vendere consuessent, Romae venderent, legemque his rebus, quae insis videretur, EDICERENT. Vbi manifesto permittitur consilibus, quod antea ad quaestorum pertinebat officium, vt edicta de venditionis legibus proponerent.

§. LXIII.

At celeberrima omnium sunt edicta PRAETORVM, AEDILITIA et PROVINCIALIA, quia ex iis pleraque in ius iustinianeuum migrarunt. Edicebant vero non modo praetores VRBANI, verum etiam PEREGRINI*, Valer. Max. Lib. I. cap. 3. exempl. 2. Boeth. ad Cic. Topic. Theophil. ad §. 7. Inst. de iur. nat. gent. et ciu. immo et qui eorum PROVINCIAS aut QVAESTIONES PVBLICAS fuerant sortiti. De illis paullo post erit dicendi locus. Horum exempla extant apud Ciceron. pro P. Sext. cap. 41. Varron. de lingua Lat. Lib. V. pag. 62. Add. Fridr. Brummer. ad leg. Cinc. cap. 6. §. 7. et 8.

Omnes praetores, non solus urbanus edicta proponebant.

* His à nobis adlatis testimoniis Eu. Otto in Not. ad Inst. pag. 42. addit aliud Ciceron. ad diuers. Lib. XIII. epist. 59. ubi Tullius Curtium Peduceanum, praetorem tum peregrinum, edicti et instituti sui admonet. Recte ergo id iam olim obseruauit Bern. Henr. Reinoldus Varior. cap. 37. pag. 267. quum ea de re dubitassent viri doctissimi, Franc. Homanus de magistr. pop. Rom. pag. 396. et Nic. Hieron. Gundling. in Pfört. Prim. Pandect. tit. de orig. iur. §. 31. quorum prior praetorem peregrinum ex edicto urbano: posterior ex iuris naturae et gentium principiis ius dixisse, censent. Sed ubi manifesta in promptu sunt veterum testimonia, hariolari nec licet, nec decet.

§. LXV.

Edictorum praetoriorum aequae, ac aliorum magistratuum alia REPENTINA erant, quae prout res incipit.

derent, proponebantur, alia ad PERPETVAM IVRISDICTIONEM, id est, per totum magistratus tempus explicandam, pertinebant *, *l. 7. pr. D. de iurisdic.* Horum porro quaedam erant TRALATITIA, quae ex suis quisque decessoris edicto in suum totidem paene verbis transferebat, et NOVA, quae quisque de suo veteri edicto quotannis adstruebat. Quamvis enim multo maxima pars eorum, quae praetores edicere consueverant, certa viderentur propter vetustatem: Cicero *de inuent.* Lib. II. cap. 22. non temere tamen quisquam auspicabatur praeturam, quin noua quaedam adsumeret capita **, vel aetatem latura, si laudem haberent aequitatis, vel negligenda a posteris, si ambitiosa aut iniqua essent. Ex quo patet, cur edictum praetorium a Cicerone in *Verrem* II. cap. 42. vocetur *lex annua*, cui finem adferant *Kalendae Ianuariae*.

* Equidem in *l. 7. D. de iurisdic.* verba quaedam a Triboniano explicationis causa inserta esse videntur viris doctis. Cuiac. *Obseru. lib. XXI. cap. 24.* Ian. a Costa *ad §. 12. Inst. de action.* At res ipsa tamen, puta quod edicta, quaedam perpetuae iurisdictionis causa proposita, alia repentina fuerint, aliunde satis certa est. De prioribus nemo dubitauerit. *Repentinorum*, vel *peculiarium*, quae ex tempore proponi solita sint, meminit Cicero in *Verre* III. cap. 14. uti et edictorum, quae ratio temporum reddi postularit Plinius. *Hist. nat. Lib. XXXVII. cap. 1.*

** Atque hinc intelligitur, cur quaedam edicta auctorum suorum nomina retinuerint, veluti *DRVSI* apud Ciceron. *ad Attic. Lib. VII. Epist. 2.* *CN. OCTAVII* quod metus causa. Idem *ad Q. frat. Lib. I. epist. 7.* *C. AQVILII* de dolo malo. Id. *de nat. deor. Lib. III. cap. 30.* *PVBLCI* de actione in rem, et restitutione maiorum viginti quinque annis. *§. 4. Inst. de act. l. 35. D. de oblig. et act. l. 57. D. mand.* Ut iam non dicam de actionibus *SERVIANA*, *CALVISIANA*, *FABIANA*, *PAVLIANA*, edicto *CARBONIANO*, interdicto *SALVIANO*, quae omnia ex praetorum sunt edictis, eaque nomina acceperunt, quod praetores isti primi haec edicta, tanquam noua, tralatitiis maiorum suorum adstruxerunt, eaque postea ob aequitatem a posteris retenta maximam paullatim auctoritatem in foro sunt consequuta.

§. LXVI.

Ea edicta praetores sub auspicia magistratus sui solebant proponere. Inituri enim honorem in concionem ascendebant, et pro rostris habita more maiorum oratione, quae essent in iure dicundo observaturi, EDICEBANT. Cicero *de finib. Lib. II. cap. 22.* Id est, edictum suum, domi compositum, non modo per praeconem recitari, (quod ex *μυμήτωρ* imitatione imperatoris histrici apud Plaut. in *prolog. Poenuli* v. 11. sequi colligitur *), verum etiam scriptum in ALBO publice proponi iubebant. Vnde formula edictalis: *APVD. FORVM. PALAM. VNDE. DE. PLANO. RECTE. LEGI. POTEST*, (vel *ἀρχαίων* prisco more, *POTESTVR*, de qua forma vid. Voss. *de arte gramat. Lib. V. cap. 36. pag. 319. Tom. II. Oper.*) De ea formula legi possunt Ioseph. *Antiquit. Iudaic. Lib. XIII. cap. 12. Lib. XVIII. cap. 4.* Auson. *Grat. act. ad Gratian. Imp. cap. 21.* Cuiac. *Obs. Lib. VII. cap. 29.*

* Ibi enim prologus comediae, qui se magistratum vel imperatorem histrionicum fingit, primum praeconem ita excitat:

Exsurge, praero, fac populo audientiam.

Iamdudum exspecto, si tuum officium scias.

Deinde recitat ipsum edictum fictitium:

BONVM FACTVM ST', edicta ut seruetis mea.

eoque finitio subiicit:

Haec, imperata quae sunt, pro imperio histrico,

BONVM, hercle, FACTVM, pro se quisque ut meminerit.

Est vero haec formula: *BONVM*

FACTVM, antiqua et sollemnis, quam edictis suis praemittebant magistratus, quamque Iosephus *Antiquit. Iud. Lib. XIII. cap. 10. et Lib. XVIII. cap. 5.* exprimere solet: *ΚΑΛΩΣ ΕΧΕΙ ΕΕΝΕ ΗΑΒΕΤ*, quae verba sollemnia in *Hudsoniana* pessime vertuntur: proinde aequum esse censeo: Appianus vero *de bello civil. Lib. III. pag. 593. 595. et 607.* et veteres lapides apud Selden. in *Marm. Arundell. pag. 130.* Reines. *Inscript. pag. 497.* Smith. *de sept. eccl. Asiae*, pag. 20. sequi. et Iac. Gronou. in *Memoria Cossoniana*, pag. 142. 145. et 148. *ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ ΒΟΝΑ ΦΟΡΤΥΝΑ*, qua

Modus illa proponendi.

qua formula ideo uti noluisse videtur Iosephus Iudaeus, quod Bonam fortunam pro dea colerent Romani. Alex. ab Alexandr. *Genial. dier. Lib. I. cap. 12.* Dalechamp. ad *Plin. Hist. nat. Lib. I. cap. 7.* Ceterum de formula edictali: BONVM FAC- TVM, consuli debet Barn. Brisson. *de formul. pop. Rom. Lib. III. pag. 274. sequ.*

§. LXVII.

Finis edic-
torum.

His porro edictis praetores non modo leges, propositis actionibus vel exceptionibus, adiuuabant, sed et multa, quae praeteruiderant legislatores constituebant, quin et rigorem legum aequitate temperabant, ne videlicet summum ius in summam euaderet iniuriam. Quae omnia eleganter complexus Papinianus, ius praetorium ADIVVANDI, vel SUPPLENDI, vel CORRIGENDI iuris civilis gratia, propter utilitatem publicam, introductum esse, ait *l. 7. §. 1. D. de iust. et iur.*

§. LXVIII.

Iis aliquan-
do praetores
ius scriptum
euertebant.

Ipsam equidem ius scriptum directe mutare edictis suis non poterant praetores, idque non modo ipsi prae se ferunt, quoties in edictis suis LEGES, SCTA, EDICTA, DECRETAQVE PRINCIPVM diserte excipiunt, *l. 7. §. 7. D. de pact. l. 1. §. 5. D. de postul. l. 1. §. 1. D. quib. ex caus. mai.* sed et iurisperiti passim profitentur. *l. 12. §. 4. D. de Public. in rem. act. l. 12. §. 1. D. de bon. possess.* Enimuero ut mali magistratus potestate etiam legitima, facile abutuntur: ita et de praetoribus idem observat Dio Cass. *Histor. Lib. XXXVI. pag. 19.* dum scribit: Οὐ γὰρ οἱ στρατηγοὶ πάντα τὰ δικαιώματα, ἃ περὶ τὰ συμβόλαια διατέτακτο, ἐπείνουν, ὅτε ἐισάπαξ τῶν ἐπείνουν, ὅτε τὰ γραφέντα ἐτήρουν, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὰ μετέγραφον neque enim praetores omnia ea iura, quae ad contractus dirigendos constituta erant, observabant, neque id unquam fecerant, sed saepenumero ea variauerant*.

* Potest id per inductionem, leges XII. tabularum respicere quam vocant probari, modo ad velimus. Ita sane praetor mutavit

nit poenam furti manifesti, Gell. *Noct. Attic. Lib. XI. cap. ult.* Theophil. ad §. 2. *Inst. de perpet. et temp. act.* poenam frugis noctu demessae, Plin. *Hist. nat. Lib. XVIII. cap. 3.* iniuriarum, Gell. *Noct. Attic. Lib. XX. cap. 1.* actiones arborum furtim caesarum, Plin. *Hist. nat. Lib. XVII. cap. 1.* depositi dolo malo abnegati, *Pariat. Mos. et Rom. leg. tit. 10. §. 6.* conditionem liberorum emancipatorum §. 9. *Inst. de success. ab intest. nec non cognatorum. l. 1. D. unde cogn.* Nec magis praetor pepercit aliis legibus, veluti Aquiliae, cuius capita quaedam exstitisse de seruo corrupto et de effusis et deiectis, quae deinde praetor edicto suo exclusit, suspicatur Bynkersh. *Obs.*

§. LXVIII.

Quod ergo directe non poterant praetores, id indirecte, adhibitisque quibusdam artibus, eos praestituisse, dudum ostendimus. Nam et NOVIS excogitatis VOCABVLIS leges eludebant, et actiones civiles, datis EXCEPTIONIBVS et RESTITVTIONIBVS, euertebant, et FIC- TIONIBVS suis efficiebant, ut aliam paene faciem induerent iura civilia*, *Antiqu. Rom. Lib. II. tit. 14.*

* Ita NOVIS ludebant VOCABVLIS, dum iis, qui beredes esse non poterant, dabant honorum possessionem, dum argentarios non promittere, sed recipere, eosque, qui rem a se aliisque promissam iterum promittebant, constituere dicebant, atque inde dabant actiones receptitiam et constitutae pecuniae: *l. 1. §. 1. l. 16. §. 2.*

Lib. I. cap. 13. Iam obiter addo, eam veram ac genuinam esse rationem, cur actiones quaedam poenales, licet praetoriae, tamen sint perpetuae, veluti actiones furti manifesti, pr. *Inst. de perpet. et temp. act.* arborum furtim caesarum, *l. 7. §. 6. 7. D. arb. furt. caes.* furti aduersus nautas, caupones, stabularios, *l. ult. §. 6. D. naut. caup. stab.* depositi miserabilis, *l. 18. D. depos. serui corrupti, l. 13. D. de seru. corr.* de effusis et deiectis, si non de occiso libero homine agitur, *l. 5. §. 5. D. de his, qui effud. vel deiec.* Omnes enim hae actiones non sunt origine praetoriae sed civiles, at immutatae et correctae a praetoribus.

Quibus arti-
bus id con-
sequuti sint
praetores.

l. 18. §. 1. l. 25. D. de const. pec. l. 2. C. cod. quasi inter pacisci, promittere, recipere, constituere, tantum interesset discriminis, ut priora non mererentur actionem, posteriora mererentur. Deinde et variis EXCEPTIONIBVS elidebant iura: et iis quidem non tantum aequis, veluti pacti, doli mali, similibus, sed et iniquissimis, qualis vere fuit

fuit *exceptio lenocinii* apud Valer. Max. *Lib. VII. cap. 7. exempl.* 7. Quod et de RESTITVTIONIBVS dicendum, quas saepe dabant praetores mali, quando

minime oportebat, ceu patet exemplo C. Verris apud Ciceron. in *Verr. I. cap. 16. FICTIONVM* exempla omni exceptione maiora sunt in §. 4. *Inst. de action.*

§. LXX.

De Gottl. Cortii vindictis Praetoris et iuris honorarii.

Enimuero aduersus omnes, qui praetori haec exprobrant, stilum vindicem, quod mireris, expediuit GOTTL. CORTIVS, editis Lipsiae *Vindictis praetoris ac iuris honorarii*, vbi iis qui talia scripserunt, tam grandem dicam scribit, ac tam vehementer indignatur, vt magis non potuisset, si coniurassent aduersus rem publicam. Et tamen vir ille doctus, effusa omni bile, magno conatu maximas nugae egit.*

* Primo enim mutato ipso quaestionis statu §. 4. p. 3. se non perfidorum ac maliciosorum praetorum, sed praeturae causam acturum, minatur. Quasi ipsam praeturam quisquam mortaliū impugnasset, aut alii praetores quam perfidi ac maliciosi, istis artibus abusi sint. Cum larvis ergo pugnat vir doctus, neminem habiturus aduersarium. Deinde ostensurus, praetores, ne si voluissent quidem, his artibus vti potuisse, a §. 5. multa ex aduersariis suis corradit de insigni Romanorum cura in seruandis legibus, de edictis consentiente senatu scriptis, de intercessione tribunorum plebis, quae et aduersus iniqua edicta praetorum vti potuerint, denique de iureiurando, quod in leges iurarint praetores. Enimuero, qua fronte negatur fieri potuisse id, quod re ipsa factum est? Ius praetores edictis euertisse, et Dio testatur, et Cicero: qui ergo euer-

ti non potuit? Cur, quaeso, C. Verrem, talia ausum non cohibuit insignis ista Romanorum cura in seruandis legibus? cur hunc senatus non in ordinem coegit auctoritas? cur tribuni plebis non domuerunt? et cur hominem non saltem iuris iurandi religio in officio continuit? Praeterea, si quid aliud, falsum est, praetores edicta sua, vel de senatus, vel de collegii tribunicii sententia composuisse, neque id probant adducta a viro docto testimonia. Praeterea ridiculum est, vindicem initio negare, praetores his artibus vti potuisse, et postea tamen §. 8. non modo fateri, eos iura mutasse, sed et iure id ab illis factum esse contendere: partim, quod *similis legistatoriae esse debeat praetorum potestas*, (quo nescio an quidquam scribi potuisset insulsius) partim, quod *populo potius vitio vertendum sit, quod tamdiu vetustis obscurisque legibus inbaeserit*. Quid ergo sibi

bi vult vindex? cur iis indignatur, qui praetores iura mutasse censent? cur id fieri potuisse negat? Non minus absonum est, quod §. 9. illam veterum querelam, in primis locum Dionis Cassii non de ordinariis annuis, sed de subitaneis praetorum edictis accipiendum esse ait, veluti de citatoriis, monitoriis, similibusque. Quasi vero lex Cornelia, de qua ibi agit Dio Casius, ad edicta subitanea pertinuerit, et quasi illi magistratui lege praecipi possit, vt omnia edicta subitanea, citatoria, monitoria sub auspiciū honoris sui semel simulque proponat. Nugae! Denique vbi ad rem ipsam se accingit vindex, artes istas praetoribus iniuria tribui ostensorus, multum interfuisse monet inter bonorum possessionem et hereditatem, vbi pleraque, quae nemo dupondiorum, ignorat, quaedam et falsissima adfert. Deinde exceptiones aequae, ac restitutiones in integrum aequissimas esse contendit, quum nemo eas iniquitatis coarguerit, et verissimum tamen

sit, praetores, qui aequas vel exceptiones vel restitutiones inuenerunt, potuisse etiam inuehere iniquissimas, easque aliquando re ipsa inuexisse. Postremo, ne quid ineptiarum desit; fictiones fictiones esse negat, easque nihil aliud, quam *veritates probabiles, et interpretationes extensiuas* esse, contendit. Nam veritas admodum probabilis est, eum, qui non vsucepit, vsucepisse, non vsucepisse autem, qui vsucepit. Hoc vero est, quod ignorabamus miseri. Quae sub finem dissertationis adcumulantur de absentiam praesentia, de seruitute poenae, id est, Furiarum, et similibus iuris, quod homo iste numquam intellexit, capitibus, tam frigida sunt, vt nolim ea recensendo anno tam insalubri febrim lectori excitare. Saltem si veterem praetorum aliquis has praetoris vindictas legisset, eum non dubito exclamaturum fuisse:

*Non tali auxilio nec defensoribus istis
Tempus eget.*

§. LXXI.

Sed et id sibi adrogauerant praetores, vt edicta per annum, quotiescumque collibitum esset, mutarent, idque plerumque facerent *eis χάρις καὶ κατ' ἐχθρὰς τινῶν*, in gratiam odiumque certorum hominum: Dio Cass. *Lib. XXXVI. pag. 19. Ascon. Paedian. in argum. orat. pro C. Cornelio, maiest. reo* *, adeo, vt ad coërcendam istam praetorum licentiam opus esset edicto ipsorum praetorum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, VT IPSE EODEM IVRE VTATVR. l. 1. D. quod quisque iur. in alt. stat.

Praetores edicta sua per annum frequenter mutabant.

* Fecisse id animaduertimus C. Verrem. Is edicto L. Annio heredi secundo P. Annii Asellii edicto condonauit hereditatem, exclusa filia unica herede a patre instituta. Cic. in *Verr.* I. cap. 41. De eo edicto Cicero *ibid.* cap. 42. ac si hoc iuris non unius causa hominis edixisses, cautius composuisses. Idem cap. 45. refert,

ridiculum edictum proposui Verrem in gratiam heredis Minucii, cuius testamentum alioquin iure nullum erat. *Componit*, inquit, *edictum*, iis verbis, ut quivis intelligere possit, unius hominis causa conscriptum esse, tantum quod hominem non nominat. Talia permulta sunt in illis in Verrem orationibus.

§. LXXII.

Hinc SCto iussi sunt ex edictis perpetuis ius dicere.

Id quum demum intolerabile videretur ciuitati liberae, et ius incertissimum redderet: anno ab V. C. 585. L. Aemilio Paulo et C. Licinio Crasso cos. V. Kal. Apr. in curia Hostilia factum est SC. VTI PRETORES EX SVIS PERPETVIS EDICTIS * IVS DICERENT. Cuius SCti notitiam verbaque debemus *Actis diurnis*, quorum fragmenta quaedam insignia ediderunt Steph. Vin. Pighius *Annal. Rom.* Tom. II. pag. 378. Reines. *Inscript. Class.* III. num. 2. et omnium adcuratissime Henr. Dodwello, *Append. praelect. Cambden.* p. 665. sequ.

* Neque tamen PERPETVVM dicitur hoc edictum, quasi aeternum duraturum, quale esse debuit illud a Saluio Iuliano compositum sub Hadriano: sed quod illud per totum annum nullam subiturum esset mutationem. Nam *perpetuum* dicitur etiam, quod est continuum, vel non interruptum, quamuis non infinitum. Sic *palus* PERPETVA apud Caesarem *de Bello Gall.* Lib. VII. cap. 57. PERPETVA *amicitia* apud Q. Ciceron. *de petit. con-*

sul. cap. 6. *biennium* PERPETVVM apud Terent. *Hecyr. Act.* I. scen. 2. v. 12. vbi Donatus: *ut continuationem casus sui ostenderet*, PERPETVVM *dixit*. Huius notiois quum non meminissent Menardus in *Cicer. in Verr.* I. pag. 103. Guil. Grof. *de vit. Istor.* Lib. II. cap. 6. non mirum est, eos maxime caecutiisse circa naturam edicti perpetui, quale ante Hadrianum Imp. inualuerat.

§. LXXIII.

Postea etiam lege Cornelia.

At ne id quidem SC. par fuit illi praetorum licentiae. Nam multo post illa tempora C. Verres in vrbe, et in Sicilia edicta sua in gratiam odiumque aliorum frequen-

quenter mutabat, et varie ius dicebat. Cicero in *Verr.* I. cap. 46. Nec religiosius reliqui praetores edicta sua seruabant. Quo factum est, ut anno ab V. C. 686. c. CORNELIVS. trib. pleb. magna cum nobilium hominum offensione * legem ferret, VT PRAETORES. EX EDICTIS. SVIS. PERPETVIS. IVS. DICERENT. Quae LEX CORNELIA tum gratiam ambitiosis praetoribus, qui VARIE ius dicere ad-sueuerant, sustulit, vti obseruat Ascon. Paedian. *ibid.* Meminit eiusdem legis Dio Cass. Lib. XXXVI. pag. 19. qui eius sententiam ita exprimit: Κατ' ἀρχάς τε ἐνθὺς στρατηγὸς τὰ δίκαια, οἷς χρῆσονται προλέγειν καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτῶν παρατρέπειν: ut et statim praetores principio edicerent, quo iure essent *usu-*ri, et deinde nequaquam ab eo deflecterent.

* Rem perspicue exposuit Ascon. Paedianus in *argumento orationis pro C. Cornelio*, *maiestatis reo*. C. Cornelius, homo non improbus vita habitus, quaestor Cn. Pompeii, dein tribunus plebis, Pisone consule, retulerat ad senatum, *nequis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret*. Relationem repudiabat senatus, quo ex ordine plerique hac credita pecunia permagnum et turpissimum lucrum faciebant. Offensus ea re Cornelius in concionibus senatum turpis lucri accusat, simulque legem rogat, *qua senatus minueretur auctoritas, ne quis, nisi per populum, legibus solueretur*. At senatus facile monuit P. Seruilium Globulum tribunum pleb. ut Cornelio obsisteret. Et sane orto tumultu, in quo

et C. Pisonis cos. fascēs fracti, lapidesque in consulem ex vltima concione iacti sunt, concilium tum dimittendum fuit. Postea sine tumultu pertulit legem paululum emendatam, *ne quis a senatu legibus solueretur, nisi ducenti adfuissent*. Audacior hoc successu factus, et alias leges, et hanc de praetorum edictis promulgauit tulitque, per quas contentiones paene totus eius tribunatus peractus est. Sequenti deinde anno reus maiestatis factus est a Cominiis fratribus, defensurusque a Cicerone, desistentibus accusatoribus, euasit, nomenque eius de reis exemptum est. Plura sciremus, si orationes illae Cicero-nis integrae ad nos peruenissent. Iam vix fragmenta quaedam nobis seruauit laudatus Asconius.

§. LXXIII.

Hac ergo lege effectum est, ut non modo paullo minus necessarium esset edictum: QVOD QVISQVE IVRIS IN ALTERVM STATVIT, nisi quis repentino aliquo edicto

Hinc ius praetorium multo, quam antea, certius dam-

damnum sensisset, sed et ipsum ius praetorium in posterum paullo videretur certius, quod pleraque tralatitia edicta in albo legerentur, et praetores, licet quotannis edicerent, pauca tamen nova capita veteribus adstruerent. Hinc Icti ex eo tempore edicta praetoris colligere, suisque illustrare coeperunt animaduersionibus, veluti SER. SVLPICIUS, l. 2. §. 44. D. de orig. iur. * A. OFILIUS, d. l. 2. §. 44. D. eod. l. 1. D. ne quis eum, qui in ius voc. et ANTISTIVS LABEO, l. 1. §. 5. D. de fugitiu. Gell. Noct. Att. Lib. XIII. cap. 10.

* Sunt hi ipsi libri, qui alias ad Brutum scripti dicuntur. Hinc Pomponius: Idem Ofilius edictum praetoris primus diligenter composuit, nam ante eum SERVIVS duos libros ad Brutum perquam breuissimos ad edictum subscriptos reliquit. Et l. 5. §. 1. D. de instit. act. laudatur SERVII liber primus ad Brutum: non quasi Bruti Icti libros commentario illustrarit, sed quod has meditationes edictales M. Bruto Iulii Caesaris interfectori, cui Cicero etiam libros de finibus et de natura deorum, itemque Oratoriam et paradoxa sua nuncupauerat, inscripsisset. Eu. Otto Scr. Sulpic. cap. 7. §. 3. pag. 1598.

Tom. V. Thesaur. iur. civ. Ceterum quum vix minus necessariis descriptionibus operam dedisse virum negotiosissimum, probabile sit: recte ex ipsa breuitate, qua vsus dicitur, colligere mihi videor, prima hunc libellum complexum esse iuris prudentiae elementa, eumque adeo in gratiam auditorum prodiisse. Studium sane iuris tum ab edicto auspiciatos esse plerosque, testatur Cicero de legib. Lib. I. cap. 5. a praetoris edicto plerique nunc, non a XII. tabulis, ut superiores, hauriendam iuris disciplinam, putant. Vid. Iac. Perizon. de leg. Vocon. pag. 219. c. 11. nou. Euer. Otto ibid. pag. 1599.

§. LXXV.

Eodem iure, quo praetores, etiam AEDILES CVRVLES de rebus ad curam suam pertinentibus, (§. 56.) edicta proposuisse diximus, * (§. 61.) quae et ipsa iuris honorarii portio erant. §. 7. Inst. de iur. nat. gent. et civil. Nec tamen, sicuti praetores, singuli videntur edixisse, sed communiter. Cuiac. Obs. Lib. XXV. cap. 16. Vnde vix legas in Digestis: ait aedilis: sed in numero plurali: AIUNT, VOLVNT, NOLVNT, PRAECIPVNT, et DENV-

NVNCIANT, LOQVVNTVR, ORDINE FECERVNT AEDILES, cetera. l. 1. §. 1. l. 17. §. 17. l. 25. pr. l. 44. pr. l. 37. l. 38. §. 1. l. 25. §. 10. D. de aedil. edict.

* Quod ius ab ipsa magistratus sui origine videntur usurpasse. Nam iam Plautus, qui centum circiter et septuaginta annis post primos aediles curules scripsit, ad edictum eorum, tamquam rem notissimam, suo more adludit in Captiu. Act. III. scen. 2. v. 43.

Eugepe, EDICTIONES AEDILICIAS hic habet quidem:

Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Aetoli agoronomum.

Loquitur enim de Ergasilo parasi- to, qui adcurrrens in via inue-

hitur in pistorum scrophipascos, qui alunt fursuri sues, quarum odore praeterire nemo pistrinum possit: deinde in piscatores, qui praebant populo pisces foetidos, qui aduehantur quadrupedanti crucianti canterio, quorum odos sub-basilicanos omnes abigat in forum: tum in lanios, qui concinant liberis orbas oves, qui locent caedundos agnos, et duplam agninam dent, qui petroni nomen indant veruoci sectario. Haec omnia ad aedilium curam pertinebant, adeoque eleganter a Plauto vocantur edictiones aediliae.

§. LXXVI.

Quamuis uero Eu. Otto de tutel. viar. Part. III. cap. 2. pag. 428. contra Albericum a Porta, Fulgosium, Zoesium, et Boeckelmannum, recte observauit, non vnum fuisse edictum aedilicium, sed plura, et ad varias causas, de quibus eorum erat iurisdictio, pertinentia, eaque demum in vnum collecta corpus suis partibus et titulis distincta videri: in iure tamen nostro tria tantum supersunt capita, quae sola Saluius Iulianus in edictum perpetuum retulit, l. 1. §. 1. sequ. D. de aedil. edict. Vnum de mancipiorum *, l. 1. §. 1. D. eod. alterum de iumentorum venditionibus, l. 38. §. 1. 2. D. eod. tertium de cane, verre, similibusque animalibus ibi, ubi vulgo iter sit, non habendis, l. 40. sequ. D. eod. Quod postremum erudite illustrauit Otto ibid.

* At ne id quidem caput satis integrum in Pandectis reperitur. Quum enim in l. 1. §. 1. de aedil. edict. venditores tantum iubeantur CERTIORES FACERE EMTORES, QUID MORBI

Edicta aedilium curum.

Eorum capita, quae in iure supersunt.

BI VITIIVQVE CVIQVE SIT,
EAQVE OMNIA PALAM
RECTE PRONVNCIENT: ver-
ba vetusta et τυπικά figurata,
apud Gell. *Noct. Attic. Lib.*
III. cap. 2. ita se habent: TI-
TVLVVS SERVORVM VTEI
SCRIPTVS SIT COERATO,
ITA VTEI INTELLIGI RE-
CTE POSSIT, QVID MOR-

BI, *cet.* Tituli huius modi, quo
vitia morbiue mancipiorum expri-
mi solebant, meminerunt Seneca
Epist. 46. et Philostrat. in *Vit.*
Apollon. Tyan. Lib. III. cap. 25.
pag. 115. edit. Olear. vbi ἐπαινος
τῶν ἀνδραπέδων TO MH ΚΛΕΠ-
ΤΕΙΝ ΑΤΤΑ: *titulus mancipio-
rum: NON FVRANTVR.*

§. LXXVII.

Caput de
funeribus et
eorum sumti-
bus.

Passim tamen et aliorum huius edicti capitum ex-
stant vestigia. Quum enim et funerum cura penes aedi-
les esset: permulta edixisse videntur de sumtibus fune-
rum, ritibus funebribus, et structura monimentorum se-
pulcralium. Ouid. *Fastor. Lib. VI. v. 663.*

*Adde quod AEDILIS pompam qui funeris irent,
Artifices solos iusserat esse decem *.*

Et Reines. *Inscript. Class. II. num. 73. pag. 291.* elegans
describit marmor, in quo C. Cestii heredes profitentur, se
monimentum fecisse ex pecunia, quam pro suis partibus
receperint ex venditione Attalicorum, QVAE EIS PER EDI-
CTVM AEDILIS IN SEPVLCRVM C. CESTII INFERRE NON
LICVERIT. Conf. Cicer. *ad Attic. Lib. XII. epist. 35. 36.*

* Quum ex Cicerone *de legib.*
Lib. II. cap. 23. constet, iam le-
gibus XII. tabularum cautum fuis-
se: TRIBVS RICINIS ET DE-
CEM TIBICINIBVS FORIS
EFFERRE IVS ESTO: verba
Ouidii sollicitare non dubitat Iac.
Gothofredus *Not. in XII. tabul.*
pag. 233. pro aedilis, rescribens
EDICTIS, et per edicta intelli-
gens XII. tabulas, quae adpella-
tio sine exemplo esse videtur. Et
cur non legem XII. tabularum,
luxu insequentium saeculorum, vt
fieri solet, euersam, in vsum re-

uocare potuerint aediles? Vid.
Petr. Burmann. *ad Ouid. Tom.*
III. pag. 424. sequ. Hos sane
de minuendis funerum impensis
edixisse, extra omnem dubitatio-
nis aleam positum est ob lapidem
Reinesianum. Ex quo simul pa-
tet, quomodo sint intelligenda
verba Ciceronis *Philipp. VIII.*
cap. 7. senatum censuisse, atque
e re publica existimare, aediles
curules EDICTVM, quod de
FVNERIBVS habeant, *Ser. Sul-*
picii L. F. Lemonia Rufi fune-
ri remittere. Ea enim Paullus Ma-

na-

autius recte interpretatus est de *Lib. II. cap. 1.* et Io. Guil. Hoff-
sumtibus funerum, quum contra mann. *Hist. triumvirat. §. 10.*
satisfacere vix videantur coniectu- *pag. 31. seqq.*
rae Iac. Gutherii *de iure Man.*

§. LXXVIII.

Aliud edicti aedilicii caput de castratoribus puero-
rum quadruplo puniendis, memoratur *l. 27. §. 6. D. ad*
leg. Aquil. quod iuuenili, sed docta commentatione illus-
trauit Euer. Otto edita *Steinuord. 1710.* Apud Macro-
bium porro *Saturn. Lib. II. cap. 6.* legimus, aediles ali-
quando proposuisse edictum: NEQVIS ALIQVID IN SCE-
NAM PRAETER POMVM IACERE VELLE: Cascellium vero
ICTum interrogatum, num nux pinea pomum sit? face-
te respondisse: *si in Vatinium missurus es, pomum est *.*

De castra-
tione puero-
rum, et re-
bus in sce-
nam non pro-
liciendis.

* Fuisse et alia edicti aedili-
cii capita, et inde colligi posse
videtur, quod *l. 2. D. de diuers.*
et temp. praescript. Marcellus
PLERASQVE actiones AEDI-
LICIAS certo tempore finiri, ait.
Quum enim hodie nullam scia-
mus, quae non sit temporalis:
consequi videtur, ut quarundam,

quae perpetuae fuerunt, ipsa me-
moriam interciderit. At nervos huic
argumento incidit Bynkershoe-
kii, *Obs. Lib. III. cap. 8.*
cuius coniectura pro PLERAE-
QVE, extrita vna littera, legen-
tis PERAEQVE tam est ele-
gans et verosimilis, vt omnibus
adsensum extorquere videatur.

§. LXXVIII.

Denique et magistratus prouinciales, quales libera ad-
huc re publica erant COSS. PRAETORES, PROCOS. PRO-
PRAETORES, (Car. Sigon. *de iure prouinc. Lib. II. cap.*
1.) edicta in prouinciis suis proponebant. Habebant equi-
dem singulae prouinciae suas leges, quae victis genti-
bus ab imperatore de decem legatorum sententia dari
solebant, sancte deinde seruandae a praesidibus: Cice-
ro in *Verr. II. cap. 13.* Liu. *Lib. XXXIII. cap. 31. et*
32. Lib. XXXV. cap. 25. erant etiam quaedam in pro-
uinciis ciuitates ἀυτονόμοι, quibus ob bene merita
suae leges permissae*: Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc.*
II. cap. 9. denique et ipsae leges Romanae saepe ad

Edicta pro-
uincialia.

vni-

vniuersum orbem Romanum singularibus sanctionibus porrigebantur: Vlpian. *Fragm. tit. 11. §. 18. 20. et ibi Schulting. l. 5. pr. D. de manumiss.* attamen his omnibus veluti auctarium et supplementum accedebant EDICTA PROVINCIALIA.

* Non vniuersa prouincia eadem a victore leges accipiebat, sed prout se ciuitates aduersus victorem populum gesserant, de eoque meriti fuerant, ita vel duriores vel mitiores leges accipiebant. Car. Sigon. *de iure prouinc. Lib. I. cap. 1.* Aliquando humanioris ingenii imperatores totam prouinciam suis uti legibus patiebantur: et tale exemplum L. Aemilii Paulli, Macedonibus *ἀποδοῦναι libertatem vivendi suis legibus* concedentis est apud L. Aem. *Lib. XXXV. cap. 32.*

Si ciuitas *ἀποδοῦναι* cui vivendi suis legibus potestas erat suis relictis legibus, ius Romanum sponte adoptasset, populus ille FVNDVS FACTVS dicebatur. Cic. *pro Balb. cap. 8.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XVI. cap. 13.* Qua de re doctissimae exstant NIC. RIGALTI, ISM. BVLLIALDI, et HENR. VALESII Diatribae de populis fundis, iunctim editae *Diuione MDCLVI. 8.* recusae in Graeuii *Thesouro Antiqu. Rom. Tomo. II.*

§. LXXX.

Qui nimirum mittebantur in prouincias, exemplo praetorum, ipsi quoque sub auspiciis magistratus sui, quomodo ius dicturi essent de quibuslibet caussis, edictis denunciabant: Sigon. *de iur. prou. Lib. II. cap. 5.* idque faciebant non modo consules et procoss. sed et praetores et propraetores, uti patet exemplis L. Domitii et P. Licinii Neruae praetorum Siciliae, apud Valer. Max. *Lib. VI. cap. 3. exempl. 6. et in Excerpt. Peiresc. pag. 633.* Totidem ergo erant edicta PROVINCIALIA, quot prouinciae, celebranturque passim edictum SICILIENSE, Cic. *in Verr. I. cap. 43.* ASIATICVM, et SYRIACVM, Id. *ad Attic. Lib. VI. epist. 1.* nec non CILICIVM *. Id. *ad diuers. Lib. III. epist. 8.*

* Ex his locis adparet, diuersa quidem fuisse haec edicta: at saepe praesides prudentiores,

optima quaeque ac saluberrima, non modo ex urbano, sed et ex aliarum prouinciarum edictis in

sua transtulisse. Fecit id sane Cicero, qui *ad Attic. Lib. VI. epist. 1.* de se ipso refert, quaedam se de Bibuli, Syriae procoss. nonnulla ex Q. Mucii edicto Asiatico in suum Cilicicum transtulisse: pleraque de iure dicun-

do, praeter ea, quae sine edicto satis commode explicari non posse visa sint, *ἀγράφῃ non scripta* reliquisse, et praemonuisse tantum prouinciales, se de eo genere sua decreta ad edicta urbana adcommodaturum.

§. LXXXI.

Ceterum et haec prouincialia edicta vel TRALATICIA erant, vel NOVA. Pleraque enim ex decessorum suorum edictis retinebant: at nihilominus tamen iisdem et noua quaedam adsuebant *. Cicero *ad diuers. Lib. III. epist. 8.* Quin ea in re vel maxime elucebat magistratum prouincialium prudentia, si quid noui, quod prouinciis suis salutare esset, constituissent. Quo nomine L. Lucullum laudat Cic. *Quaest. acad. Lib. III. cap. 1.* quod in eo tanta fuerit prudentia in constituendis temperandisque ciuitatibus, tanta aequitas, ut multo post steterit Asia, Luculli institutis seruandis, et quasi vestigiis persequendis. Similes sunt laudes, quibus Quintum fratrem prosequitur *Lib. I. epist. 1.*

Erat illa vel tralaticia, vel noua,

* Ita ipse Cicero *ad diuers. Lib. III. epist. 8.* testatur, se pleraque ex Appii Pulcri edicto iisdem verbis transcripsisse in suum, et noua quaedam addidisse de minuendis ciuitatum sumptibus, quibus ipse magnopere

delectetur. Fuere ergo in illo Ciceronis edicto Cilicico quaedam TRALATICIA, alia a Cicerone de NOVO addita: idque et reliqui, qui in prouincias ibant, magistratus accurate obseruabant.

§. LXXXII.

Recte porro obseruatum est a Carolo Sigon. *de iure prou. Lib. II. cap. 5.* tria potissimum in edictis suis componendis exercendisque cauere solitos esse bonos praesides, qui famae seruirent: primum, ne quid edicerent contra legem vel formulam prouinciae, (§. 79.): quo nomine male audiebat C. Verres, quod in Sicilia ple-

Quae in edictis suis cauerint boni praesides.

raque edixisset contra legem Rupiliam. Cicero in *Verr.* II. cap. 13. Alterum, ne quod in vrbe antehac sanxerant, edictis euerterent prouincialibus, quod eidem C. Verri exprobrat Cicero in *Verr.* I. cap. 16. Postremum, ne quid ipsi vnquam decernerent aduersus edictum suum. Cicero ad *Attic. Lib. VI. epist. 1.*

§. LXXXIII.

An lex Cornelia prouinciales etiam magistratus obstrinxerit.

Quandoquidem verò vix dubitandum est, quin idem sibi aliquando adrogarint magistratus prouinciales, quod sibi praetores vrbanos sumsisse vidimus, puta vt edicta sua, quoties collibitum esset, mutarent: (§. 71.) nihil etiam videtur certius, quam LEGEM CORNELIAM de edictis perpetuis supra descriptam, (§. 73.) prouinciales etiam magistratus obstrinxisse. Quin, si dicendum quod res est, praetorum prouincialium iniquitas occasionem primum dedisse videtur senatui, de edictis magistratuum perpetuis cogitandi. *

* Diximus supra (§. 72.) L. Aemilium Paullum cos. anno ab V. C. 585. auctorem fuisse senatui condendi SCti, vt praetores ex edictis suis perpetuis ius dicerent. Iam vero ex *Epit. Liu. Lib. XXXIII.* patet, circa ea tempora praetores nonnullos eo, quod auare et crudeliter administrassent prouincias, damnatos es-

se, quae fusius narrat ipse *Liu. Lib. XXXIII. cap. 2. et 10.* De remedio ergo cogitandum fuit, quo nimia coereretur praetorum licentia, maxime in prouinciis, vbi senatus populiue absentia magistratibus iniquis spem impunitatis multo maximam iniiciebat.

§. LXXXIII.

Leges intra haec tempora post XII. tabulas conditae.

Quamuis ergo iam essent in vrbe leges XII. tabularum plebiscita, legis actiones, ius ciuile, ex interpretatione prudentum et fori disputatione ortum, ac denique edicta magistratuum quam plurima: non tamen quotannis deerat occasio nouas rogandi ferendique LEGES, nouaque PLEBISCITA, quibus permulta antea vel plane non, vel aliter quam e re publica videretur, definita san-

cirentur. Eas cum cura iam collegerunt alii. * Licebit tamen et hic earum texere catalogum, et quaedam ab aliis non obseruata passim adspargere.

* Huc pertinet ANT. AVGVSTINI liber de legibus et alter de SCtis Romanorum, cum Fuluii Vrsini fragmentis editus Romae 1583, 4. et postea aliquoties in Gallia. PAVLLI MANVTII de legibus, et separatim aliquoties, et cum priore insertus Tomo II. *Thesauri Graeuiani.* Ediderunt et VDALR. ZASIVS, et FOMP. LAETVS, et FRANC. HOTOMANNVS legum Romanarum catalogos, sed in quibus praeter earum nomina et obiectum vix quidquam notabile inuenias, quamuis ZASII cata-

logum passim illustrarit LVD. CHARONDAS, et cum aliis eiusdem argumenti scriptis inseri meruerit locupletissimo *Antiquit. Rom. Thesaur.* Addi debent PAVLLI MERVLAE de legibus Romanorum libri diligentissime scripti, et cum aliis eiusdem lucubrationibus ad antiquitates Romanas pertinentibus editi *Lugd. Bat. 1686, 4.* et collegae olim coniunctissimi, nunc amici desideratissimi, CHRIST. GOTTFR. HOFFMANNI. *Historia iuris Rom. Iustin. pag. 42. seqq.*

§. LXXXV.

Nos omissis iis, quae ad ius Romanorum publicum pertinent, eas tantum, quae de iure priuato publicisque iudiciis agunt, obseruata litterarum serie *, paucis recensebimus, ita tamen vt in earum aetatem, vbi cumque id fieri poterit, simul inquiramus, et quid illis sancitum sit paucis indicemus. Quod studio sis eo gratius futurum speramus, quo minus in omnium manibus versantur, quae paullo ante laudauimus, doctissimorum virorum opera. Earum recens.

* Quum plerarumque legum aetas incerta sit, res ardua est permulta hariolatur auctor, paucissima certis ac exploratis veterum testimoniis probat. Nos re. Ausus hic quaedam est temporis characteres vbi que, quoad STEPH. VIN. PIGHIVS in eius fieri potest, notabimus. *Annal. Rom.* sed in eo opere

§. LXXXVI.

Agmen ducit LEX ACILIA CALPVRNIA de ambitu, Leges Aciliana Calpurnia de am-

bitu, Aemilia cibaria, et Appuleia maiestatis.

Calpurnio Pisone coss. qua cautum, ut id crimen et multa coerceretur, et damnati nullum amplius magistratum capere nec senatui interesse possent, et accusatoribus certa praemia constituerentur*. Dio Cass. Lib. XXXVI. pag. 18. Sigon. de iudic. II. cap. 30. pag. 435. Nec praetermittenda LEX AEMILIA cibaria lata a M. Aemilio Lepido et Q. Lutatius coss. anno ab V. C. 675. qua non sumtus coenarum, sed ciborum genus et modus praefinitus est. Gell. Noct. Attic. Lib. II. cap. 24. Macrobi. Saturn. Lib. II. cap. 13. Cui iungitur LEGEM APPULEIAM maiestatis conditam anno ab V. C. 652. C. Mario V. et M. Aquilio coss. qua vis praecipuae in urbe ac seditio videtur vindicata. Cic. de orat. Lib. II. cap. 25. 49.

* Est haec lex inter eas, quas inuiti tulerunt coss. Auctor enim est Dio Cassius, adeo ab ambitu non alienos fuisse coss. ut ipsi alieno studio et magna contentione eum magistratum sint adepti. Pisonem certe ambitus accusatum vix euasisse. A senatu ergo coacti hanc legem rogarunt, quod C. Cornelius tribunus pl. acerbissimas poenas ambitus reis constituere cogitaret, atque id

maxime populo adprobante. Et sane in fragmentis Ciceronianae orat. pro C. Cornelio, maiest. reo, legimus, populum eam legem fugitasse, senatum autem existimasse immodicarum poenarum denunciatione terrorem inieci hominibus, modicis autem poenis propositis, nec accusatores nec iudices defuturos. Hinc auctorem ferendae legis consulibus fuisse.

§. LXXXVII.

Lex Aquilia.

LEX AQUILIA de damno iniuria dato est plebiscitum perantiquum, at incertae aetatis*. Eius capita primum et tertium supersunt in l. 2. pr. et l. 27. §. 5. D. ad leg. Aquil. Caput secundum in usu esse negavit Iustinianus §. 12. Inst. de leg. Aquil. Hinc plures inaequam operam impenderunt quaestioni, quid illo capite cautum fuerit? Vid. Jac. Cuiac. in Paratitl. D. et C. ad h. t. cui nonnulla obuertunt Bynkersh. Obseru. Lib. I. cap. 13. et Ger. Noodt. de lege Aquil. cap. 1. pag. 176. et qui rem singulari descriptione dignam credi-

didit, Claud. Chiffletius de secundo capite leg. Aquil. Tomo V. Thesaur. iur. pag. 873. seqq. Immo plura fuisse huius legis capita, quae deinde perierunt, quod ea praetor mutasset, admodum est verosimile. Ger. Noodt. de lege Aquil. cap. 1. Bynkersh. Obs. Lib. I. cap. 13. Ceterum praeter laudatum NOODTIVM hanc legem illustravit FRANC. BALDVINVS.

* Certum est, hanc legem exstitisse ante Ciceronem, qui in Bruto, cap. 34. meminit legis Aquiliae de iniuriis: immo et ante Brutum et Scaeuolam, qui primi ius civile fundasse dicuntur. Nam hos legem etiam Aquiliam exposuisse, constat. l. 27. §. 22. l. 39. pr. D. ad leg. Aquil. Vterque quum circa annum ab V. C. 600. flourit, probabile est auctorem

huius plebisciti fuisse L. Aquiliam P. F. L. N. Gallum, quem anno ab V. C. 572. tribunum plebis fuisse tradit Steph. Vin. Pigh. Annal. Rom. Tom. II. pag. 330. quamuis, quem ille auctorem habeat, fatear me scire iuxta cum ignarissimis. Praetura tamen eum gessisse anno ab V. C. 576. testis est Liu. Lib. XXXI. cap. 18.

§. LXXXVIII.

Lege porro ATILIA cautum est, ut pupillis et mulieribus praetor cum maiore parte tribunorum plebis tutorem daret*. pr. Inst. de Atilian. tut. Addimus mulieres, quia et Hispala Fecennia libertina tutorem a praetore et tribunis accepit, teste Liuius Lib. XXXVIII. cap. 9. Quod quum factum sit anno ab V. C. 566. oportet hanc legem iam ante id tempus exstitisse, idque probabile est, conditam illam esse a L. Atilio Rulo, tribuno plebis anno ab V. C. 443. Liu. Lib. VIII. cap. 30.

* Em. Merill. Obseru. Lib. I. cap. 37. ex eadem lege esse putat obligationem matris, intra annum a morte patris tutorem liberis impuberibus petendi. §. penult. Inst. de SC. Tertull. Petendus enim est secundum legem, ut est in Nouella Theodosii de tutorib. vel secundum

leges, l. 10. C. de legit. hered. per quas probabiliter intelligi putat leges Atiliam et Iuliam et Titiam. Sed quum mater tempore conditarum harum legum nondum esset heres liberorum, (quod ius per SC. Tertullianum demum accepit), adeoque et hereditate mulctari non potuerit ob petitionem

nem tutoris omissam, et praeterea id ius diserte ex constitutione esse dicatur: l. 2. §. 2. l. 4. pr. §. 1. §. 4. D. qui pot. tut. vel curat. parum verosimilis videtur haec Merillii sententia, malimque ergo per leges intelligere constitutiones principum, quae saepe LEGVM nomine in iure nostro veniunt, ut l. 22. C. de admin. tut. vel curat. l. 12. D. de legat. praest.

§. LXXXVIII.

Lex Atinia LEX ATINIA, ipsa quoque incertae aetatis*, rerum furtivarum vsucapionem, antequam ad dominum reuersae sint, inhibuit, quamvis et legibus XII. tabularum idem cautum fuisse constet. §. 2. Inst. de vsucap. l. 4. §. 6. D. de usurp. et vsucap. l. 215. §. 1. D. de verb. signif. Eam legem singulari libello illustravit Hadr. Puluaeus, nuper a Conrado cum Raenardi Triboniano, nec non Tomo III. Thesaur. iur. pag. 327. edito, qui tamen magis iniuriarum in Cuiacium, quam bonae frugis plenus est.

* Immo et ipsum nomen legis non satis certum est. Theophilus enim §. 2. Inst. de vsucap. vocat Ἀτίνιον νόμον legem Atiniam quo nomine etiam reliquis Graecis venit, habeturque id vocabulum etiam in quibusdam Institutionum editionibus. At plus tribuendum pandectis Florentinis, Ciceroni In Verr. I. cap. 4. et Gellio Noct. Attic. Lib. XVII. cap. 7. quibus constanter dicitur ATINIA. Quare verosimile est, legem hanc latam a C. Atinio Labrone tribuno plebis anno ab V. C. 556. Steph. Vin. Pigh. Annal. Rom. Tom. II. pag. 255.

§. LXXXIX.

Lex Aufidia, et Cornelia Baebia de ambitu. Nec praetermittenda LEX AVFIDIA de ambitu, anno ab V. C. 691. Messalla et Pisone coss. ab Aufidio Lurcone trib. pl. lata, in qua id de nouo sancitum erat, ut qui nummos in tribu pronunciarit, si non dederit, impune esset; sin dederit, singulis tribubus sestertium XXX. deberet. Cic. ad Attic. Lib. I. epist. 1. Eiusdem generis, at paullo antiquior est LEX BAEBIA AEMILIA, uti Sigon. de iudic. Lib. II. cap. 30. vocat, vel potius BAEBIA CORNELIA de ambitu, qua anno ab

V.

V. C. 571. cautum ne suffragationes et coitiones fierent.*. Plura de hac lege ignoramus.

* Legis ipsius meminit Liu. Lib. XXXX. cap. 19. sed verbis his paucissimis: et leges de ambitu consules auctoritate senatus ad populum tulerunt. Sed supersunt quaedam fragmenta ex oratione Catonis pro hac lege adlata a Nonio, quae omnia ad largitiones pertinent: ex quibus adeo non inepte colligit Sigonius legem hanc potissimum largitionibus corruptionibusque tribunum ac centuriarum fuisse oppositam. Rogarunt legem eius anni consules P. Cornelius Cethegus et M. Baebius Tamphilus, ut adeo nescire me fatear, cur Sigonius hanc legem tribuerit Aemilio Paullo tum non consuli, sed longe ab vrbe aduersus Macedonas bellum gerenti.

§. LXXXI.

Nec minus nota est CALPURNIA repetundarum lata anno ab V. C. 604. a L. Calpurnio Pisone tribuno plebis, qua cautum ut prouinciales pecuniam, quam magistratus contra leges acceperint, constituto Romae iudicio repetere possent. Cic. in Verr. III. cap. 56. In primis vero celebris LEX CINCIA de donis et muneribus, qua vetitum, ne quis ob causam quamdam donum munusue caperet. Liu. Lib. XXXIII. cap. 4. Tacit. Annal. Lib. XI. cap. 5. Latam eam nouimus a M. Cincio Alimento tribuno pleb. anno ab V. C. 549. Cornelio et Sempronio coss. nec quisquam ignorat eruditissimum de ea Commentarium scripsisse FRIDERICVM BRVMMERVM, editum Lutet. Paris. 1668. 4. recusumque Lips. 1712, 8.*

* Eo commentario Brummerus, quidquid de hac lege dici poterat, tam luculenter exposuit, ut nemo Illada post hunc Homerum scribere velit. Nam cap. 1. statim de auctore et nomine legis egit, eaque occasione de ipsa gente Cincia quaedam non vulgaria disserit. Deinde non modo capita huius legis expen-

dit, quorum primum, de quo cap. 2. fuit NE QVIS OB CAUSAM ORANDAM DONVM MVNVSVE CARLAT; alterum, de quo cap. 12. VT NE PLVS HS. DONARE LICERET, EXTRA QVAM SI CONIVNCTIS PERSONIS DONARETVR; QVOD EO AMPLIVS DONATVM ESSET, RATVM NE

NE ESSET; tertium de quo cap. 13. VT IN DONATIONE QVIRVSCVMQVE PERSONIS FACTA MANCIPATIO TRADITIONE INTERVENIRET. Sed et ubique occasiones huius legis, relationes eiusdem, temperamenta, observationem, fraudes ei factas, et totam donorum et muperum, quae vel aduoca-

§. LXXXII.

Plures leges
Corneliae.

Sequuntur variae leges CORNELIAE, nec aetatis vnus, nec eiusdem omnes auctoris. Vt enim iam non repetam, quae paullo ante de variis legibus a C. CORNELIO tribuno plebis anno ab V. C. 686. latis, diximus: (§. 73. *) lex CORNELIA FVLVIA de ambitu, qua capitale esse coepit, suffragia donis et pecuniis emere, rogata est anno ab V. C. 594. Cn. Cornelio Dolabella et M. Fulvio Nobiliore coss. Epit. Liu. Lib. XXXVII. Incertae aetatis est LEX CORNELIA de lusu et sponsonibus, cuius fit mentio l. 3. D. de aleator. LEGES vero CORNELIAE maiestatis, de sicariis, veneficis, incendiariis, parricidiis, falsis, iniuriis, limitibus, et testamentis* omnes nomina obtinuerunt a L. Cornelio Sulla dictatore, adeoque perlatae videntur anno ab V. C. 564. vel insequente.

* Lege maiestatis, quae ante Iuliam eiusdem argumenti apud Romanos obtinebat cautum fuerat, ut rei maiestatis essent, qui intercessionem sustulerint, aut magistratui quo minus munere suo fungeretur impedimento fuerint, qui exercitum e prouincia eduxerint, aut sua sponte bellum gesserint, exercitum sollicitauerint, ducibus hostium captis ignouerint, potestatem suam in administrando non defenderint,

tis vel aliis data sunt, historiam accurate exponit, ut quidem nihil, quod ad illustrandam hanc legem facere videatur, omiserit. Sententiam tamen eius, quod caput 2. per l. ult. C. Tb. de sponsal. sublatum sit, recte refellit Ant. Schulting, ad Vlpian, *Fragm.* pag. 561.

qui, quum ciues Romani sint, apud reges externos versati sint. Vt porro et mulieris testimonium de hoc crimine acciperetur, nec ulla poena sit calumniatoribus. Denique ut damnatis aqua et igni interdiceretur. Cicero in Pison. cap. 21. pro Cluent. cap. 35. Ascon. Paedian. argum. orat. pro Cornel. maiest. reo, Cic. in Verr. I. cap. 5. et ibi Ascon. Paedianus in Schol. Legis CORNELIAE de sicariis capita va-

ria

ria fuerunt, veluti de iis, qui homines occiderint, quorum dolo malo incendium factum fuerit, qui hominis occidendi, furriue faciendi caussa cum telo ambularint; qui quum magistratus essent publicis iudiciis praesent, dedissent operam quo quis falsum iudicium profiteretur, ut quis innocens conueniretur, condemnaretur: qui hominis necandi caussa venenum confecerint, dederint, quia falsum testimonium dolo malo dixerint, quo quis iudicio publico rei capitalis condemnaretur: quia quum magistratus iudices quaeestionis essent sub capitalem causam, pecuniam acceperint, ut publica lege quis reus fieret. l. 1. pr. et §. 1. D. ad leg. Cornel. de sicar. Paull. Sent. rec. Lib. V. tit. 23. §. 1. Poena erat aquae et ignis interdictio bonorumque ademptio, sine discrimine cuius esset conditionis, l. 3. §. 5. l. 1. §. 2. D. eod. postea in honestioribus deportatio, in vilioribus vltimum supplicium. l. 3. §. 5. l. 16. D. eod. Paull. ibid. Quin et occisi cognatis aliquid esse adiudicatum pro satisfactione, patet ex l. 4. §. 1. D. eod. et Collat. leg. Mos. et Rom. tit. 1. §. 11. Cuiac. Obs. Lib. XIII. cap. 4. LEX CORNELIA de parricidiis passim memoratur, l. ult. C. Tb. ad leg. Cornel. de fals. l. 2. §. 32. D. de orig. iur. immo et l. 1. pr. D. ad leg. Pomp. de parricid. Nam ibi aut legendum: quae est legis Corneliae de parricidiis, aut eandem fuisse oportet legem CORNELIAM de sicariis et de parricidiis. Vid. Schulting. *Iurispr. vet. antequint.* pag. 513. De lege CORNELIA de falsis, quae et testamentaria, omnia nota sunt ex Paulli Sent. rec. Lib. V. tit. 25. §. 1. seqq. Et ex hac lege etiam esse videtur fictio legis CORNELIAE, qua is qui apud hostes decessit, in ciuitate decessisse fingitur. l. 18. D. de captiu. et postlim. l. 12. D. qui test. fac. poss. Paull. Sent. rec. Lib. II. tit. 4. §. 8. De lege quoque CORNELIA de iniuriis omnia peruulgata sunt. Addi tamen potest Schulting. *ibid.* pag. 440. Legis CORNELIAE de limitibus meminit Hyginus de limit. pag. 152. eaque cautum fuerat, ut per actuarios limites populo, sicut per viam publicam iter faciendi ius esset. Quamuis ab hoc an alio Cornelio lata sit, nondum constet. Quin quum iungantur leges Sempronia et Cornelia et Iulia fieri potest ut lex dicta sit Cornelia Iulia. Collegas autem Cn. Corneliū Corsum et C. Iulium Iulum tribunos milit. cos. pot. reperias anno ab V. C. 347. Liu. Lib. III. cap. 58.

§. LXXXIII.

Nec minus celebris est lex DIDIA sumtuaria, lata anno ab V. C. 610. Appio Claudio et Q. Metello coss. qua cautum ut uniuersa Italia lege Fannia teneretur, utque non modo qui sumtuosius epularentur, sed et coniunne in

Leges Didia sumtuaria et Duillia Maenia de foenori-

Histor. iur. ciu.

I

poe-

ribus, Fabia de plagariis. *poenas legis inciderent. Macrob. Saturnal. Lib. III. cap. 17.* Cui subiungimus legem DVILLIAM MAENIAM a M. Duillio et L. Maenio trib. pl. anno ab V. C. 398. Marcio et Manlio coss. perlatam, ne quis focum unciario maius exerceret. Liu. Lib. VII. cap. 27. Noodt. de foenor. et usur. Lib. III. cap. 4. FABIAM de plagariis latam esse volunt anno ab V. C. 571. Ex ea capitale crimen nascebatur aduersus eum, qui liberum hominem sciens emit, suppressit, vendidit, donavit, in dotem dedit, permittit, fugitium alienum suscepit, celauit, iniunctum habuit, seruo alieno fugam persuasit l. 1. l. 4. l. 5. l. 6. §. 2. D. ad leg. Fab. de plagiar. Poenaeque ex ea lege nummaria fuisse dicitur *. l. ult. D. eod. Paull. Sent. rec. Lib. V. tit. 6. §. 14.

* Eam poenam nummariam vel pecuniariam in publicatione dimidia pars bonorum constituisse, suspicatur Rittershusius ad Paull. ibid. Et sane ipse Paulus apud Pariat. legum Mos. et Rom. tit. 14. §. 2. ait, honestiores adempta dimidia parte bonorum in perpetuum relegatos, humiliores aut in metallum damnatos, aut in crucem sublato. At id ex ipsa lege Fabia esse

ex Paulli loco non liquet. Immo vero Ulpianus ibid. §. 3. mentionem facit poenae sestertiorum quinquaginta millium; quamuis et haec summa satis grandis et vix probabilis videatur. Schulting. Iurisprud. vet. anteuistin. pag. 783. Immo ne ratio quidem excogitari posse videtur, cur capitale crimen vocetur l. 1. D. ad leg. Fab. de plagiar. si mere pecuniaria illa poena fuerit.

§. LXXXIV.

Fabiae de ambitu et re agraria, Fannia sumptuaria, et Furia de modo legatorum.

Sunt et aliae leges FABIAE, veluti illa de ambitu vel numero sectatorum. Sed eam perlatam non esse comperio, quippe cui tenuiores restiterunt, teste Cicerone pro Muraen. cap. 34. Certior est lex FABIA, quamuis et ipsa incertae originis de re agraria et limitibus, cuius capita quaedam exstant inter Guil. Goesii Rei agrariae scriptores, pag. 339. Addimus legem FANNIAM sumptuariam latam anno ab V. C. 592. C. Fannio et M. Messalla coss. cuius sanctiones * fusius describunt Plin. Hist. nat. Lib. X. cap. 50. Gell. Noct. Attic. Lib. II. cap.

24. Athenaeus Deipnos. VI. extr. p. 274. Macrob. Saturn. Lib. III. cap. 17. ac postremo legem FVRIAM incertae aetatis de modo legatorum, de qua pr. Inst. de lege Falc. Cuiac. Obs. Lib. XVIII. cap. 31.

* Inter alia cautum ea lege fuerat ut ludis Romanis, plebeis, Saturnalibus et aliis quibusdam diebus centenos aeris in singulos dies impendere liceret decemque aliis diebus, singulis mensibus tricenos, ceteris autem omnibus diebus denos. Ne quid volucrum poneretur, praeter unam gallinam, quae non esset altilis. Ita legem describunt Plinius, Gellius, et Macrobius. Athenaeus vero addit, vetuisse legem, ne praeter domesticos coniuiue plures tribus exciperentur, aut ad summum (immo potius καὶ ἀγορὰν die

nundinarum, ceu docet Casaubon Animaduers. ad Athen. VI. 21. pag. 295.) quinque, et id singulis mensibus ter tantummodo fieret: neque plaris, quam duabus drachmis et dimidia obsonarent e foro. Porro eandem legem carnis in fumum inueteratae in annum talenta quindecim absumere permisisse ait, et leguminum, et olerum, quaecumque terra gignat, decocta. Talia erant fungi, heluellae, beta, malua, et similes cibi parabiles. Casaubon. ibid. pag. 296.

§. LXXXV.

Porro hae temporis periodo perlatae LEX GENVCIA de foenore, anno ab V. C. 413. C. Martio III. et Q. Seruilio coss. a L. Genucio trib. pl. qua prohibitum, ne cui foenerare liceret. Liu. Lib. VII. cap. 42. Ger. Noodt de foenor. et usur. Lib. II. cap. 4. LEX HOSTILIA de furtis, puta, ut furti agere liceret eorum nomine, qui apud hostes vel rei publicae causa abessent. pr. Inst. de iis, per quos ager. poss. lata, ut videtur, ab A. Hostilio Mancino et A. Atilio Serrano coss. anno ab V. C. 583. *

Leges Genucia de foenore, et Hostilia de furtis.

* Legis huius nusquam alias fit mentio, quam d. pr. Inst. per quos ag. poss. nec aliud superest eius caput, quam quod pro iis, qui apud hostes aut rei publicae causa abessent, furti agere permisit, quam adhuc nulli procuratores in foro admitteren-

tur. Quum vero vix probabile sit de eo solo legem latam, verosimile est, quaedam alia hac lege de furtis constituta esse. Ceterum sententia Iosephi Nerii, Analect. Lib. I. cap. 26. hanc legem ab hostibus nomen accepisse existimantis, non minus

absona est, quam deriuatio legis dicitur a *falce*, quam vix in glossa Fusiae Caninae a *cane*, Falci- satoribus toleramus.

§. LXXXVI.

Lex Iulia Sequuntur leges IULIAE, quarum tam multae sunt, Caesaris de ut vel solae longum tractatum poscerent, si de iis agendum esset adcuratius. Sed quum pleraeque ab Augusto demum latae sint: ad hanc periodum pertinet tantum lex IULIA de rebus vi possessis non usucapiendis, quae Plautia * recentior lata est a C. Iulio Caesare dictatore, eaque cautum ut nec rerum vi possessorum vlla esset usucapio, §. 2. Inst. de usucap. l. 33. §. 2. D. eod. et iis qui vim fecerint publicam, aqua et igni interdiceretur. Cic. Philipp. I. cap. 9.

* PLAVTIA multo antiquior est IULIA, lata quippe Catulo et Lepido coss. anno ab V. C. 663. auctore praecipue Q. Catulo consule, at rogante C. Plautio tribuno plebis, a quo et nomen tulit. At quia et hac lege usucapio rerum vi possessorum fuit inhibita, iunguntur a Iustiniano §. 3. Inst. de usucap. leges Iulia et Plautia, quum potius inuerso ordine dicendum fuisset Plautia et Iulia, ut in l. 33. §. 2. D. de usurpat. et usucap.

§. LXXXVII.

Leges Iuliae maiestatis et repetundarum. Inter leges IULIAS a Iulio Caesare latas, est etiam IULIA maiestatis cuius itidem meminit Cicero. Philipp. I. cap. 9. Ea tamen, quae in Pandecte explicatur, non Iulii Caesaris sed Augusti esse videtur. Sigon. de iudic. Lib. II. cap. 29. Quod nos quidem non satis expeditum esse arbitramur, quum contra certissimum sit legem hanc saepe, sub malis potissimum principibus auctam, et acrioribus poenis firmatam esse. Tacit. Annal. Lib. I. cap. 72. Freher. Parerg. Lib. II. cap. 9. De eius legis capitibus videndi Sigon. ibid. pag. 429. et qui singularia eius legis expendit Nic. Hier. Gundlingius. Addimus legem IULIAM de repetundis ab eodem Iulio Caesare in primo consulatu anno ab V. C.

695. Cic. in Vatin. cap. 12. pro Rabir. cap. 14. pro Sext. cap. 64. in Pison. cap. 21. in Brut. cap. 27. de offic. Lib. II. cap. 21. in Verr. III. cap. 84. Sueton. Iul. cap. 43. Legis quaedam capita supersunt in ipso titulo D. ad leg. Iul. repetund. Alia ex Cicerone * collegit Car. Sigon. de iudic. Lib. II. cap. 27. pag. 425. seqq.

* Fuit haec ex legibus amplissimis, quippe cuius plura quam centum capita fuisse observat Cicero ad diuers. Lib. VIII. epist. 7. Quum enim πολύμορρον multiplex sit hoc crimen, et quod se facile in omnes formas ac species commutat, non mirum profecto est oppositam illi legem capitibus compluribus constitisse. De poena criminis hac lege proposita omnia satis incerta sunt. Quae tamen de ea dici possunt, omnia occupauit Ant. Schulting. Iurisprud. vet. antequam iustin. pag. 525.

§. LXXXVIII.

Nec omittenda LEX IULIA Caesaris de foenore. Quum enim populus nouas tabulas frequentissime postularet, improbam illam spem disiecit Caesar, lata lege ut debitores creditoribus satisfacerent per aestimationem possessionum, quanti quasque ante ciuile bellum comparassent, deducto summae aeris alieni, si quid usurae nomine numeratum perscriptumue * fuisset. Qua conditione quarta fere pars crediti deperibat. Sueton. Iul. cap. 42. Iul. Caes. de bello ciuil. Lib. III. cap. 1. Ex quo loco simul colligitur, legem hanc perlatam esse Caesare et Seruilio coss. anno ab V. C. 607. quum victo Pompeio in urbem victor reuertisset.

* Numeratum dicitur quod de domo solutum, perscriptum quod per argentarios. Eo sensu accipiendas esse perscriptiones apud Ciceron. de orat. Lib. I. cap. 58. putat Burmannus ad Suet. Caes. cap. 42. ubi et ostendit, Henr. Valesium ad Excerpta Peiresc. p. 27. pecunium perscriptam male accipere pro in tabulas rationum relata vel nondum soluta. Ceterum eam legem noua alia adiunxit Caesar. Quum enim multi plurimum pecuniae clam habere dice-

Lex Iulia de nouarum tabularum expectatione disiicienda.

cerentur: ἀπὸ γόρου, μὴ δὲ ἀπὸ πλείων πεντακισχιλίων καὶ μυριάων δραχμῶν ἢ ἀργυρίων ἢ καὶ χρυσίου κεκρίσθαι: ne quis in auro vel argento

plus quam LX. sestertium possideret vetuit. Dio Cass. *Histor. Lib. XXXXI. pag. 171.*

§. LXXXVIII.

Leges Laetoria et Licinia de foenore.

Celeberrima porro est LEX LAETORIA, quam Plautus *Pseudol. Act. I. scen. 3. v. 68.* quinamvicennariam, alii male *Plaetoriam* vel *Plectoriam* vocant. Quum ergo Plauto fuerit antiquior, eam M. Laetorium Planicianum tribunum plebis circa annum ab V. C. 490. auctorem habuisse probabile est*. Hac quoque multo antiquior est LICINIA de foenore de capite deducendo, lata anno ab V. C. 376. a C. Licinio Stolone tribuno pleb. *Liu. Lib. VI. cap. 35.*

* Multis capitibus constitit LEX LAETORIA, quae tamquam sparsa Hippolyti membra hic iuvat colligere. Primum enim haec lex annos minorennitatis definiuit, *l. 2. C. Tb. de donat.* dicta ob hanc ipsam causam quinamvicennaria *Plaut. Pseud. Act. I. scen. 3. v. 68.* Deinde ex hoc ipso Plauti loco patet, creditoribus negatam esse actionem aduersus adolescentes, quibus crediderant pecuniam. Tertio eadem

lex minoribus petentibus causa cognita curatores dari iussit. *Iul. Capitolin. in Marc. cap. 10.* Quarto adolescentes instipulari vetuit, eorumque promissis vim omnem obligandi detraxit. *Plaut. Rudent. Act. V. scen. 3. v. 24.* Sueton. apud *Priscian. Lib. VIII.* Quinto minores in quocumque contractu dolo malo laesos restitui in integrum iussit, *Cic. de offic. Lib. III. cap. 15.*

§. C.

Leges Licinia Cornelia sumtuaria et Luctatia de vi.

Exstitit etiam LEX LICINIA CORNELIA sumtuaria, lata anno ab V. C. 656. a P. Licinio Crasso et Cn. Lentulo coss. cuius sanctiones recensent Cicero *ad diuers. Lib. VII. epist. 26.* Gell. *Noct. Attic. Lib. II. cap. 24.* Macrobi. *Saturnal, Lib. II. cap. 13.* * Addimus LEGEM LVCTATIAM de vi latam Q. Luctatio et C. Mario III. coss. anno ab V. C. 650. qua in primis cautum nouimus, vt de vi diebus etiam festis ludisque publicis quaereretur. Cicero *pro Coel. cap. 29.*

* Vi-

* Videtur hac lege antiquior FANNIA, quam supra descripsimus, in vsum reuocata, quum gliscente luxu mox vt fit exoleuisset. Macrobi. *Saturn. Lib. II. cap. 13.* Saltem ipsa legis Liciniae sanctio alteri est simillima, nisi quod paullo plus quam Fannia, in singulas coenas expensum tulit. Nam et illa cauebatur, vt *Kalendis, Nonis, nundinis Romanis* cuique in dies singulos centenos dumtaxat asses edundi causa consumere liceret, nuptiis duceos, ceteris vero diebus qui excepti non essent, carnis aridae pondo tria et salsa-mentariorum pondo: quod autem

e terra, vite, arboreae natum esset impunè consumere liceret. Hinc centenaria coena Festo est, in quam per legem Liciniam non plus centussibus, praeter terra nata, impendere licebat. Gell. *Noct. Att. Lib. II. cap. 24.* Ceterum Macrobius memoriae prodidit legis istius ferundae probandaeque tantum studium ab optimatibus impensum esse, vt consulto senatu iuberetur vt ea tantummodo promulgata, priusquam trinundino confirmaretur ita ab omnibus observaretur, quasi iam populi sententia confirmata.

§. CI.

Proxima est LEX MAMILIA de finibus agrorum, frequentissime laudata a scriptoribus rei agrariae, in primis a Siculo Flacco de *condit. agror. pag. 8.* lataque anno ab V. C. 642. * Ei addimus LEGEM MANLIAM de vicesima a manumissis aerario inferenda, latam a Cn. Manlio et C. Martio coss. anno ab V. C. 398. *Liu. Lib. VII. cap. 16.* nec non LEGEM MARIAM de ambitu, rogatam a C. Mario tribuno plebis, anno ab V. C. 634. et vt pontes angustiores fierent praecipientem. *Cic. de legib. Lib. III. cap. 17.*

* Quum huius legis MAMILIAE sanctiones fragmentaque a Guil. Goesio *Rei agrar. auct. pag. 339. seqq.* exhibita paucissimi intelligant, eam legem paullo accuratius expendere operae pretium fuerit. Leges XII. tabularum quinque pedum semitam inter fundos relinqui iusserant, quae limitare iter et Graecis μετρίον contermina dicebatur. Idem et lex MAMILIA sanxerat, teste

Flacco Siculo de *condit. agr. pag. 8.* cuius en ipsa verba: *signantur arbores finales vtrique, id est, ex vtraque possessione, intra pedes quinos, vt legis Mamiliae commemoratae rationem habeant.* Et planius Aggenus Vibic. *Comment. in Frontin. pag. 53.* De fine, inquit, LEX MAMILIA quinque aut sex pedum latitudinem praescribit, quoniam hanc latitudinem vel iter

Leges Mamilia de finibus, Manlia de vicesima manumissionis, et Maria de ambitu.

ad culturas accedentium occupat, vel circumactus aratri quod usucapi non potest. Similia sunt apud Frontinum pag. 40. et Simplicium pag. 83. quae hic non adscribimus. Erat ergo hoc spatium inter fundos et in ipsis finibus, non quaquaersum circa fines, ut contra Hotomannum ostendit Guil. Goes. *Not. ad Sicut. Flacc. pag. 129.* Eius porro limitaris itineris nulla erat vsucapio. Aggen. *Vrbic. pag. 53.* Alciat. *de quinque ped. praescript. Tomo III. Opp. pag. 345.* Goes. *ibid. pag. 191.* Ergo si quando de hoc quinque pedum limitari itinere nascebatur controuersia, quod imminutum esse ab alterutro vicino diceretur, ea vocabatur controuersia finalis vel de finibus, seu iudicium finium regundorum, in eoque nulla habebatur praescriptionis ratio. Sin de ipso agro lis intercederet, erat haec controuersia de loco quae non ad agrimensorem, sed ad praetorem pertinebat. Postea mos inualuit, ut spatium quinque pedum, non vsucapi quidem, at actioni de eo longissimo tempore

praescribi posset. Sed id quoque mutarunt Valentinianus, Theodosius, et Arcadius Auggg. l. 4. *C. Th. fin. regund.* quam accurate exposuit, et a Iac. Gothofredi *ψευδὴς μὲν ἀλλὰ ἀληθὴς* falsa interpretatione vindicauit Guil. Goes. *in Not. pag. 192.* Denique quum Iustinianus praescriptionem tricennalem limitaris itineris in vsum reuocasset, l. 3. *C. fin. reg.* factum est ut spatium quinque pedum sensim plane aboleretur, et fines fierent lineares, quorum de confusione quotidianas nasci querelas oportuisse facile vnusquisque intelligit. Fuerunt vero et alia huius legis capita, veluti ut curaret ille qui coloniam deduxerit, limites ut fiant terminique ut constituentur, ne quis eiiciat locum moueat, qui ita constituti fuerint: ne limites, qui constituti fuerint, serendo occuparentur, aliaue ratione reddantur inutiles vsibus publicis: ut terminum qui amotus fuerit, is cuius ager esset restitueret. Quorum capitum verba legitima supersunt apud Guil. Goes. *pag. 329. seqq.*

§. CII.

Aequae pulchra fuit LEX OPPIA de cultu mulierum, lata anno ab V. C. 539. Q. Fabio et T. Sempronio coss. a C. Oppio tribuno plebis. Ea vetitum ne qua mulier plus semiuncia auri haberet, neu veste versicolori uteretur, neu iuncto vehiculo in vrbe vel oppido, aut propius inde mille passibus, nisi sacrorum causa ueheretur. Liu. *Lib. XXXIII. cap. 1.* et Tacit. *Annal. Lib. III. cap. 33. sequ.* Sed de hac lege nihil est, quod addamus post eruditissimam Io. Guil. Hoffmanni de lege Oppia Dissertationem, quae prodiit Francof. iuxta Viadr. anno 1736.

LEX

LEX ORCHIA de numero conuiuiarum nomen tulit a C. Orchio tribuno plebis, qui anno ab V. C. 570. Q. Fabio et M. Claudio coss. hanc legem sumtuariam rogauit. Festus in *Obsonituere*, Macrobi. *Saturnal. Lib. II. cap. 13.*

§. CIII.

LEX PINARIA de ambitu satis antiqua est, rogata quippe anno ab V. C. 323. a L. Pinario tribuno mil. consul. potest. eiusque collegis. Placuerat enim senatui tollendae ambitionis causa tribunos legem promulgare, ne cui album inuestimentum addere petitionis causa liceret *. Liu. *Lib. III. cap. 25.* De PLAVTIA quae vim, et rerum vi extortarum vsucapionem contulit iam supra (§. 96.) diximus. Ea cautum fuerat ut aqua et igni interdiceretur iis, qui aduersus rempublicam coniurassent, insidias senatui fecissent, magistratibus vim attulissent, qui cum telo fuissent in publico, aut seditionis causa loca superiora occupassent: qui possessorem e fundo hominibus armatis deiecissent dolo malo, aut armatis obiectis, ut inde profugerent, causam attulissent: denique ne praedium, unde vi deiectus sit possessor, vsucaperetur. Quae legis capita ex Cicerone, Suetonio, et Dione Cassio miro ingenii acumine eruit Carol. Sigon. *de iudic. Lib. II. cap. 33.*

Leges Pinaria de ambitu, et Plautia de vi.

Leges Oppia et Orchia.

* Mos erat petitoribus honorem togam candidam sumere, eamque creta ita intingere ut plane splenderet: unde et λαμπρὰν splendens vocat Polyb. *Lib. X. cap. 4.* quemadmodum et ipsi petitores ab hac toga candida candidati dicebantur. Lips. *Elect. Lib. I. cap. 13.* Bernegg. *ad Suet. Caes. cap. 19. et 24.* Hinc et togam candidam abiciebant, qui abiecerant spem potiundi honoribus quale exemplum Cicero est apud Valer. Max. *Lib. III.*

cap. 5. exempl. 3. Cur vero illum morem hac lege abolitum voluerit senatus, vix coniectura adsequimur, nisi huc trahere velis locum Plutarchi ex *Quaest. Rom. pag. 276.* qui petitores, quando in campum descenderint, tunicas posuisse refert, eiusque rei cum alias, tum hanc potissimum rationem reddit: *ὅτι μὴ δεικνύσαντες, ἀργύριον ἐν τῇ κάτῳ κομίζαντες: ne argentum in sinu gestantes suffragia redimerent.*

Histor. Iur. Ciu.

K

§. CIV.

§. CIV.

Leges Poetelia de ambitu, et Poetelia Papiria de obaeratis in compedibus non habendis.

Nec minus memorabilis est lex POETELIA de ambitu lata a C. Poetelio trib. pl. anno ab V. C. 397. C. Fabio et Plautio coss. Liu. Lib. VII. cap. 15. qua cautum fuerat ne, qui honores peterent mundinas et conciliabula obirent *. Ab ea lege diuersa est POETELIA PAPIRIA, qua, rogantibus C. Poetelio et L. Papirio coss. anno ab V. C. 429. cautum est ne quis nisi noxam meritus in compedibus haberetur, utque pecuniae creditae causa bona in posterum, non corpora obnoxia essent. Liu. Lib. VIII. cap. 28. Varro de lingua Lat. Lib. VI. 5. pag. 85. Tertullian. Apologet. cap. 4.

* Inter artes eorum qui honores petebant et illa erat quod candidati mundinas, conciliabula, immo et municipia et colonias obirent, omniumque sibi gratiam prehensando conciliare adniterentur. Quod et post latam hanc legem tam impudenter factum, ut seditiones et tumultus inde metuerentur, ac proinde C. Maenius dictator anno ab V. C. 439. quaestiones exercebat aduersus eos, qui magistratuum petendorum causa coitiones fecissent, quod aduersus rem publicam essent. Liu. Lib. VIII. cap. 26.

§. CV.

Leges Pompeiae de vi et ambitu.

Sed et Cn. Pompeius, quamuis sago quam toga illustrior, leges tamen quasdam reipublicae salutare tulit, quae ab illo POMPEIARVM nomen tulerunt, quia pleraeque anno ab V. C. 700. quo ipse inusitato exemplo fasces solus tenuit, ab eo rogatae sunt. Eo pertinent LEGES POMPEIAE de vi et de ambitu, vno eodemque die ex SC. promulgatae, quibus tam poenam exasperauit, quam formam iudiciorum breuiorem reddere statuit. Vtraque enim sanxit ut, priusquam causa ageretur, testes audirentur per triduum eorumque dicta consignarentur, quarta die omnes in diem posterum adesse iuberentur, et fieret iudicium sortitio: tum porro accusatori duae, reo tres horae ad dicendum concederentur: denique, ubi causa perorata esset, et accusatori, et reo liceret quinos ex

singulis ordinibus reicere, utque adeo ex LXXXI. iudiciis sorte datis, quinquaginta et unus sententias laturi superessent *. Ascon. Paedian. in Argum. orat. pro Milone. Cicero ad Attic. Lib. X. epist. 4. Dio Cass. Lib. xxx. pag. 145. Caes. de bello ciu. Lib. III. cap. 1.

* Fuisse et alia ista lege comprehensa iam Dio observauit, veluti ut certus patronorum numerus esset, ut ne laudatores (ἐπαυρίται) admitterentur, de quo reorum praesidio videndus Car. Sigon. de iudic. Lib. II. cap. 19. ut et ii accusatores admitterentur, qui olim simili de causa postulati essent, eique qui duos reos fecisset atque unum damnasset, impunitas pro praemio daretur. Ut adeo facile adpareat tam intolerabilem reipublicae ambitum tum factum esse, ut res ipsa legem seuerissimam postulare videretur.

§. CVI.

Eiusdem auctoris aetatisque est LEX POMPEIA de pecuniis repetundis, de qua Appianus de bell. ciu. Lib. II. pag. 441. Νόμος τε ὠρίζεν, ἀπὸ τῆς ἐαυτοῦ τὸ πρῶτον ὑπατείας ἐς τὸ παρὸν, εὐθύειν τὸν ἐθέλοντα: legem tulit, ut ex eo tempore, quo ipse primum consul fuisset, usque in alterum consulatum liceret a magistratibus rationes actorum expetere, et quidem, ut idem paullo ante monuerat, ob δωροδοκίαν καὶ δεικασμὸν, id est munerum corruptelas et largitiones, quod ipsum repetundarum crimen esse, nemo non videt. At celeberrima omnium LEX POMPEIA de parricidiis, quam anxia paene industria illustrauit Io. Franc. Ramos in Triboniano siue de errorib. Triboniani de poena parricidii *, recus. Lugduni Bataur. 1728, 4.

* Errores illi Triboniani varii, veluti quod dicat Pompeium asperrimum crimen parricidii noua poena persequutam, quum paena cullei sit antiquissima, sed ex lege Cornelia non nisi in parricidio proprio locum habuerit: quod non indicarit qua in re a lege Cornelia discreparit Pompeia. Discrimen autem in eo statuit Ramos, quod quum ex lege Cornelia ii tantum insuerentur culleo, qui parricidium proprie sic dictum admisissent: Pompeius hanc poenam et ad reliquas personas cognatas et adfines, quarum mentio fit l. 1. D. ad leg. Pomp. de parricid. produxerit. Praeterea et

alias parricidii poenas, quas Tribonianus omiserit recenset, et ubique hominem tantum non parricidii postulat, ut iureconsultus ille Salamanticensis inter Tribonianomastigas iure possit referri. Ceterum poenae cullei meminerunt post legem Pompeiam Seneca *de clement. Lib. I. cap. 15. et 23.* Iuvenal. *Sat. VIII. v. 214.* Suet. *August. cap. 33.* ex quo loco etiam patet, poenam illam non nisi confessis reis infligi potuisse. Quam-

obrem non videtur admittenda Cuiacii divinatio, cullei poenam tantum ante leges Corneliam et Pompeiam moribus obtinuisse, at per legem Pompeiam in poenam legis Corneliae de sicariis mutatam, denique a Constantino M. l. 1. C. de his, qui par. vel lib. occid. in usum reuocatam esse suspicantis. Vid. Cuiac. et Schulting. *ad Paull. Sent. recept. Lib. V. tit. 24. pag. 512. seqq.*

§. CVII.

PUBLICIA LEX de lusu et sponsonibus, cuius mentio fit

Leges Pu- l. 3. D. de aleat. non modo incertae aetatis, verum etiam blicin Publi- in se obscura est, nisi quod ea sponsones de rebus ho- lia Remmia, nestis fieri permiserit. De lege PUBLILIA de plebiscitis iam supra, quantum satis est diximus (§. 40.) Hic vero praetermittenda non est LEX REMMIA quam alii RHEMMIAM alii REMNIAM, REMIAM, alii MEMMIAM adpellitant, cuiusque de origine nihil constat nisi quod fuerit antiquissima, ipsisque decemviralibus legibus non multo recentior, ex mente Henr. Brenemannii *de lege Remm. cap. 3.* Ceterum ea cautum fuisse ut qui per calumniam innocentem accusasset, eius fronti littera K. inureretur * patet ex Cic. *pro Sex. Rosc. cap. 20.* Iulian. *Μισοπηγ. Misopog. pag. 357.*

* Sunt, qui litteram C. tamquam initialem vocabuli CALVMNIA praefecerunt, alii litteram D. tamquam primam vocis DELATOR: Turneb. *Aduers. Lib. VIII. cap. 22.* Immo quidam hic ad litteram Θ *theta* confugiunt, tamquam, vocis Graecae Θάνατος *thánatos* latine mors indicem. Sed quemadmodum ve-

teres Romani, consentientibus omnibus pro CALVMNIA, scribebant KALVMNIA, quemadmodum pro caput *Kaput*, pro calendae *Kalendae* ita rem omnem conficit Iuliani locus ex *Μισοπηγ. Misopogone* ubi Antiochenis K. id est Konstantium desiderantibus optat duplex KATHIA K tamquam calumniae poenam iustissimam.

niam. Brenemann. *cap. 5. pag. 1587.* Tom. IV. *Thes. iur. civ.* Scire autem Iulianum rem potuisse, nemo negauerit, quum et sub

§. CVIII.

Non minus dubiae aetatis sunt LEGES SCANTINIA de nefanda Venere, cui facem accenderunt Io. Fridr. Christianus *Diss. de lege Scantinia*, et Io. Guil. Hoffmannus *in Comment. ad legem Iuliam de adulter. cap. 1. §. 16. pag. 26.* et SCRIBONIA de usucapione quam singulari commentatione illustravit Iac. Raenardus. * Ea lege usucapionem servitutum sublatam esse, quam Icti disputatione fori inuexerant, satis patet ex l. 4. §. ult. D. de usurpat. et usucap.

* Ant. Augustin. *de legib. pag. 130.* hanc legem tribuit auctori L. Scribonio Liboni, cuius meminit Cic. *in Brut. cap. 23. et de orat. Lib. I. cap. 53.* Sed eam sententiam solidis argumentis profligauit Galuan. *de usufructu, cap. 12. §. 4. pag. 113.* Sane Ciceronis aetate adhuc servitutum usucapionem processisse discimus ex *Orat. pro A. Cnec. cap. 26.* Quare probabilius est legem Scriboniam sub Augusto latam esse a L. Scribonio Libo-

ne cos. collega M. Antonii II. cos. anno 719. ceu visum est Galuano *ibid.* et Herra. Noordkerkio *Disquisit. de lege Petron. cap. 3. §. 6. pag. 90.* Saltem tardius latam esse (quod putauit Iac. Raenardus *de lege Scribon. pag. 497.*) et quidem anno ab V. C. 768. L. Scribonio Libone et Senna Statilio Tauro coss. eo minus crediderim, quo rarius tum leges rogari solebant a consulibus.

§. CVIII.

Exstitisse porro legem quamdam SERVILIAM de adulteriis et stupris circa annum ab V. C. 694. a P. Servilio Vatia cos. rogatam, fretus loco Valerii Maximi *Lib. VIII. cap. 1. exempl. 8.* acute coniecit Io. Guil. Hoffmann. *de lege Iul. de adult. Lib. I. cap. 21. pag. 33.* Certius est, LEGEM SERVILIAM repetundarum, cuius fragmenta ex monumento vetustissimo extulit Sigon. *de iudic. Lib. II. cap. 27.* anno ab V. C. 648. rogatam es-

Leges Scantinia et Scribonia.

Leges Serviliae de adulteriis et stupris nec non de repetundis.

esse. Eam vero ita illustravit laudatus Sigonius, ut otium nobis fecisse videatur.

§. CX.

Leges Titia
de sponsioni-
bus, Tullia
de ambitu,
et Voconia.

De LEGE TITIA de lusibus et sponsionibus, cuius mentio sit l. 3. D. de aleat. nihil me quod dicam commentum habere fateor. At TVLLIA de ambitu auctorem habet M. Tullium Ciceronem cos. cum C. Antonio anno ab V. C. 689. * Denique celeberrima olim fuit LEX VOCONIA de mulierum hereditatibus et de legatis lata a Q. Voconio Saxa trib. pl. anno ab V. C. 583. Caepione et Philippo coss. sed de ea singularibus commentationibus tam adcurate egerunt FRANC. BALDVINVS et IAC. PERIZONIUS, ut plura addere nihil attineat.

* Hanc legem iam superiore anno L. Iulio Caesare et C. Marcio Figulo coss. rogari iusserat senatus, sed intercesserat Q. Mucius Orestinus trib. plebis, teste Ascon. Paed. in Orat. in toga cand. Cicero pro Muraen. cap. 34. Postea legem de nouo ex SC. tulit Cicero eaque cautum, ne mercede conducti obuiam candidatis irent, nec con-

ducti eos sectarentur; ne gladiatoribus locus tribueretur, ne prandia vulgo darentur. Cic. pro Muraen. cap. 33. in Vatini. cap. 15. Ex quibus locis etiam patet, praeter alias poenas et decennale exilium irrogatum esse iis, qui contra hanc legem fecissent. Sigon. de iudic. Lib. II. cap. 29. pag. 436.

§. CXI.

SCta hoc
tempore non
erant species
iuris scripti.

Nihil adhuc diximus de SENATVS CONSULTIS, quorum tamen innumera hoc temporis interuallo facta esse nemo ignorat. Enimuero quod de sua aetate scribit Vlpianus l. 9. D. de legib. non ambigi senatum ius facere posse id ad liberae rei publicae tempora plane non pertinet. Erat tum senatui ius deliberandi de re publica, administrandi aerarium, curandi opera publica, delicta extra Romam in Italia admissa persequendi, gliscientes in Italia controuersias componendi, legationes decernendi audiendique, indicendi ferias et supplicationes,

nes, de prouinciis disponendi: Polyb. Histor. Lib. VI. cap. 11. et de his rebus etiam SCta fiebant, vel si quis maiorum magistratuum tribunorumue plebis intercessisset, AVCTORITATES scribebantur: Cic. ad diuers. Lib. VIII. epist. 8. Dio Cass. Lib. LV. pag. 550. At noua iura SCtis inuecta esse ante Caesarum tempora nusquam legeris. *

* Verum tamen est populum nec iure rogari nec iure sciscere potuisse, nisi senatus fieret auctor, eamque in rem scriptum esset SCtum. Liu. Lib. I. cap. 17. Lib. VIII. cap. 12. Plutarch. in Coriolano, pag. 227. Cic. in Brut. cap. 14. Appian. de bella ciu. Lib. I. pag. 650. Ex quo Ciceronis loco discimus existisse ea de re legem veterem MAENIAM, quam Festus in vo-

ce: Prorsus MINIAM, Nonius vero Marcell. MANIAM vocat, eaque cautum fuisse ut patres in comitiorum euentum auctores fierent. At plerumque hanc legem neglexerunt turbulenti ingenii tribuni plebis, qui seditiosissimas rogationes inconsulto fere ac refragante senatu rogarunt, patribusque nequidquam dissuadentibus pertulerunt.

§. CXII.

Contra ea, quum PRVDENTVM seu IVRISCONSULTORVM permagnam hoc tempore auctoritatem fuisse dixerimus, (§. 52. seqq.) operae pretium fuerit instituere hic illorum recensum, et quae de iis notatu digna videbuntur veluti per lancem saturam memorare, eademque opera, quae BERN. RUTILIUS, IO. BERTRANDVS, GVIL. GROTIUS, VAL. FORSTERVS, GUIDO PANCIOLOVS, IAN. VINC. GRAVINA, similesque scriptores vel praeteruiderunt vel perperam tradiderunt, * supplere atque emendare.

Iurisconsultorum huius aetatis recens.

* Nulla historiae litterariae pars adhuc minus exculta est, quam haec de vitis et scriptis veterum iurisconsultorum. Nec omnes hi auctores ita ea in re versati sunt, ut otium fecerint posteris. Bern. Rutilius vulgaria et incomperta saepe pro veris attu-

lit. Doctior Bertrandus at in diuinando paullo audacior, nec ab erroribus immunis. Minime omnium operae pretium fecit. Val. Forsterus, qui homo ad quasuis potius operas sordidas, quam ad scribendam iuris historiam erat condemnandus. Guido Panciolus et

e. *Lan. Vinc. Grauna* breuiter hanc rem exsequuntur: hic praeterea pleraque sublegit aliis, quae deinde miro orationis flore solet vestire, aliquando etiam corrumpere. Vere ergo reliquorum om-

§. CXIII.

Inter hos primi C. Papius et Appius Claudius decemuir. Apud Pomponium iureconsultorum agmen ducit PAPIRIVS pontifex max. quem *Caii* praenomen tulisse, et ius Papirianum paullo post exactos reges complasse, iam supra notauimus. (§. 16.) Excipit eum APPIVS CLAVDIVS unus ex decemuiris, cuius maximum consilium in XII. tabulis scribendis fuit. l. 2. §. 36. D. de orig. iur. Sed de eo quoque iam supra pleraque occupauimus*, (§. 25. seqq.) quibus iam id addimus, quod Appius ille impotente libidine sua non modo sibi, sed et rei publicae maximum intulerit detrimentum, ac proinde coniectus in carcerem, dignum flagitiis suis supplicium morte voluntaria anteuertit anno ab V. C. 306. Liu. Lib. III. cap. 58.

* CLAVDII e Regillorum oppido oriundi, gente Sabini erant. Sueton. Tiber. cap. 1. Vnde et decemuiro nostro nomen fuit APPII CLAVDII SABINI REGILLENSIS. Primus ex ea gente, quae Herculem seu Deum Sancum Fidium auctorem generis ciebat, anno ab V. C. 249. Romam e Sabinis migrauerat ATTIVS CLAVSVS, de quo Virg. Aeneid. Lib. VII. v. 706.

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum

Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar, Claudia nunc a quo affunditur et tribus et gens.

Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.

Agminis meminit Virgilius, quia ATTIVS ille vel ATTA domi impar aduersae factioni, magnae clientium comitatus manu ab Regillo Romani transfugerat. Potentem adeo fuisse oportet hominem, quem aduenientem Romani non modo ciuitate et agro donarunt, sed et inter patres adlegerant, non multo post in principum dignatione futurum, Liu. Lib. II. cap. 16. immo et consulem anno ab V. C. 259. collega P. Seruilio. Idem Lib. II. cap. 31. Fuit huic filius APPIVS CLAVDIVS SABINVS REGELLENSIS, consul cum T. Quintio anno ab V. C. 283. plebi exercituique inuisus, qui quum a suis desertis a Volscis vince-

retur, suppliciis in centuriones, signiferos, gregariorumque decimum quemque saeuit, accusatusque ideo, antequam damnaretur morbo decessit. Liu. Lib. II. cap. 58. sequ. Huic filius fuit decemuir, praecipuus iuris quod ex XII. tabulis proficiscitur auctor.

§. CXIII.

Subiungit his Pomponius alterum APPIVM CLAVDIVM eiusdem generis, quippe decemuiro abnepos* quem CENTVMANI cognomen tulisse, maximamque scientiam habuisse ait. At quum alii eum CAECVM cognominent, mirum est quantopere criticis vapulet bonus Pomponius: quum tamen nihil impediatur quo minus, qui senex ob casum CAECVS dictus est, idem antea CENTVMANI cognomen habuerit. Bynkersh. Praetermiss. pag. 264. sequ. edit. nou. Centumanorum saltem, vel Centumalorum cognomen non ignotum fuisse in gente Claudia intelligimus ex Cic. de offic. Lib. III. cap. 16. et Val. Max. Lib. VIII. cap. 2. exempl. 1.

* Ne decipiatur lector ab iis qui hic miscent quadrata rotundis, dabimus operam ut plures Appios distinguamus. En ergo schema genealogicum:

ATTA vel ATTIVS CLAVSVS, sul anno V. C. 258. Plutarch. *in Poplic. pag. 108.* Suet. *Tiber. cap. 1.* Tacit. *Annal. Lib. III. cap. 9.* et *Lib. XII. cap. 25.* qui Regillo profugus Romam cum magna clientium manu migravit, inter patricos adlectus dictus-que APPIVS CLAVDIVS. Con-

APPIVS CLAVDIVS REGILLENSIS C. CLAVDIVS, qui pertaesus flagitiorum Appii fratris filii decemviri Regillum remigravit. Liu. *Lib. III. cap. 58.* II. cap. 56.

APPIVS CLAVDIVS CRASSIVS decemviri manus sibi ipse intulit anno ab V. C. 306. Liu. *Lib. III. cap. 58.*

APPIVS CLAVDIVS tribun. mil. cos. pot. anno ab V. C. 331. Liu. *Lib. III. cap. 35.*

APPIVS CLAVDIVS CRASSVS, de cuius contentione cum tribunis pl. anno 387. Liu. *Lib. VI. cap. 40.*

C. CLAVDIVS CRASSIVS REGILLENSIS, cos. anno V. C. 406. in magistratu decessit. Liu. *Lib. VII. cap. 25.*

APPIVS CLAVDIVS CAECVS, Pomponio CENTVMANVS, Ictus de quo hic agimus.

§. CXV.

Eius honores, res gestae, et inventum. Honores inuerso fere ordine gessit, primum censor anno ab V. C. 441. quo tempore viam Appiam stravit, et aquam Claudiam in urbem induxit: l. 2. §. 36. D. de orig. iur. Liu. *Lib. VIII. cap. 29.* Ald. Manut. *Quaesit. per epist. I. 2. p. 181.* Deinde anno 446. et 456. consul; Liu. *Lib. VIII. cap. 42.* et *Lib. X. cap. 18.* insequente praetor creatus est. Liu. *Lib. X. cap. 22.* Senex luminibus orbus viribusque defectus, tamen et clientibus se dedit, et lectica delatus in senatum sua potissimum oratione effecit, ut

Pyr-

Pyrrhus rex in urbem non admitteretur. *Epit. Liu. Lib. XIII.* Plutarch. *in Pyrrh. pag. 394.* Postremo Pomponius observat eum litteram caninam in quibusdam vocabulis reperisse*, vt quum Romani testibus Varrone de lingu. *Lat. Lib. VI. p. 70.* et Quintiliano *Inst. orat. Lib. I. cap. 4.* antea pronunciarent *dolosem, eso, misesia, mesidie, melios, vapos*, postea *dolorem, ero, miseria, meridie, melior, vapor* pronunciare mallent.

* Pomponius hac de re tam obscure loquitur, vt nescias nosterne Appius, an alius qui ab eo processit, litteram istam R. inuenit. Sed quum Cicero *ad diuers. Lib. VIII. epist. 21.* diserte scribat L. Papirium Crasum circa annum V. C. 415. primum desilisse vocari *Papisium*, non alii eius inuenti laus deberi videtur quam Appio Caeco, siquidem eius pater iam anno 406. decesserat, filius vero tum nondum eius fuit aetatis vt ab eo tale quid proficisci potuisse videatur. Ceterum non credibile est, Appium ipsam litteram R. inue-

nisse, quam ipsa *Romuli, Remi, Romae* vocabula praeferunt, quaeque in ipsis carminibus Saliaribus frequenter occurrit. Itaque in quibusdam tantum vocabulis, in quibus ipsa euphonia R. pro S. exigere videbatur, litteram caninam inuexisse videtur Appius. In ipsis sane carminibus Saliaribus, in quibus mentio fit *Marmurii, Veturii*, similiumque occurrunt etiam *muses* i. e. mures, *ruse* i. e. rure, *plusima* i. e. plurima, *melios* i. e. melior. Add. Io. Nic. Funcc. de *puerit. Lat. lingu. cap. 1. pag. 193.* et *cap. 3. pag. 243.*

§. CXVI.

Fuit post eos, teste eodem Pomponio, maximae scientiae SEMPRONIVS, quem populus Romanus Σοφῶν, Sophum, id est, SAPIENTEM adpellavit, nec quisquam ante hunc aut post hunc hoc nomine cognominatus est*. l. 2. §. 37. D. de orig. iur. At non fuit post Appium Sempronius, sed iisdem paene temporibus floruit, quippe consul creatus anno ab V. C. 449. cum P. Sulpicio, Liu. *Lib. VIII. cap. 45.* quocum etiam de Aequis eo anno triumphavit. *Fast. Capitol. ad hunc ann.* Anno porro ab V. C. 453. pontifex et censor, et paullo post M. Valerio Coruo dictatore, magister equitum factus est. Liu. *Lib. X. cap. 9.* Et tamen vir

Sempronius
Σοφῶν Sophi
id est Sapi-
entis hono-
res.

consularis, censorius, ac triumphalis praeturam anno ab V. C. 456. suscipere non est dedignatus. Liu. *Lib. X. cap. 21.*

* Arguantur hic novi scriptores, observantes (1) id nomen et posteris eius haesisse (2) non defuisse alias gentes, quibus insignis sapientiae gloria nobile ac perpetuum cognomen pepererit. Habere enim historiam *Atilium* et *Laelium* SAPIENTES, *Scipionem* CORCVLVM, *Sex.* et *P. Aelium* CATOS, denique *M. Percium* CATONEM dictos, quae cognomina ab illo *Σαφῆ Sophi* elogio non nisi sono differant: adeoque fallere Pomponium, dum nec quemquam ante hunc aut post hunc, hoc nomine cognominatum esse contendat. Sed ad prius responderetur, posteris id nomen haesisse tamquam hereditarium, at neminem eorum sibi id nomen virtute peperisse. Ad posterius, Pomponium id observasse de Graeco *Σαφῆ Sophi* cognomine,

quod in Graecia septem tantum viris, Romae soli post hominum memoriam P. Sempronio datum sit. Unde et SAPIENTIAE simulacrum in gentis Semproniae numis reperiri observat Rupertus ad *Enchirid. Pompon. Lib. III. cap. 3. pag. 158. edit. nov.* Quae quum ita sint, adsentiri non possumus Reinesio, qui ad *Inscript. p. 36.* ipsum Semproniorum nomen a sapientia derivat, eosque Sempronios dictos putat, quasi *Σαφῆ Sophi* id est prudentes, atque inde et originem cognominis *Σαφῆ Sophi* argute arcessit, quum tamen noster prius dictus sit Sempronius, quam *Σαφῆ Sophi* cognomen ob ingenii praestantiam accepit, et iam pater P. SEMPRONIUS LONGVS, avus C. SEMPRONIUS LONGVS dicti sint. Rupert. *ibid.*

§. CXVII.

Vulgo eum vxori misisse repudium perhibent, ob eam solam causam, quod ludos inconsulto se spectarit. Sed Valerius Maximus, qui *Lib. I. cap. 3. exempl. 12.* id memoriae prodidit, diserte ait id diuortium fuisse tertium ab eo, quod fecerit Sp. Caruilius. Quum vero hic anno demum 521. primus vxorem res suas sibi habere iusserit, noster autem eam aetatem non attigisse videatur, consequens profecto est, ut alius fuerit ille Sempronius *Σαφῆ Sophi* qui tam seuera animadversione vxoris curiositatem vltus est. Vid. Io. Guil. Hoffm. *Commentar. ad leg. Iul. de adul. cap. 1. pag.*

22. sequ. Certius est, filium habuisse nostrum eiusdem nominis, qui anno ab V. C. 484. consul de Picentibus triumphavit, *Fasti Capitol. ad hunc an.* et anno ab V. C. 500. censor lustrum condidit. *Epit. Liu. Lib. XVIII.*

§. CXVIII.

Proximus aetate fuit TIBERIVS CORVNCANIVS, quem primum omnium iuris prudentiam publice professum esse, diximus (§. 53.) Eum nihil scripsisse ait Pomponius, addens tamen diligenter eum de iure consulentibus respondisse l. 2. §. 38. D. de orig. iur. ob quam iuris scientiam dexteritatemque in respondendo eundem laudat etiam Cicero de orat. *Lib. III. cap. 15.* Consul fuit anno ab V. C. 472. collega P. Valerio Laeuino: postea creatus primus ex plebe pontifex maximus * anno ab V. C. 500. *Epit. Liu. Lib. XVIII.* Obiit in extrema senectute, (nam senibus, qui rei publicae profuerint, eum accenser Cic. de senect. cap. 6.) anno ab V. C. 509. quippe quo ei in pontificatu subrogatum esse L. Caecilium Metellum, refert *Epitomator Liuii Lib. XVIII.*

Tiberius
Coruncanius.

* Equidem primus ex plebe pontifex anno ab V. C. 453. creatus est cum P. Decio Mure, C. Marcio Butillo et M. Lino P. Sempronius Sophus: Liu. *Lib. X. cap. 9.* at pontificatum maximum ad annum usque 500. tamquam propriam sibi possessionem retinuerant, eoque honore primus ornatus est Tib. Coruncanius, iuris scientia non minus, quam aliis virtutibus eam dignitatem meritis. Nusquam sane sine laude eius meminit Cicero. Nam de nat. deor. *Lib. II. cap. 66.* eum adnumerat singulis viris, quorum neminem, nisi iuvante Deo,

talent fuisse credendum sit. Libro de senectute, cap. 9. ab eo iura civibus praescripta, eiusque usque ad extremam spiritum prouectam esse prudentiam ait. In Laelio, cap. 11. laudat M. Curium et Tib. Coruncanum, quos sapientes maiores iudicavit. Alibi de orat. *Lib. 3. cap. 33.* eum iungit P. Crasso illi veri, et Scipionibus, quos vocat prudentissimos homines, qui omnes pontifices maximi fuerint, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur, quique iidem et in senatu, et apud populum, et in causis unicorum, et domi, et

An vxorem
ludos spec-
tantem re-
pudiarit.

militiae consilium fidemque suam praestiterint. In Bruto porro cap. 14. observat, Coruncanium ex pontificum commentariis longe plurimum ingenio valuisse videri.

Denique in orat. pro domo sua, cap. 54. eum vocat peritissimum pontificem: ut alia eius loca hic praetermittam.

§. CXIX.

L. Cincius Alimentus.

In eundem censum Guil. Grotius de Ictis Lib. I. cap. 2. refert L. CINCIVM ALIMENTVM *, qui quaesturam gessit anno 534. praeturam Siciliae anno 542. et bello in primis Punico secundo inelavit, quo anno 543. Cannensis exercitus reliquias duxit, Liu. Lib. XXVII. cap. 7. captusque ab Hannibale, quantum is exercitum adduxerit in Italiam, ex eius ore audiuit. Liu. Lib. XXI. cap. 38. Scripsit librum de OFFICIO IVRISCONSULTI laudatum a Festo in voce: Subiici, et praeter illum Annales, Fastos, de comitiis, de cons. potestate, mystagogica, de verbis priscis, et de re militari, ex quibus reliquias haud contemnendas collegit, suaeque Sallustii editioni subiecit Vassius, cuius exemplum et Cortius postea est sequutus. Add. Voss. de histor. Graec. Lib. III. cap. 13. et de histor. Latin. Lib. I. cap. 4.

* Celeberrima iis temporibus fuit gens Cincia, ex qua eodem fere tempore claruit L. Cincius Alimentus, tribun. pl. anno ab V. C. 539. et L. Cincius Alimentus aedilis plebis anno ab V. C. 541. nisi forte posterior idem cum nostro fuerit. At ce-

leberrimus omnium M. Cincius M. F. Alimentus, cuius tribunatus nobilis fuit rogata LEGE CINCIA (§. 91.), de quo totaque gente Cincia plura Fridr. Brummer. ad leg. Cinc. cap. 1. sequ. pag. 2. seq. edit. Paris.

§. CXX.

P. Scipio Nasica vir optimus a senatu dictus.

Paullo minor natu, at eorundem tamen temporum fuit PVBLIVS (non CAIVS, ut Pomponius vocat), CORNELIVS SCIPIO NASICA *, qui anno ab V. C. 548. adolescens nondum quaestorius VIR OPTIMVS a senatu adpellatus est, dignusque habitus, qui matrem deum

Os-

Ostiam aduectam exciperet, l. 2. §. 37. D. de orig. iur. Liu. Lib. XXVIII. cap. 14. Valer. Max. Lib. VIII. cap. 25. Excerpt. Peiresc. pag. 606.

* Quum facillima sit in tot Scipionum rebus gestis errandi occasio: praeclare sane de re publica litteraria meriti sunt viri docti, et in his Christoph. Ad. Rupert. ad Pomp. enchirid. Lib. III. cap. 3. pag. 159. seqq. edit. nou. dum accuratum Scipionum stemma confecerunt, ex quo nos breuem hanc tabulam excerpimus:

L. CORNELIVS L. F. CN. N. SCIPIO. cos. anno ab V. C. 494. de Poenis, Sardis, et Corsis triumphavit.

P. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO cos. anno 535. qui primus cum Hannibale minus prospere sub Alpibus confligit. Flor. Histor. Lib. I. cap. 6.

CN. CORNELIVS L. F. L. N. SCIPIO CALVVS, cos. anno ab V. C. 531. cum fratre in Hispania occubuit.

P. CORNELIVS P. F. L. N. SCIPIO AFRICANVS, victor Hannibalis.

P. CORNELIVS CN. F. L. N. SCIPIO NASICA ICTUS, vir optimus a senatu cognominatus.

P. CORNELIVS P. F. CN. N. SCIPIO NASICA, CORCVLVM dictus, cos. anno 590. et 597.

§. CXXI.

Praetor anno 559. rem bene ac prospere gessit in Hispania, et insequente anno pro praetore Lusitanos paene perdomuit. Liu. Lib. XXXV. cap. 1. Creatus deinde consul anno 560. Boios ad internecionem cecidit, de iisque triumphum egit pulcherrimum. Liu. Lib. XXXVI. cap. 37. sequ. Petenti anno ab V. C. 568. censuram Cato praelatus est. Liu. Lib. XXXVIII. cap. 40. Sed tanto honorificentius de eo fuit iudicium populi, quando ei publice domus in sacra via data est, quo facilius consuli posset. l. 2. §. 37. D. de orig. iur. Filius ipsi fuit, cum aliarum virtutum, tum iuris prudent-

Eius honores, res gestae, filius.

dēntiae laude patri simillimus, et siue ob sapientiam, siue ob communem ciuium amorem CORCVLVM adpellatus, qui anno V. C. 500. et 597. consul fuit, et grauem de Carthagine non delenda sententiam in senatu dixit*.

* Equidem patri P. Scipioni Nasicae, quem *virum optimum* adpellatum diximus, hanc orationem tribuunt Diodor. Sic. in *Excerpt. Peiresc. Pag. 382. et Epitomator. Liuii Lib. XXXXVIII.* Sed quum haec contigerint anno ab V. C. 602. ad id vero tempus vix aduixisse videatur P. Scipio Nasica, qui iam anno ab V. C. 559. praeturam gesserat,

§. CXXII.

An et Q. Mucius eorum temporum Ictus. Dubiae sanitatis est locus Pomponii l. 2. §. 37. D. *de orig. iur.* vbi horum temporum Ictis accenset Q. MUCIVM quemdam, quem legatum ad Carthaginenses missum, ex duabus tesseris positis, vna pacis altera belli, dato arbitrio vtram vellet Romam referret, vtramque ait sustulisse, addita caussa, Carthaginenses petere debere vtram accipere mallent. Vt enim iam non dicam, rem ab aliis multo aliter narrari: Liu. Lib. XXI. cap. 18. Florus Lib. II. cap. 6. Gell. Lib. X. cap. 27. Sil. Ital. Lib. II. v. 382. sequ. nemo veterum in ea legatione Q. Mucium fuisse refert, sed id vno ore tribuunt Q. FABIO MAXIMO, qui deinde *Cunctatoris* nomen meruit. Eum vero Fabium iuris prudentiam reliquis laudibus suis adiunxisse, ego quidem nusquam reperio.*

* Probabile tamen est Pomponium scripsisse Q. Maximum, idque postea librarios perperam mutasse in Q. Mucium. Rupertus Lib. III. cap. 3. pag. 160. Q. vero Fabium iuris peritum fuisse, idem Rupertus probare conatur loco Ciceronis *de senect.* cap. 4. vbi Cato de Fabio: *nec vero ille*, inquit, *in luce modo*, at-

atque in oculis ciuium magnus, sed intus domique praestantior. At male interpungere videtur Rupertus. Cato enim non laudat Fabii scientiam iuris sed scientiam quanta notitia antiquitatis? quae iuris augurii vel auguralis, quae SCIENTIA IVRIS? augurii? et in iuris imperitum cadebat.

§. CXXIII.

Iisdem paene temporibus iuris prudentiae laude floruerunt duo fratres celeberrimi P. et SEX. AELII PAETI CATI, quorum alterum iuris Aeliani auctorem fuisse, supra vidimus (§. 49.) PVBLIVS anno V. C. 548. aedilis plebis, ac insequente anno praetor, Liu. Lib. XXVIII. cap. 38. anno 550. magister equitum C. Seruilius Gemini dictatoris, Id. Lib. XXX. cap. 39. sequente consul, Liu. Lib. XXX. cap. 40. biennio post censor creatus, Idem Lib. XXXII. cap. 7. pestilentia periit anno ab V. C. 578. Liu. Lib. XXXXI. cap. 26.

§. CXXIII.

SEX. AELIVS PAETVS CATVS per eosdem fere honorum gradus decurrens itidem ad consulatum et censuram peruenit, quorum illum anno 554. hanc anno 558. ab V. C. gessit cum collega C. Cornelio Cethego*. Liu. Lib. XXXI. cap. 7. Lib. XXXIII. cap. 44. et Lib. XXXV. cap. 9. De eius *Tripartitis* supra diximus (§. 49.) Addit Pomponius l. 2. §. 38. D. *de orig. iur.* ei et alios libros, sed dubiae auctoritatis tribui. Eruditorum manibus vel maxime trita videntur *Tripartita*, tamquam insigne iuris vniuersi systema, quo et Cicero vsus videtur, dum *ad diuers.* Lib. VII. epist. 22. tractat quaestionem iuris possetne heres, quod furtum antea factum esset, recte furti agere?

* Refert Plin. *Hist. nat. Lib. XXXIII. cap. 1.* Aelium Catum legatum Aetolorum in consulatu prandentem in fictilibus adiissent, oblata ab his vasa argentea non accepisse, neque aliud habuisse nerum fuisse, eumque, quum argenti ad supremum vitae diem, *Hist. Iur. Ciu.* M quam

quam duo pocula, quae L. Paul-
lus socer ei ob virtutem donas-
set. Sed L. Paulli gener Q.
Aelius Tubero fuit, non Sex.
Aelius Catus. Illum ob virtutem
navatamque in bello Macedonico
operam generum sibi delegerat
Aemilius. Plutarch. in Paull.
pag. 257. At Aelius iste Paul-
li gener nec Cati cognomen tu-
lit, nec umquam Consul fuit,
sed vir optimus ac continentissimus,

καὶ μεγαλοπρεπέστατα Ρωμαίων
πνία χρησάμενος, et qui omnium Ro-
manorum magnificentissime pau-
pertatem tulit, ceū loquitur Plu-
tarchus. Recte id monuit Ruper-
tus ad *Enchirid. Pompon. Lib. III.*
cap. 4. pag. 168. edit. nou.
quum Corasius, Hotomannus, et
Io. Bertrandus Plinii sequuti auc-
toritatem, perperam haec omnia
ad Sex. Aelium Catum referant.

§. CXXV.

L. Acilius
an P. Atilius
Sapiens. Iungit Pomponius Aeliis fratribus P. ATILIVM, quem
primum SAPIENTEM a populo cognominatum scribit
d. l. 2. §. 38. D. de orig. iur. Quamvis vero cele-
berrima Romae fuerit Atiliorum familia, multisque ima-
ginibus illustris, de qua praeclare meritus est Iac. Pe-
rizonius *Animadu. histor. cap. 1. pag. 26.* vbi et stem-
ma Atiliorum dedit: Ruperto tamen ad *Enchir. Pompon.*
Lib. III. cap. 4. pag. 173. parum adcuratus videtur
Pomponius, quippe qui P. Atilium nobis obtrudat pro
L. ACILIO. De hoc sane Cicero *de amicis. cap. 2.*
scimus L. Acilium, (ita enim habent libri optimi) apud
patres nostros adpellatum SAPIENTEM, quia prudens es-
se in iure civili putabatur: et *de legib. Lib. II. cap.*
23. iterum vocat L. Acilium, eumque iungit Sex. Aelio.
Attamen res et etiamnum incerta est, et iam olim
inter has gentes de hoc ICTo certamen fuisse videtur.*
Quaedam ad XII. tabulas scripsisse hunc siue Atilium
siue Acilium, iam supra observauimus (§. 31.)

* In Aciliae gentis denariis reperimus. Si ergo verum est,
Ianus bifrons prudentiae sapientiae: hoc esse signum sapientiae vel
que signum conspicitur apud Pa- prudentiae, a quo maiorum quis
tin. *de famil. Rom. pag. 3.* cognomen tulerit, facile est ad exis-
At idem χάραγμα signum et in timandum, de eo gentium suarum
Atiliae gentis nummis pag. 42. decore inter ytramque certatum esse.

§. CXXVI.

§. CXXVI.

Eorundem temporum ICTis Grotius *de ICTis Lib.*
I. cap. 4. adnumerat. SER. FABIVM PICTOREM, quem Ser. Fabius
iuris, et litterarum, et antiquitatis peritissimum fuisse tes- Pictor et Q.
tatur Cicero in *Brut. cap. 21.* Vnde existimari posset, Fabius La-
Ciceronem haec scribentem in animo habuisse Q. Fa- beo.
bium Pictorem Annalium scriptorem, cuius fragmenta
in Vassi Sylloge primum statim locum obtinent. Enim-
vero, quum non Quintum illum vocet sed Seruium, et
hunc M. Porcio Catone natu paullo minorem fuisse
obseruet: magis est, vt ex filiis eius aliquem intelliga-
mus, de quo tamen altum alioquin in historia Roma-
na silentium est. Celebrior Q. FABIVS LABEO quaestor
anno ab V. C. 556. Liu. *Lib. XXXIII. cap. 42.* sep-
timo post anno praetor, Liu. *Lib. XXXVII. cap. 47.*
et 50. anno porro 569. consul, Liu. *Lib. XXXVIII.*
cap. 45. demum triennio post pontifex. Id. *Lib. XXXX.*
cap. 42. Eum iisdem paene laudibus ac Ser. Fabium
Pictorem exornat Cicero in *Brut. cap. 21.*

§. CXXVII.

T. MANLIVM, A. F. T. N. TORQVATVM iuris ci- T. Manlius
uilis et sacrorum pontificalium, teste Valerio Maximo Torquatus.
Lib. 5. cap. 8. exempl. 3. peritissimum, consulem cum
Cn. Octauio anno ab V. C. 587. fuisse, obseruat Ci-
cerō *de finib. Lib. I. cap. 7.* * simulque refert, eum
filium compertum repetundarum iudicio domestico dam-
nasse, et in conspectum suum venire vetuisse. Addit
Valerius, quum filius tam tristi percussus sententia sus-
pendio vitam finisset, eum ne exsequiis quidem ado-
lescentis interfuisse, sed tum maxime quum funus
efferretur, consulentibus vacuas aures commodasse. *Epit.*
Liu. Lib. LIII.

* Gentilium id fuit genti Man-
liae, saeuire in suos, iisque
nullius delicti gratiam facere. Hinc
Manliana imperia illo etiam tem-
pore horrenda, exempli semper
tristis in posterum fuerunt. Liu.
Lib. III. cap. 29. et *Lib. VIII.*
cap. 7. De acerbitate L. Man-
lii in filium nullius probri com-
pertum, vnde *Imperiosi* nomen
tulit, idem videndus Liu. *Lib.*
VII. cap. 4. Noster ergo Titus
tertium dedit tam inusitatae se-
ueritatis exemplum. *Titus* inquam,
nam mendum in praenomine est

apud Ciceronem. Quem enim exem-
plaria Ciceronis omnia *Lucium*
vocant, ei *Fasti Capitolini* his
in rebus adcuratissimi aequae, ac
Valer. Maximus et Liuii Epitoma-
tor, *Titi* praenomen tribuunt. Gra-
uiore multo errore Colerus in *No-*
tis ad Valer. Max. Manlium
hunc confundit cum *Manilio*
ICTO, de quo paullo post. Quem
errorem errat etiam Bernard. Ru-
til. in *vit. ICT. cap. 15. §. 21.*
ideo iure notatus a Guil. Grotio
de vit. ICTor. Lib. I. cap. 4.

§. CXXVIII.

C. Marcius
Figulus.

Eidem Valerio Maximo debemus notitiam C. MAR-
CII FIGULI, qui circa annum 620. iuris ciuilibus stu-
dio celeberrimus fuit. At istius professionis tamquam
infructuosae eum pertaesum est, quum petens consu-
latum repulsam tulisset. Nam istius ignominiae dolo-
rem non ferens, quum ad eum postero comitiorum
die multi consulendi causa confluxissent, omnes re-
rum suarum incertos dimisit, praefatus: *at vos con-*
sulere scitis, consulem facere nescitis? Valer. Max. *Lib.*
VIII. cap. 3. exempl. 2. qui auctor hoc subiungit iu-
dicium: *dictum grauius et merito: sed tamen ali-*
quanto melius non dictum.

§. CXXVIII.

M. Porcius
Cato, Censo-
rius, pater.

Qui iisdem temporibus floruit, totumque paene sae-
culum doctrina prudentiaque illustrauit M. PORCIUS
CATO, quaesturam gessit anno ab V. C. 548. Liu.
Lib. XXXII. cap. 7. consulatum triennio post, Liu.
Lib. XXXIII. cap. 42. a quo tempore bellum in His-
pania prosperrime gessit, censuraque anno 568. seue-
rissime acta, Liu. *Lib. XXXVIII. cap. 41. sequ.* anno
demum ab V. C. 604. L. Marcio et M. Manilio
Coss.

Coss. octuagenario maior decessit. Cic. in *Brut. cap.*
15. ei tam versatile ingenium pariter ad omnia fuit
ut natum ad id vnum dixisses, quodcumque ageret
In bello enim manu fortissimus, multisque insignibus cla-
rus pugnis, idem, postquam ad magnos honores perue-
nit, summus imperator, idem in pace, si quis ius con-
suleret, peritissimus, si causa agenda esset, eloquen-
tissimus fuit. Quales laudes in eum tamquam ex com-
pacto congerunt Liu. *Lib. XXVIII. cap. 40.* Cic.
de orat. Lib. I. cap. 37. et *Lib. III. cap. 15.* Cornel.
Nep. *Caton. cap. 3.* Quintilian. *Inst. orat. Lib. XII.*
cap. 3. Valer. Max. *Lib. VIII. cap. 7. exempl. 1. **

* Raro sane inter mortales
exemplo M. ille Porcius Cato in
omni artium scientiarumque ge-
nere eminuit, bonus imperator,
bonus censor, consul, praetor,
optimus ac fere eximius ICTus,
orator facundissimus, historiae
omnisque antiquitatis si quis alius
peritissimus, agricola insignis. Se-
nex et Graecas litteras didicit tan-
to ardore animi, ut diuturnam
sitim explere velle videretur. Cic.
de senect. cap. 1. et *Quaest.*
acad. Lib. III. cap. 2. Idque
eo magis mirandum, quod nul-
lo subsidio adspirauit ad rem pu-
blicam, solaque virtute ad sum-
ma enixus est. Vnde Plutarch.
in *Cat. mai. pag. 353.* Ο' δὲ Κᾶσαν
ἐν πολίχνῳ τε μικρὰς καὶ διὰ τῆς ἀ-
γρίης δοκῆσας φέρων ἀφ᾽ ἑαυτὸν
ὥσπερ εἰς πίδακος ἀχαλῆς, τὴν ἐν
Ρώμῃ πολιτείαν Cato vero ex oppi-
dulo exiguo, et vitae genere, quod
rusticanum videbatur, in rem publi-
cā Romanam sese, tamquam in vus-
tam pelagus praecipitauit. Ad-
dit non tum fuisse ea tempora,
quae Curios, Fabricios, Hosti-

lios, aliosque ab aratro paupe-
res ad magistratus et rostra ad-
miserint, sed Romam iam clari-
tati familiarum, diuitiis, largi-
tionibus, et prensationibus adsuefac-
tam, honores petentibus nouis
hominibus insultasse. Denique et
id miratur Plutarchus, quod Ca-
to, quum omnes paene ciuitatis
potentissimos et primos haberet
aduersarios, et ad senectutem
vsque instar athletae decertarit,
conseruauerit se incolumem, non
alio tutus praesidio, quam τῷ λόγῳ,
id est, eloquentia, ἧ δὲ διαίτησιν ἀν-
τις, ἢ τύχῃ καὶ δαίμονι τοῦ ἀνδρὸς,
τό μὲν παθεῖν παρ' ἀξίαν, ἀνατιθεῖν,
καὶ verius quam casui vel for-
tunae eius, quod illaesa sem-
per permanserit dignitate, ac-
tum referas. Meretur tota Cato-
nis vita a Flutarcho scripta, eius-
que in primis et Aristidis com-
paratio legi, quippe qua Cato-
nem omnes magni viri partes im-
pleuisse, et Aristidem longo post
se intervallo reliquisse, luculen-
tissimis argumentis demonstratur.

§. CXXX.

Eius opera. Opera varii argumenti, ab eo scripta, veteres laudant quam plurima*, ex quibus et hodie integrum exstare creditur illud *de re rustica*. Ex eius vero *Originibus*, librisque *de re militari*, *de liberis educandis*, *de moribus*, *praeceptis ad filium*, *epistolis*, *orationibus*, fragmenta, quae supersunt, cum cura collegit laudatus Vassius. Laudantur et eius COMMENTARII IVRIS CIVILIS a Festo, liber de DOTE a Gellio *Noct. Att. Lib. X. cap. 23*. Denique eum et RESPONSIA nouo more, expressis personarum nominibus, edidisse observat Cicero *de orat. Lib. II. cap. 33*.

* De operibus vero iuridicis Catonis, ut et aliis quae Catoni tribuuntur, veluti regula Catoniana, non satis exploratum est patri, an filio sint attribuenda. Nec mirum quum eadem utriusque sint nomina, et eadem uterque iuris prudentiae laude floruerit. Quamuis etiam veteres omnes, et in his Plutarchus in

Catone maior. pag. 351. eum *de re rustica* scripsisse testentur; de eo tamen quod hodie exstat sub Catonis nomine opusculo, sitne vere M. Porcii Catonis an alterius, non sine ratione ambigitur. Vid. Id. *Matth. Gesneri praefat. scriptoribus rei rustic. praemiss. p. 1. seqq.*

§. CXXXI.

M. Porcius
Cato filius.

Filium Cato sustulerat sibi *ὁμόνυμον* nomine similem M. PORCIUM CATONEM, iisdemque virtutibus in toga sagoque insignem*. Rei militaris specimina bello Macedonico tam praeclara dederat, ut L. Aemilius Paullus eum sibi generum ultro deligeret. Iuris vero civilis scientia omnes eius aetatis viros doctissimos superauit, egregiosque de iuris disciplina libros reliquit. *Gell. Noct. Att. Lib. XIII. cap. 18. l. 2. §. 38. D. de orig. iur.* Exstinctus est viuo patre, et praetor iam designatus anno ab V. C. 600. Et is vnus casus concussisse dicitur intrepidum animum Catonis patris, *Cic. de senect. cap.*

cap. 23. quem ideo huius filii sui saepe in scriptis suis cum laude meminisse, refert Plutarch. in *Cat. mai. pag. 351.*

* Quam plures Catones in nare iam coeperit *Gell. Noct. historia Romana* occurrant, quorum facilis est confusio, non inde sua sumserit Guido Pancirol. *de clar. leg. interpret. Lib. I. cap. 8. pag. 27.* licebit plari. Et quamuis illud concin-

tamen illud hoc modo supplere.

[Faint, mostly illegible text from the reverse side of the page, likely bleed-through from the other side of the leaf.]

M. PORCIUS CATO CENSORIVS natus anno 518.
quaestor anno 548. praetor 554. consul 557. cen-
sor anno 565. obiit anno V. C. 604. sexto et oc-
tuagesimo aetatis anno.

M. PORCIUS M. F. CATO iu-
reconsultus, praetor iam desig-
natus decessit viuo patre, anno
ab V. C. 600. matrem habuit
Liciniam.

M. PORCIUS M. F. M. N. CA-
TO, insignis orator, cos. anno
634. cum Q. Marcio, Africam
sortitus, in magistratu ibi de-
cessit.

M. PORCIUS M. F. M. N. CA-
TO aedilis, ipse quoque in
Africa decessit.

L. Lucullus = Portia
soror
germana
Catonis
Vticen-
sis.
L. Lucullus.

M. PORCIUS M. F. CATO
SALONIANVS, id cogno-
men adeptus a Salonio patris
scriba, cuius ille filiam se-
cundis nuptiis domum du-
xerat. Plutarch. in *Cat. Maior*,
pag. 351.

L. Cato M. Cato, = Liuius, M.
tribunus
pl. prae-
tura m
petens
deces-
sit.

M. PORCIUS M. F. M.
N. CATO Vticensis,
maritus (1) Lepi-
dae: (2) Atiliae:
(3) Hortensiae.

= Q. Seruilio,
quaestori,
occiso bel-
lo Sociali
663.

Q. Ser-
uilius
Caepio,
Catonis
frater v-
terinus.
Plutarch.
Filia.
Seruilia, = M. Bru-
soror,
Catonis
vterina,
impudi-
ce a
Caesare
amata.
M. Bru-
tus a
Pompeio
interfec-
tus. Plu-
tarch.

M. Porcius Cato
in acie ad Philippos
occubuit. Plutarch.

Filius
alter.
Plut.

Filia,
cuius
mem.
Plut.

Porcia, quae se
crudeliter in-
teremit, occi-
so marito
Bruto.

= Bibulus,
Plut. quo
mortuo nupsit

= Bruto Caesaris
interfectori.

Bibulus.

§. CXXXII.

§. CXXXII.

Quamuis vero patris filiiue scripta saepe confundi videantur, filio tamen, quae Catoni in iure nostro tri-
buuntur * pleraque deberi existimamus, veluti REGV-
LAM CATONIANAM l. 1. D. de reg. Cat. et quae ex
Catonis libris proferuntur de adoptione seruorum, §.
12. Inst. de adopt. de seruo mutilo morbo, l. 10. §.
1. D. de Aedil. edict. de socero a genero instituto
herede, l. 44. pr. D. solut. matrim. de poena certae
pecuniae promissa, si quid aliter factum sit, l. 4. §.
1. D. de verb. obl. de die intercalari, l. 98. §. 1.
D. de verb. signif.

* Laudatur Cato saepius, sed
ita, ut eius libri Vlpiani et Paul-
li temporibus non amplius vi-
deantur extitisse. Hinc formu-
lae: apud Catonem bene scrip-
tum REFERT ANTIQVITAS:
§. 12. Inst. de adopt. Catonem
scribere LEGO: l. 10. §. 1. D. de
aedil. edict. Nerua et Cato respon-
derunt, ut est RELATVM apud
sextum ab Aristote. Sic aliena
fide citant Catonem. Semel Paul-
lus l. 4. §. 1. D. de verb. oblig.
citatur Catonis librum XV. sua
fide, non facile dixerim.

§. CXXXIII.

C. LIVIVS M. F. MAMILIANVS DRVSVS consul
anno ab V. C. 606. collega P. Cornelio Scipione, eo
potissimum nomine laudatur, quod senex, oculis cap-
tus viribusque defectus, consulentibus non minus de
iure responderit, quam quorum res esset, sua ipsi
non videntes, caecum adhibere ducem non dubitarent.
Cic. Tusc. Quaest. Lib. V. cap. 38. Valer. Max. Lib.
VIII. cap. 7. Addit Valerius eum vtilissima monimen-
ta, oculorum licet acie destitutum composuisse, quae
saltim in P. Iuuentii Celsi manus videntur incidisse.
Nam Drusum hic laudat l. 38 §. 1. D. de act. emt.
vend.

C. Livius
Mamilianus
Drusus.

Hist. Iur. Ciu.

N

§. CXXXIII.

§. CXXXIII.

P. Mucius
Scaevola.

Venio nunc ad triumviros, qui *iur. civile fundasse* dicuntur a Pomponio *l. 2. §. 39. D. de orig. iur.* Horum princeps P. MUCIVS P. F. Q. N. SCAEVOLA ex ea gente ortus est, quae iuris prudentiam pro gentilitio bono habuit, pluresque patriae dedit Ictos eximios. * Noster anno ab V. C. 620. consul fuit, collega L. Calpurnio Pisone Frugi, Vell. Patere. *Hist. Lib. II. cap. 2.* Gruter. *Inscrip. pag. 202. sequ.* biennioque post quum Crassus occubisset, pontificatum maximum est adeptus. Cic. *ad Attic. Lib. XII. epist. 4. de orat. Lib. II. cap. 12. de nat. deor. III. cap. 2. pro dom. cap. 53.* Denique eum phthiriasi extinctum esse tradit Plutarch. *in Sulla, pag. 475.*

* Magnam ergo gratiam ab res Mucios, quos iuris scientia historiae studiosis inuit Rupert. nobilitavit, accurate distinxit. *ad Enchir. Pomp. Lib. III. cap. 7. pag. 186. edit. nou.* quod plurimae decerpimus:

P. MUCIVS SCAEVOLA.

Q. MUCIVS P. F. SCAEVOLA praetor anno 538. Sardiniam sortitus est. *Liu. Lib. XXIII. cap. 24. 30.*

Q. MUCIVS Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor anno V. C. 574. *Liu. Lib. XXXX. cap. 44. cos. anno 579. cum Sp. Postumio.*

P. MUCIVS Q. F. P. N. SCAEVOLA praetor 574. *Liu. Lib. XXXX. cap. 44. cos. 578. cum M. Aemilio Lepido. Lii. Lib. XXXXVIII. cap. 19. eodem anno triumphavit de Liguribus.*

Q. MUCIVS Q. F. Q. N. SCAEVOLA Augur, cos. anno ab V. C. 636. cum L. Metello. *Grut. Inscript. cap. 204.* Vixit adhuc L. Luculli temporibus. *Val. Max. Lib. III. cap. 8.* Ictus egregius, quem Cicero audiuit.

P. MUCIVS P. F. Q. N. SCAEVOLA pontifex max. IC. de quo Pomponius *l. 2. §. 39. D. de orig. iur.*

P. LICINIUS P. F. P. N. adoptatus a P. Licinio Crasso, ac proinde dictus MUCIANVS ab origine, LICINIUS CRASSVS a patre adoptivo. Consul anno 522. pontifex max. et Ictus celeberrimus, de quo *l. 2. §. 40. D. de orig. iur.*

Q. MUCIVS P. F. P. N. SCAEVOLA consul anno 675. Asiae proconsulatu gesto celeberrimus, ob quem Mucia festum diem instituerunt Asiatici. *Cic. Verr. II. cap. 21.* Ictus celeberrimus, de quo *l. 2. §. 41. D. de orig. iur.*

Mucia vxor L. Licinii Crassi oratoris. Mucia, de qua Cicero in *Brut. cap. 58.*

Licina nupta P. Cornelio Scipioni Nasicae. *Cic. in Brut. cap. 58.*

§. CXXXV.

Eius scrip-
ta.

Reliquisse a Pomponio dicitur DECEM LIBELLOS, l. 2. §. 39. D. de orig. iur. ex quibus dubio procul decerpta sunt, quae ex huius Scaeuolae monumentis adferunt non modo Cicero Topic. cap. 4. et ad diuers. Lib. VII. epist. 21. sed et Icti nostri l. 66. D. solut. matr. l. 17. D. de legation. l. 4. D. de capt. et postlim.*

* Neque tamen crediderim, P. Scaeuolae opera adhuc existisse tempore Ictorum, qui illa laudant. Nam Iauolenus l. 66. pr. D. sol. matr. quae de P. Scaeuolae sententia memorat, vel ex Labeone, vel ex Seruio quem ibi

testem citat, videtur exscripsisse. Pomponius l. 17. D. de legation. Q. Mucium sequutus est, Modestinus denique l. 4. D. de cap. quae ibi de P. Scaeuola habet, ex Pomponio haurire potuit.

§. CXXXVI.

M. Iunius
Brutus.

Alter ex hac triga M. IUNIVS BRVTVS, vir praetorius, l. 2. §. 39. D. de orig. iur. quem Cicero in Brut. cap. 47. in iure ante alios summum euasisse ait, ibidemque cap. 34. vocat virum optimum et iuris peritissimum, in eo tamen paullo infeliciorem, quod filium reliquerit gentis suae dedecus, vulturem togatum, accusatorem vehementem et molestum, et qui opes paternas turpiter disperdiderat. Cic. ibid. et de orat. Lib. II. cap. 55. Reliqua fere ignoramus, nisi quod eum temporibus Gracchanis floruisse constat.

§. CXXXVII.

Eius libri.

Librorum de iure ciuili a Bruto scriptorum septem numerat POMPONIVS, d. l. 2. §. 39. D. de orig. iur. quamuis Ciceronis aeuo tres tantum DE IVRE CIVILI libri pro genuinis habiti videantur*. Cic. de orat. Lib. II. cap. 55. Ex iis quaedam, quae ad edictum potissimum pertinuerunt, notis vel stricturis suis illustrasse

vi-

videtur SER. SVLPICIVS: l. 2. §. 44. D. de orig. iur. l. 5. §. 1. de instit. act. nisi forte, quod alii suspicantur, eos libros Bruto potius cuidam nuncuparit. (§. 74.*). Bruto vero nostro tamquam eximio iuris auctori testimonium frequenter denunciant Cicero de finib. Lib. I. cap. 4. et ad diuers. Lib. VII. epist. 22. Gell. Noct. Attic. Lib. VII. cap. 15. et Icti nostri, l. 68. D. de usufr. l. 27. §. 22. D. ad leg. Aquil. l. 13. pr. D. de in diem addict. l. 3. §. 3. D. de adqu. vel amitt. possess. l. 4. D. de captiu. et postlim.

* Verosimile est, mendum irrepsisse in Pomponii Enchiridion, et acute suspicatur Bynkersh. in Praetermiss pag. 271. edit. nou. transpositis vocabulis legendum esse: Brutus tres, Manilius septem: quale quid in mentem venit etiam Ioanni Bertrando de Iurisperit. Lib. II. cap.

6. Ceterum Brutum quoque his libris suis intexere solitum esse responsa, et quidem expressis personarum nominibus (§. 130.), observat Cicero de orat. Lib. II. cap. 33. Quod institutum probandum, an reprehendendum sit, disquirat Guil. Grot. Vit. Ictor. Lib. I. cap. 5.

§. CXXXVIII.

Tertius M^r. MANILIUS P. F. P. N. (ita enim scribendum id nomen, non littera duodecima MAMILIVS, M^r. Manilius. uti hoc nomen vbique emendari iubet Petr. Victor. ad Varron. de re rustic. Lib. II. cap. 3. §. 5.*). P. F. P. N. vir consularis, quippe qui fascēs anno ab V. C. 603. collega L. Marcio Censorino tenuit, Fast. Consul. ad h. ann. quum antea praetor cum Lusitanis bellum parum prospere gessisset, Appian. Iberic. pag. 286. ac ne consul quidem Carthaginem feliciter oppugnasset. Epit. Liu. Lib. XXXXVIII. At tanto illustrior toga, non modo consulentibus totum se dedit, eorumque commodo transuerso foro quotidie obambulauit, ut sui consulendi copia esset omnibus: verum etiam domi suae, quam mediocrem in Carinis habebat, omnes et de iure ciuili, et de filiabus elocandis, fundis emendis, agro colendo, deque omni officio negotioque con-

consulturos admisit: Cic. *de orat. Lib. III. cap. 33.* pauperem tamen fuisse, testatur Cicero *Paradox. VI. cap. 3.*

* Hoc audacior Val. Forsterus in *Hist. iur. Lib. II. cap. 21.* eum vocat *M. Manlium*, quum *Manli* praenomen in gente *Manli* ob *M. Manlii* Capitolini supplicium, lege familiae quasi proscriptum esset, *Lib. VI. cap. 20.* immo sub

finem istius capituli illum confundit cum *T. Manlio Torquato*, de quo supra (§. 127.) disseruimus: accurate refutatus a *Ruperto ad Pompon. Enchirid. Lib. III. cap. 6. pag. 177. sequ. edit. nou.*

§. CXXXVIII.

Eius opera.

Reliquit DE IVRE CIVILI libros, si vulgarem scripturam in Pomponio seruandam credimus, tres, sin Bynkershoekii coniecturam (§. 138.) sequimur, septem, ac praeterea volumina inscripta MANILII MONIMENTA, l. 2. §. 39. *D. de orig. iur.* quae, qualia fuerint, nos hodie scimus iuxta cum ignarissimis. Praeterea MANILIANARVM VENALIVM VENDVNDORVM LEGVM * mentionem faciunt Cic. *de orat. Lib. I. cap. 58.* et Varro *de re rust. Lib. II. cap. 5.* quas a monumentis illis diuersas non esse, existimat Aat. Augustia. *de nomin. propr. Pandect. Tom. I. Thes. iur. ciu. pag. 211.* Et ea quidem Manilii opera passim laudari animaduertimus a Varrone *de lingu. Lat. Lib. III. pag. 13. et Lib. VI. pag. 68. de re rust. Lib. H. cap. 5.* Cicerone *ad diuers. Lib. VII. epist. 22.* Gell. *Noct. Attic. Lib. XVII. cap. 7.* denique a Paulo *ICto l. 3. §. 3. D. de adquir. vel amitt. possess.*

* Pertinuerunt Manilianae istae venalium vendendorum leges ad iuris prudentiam formulariam. Auctor enim est Plin. *Hist. nat. Lib. XVIII. cap. 3.* observationem earum tam scrupulosam fuisse, ut ne carnes quidem et sues, nisi conceptis verbis a lanis emerentur, neque mulctae dictio ali-

ter iusta esset, nisi in qua OVIS masculino genere efferretur, et nisi bubus ouibusque simul expressis, oues prius, quam boues nominarentur. Vid. Eu. Otton. *Iurisprud. symbol. Exerc. I. cap. 15. pag. 92.* Exstant tales venalium vendendorum formulae apud Varron. *de re rust. Lib. II. cap. 3.*

§. CXXXX.

§. CXXXX.

Subiungimus illustri illi ICtorum trigae Q. MUCIUM, Q. F. Q. N. SCAEVOLAM, vulgo Augurem, Q. Mucius Scaeuola Augur. anno ab V. C. 636. collega L. Caecilio Metello, qui senex admodum decessit, neque se adduci passus est a L. Sulla, ut C. Marium hostem rei publicae iudicaret. Val. Max. *Lib. III. cap. 8.* Quantum in respondendo fuerit, vel ex eo patet, quod Cicero in *Brut. cap. 30. sequ.* et *de orat. Lib. I. cap. 45.* eum iuris ciuilis intelligentia atque omnis prudentiae genere praestitisse, eiusque ianuam et vestibulum in infirmissima valetudine adfectaque iam aetate, maxima quotidie frequentia ciuium ac summorum hominum splendore, celebratam esse testatur. Auditores habuit illustres quam plurimos, et in his Ciceronem, ceu ipse testatur in *Brut. cap. 89.* et in *Lael. cap. 1.* quamuis postea, eo mortuo, ad Q. Mucium Scaeuolam pontificem, de quo paullo post, sese contulerit. Cic. *de legib. Lib. I. cap. 4.* An quidquam scripserit, hodie ignoramus: Arbitrium tamen eius in caussa finium regundorum inter Gennates et Veturios extat apud Gruter. *Inscrip. pag. 204.*

§. CXXXI.

Quos his Pomponius subiungit, CAELIVS ANTIPATER, PAVLLVS VIRGINIVS, SEX. POMPEIVS, Q. AELIVS TVBERO, quannus iuris non imperiti, aliis tamen potius artibus adpulisse animum videntur*. Quare dicendum potius erit de P. RUTILIO RVFO, qui P. Mucium Scaeuolam pontificem maximum audiuit, Cic. *de offic. Lib. II. cap. 13.* simulque philosophiae Stoicae duce Panaetio totum se dedit. Idem *de off. Lib. III. cap. 2. in Brut. cap. 30.* Functus consulatu anno ab V. C. 648. collega Cn. Manlio Maximo, iniquissimo repetundarum iudicio opprimitur, et

Antipater, Virginius, Pompeius, Tubero, Rutilius Rufus.

et exsul Smyrnae consenescit, honoratus ab omnibus Asiae civitatibus. Ouid. *ex Ponto Lib. I. eleg. 3. v. 6. seq.* Cic. *de orat. Lib. I. cap. 53.* Valer. Max. *Lib. VI. cap. 4. exempl. 4.* Vellei. Paterc. *Lib. II. cap. 13.*

* L. CAELIVM ANTIPATRVM ipse Pomponius *l. 2. §. 40. D. de orig. iur. plus eloquentiae, quam scientiae iuris, operae dedisse testatur: quamvis et de eius eloquentia non adeo magnifice sentiat Cicero de orat. Lib. II. cap. 13.* Scripsit annales aliaque, quorum ossa, ut ita dicam, legit Vassius. De PAVLO VIRGINIO veteres veluti ex compacto silent, nisi sit ille *A. Virginius*, (ex Aullo enim

facile Paullus nasci potuit) cuius se amicitia delectari ait Laelius apud Ciceronem *de amicit. cap. 27.* SEX. POMPEIVS, Cn. Pompeii patruus, et Q. AELIVS TVBERO a iuris peritia quidem laudantur a Cicerone *in Brut. cap. 47. et de offic. Lib. I. cap. 6.* nec non a Gell. *Noct. Attic. Lib. I. cap. 22.* sed ita, ut Stoicos magis professi videantur, quam ICros.

§. CXXXXII.

Rutilii Rufi
scripta.

Praeter libros HISTORIARVM, DE VITA SVA, HANIBALICORVM, et aliquot orationes, ex quibus scriptis, quae supersunt, fragmenta Vassius collegit, Rutilius Rufus etiam de iure quaedam elucubrauit, ex quibus quaedam proferuntur *l. 10. §. 3. D. de usu et habit. l. 3. §. 9. D. de penu leg. l. 1. §. 2. D. de arb. caed.* Edicti ab eo in praetura praepositi mentio fit *l. 1. §. 1. D. de bon. libert.*

§. CXXXXIII.

C. Corne-
lius Maxi-
mus, et P.
Licinius Cras-
sus Mucianus.

C. CORNELIVS MAXIMVS solo Trebatio auditore, cuius ille formavit ingenium, celebris, nulla alia re sui memoriam ad posteritatem propagavit. Cic. *ad diuers. Lib. VII. epist. 8. et 17.* At tanto serenioris famae est P. LICINIVS CRASSVS, a patre naturali P. Mucio Scaeuola MUCIANVS, anno ab V. C. 612. in adoptionem P. Licinio Crasso datus. Per omnes honorum gradus anno ab V. C. 657. ad consulatum,

et

et quadriennio post ad censuram adspiravit in magistratibus fere omnibus, praeterquam in censura, collegam nactus Q. Mucium Scaeuolam. Denique et pontifex maximus decessit ex vehemente laterum dolore, quem sibi altercatione cum L. Philippo in senatu contraxerat. Cic. *de orator. Lib. III. cap. 2.* Auctor est Pomponius, *l. 2. §. 40. D. de orig. iur.* a Cicerone hunc Crassum dictum esse *ICtorum disertissimum* *). Fuit enim incredibili eloquentia, quamvis parum faueret rhetorum scholis, quos in censura sua proposito edicto vrbe exesse iusserat. Gell. *Noct. Att. Lib. XV. cap. 11.* Sueton. *de clar. rhetor. cap. 1.*

* Plerique tamen id ideo vocant in dubium, quod Cicero eo elogio non semel ornet Q. Mucium Scaeuolam, veluti *de orat. Lib. I. cap. 39. et in Brut. cap. 39. et 40.* quum de Crasso tale nihil in eius operibus reperiamus. Rupertus *ad Enchirid. Pompon. Lib. III. cap. 6. pag. 183. sequ.* ut erroris absoluat Pomponium, elogium hoc a librariis alieno loco positum, in paragraphum nou.

sequentem transferri oportere statuit. Alii aliter rem expediunt. Sed quid prohibet, quo minus Cicero alicubi eandem laudem attribuerit Crasso, Pomponius, quae id elogium vere legerit in opere eius aliquo, nunc perditum, quod nos hodie non legimus? Vid. Bynkershoekii *Praetermiss. ad d. l. 2. §. 40. D. de orig. iur. pag. 273. sequ. edit.*

§. CXXXXIII.

Paullo iunior fuit Q. MUCIVS SCAEVOLA Pontifex maximus cum Q. Mucio Scaeuola Augure non confundendus. De eius eloquentia Ciceronis testimonia paullo ante vidimus. Eundem Valer. Max. *Lib. VIII. cap. 12. legum clarissimum ac certissimum vatem;* Diodorus Siculus *in Excerpt. peiresc. p. 405. ἐπιφανέστατον τῶν Ρωμαίων* Romanorum illustrissimum adpellat. Eum fere in omnibus honoribus Crasso collegam fuisse diximus. Praecipuam vero laudem sibi gesto sanctissime Asiae proconsulatu peperit, adeo ut eum prouinciales

Q. Mucius
Scaeuola pon-
tifex max.

Hist. Iur. Ciu.

O

les

les diuinis paene honoribus prosequerentur. Ascon. Paedian. in Verr. II. cap. 21. Denique in Mariano tumultu anno ab V. C. 666. C. Fimbriae scelere nefarie interuentus, maximum bonis omnibus sui desiderium reliquit. Cic. de orat. Lib. III. cap. 3. Excerpt. Peiresc. pag. 410. Appian. de bello ciu. Lib. I. pag. 404. Vellei. Paterc. Histor. Lib. II. cap. 26. Lucan. Pharsal. Lib. II. v. 126. sequ.

§. CXXXXV.

Eius scripta.

Multa huic Mucio Scaeuolae debet iuris prudentia, veluti CAUTIONEM MUCIANAM, aliaque eius generis plura, quae singulari commentario sub iuris prudentiae Mucianae titulo illustravit Franc. Balduinus, recens. in Tom. I. Iuris prudent. Rom. et Attic. Mucii liber OPON vel DEFINITIONVM antiquissimus est eorum, ex quo quaedam in Pandecten retulit Tribonianus, l. 64. D. de adquir. rer. domin. l. 8. D. de aqua, quotid. et aestiu. l. 241. D. de verb. signif. l. 73. de reg. iur. * Libros etiam IVRIS CIVILIS duodeviginti laudat Gell. Noct. Attic. Lib. VII. cap. 15. in eos vero notas scripserunt Pomponius, Laelius Felix, apud Gell. Noct. Attic. Lib. XV. cap. 27. Modestinus l. 53. et l. 54. D. de adquir. rer. dom. et acerrimus aemulus Ser. Sulpicius, nostro tam parum aequus, ut eius stricturae non Notae, sed reprehensa Mucii capita adpellentur. l. 3. §. 6. D. de penu leg. Gell. Noct. Attic. Lib. III. cap. 1.

* Miteris, quum hic liber *definitio* singularis adhuc Triboniani temporibus existerit, fueritque eorum, quos illa aetas superstites habebat, antiquissimus, cur non plura, quam quatuor illa fragmenta ex iis in Pandectis retulerit Tribonianus. Enimuero eum vel ipsa huius

ICTi aetas, qua floruit excusat. Quis enim dubitet, quin pleraque, quae de sui temporis iuris prudentia scripserat Mucius, sexto quo Tribonianus vixit saeculo adeo vel ab usu recesserint vel mutata sint, ut locum amplius non habuerint in opere, quod ius eorum temporum, recisis anti-

quis fabulis, ex Iustiniani instituto complecti debebat? Const. Dig. ad Tribonian.

§. CXXXXVI.

Progredimur ad C. AQVILIVM GALLVM, cuius vitam singulari oratione illustrauimus Francos. iuxta C. Aquilium Gallum. Viadr. 1731. Patrem habuit M. Aquilium Gallum, virum consularem et triumphalem *. Fast. Capitolin. ad ann. ab V. C. 652. Praeturam gessit anno ab V. C. 687. collega inter alios M. Tullio Cicerone, inque ea illi quaestio de ambitu sorte obuenerit. Cic. pro A. Cluent. cap. 53. Consulatum ob temporum perturbationem regnumque illud forense, teste Cicerone ad Attic. lib. 1. Epist. 1. ne petere quidem voluit. Vixisse videtur saltem ad annum 708. quo eum adhuc Gallum suum vocat idem Cicero ad diuers. Lib. III. epist. 6.

* Celeberrima ab ipsa urbis origine fuit gens AQVILIA, ex qua tamen et viri fato suo infelicissimi prodierunt. M. Aquilium IIIvirum vel IIvirum potius sacris faciundis, a Tarquinio rege ob euulgatas sortes Sibyllinas insui culleo iussum esse, tradit Dionys. Halicarn. Antiquit. Lib. III. cap. 70. A'quiliou Aquilium enim ibi legendum, pro A'quiliou Atilium recte obseruauerunt viri doctissimi. Notum quoque est, quod, exacto Tarquinio ab Aquiliis adolescentibus coniurationis reis a L. Iunio Bruto primo cos. sumtum est supplicium, de quo idem Dionys. Halic. Lib. V. cap. 7. Plutarch. in Poplic. pag. 98. Liu. Lib. II. cap. 4. In Fastis celebrantur anno ab V. C. 266. C. Aquilius Tuscus, anno ab V. C. 494. C. Aquilius M. F. C. N. anno 652. M. Aquilius Gallus consules, et

partim triumphis, partim ouatione insignes. At postremus, cuius de rebus gestis insignem monumentum occurrit apud Gruter. Inscript. pag. 15. anno 7. reperundatum postea postalatus, cicatricum ostentatione euasit. Denique legatus missus in Asiam ad Mithridatem, bellumque ibi administrans anno ab V. C. 664. a Mitylenaeis hosti traditur, a quo asino circumuectus, omnesque cruciatus perpessus, infuso demum in os auro liquefacto, misere perijt. Cic. pro lege Manil. cap. 5. Appian. in Mithridatic. pag. 184. Plin. Hist. nat. Lib. XXXIII. cap. 3. Arpob. aduers. gent. Lib. I. pag. 23. Et hunc ipsum sane C. nostri Aquilii patrem iuisse, verosimile est. Bertrand. de iurisperit. Lib. II. cap. 9. Ceterum ICTi nostri mentio fieri videtur in marmore apud Gruter. Inscript. pag. 652. num. 6.

L. AQUILIUS
IVRECONSVLTI L.

GEMELLVS

SEXTIA Q. L. FLORA

L. AQUILIUS L. L.

RVFIQ

Vbi sane non laudatur *Aquilus*
Florus Ictus, ut coniecit *Vr-*
sinus in Not. ad Cicer. Philipp.
II. sed L. Aquilius Gemellus,
Icti libertus.

§. CXXXVII.

Eius stu-
dium iuridi-
cum.

Iuuenis Q. Mucium Scaeuolam pontificem maximum audiuit, et inter condiscipulos, quorum in numero L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, Iuuentius, quin et M. Tullius Cicero et Atticus fuerunt, Cic. de legib. Lib. I. cap. 4. maximae auctoritatis apud populum fuit. l. 2. §. 42. D. de orig. iur. Postea mira dexteritate de iure respondit, Cic. pro A. Caecin. cap. 27. multasque cautiones et formulas, ad iuris prudentiam potissimum heurematicam pertinentes, quin et noua quaedam iuris interpretamenta inuenit, veluti stipulationem Aquilianam, §. 2. Inst. quib. mod. obl. toll. formulam doli mali, Cic. de nat. deor. Lib. III. cap. 30. de offic. Lib. III. cap. 14. l. 1. §. 1. D. de dol. mal. postumos Aquilianos, l. 29. pr. D. de liber. et postum. hered. instit. ius acrescendi, l. 74. D. de hered. instit. ius postumi ad patrum hereditatem admittendi, l. 127. D. de legat. 1. et similia.*

* Absolum vero est, quod statuit Ian. Vinc. Grauius de orig. iur. civ. §. LX. pag. 59. Icto nostro deberi LEGEM AQUILIAM, quippe quam supra non modo ante Ciceronis, sed et ante Bruti tempora existisse nouimus (§. 87.*). At non magis solidum est Franc. Balduini iudicium, qui ne ex gente quidem Aquilia, ex qua Ictus noster prodierit, legis Aquili-

liae auctorem prodire potuisse existimat, quia gens haec patricia, legis vero Aquiliae lator tribunus plebis fuerit. Balduin. de lege Aquil. pag. 249. sequ. Tom. I. iuris prud. Rom. et Attic. Sane nec Ictum nostrum patricium fuisse adeo certum: nec admodum nouum est, eandem gentem patricias plebeasque habuisse familias.

§. CXXXVIII.

§. CXXXVIII.

Pomponius auctor est, C. Aquilium magnam anni partem in Cercinna Africae insula, siue ut Muretus, Eiusdem scripta, Mornacius, Corasius, et Rupertus malunt Caecinae Hetruriae oppido exegisse, ibique et auditoribus et libris scribendis vacasse. l. 2. §. 42. D. de orig. iur. Sed librorum eius ne tituli quidem hodie noti sunt,* usque multum nocuisse videtur Ser. Sulpicii diligentia, qui, quum plerasque et Aquilii et aliorum Mucii auditorum sententias in libros suos transtulisset, eo ipso effecerat, ut ipsi fontes minus aestimarentur. d. l. 2. §. 42.

* Auctoritate tamen C. Aquilii, dissimulatis librorum titulis, vtuntur Dionys. Halicarn. Antiquit. Rom. Lib. III. cap. 91. Labeo, l. 29. §. 1. D. de legat. 3. Priscus Iauolenus, l. 39. pr. D. de statulib. Africanus, l. 33. §. 1. D. de vulg. et pupill. substit. Vlpianus, l. 6. §. 2. D. si seru. vindic. l. 17. §. 6. D. de act. emt. l. 30. D. de legat. 1. l. 7. §. 4. D. quod vi aut clam, Iulius Paulus, l. 127. D. de legat. 1. l. 32. §. 1. D. de aur. arg. l. 77. D. de verb. signif. Cernidius Scaeuola, l. 29. pr. D. de lib. et postum. Licinius Rufus, l. 74. D. de hered. inst. denique Florentinus, l. 18. D. de acceptilat.

§. CXXXVIII.

Sequuntur reliqui Q. Mucii auditores, veluti L. LVCILLIVS BALBVS, SEX. PAPIRIVS, et C. IUVENTIVS, quibus et M. TVLLIVM CICERONEM adderem, si, quod alicubi minatus est, Ictum vnquam profiteri voluisset*. Attamen eos omnes Aquilio nulla ex parte suis se comparandos, nec eorum opera inter hominum manus versata esse, haud obscure fatetur Pomponius, l. 2. §. 42. D. de orig. iur. LVCILLIVS BALBVS philosophiae Stoicae, teste Cicerone de orat. Lib. I. cap. 6. addictissimus, in respondendo paullo tardior fuit. Cic. in Brut. cap. 42. De SEXT. vero PAPIRIO et C. IUVENTIO nihil ex antiquitate compertum habemus, nisi ad posteriorem referre velis, quae de T. IUVENTIO refert Cicero in Brut. cap. 48.

L. Lucillius Balbus, Sex. Papirius, C. Iuuentius, M. Tullius Cicero.

* No-

* Notum est CICERONEM non expertem fuisse iuris prudentiae. Non modo Q. Mucium audierat, sed et tantum fiduciae ponebat in scientia sua, ut in orat. pro Muraen. cap. 13. scribere non vereretur: *si mihi, homini vehementer occupato, stomachum moueritis, triduo me Ictum esse profitebor*. Quin librum eius DE IVRE CIVILI IN ARTEM REDIGENDO, qui hodie non exstat, laudat Gellius Noct. Attic. Lib. I.

§. CL.

Ser. Sulpicii studium iuridicum.

Sed omnibus ante se Ictis veluti caliginem induxit SER. SULPICIVS, Lemonia RVFVS, cuius vitam singulari oratione, Ultraiecti habita, posteaque in iusti libri formam redacta, et Tomo V. Thesauri iur. civil. inserta illustravit Eu. Otto. An obiurgatione Q. Mucii veluti a pulvere et radio excitatus animus ad iuris prudentiam adpulerit, ceu refert Pomponius l. 2. §. 43. D. de orig. iur. non adeo expeditum est, nec temporis id admittere videntur rationes*. Certius est, C. Aquilio Gallo et L. Lucillio Balbo illum nauasse operam, Cic. in Brut. cap. 42. d. l. 2. §. 43. ab iisque tantum profecisse, ut iuris civilis magnum usum et apud Scaeuolam et apud alios, artem in uno Sulpicio fuisse, iudicet Cicero in Brut. cap. 41.

* Dubiam hanc narrationem primus reddidit Ant. Augustinus, Not. ad librum de nomin. propr. Pandect. pag. 214. partim quod Tullii et Seruii adolescentia uerent, quo minus eos, viro Q. Mucio Scaeuola primum locum in causis orandis tenuisse dicamus: partim quod Seruius deum ex Rhodo reuersus, id est,

cap. 22. ex eoque satis patet, eum de conficiendo systemate iuris cogitasse. At quum Ictum se numquam sit professus, neque vel de iure respondisse, vel docendo scribendoque illustrasse legatur iuris prudentiam: facile patet, cur tam parum eruditis conueniat de Ciceronis iuris prudentia. Vid. Ant. Scultingii Orat. de iuris prud. Ciceronis, et Bynkersh. Praetermiss. pag. 284. seqq. edit. nou.

§. CLI.

§. CLI.

Honores omnes gessit ad consulatum vsque, quem, Eius honores. repulsam antea passus competitore L. Muraena, demum anno ab V. C. 703. collega M. Marcello gessit. Inter ciuiles tumultus adeo semper pacis et otii auctor fuerat, ut Caesaris victoris retineret gratiam, eiusque beneficio Achaia provinciam regeret. Cic. ad diuers. Lib. III. epist. 3. et 4. Lib. XIII. epist. 26. Oborta post Caesaris caedem noua tempestate, pacis conciliandae causa legatus ad Antonium missus, in legatione illa decessit anno V. C. 710. statua aenea pedestri ex Scto honoratus. Cic. Philipp. VIII. cap. 7. Reines. Inscript. Class. VII. num. 30.

§. CLII.

Libros eum prope centum et octoginta reliquisse auctor est Pomponius. Inter hos sunt REPREHENSATA SCAE-VOLAE CAPITA, de quibus iam supra (§. 145.): liber singularis DE DOTIBVS laudatus a Gellio Noct. Attic. Lib. III. cap. 3. et 4. et a Neratio, l. 8. D. de condict. caus. dat. Eiusdem libros duos, siue DE TESTAMENTIS, siue, ut alii malunt, DE DETESTANDIS SACRIS citat idem Gellius Noct. Attic. Lib. VI. cap. 12. Meminimus etiam supra librorum duorum EDICTI AD BRVTVM (§. 74.) Reliqua quae scripsit videntur ex parte ad amoeniores litteras pertinuisse*, quippe quarum maximam quasi lucem ad artem hanc, omnium artium maximam, attulisse dicitur Cicero in Brut. cap. 41.

* Eidem Seruio Vdalr. Zasius to loco Gellii Noct. Attic. Lib. III. cap. 2. Denique eum ad male intellecta l. 2. §. 42. D. de orig. iur. Steph. Vin. Pigh. Annal. Rom. Lib. III. ad ann. 387. ab eodem elucubrata esse contendit Commentaria in Edictum aedilicium, ex male accep-

Scripta eiusdem.

solide demonstravit Eu. Otto in pag. 1614. sequ. Tom. V. *The-
Vita Ser. Sulpicii*, cap. 7. §. saur. iur. civil.
7. pag. 1608. et cap. 8. §. 6.

§. CLIII.

Ser. Sulpicii
auditores.

Sequitur apud Pomponium magna Ictorum turba,
quae ex Ser. Sulpicii schola, tamquam ex equo Troia-
no exiit: sed in illa pauci famam sibi eximia quadam
iuris peritia pepererunt: veluti ALFENVVS VARVS et CAIVS
AVLVS OFILIVS *. Minoris contra existimationis et obs-
curioris famae sunt, TI. CAESIVS, AVFIDIVS TVCCA,
AVFIDIVS NAMVSA, FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS,
PACVVIVS, LABEO ANTISTIVS Labeonis Antistii pater,
CINNA, PVBLICIVS GELLIVS. l. 2. §. 44. D. de orig. iur.
Sed quum horum plerique ipsius Augusti aetatem vi-
deantur attigisse: de iis ad proxime sequentem iuris
prudentiae epocham erit dicendum.

* In quibusdam editionibus est, vnum eundemque hominem
CAIVS et A. OFILIVS, tam-
quam duo diuersi Icti distin-
guuntur. At quum decem a Pompo-
nio numerentur Ser. Sulpicii audito-
res, et distincte numerato Caio, vn-
decim prodirent: verosimillimum
est, vnum eundemque hominem
fuisse C. Aulum Ofilium. Est
haec observatio Ant. Augustini
Not. ad nom. prop. Pand. pag.
217. et Bynkersh. Praetermiss.
ad. l. 2. §. 44. D. de orig. iur.
pag. 278. edict. nou.

§. CLIII.

Studia Ro-
manorum iu-
uenilia.

Antequam huic capiti finem imponamus, paucis,
qualis tum ordo ratioque studiorum iuridicorum fuerit,
videtur exponendum. A bellorum Punicorum temporibus,
quibus primum Roma elegantioribus litteris, optima-
rumque artium studiis honorem habere coepit, adoles-
centes primos annos dabant Graecis litteris, adeoque
grammaticos, rhetores, philosophos audiebant. Cic. in
Brut. cap. 90. de offic. Lib. I. cap. 1. Sueton. de clar.
rhet. cap. 1. et 2. Hinc, sumta virili toga, sese ad
forensem praeparabant eloquentiam, et a viro quodam
illustri in forum deducebantur *: aliquando et Athenas,
Rho-

Rhodum, Mitylenen, vel Massiliam studiorum caussa
secedebant, ne vrbaniis distraherentur negotiis. Cic. in
Brut. cap. 91. ad diuers. Lib. III. epist. 7. et Lib.
VII. epist. 3. Vellei. Patere. Lib. II. cap. 59. Tacit. Agric.
cap. 4. Quin, si vel maxime stipendia facerent, ne in
castris quidem sese ab honestioribus studiis diuelli patie-
bantur. Vellei. Patere. Lib. I. cap. 13. Sueton. Caes.
cap. 56. August. cap. 84. Plin. Epistol. Lib. I. epist. 10.
et Lib. III. epist. 11.

* Fiebat hoc non sine sollem-
nitate, et vt deducendi in forum
officium frequens haberent tiro-
nes, dies potissimum eligebatur
togae purae dandae, simul aduoca-
batur clientium turba, quae ado-
lescentem frequens comitaretur.
Et ita intelligendus Ouid. Lib.

III. Fastor. v. 787.

Ergo vt tironem celebrare
frequentia posset,
Visa dies dandae non aliena
togae.

Vid. Io. Fridr. Gronou. Obseru.
Lib. II. cap. 21. pag. 398. sequ.

§. CLV.

Qui se consecrauerant iuris prudentiae, in pri- Icti plerique
mis dabant operam, ne illotis manibus, id est, a phi- Stoici.
losophiae destituti praesidiis, haec sacra attingerent. Et
quidem quum alias plures essent, quae philosophorum
animos distrahebant, sectae: Icti Stoicam reliquis tan-
tum non omnibus antehabebant, quippe quam turbidos
et negotiorum adpetentiores efficere homines existima-
bant. Tacit. Annal. Lib. XIII. cap. 57. Hinc non mi-
rum, philosophiam Stoicam summam sapientiam dici a
Icto l. 2. D. de legib. siquidem eam Ictis prae re-
liquis sectis in deliciis fuisse, observauit Cuiac. Obser-
uat. Lib. XXVI. cap. 40. et ex instituto demonstrarunt Em.
Merill. Obseru. Lib. I. cap. 8. sequ. Schilter. Manudact.
philos. mor. ad iuris prud. cap. 1. §. 5. sequ. et Otto
singulari orat. de Stoica Ictor. philosophia. *

* In ea oratione, quae Dis-
sertationum iuris publici et pri-
uati Parti I. pag. 562. inserta
Histor. Iur. Ciu.

est, Paganini Gaudentii disser-
tationem de philosophia apud Ro-
manos refellit, vbi cap. 43. falli
eos

eos omnes existimat, qui iuris prudentes e Stoa sapuisse credant. Contra illum ergo magna facundia initio ostendit, primos quosque et maximos Romanorum philosophos e porticu prodisse: deinde non aliam magis, quam Stoicam disciplinam ICTorum studiis fuisse accommodatam: denique plerorumque horum responsa Stoicae familiae placitis respondere.

§. CLVI.

Methodus docendi iura.

Ab his porro instructi praesidiis ICTo cuidam celebriori sese adiungebant. Vbi tamen non existimandum, hos ita scholas aperuisse iuridicas, ut auditores, positus subselliis e cathedra docerent iuris prudentiae principia (tales enim scholas a saeculo demum tertio Romae, Constantinopoli, et Beryti floruisse nouimus): sed viri illustres in respondendo, cauendo, agendo exercitati, domi aequae ac in foro admittebant cupidos discendi adolescentes, ut, quid responderent, quas cautiones, actiones, exceptiones, interdicta, in quavis causa commendarent, quibus rationibus consilia sua firmerent, audirent coram, eaque sibi omnia in futuros usus enotarent *. Cicero in Brut. cap. 89. et in Orator. cap. 41.

* Hinc est, quod ICTorum discipuli vulgo vocentur AVDITORES. Proprium sane id vocabulum fuisse ICTorum discipulis, observavit Cuiac. Observat. Lib. XXVII. cap. 4. Quamvis enim M. Seneca Controv. Lib. III. scribat, id nomen primum in Porcii Latronis schola esse natum, eiusque discipulos ideo irrisoris causa dictos esse AVDITORES, quod semper audierint, neque unquam ipsi dicendo inlarescere studuerint, postea vero id vocabulum in usu esse, et promiscue pro discipulo auditorem poni coepisse, referat, illum tamen, nisi de oratoriae

studiosis est loquutus, procul dubio fugit ratio. Ut enim de philosophorum auditoribus iam nihil dicam, quorum meminit Cicero de nat. deor. Lib. I. cap. 15. de finib. Lib. V. cap. 19. de divinac. Lib. II. cap. 42. ante Augusti tempora, quibus Porcius Latro, teste Eusebio in Chron. n. 2013. floruit, in iure nostro celebrantur MUCII AVDITORES, inter quos praecipue auctoritatis fuerint Aquilius Gallus, Balbus Lucilius, Sex. Papirius, C. Iuventius. l. 2. §. 42. D. de orig. iur. nec non Alfenus Varus, et Caius Aulus Aufidius, qui inter SER. SVELP-

CII

CII AVDITORES plurimum auctoritatis habuerunt: l. 2. §. 44. D. eod. l. 6. §. 1. D. de dote praeleg. l. 1. §. 6. D. de aqu. et aqu. plu. arc. l. 12. pr. D. de instr. et instrum. leg. item Trebatius CORNELII MAXIMI AVDITOR, Q. Mucius VOLV-SII AVDITOR, l. 2. §. 45. D. eod. Antistius Labeo, qui omnes

hos AVDIVIT, l. 2. §. 47. D. eod. Masurius Sabinus, qui quum ei non adeo amplius essent facultates, plurimum a suis AVDITORIBVS sustentatus est. l. 2. §. 47. D. eod. Ut adeo in scholis iuridicis potius, quam rhetoricis, natum videatur hoc AVDITORVM vocabulum.

§. CLVII.

Ita denique perpolitos exercitatosque iuvenes nihil prohibebat, quo minus respondendi de iure facerent periculum, simul ac studiorum haberent fiduciam, neque adhuc ea respondendi facultas a senatu populoque impetranda videbatur. l. 2. §. 47. D. de orig. iur. Professi vero ICTos et in foro obambulabant, ut consulturis esset sui copia, et si eximia quaedam prudentiae consultoriae specimina dedissent, limina sua sub ipsum galli cantum obsideri videbant a clientibus, quibus ipsi responsa ex solio, tamquam ex tripode, oracula fundebant *. Cic. de legib. Lib. I. cap. 3. de orat. Lib. I. cap. 45. Horat. Serm. Lib. I. 1. v. 9. sequ. et Epist. Lib. II. epist. 1. v. 103.

Vnicuique erat facultas de iure respondendi.

* Neque tamen tunc in scriptis respondebant, vel, uti sub imperatoribus mos erat, rescribebant: sed viva voce monebant, quid factu opus esset, et hinc eos cum testibus fere adibant consultores. Menag. Amoen. iur. civil. cap. 20. Ceterum et quoties de iure ambigebant, adibant ICTos, et quoties vel testamentum condere, vel cautionis libellum scribere, vel sponsionem facere creuerant: Arrian. Diss. Epictet. II. cap. 13. pag. 180. immo et

si filias elocare, fundos emere, agros rite colere vellent, ceu supra (§. 138.) exemplo Marci Manilii ostendimus. Cic. de orat. Lib. III. cap. 33. Qui tamen artis suae fines regebant adcuratius, si illos, a quibus de facto consulebantur, ad oratores remittebant. De C. Aquilio sane Cicero Topic. ad Trebat. cap. 12. nihil hoc ad ius: ad Ciceronem, inquit Gallus noster, si quis ad eum tale quid retulerat, ut de facto quaereretur.

§. CLVIII.

Nec tamen
eorum respon-
sa iudices
obligabant.

At istorum responsorum tum nondum erat tanta auctoritas, ut vel iudices obstringerent, vel dicendo non saepe euerterentur ab oratoribus. Cic. *pro Muraen. cap. 13. et pro A. Caecin. cap. 24.* Hinc nec rationes decidendi addebant responsis suis, Sen. *Epist. 94.* nec ea signabant, quippe viva tantum voce prolata. (§. 157. *) l. 2. §. 47. *D. de orig. iur.* Quae omnia aliter se coeperunt habere, ex quo certis tantum iuris prudentibus facultas ab Augusto data de iure respondendi, impositaque est iudicibus necessitas, ut non recederent ab eorum sententiis. Qua de re infra erit plura dicendi locus.

CAPUT IIII.

DE STATV IVRIS ROMANI A CAESARE AVGVSTO
AD CONSTANTINVM M. IMP.

§. CLVIII.

Epochae hu-
ius initium.

Res publica Romana, nec sub C. IVLII CAESARIS dictatura, quam non admodum diuturnam fuisse, notum est, nec statim eo interfecto, novam monarchiae faciem induit, sed anno demum ab V. C. 722. Caesare Octaviano IIII. et M. Licinio Crasso coss. * Tunc enim postquam Bruto et Cassio caesis, nulla iam publica arma, Pompeius apud Siciliam oppressus, exutoque Lepido, interfecto Antonio, ne Iulianis quidem partibus dux, nisi Caesar, reliquus: hic, posito triumphi nomine, consulem se ferens, et ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, ubi militem donis, populum annonae, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere paulatim, munia Senatus, magistratuum, legum in se trahere coepit, nullo aduersante. Tacit. *Annal. Lib. I. cap. 1.*

* Equi-

* Equidem ipse Tacitus *Annal. Lib. III. cap. 28.* Augustum sexto demum consulatu, potentiae securum quae triumphatu iusserit, aboleuisse observat; is vero incidit in annum ab V. C. 726. Et sane eo anno imperium rogatu senatus suscepit, provincias cum eo partitus est, Augusti nomen tulit, legibus solutus est, adeoque paullo liberius principem egit, cum Dio Cass. *10to Lib. LIII. pag. 495. sequ.* accuratius prodidit memoriae. At quoniam admodum non semel et simul ad *apex summum fastigium* pervenire solent nova imperia: ita qua-

driennio illo, quod inter quartum sextumque Augusti consulatum intercessit, magis magisque eum rem suam stabilivisse, votique sui demum sub sexto consulatu participem factum esse facile crediderim. Ante id quadriennium triumphatum viguisse, omniaque suo arbitrio egisse Augustum, Antonium et Lepidum, in vulgus notum est. Quam misera vero tum fuerit publici priusque iuris conditio, elegante dissertatione, quam *singularia capita ex historia triumphatus* inscripsit, ostendit Io. Guill. Hoffmannus, *Francof. iuxta Viadr. 1733. 4.*

§. CLX.

Quum vero hoc tempus aliam vitam, alios mores Augustus de postulare videretur, neque omnes antiquae leges novo immutando statui monarchico convenirent: fieri profecto non poterat, quin AVGVSTVS princeps *πολιτικός* maxime politicus de iure Romano, ad illum reipublicae statum paulatim inflectendo, cum cura cogitaret, vel, ut eleganter rem exprimit Tacit. *Annal. Lib. III. cap. 28.* iura daret, quibus pace et principe uterentur. *

* Ceperat iam id consilii C. IVLIVS CAESAR, quem ius civile ad certum modum redigere, atque ex immersa diffusaque legum copia optima quaeque ac necessaria in paucissimos conferre libros voluisse, testatur Sueton. *Caes. cap. 44.* Sed conatum illum irritum reddiderunt Caesaris fata. Iterum ergo idem egit AVGVSTVS, sed minus aper-

te, ne quid populo suboleret. Quare recte hinc novam iuris prudentiae periodum inchoat Pomponius; quando per partes cernerat, ut necesse esset rei publicae per unum consulem, l. 2. §. 11. *D. de orig. iur.* quae verba subtiliter interpretatur Rupert. *ad Pompon. Enchirid. Lib. I. cap. 12. pag. 87. sequ.*

§. CLXI.

§. CLXI.

Id tamen fecit occultius.

Quandoquidem vero regiae potestatis adfectatio male cesserat C. IVLIO CAESARI, qui cruento interitu suo documento fuerat posteris, quam infidum sit vi et armis occupatum in libera ciuitate imperium: AVGVSTVS princeps prudentissimus, cautius componebat rationes suas, regioque ita utebatur imperio, vt vulgus regnari se non animaduerneret, tot pristinae libertatis simulacris quotidie delusum. Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 519.* τὰ τε ἄλλα, καὶ τὸτο ὡς ἐλευθέρως Ῥωμαῖοις προσεφέρετο. Cum in aliis plerisque, tum in hoc quoque cum Romanis, tamquam cum hominibus liberis, agebat. Add. Praefat. nostr. *Commentar. in leg. Iul. et Papian Popp. praemiss.*

§. CLXII.

Eadem magistratuum vocabula, nihil prisci atque integri moris.

Eadem ergo in speciem senatus, quae olim, auctoritas: eadem magistratuum vocabula: eadem potestatum insignia. Procedebant, sicuti libera re publica consules, eumque honorem ipse Augustus non semel suscipiebat. Erant in vrbe, non secus ac olim, praetores, aediles, tribuni plebis, quaestores, XXuiri, vt plebi plane vetus res publica ob oculos versaretur. At pleraque ac potiora eorum magistratuum munia in se traxerat princeps, vt vere scripserit Tacitus *Annal. Lib. I. cap. 4.* eadem fuisse magistratuum vocabula, nihil usquam prisci atque integri moris. *

* Communis erat principi cum priuatis consulatus honor, sed ita, vt hi illum acciperent ὡς ἀθλόν καὶ γέρας ἀρετῆς ἢ πίστεως ἢ τιμῆς ἐννοίας καὶ ὑπερεσίας περὶ τῶν ὅλων ἀρχόντας, ἢ πράξεως λαμπρᾶς, tamquam praemium ac mercedem virtutis aut fidei beneuolentiaeque erga principes, rerumque praeclare gestarum: illi

vero πρὸς οἷς ἔχουσιν ἀγαθοῖς ἀγαλμα καὶ κοσμὸν, tamquam accessionem bonorum, quae iam possiderent. *Julian. Orat. III. pag. 201.* Tituli porro ipsi, quos admittebat Augustus, nihil quod monarchiam redoleret, in se habere videbantur. Vocabulum PRINCIPIS, quo nomine cuncta discordiis fessa sub imperium acce-

perat, teste Tacito *Annal. Lib. I. cap. 1.* libera etiam re publica non inauditum fuerat, quum singulis lustris PRINCEPS SENATVS legeretur. Hinc de Tiberio Dio Cass. *Lib. LVII. pag. 607.* πρόκριτος τε τῆς γενεάς καὶ τὸ ἀρχαῖον ἀνομιάζετο: princeps autem Senatus ritu prisco dicebatur. Eadem erat ratio titulorum IMPERATORIS, PONTIFICIS MAX. TRIBVNICIAE POTESTATIS, PROCONSVLIS, quibus omnes Romanorum aures iam pridem adsueuerant. *Ezech. Spanhem. de usu et praest.*

numism. Tom. II. pag. 392. sequ. p. 413. sequ. p. 424. sequ. p. 463. sequ. Et tamen e. g. tribunicia illa potestas erat summi fastigii vocabulum, quod Augustus repperat, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret, et tamen adpellatione aliqua cetera imperia praecerneret. *Tacit. Annal. Lib. III. cap. 56.* Sed et reliquis adsumtis vocabulis, rebus ipse omnibus solus praeebat, et quidquid collibitum esset, sanciebat liberrime, vti iam obseruauit Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 594.*

§. CLXIII.

Quin vt ciues mutata esse rem publicam, ea minus animaduernerent, prudenter initio Augustus non constitutionibus iura noua condebat, sed laturus leges populum mittebat in suffragia, vt quod populus per centurias vel tributim sciuisset, id pro lege esset. Auctor illi fuerat Maecenas apud Dion. Cass. *Lib. LII. pag. 477.* vt ita instrueret scenam, ne populus protinus immutari statum reipublicae sentiret *. Cuius consilio obsequutus Augustus, ἢ μὲν τοι πάντα ἐθελοντομένων ἐνομοθέτει, ἀλλ' ἢ καὶ ἐς τὰ δημόσια προετίθει, ὅσων ἂν τι μὴ ἀρέσκει, ἐπαρορθῶσι, καὶ προσέρεπετο πάντας συμβεβῆναι αὐτῷ ἐν τι ἀμεινον γνοῖν αὐτῷ, non omnia suo arbitrio sanciebat, sed plura etiam populo promulgabat, vt is, si quid minus placeret, emendaret, hortatus omnes, vt, si quid melius haberent, consulerent in medium. Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 585.* Zonar. *Annal. Tomo I. Lib. X. pag. 533.*

* Equidem idem Maecenas *ibid. pag. 484.* Augusto suaserat, ἵνα τὸν δῆμον ὅτι ἐς δικαστήριον, ὅτι ἐς ἀρχαιρείας, ὅτι ἐς ἀλλοτρίαν τοῖστον σύλλογον, ἐν ᾧ τί καὶ χρηματίζονται οὐδὲ συνέται χρεῖται, πο-

pulo non concedendum, vt ad iudicia, comitia, aliaue huius modi concilia conueniret. Sed fuit id consilium inter illa, quae Augustus, teste eodem Dione Cassio *pag. 493.* in aliud tempus distulit;

ῥαβηθεὶς μὴ καὶ σφαλῆ τι, ἀδρόως μεταρρυθμισαὶ τὸς ἀνθρώπους ἐθέλη-
 εας, veritus, ne si subito homi-
 nes in alium deducere statum ca-
 peret, res ea sibi parum esset
 successura.

§. CLXIII.

Leges Julia
 et Titia, et
 Julia de adul-
 teriis.

Hoc vetere ritu iam anno ab V. C. 722. *Caesare Aug. III.* et ex Kal. Maiis M. Titio Rufo coss. lata est LEX IULIA ET TITIA, * cautumque, ut, quemadmodum in urbe a pretore cum maiore parte tribunorum plebis, ita in pro-
 uinciis a praesidibus pupillis tutores darentur. pr. Inst. de Atil. tut. Henr. Vales. ad Excerpt. Peiresc. pag. 61. Anno V. C. 737. C. Furnio et C. Iunio Silano coss. lata lex IULIA de adulteriis, ex rationibus Io. Guil. Hoffmanni de lege Iul. de adult. cap. 2. pag. 50. sequ. et quidem ex rostris, et in foro, vti refert Seneca de benefic. Lib. VI. cap. 32.

* Deseruit nuper Henr. Valesii sententiam Aug. Christ. Marchius edita singulari dissertatione de tutoribus ex lege Julia et Titia datis, Lips. 1736, 4. Porius non unam esse legem statuit, sed duas, quarum Titia antiquior lata sit anno ab V. C. vel 488. vel 526. siue a C. Titio, siue a Q. Titio tribunis plebis: Julia contra a Caesare Augusto anno 726. Et sunt sane eius argumenta non nullius momenti. Urget enim testimonium Theophili Paraphr. pr. Inst. de Atil. tut. ubi diserte memorat β. νόμος, Ἰουλίου καὶ Τι-

τιανῶν, duas leges, Iuliam et Titiam. Urget copulam ET, quae interici non soleat inter collega-
 rum nomina, a quibus lex aliqua cognominetur. Enimuero quemadmodum non adeo classicum videtur Theophili de re tam antiqua testimonium: ita exemplo non caret copulativa ET, etiam vnus legis auctorum nominibus interiecta. Quod ut vno probem exemplo, notissima est LEX LICINIA ET MUCIA, constanter ita vocata a Cicerone pro Balb. cap. 21. in Brut. cap. 16. et in fragmentis orationis pro C. Cornelio; perduellionis reo.

§. CLXV.

Lex Quin-
 tia de aquae-
 ductibus.

Porro anno ab V. C. 745. T. Quintio Crispino et *Caesare Germ.* coss. insignis perlata est LEX QUINTIA * de poenis eorum, qui riuos, fistulas, castella, lacus aquarum publicarum violarint, vel corruerint.

Quod

Quod integrum exstat apud Frontin. de aquaeduct. art. 129. pag. 218. seqq. edit. Polen. et Reines. Inscript. Class. VII. num. 10.

* Reinesius id vocat PLEBISCITVM, eoque vocabulo et ipsi in prima editione vsi sumus. Sed ipsa verba initialia: T. QVINTIVS CRISPINVS COS. POPVLVM IVRE ROGAVIT, POPVLVSQ. IVRE SCIVIT IN FORO PRO ROS-
 TRIS satis ostendunt, esse hanc legem potius, quam plebiscitum, quippe cui definitio legis et ciu. perfecte quadrat. Equidem sub Augusto, vel potius sub triumviratu, anno ab V. C. 714. Cn. Domitio M. F. Caluino et C. Asinio Pollione coss. rogatum est plebiscitum, quod LEGIS FALCIDIAE nomine venit, eaque cautum, ut ne liceat ultra dodrantem hereditatis legatis exhaurire. l. 1. pr. D. ad leg. Falcid. Dio Cass. Lib. XXXVIII. pag. 377. Sed id plebiscitum, quod Franc. Balduinus singulari libello illustrauit, non tam ad hanc, quam superiorem epocham pertinet.

§. CLXVI.

Sic et anno 752. lata videtur LEX FUSIA CANINIA Leges Fusia Caninia, Aelia Sentia, Julia de numero seruorum testamento manumittendorum, quam adcuratius describunt Vlpian. Fragm. tit. 1. §. 24. Paull. Sent. recept. Lib. III. tit. 14. et Cai. Instit. Lib. II. tit. 291. Eam sane hoc anno latam esse, non inepte coniecit Ephr. Gerardus de lege Fusia Caninia §. 7. * Certius est, anno 756. Sex. Aelio Cato et C. Sentio Saturnino coss. latam esse LEGEM AELLAM SENTIAM de manumissionibus et conditione manumissorum, cuius varia capita ex antiquitatis parietinis eruta dedimus in Antiqu. Rom. Lib. I. tit. 6. §. 1. seqq. Eiusdem aetatis est LEX IULIA de maritandis ordinibus, eleganter Horatio lex marita dicta, de qua nos in Comment. ad leg. Iuliam et Papiam Popp. Lib. I. §. 3. pag. 48. Haec seuerius emendata est perlata a V. C. 762. M. Papio Mutilo et Q. Poppaeo Sabino coss. suffectis LEGE PAPIA POPPAEA nuptiali et caducaria, de qua nos eodem Commentario egimus adcuratius.

Hist. Iur. Ciu.

Q

* Obs-

* Obscura est huius legis aetas, nisi quod eam sub Augusto latam esse constat ex Sueton. *Aug. cap. 40.* Iam anno 752. consules ordinarii fuerunt *Caesar Octavianus Aug. XIII.* et *M. Plautius Silvanus.* Atqui eodem anno ex Kal. Iul. suffectus fuit *C. Caninius Gallus,* et Kal. Octob. consules memorantur *L. Caninius Gallus* et *Q. Fabricius* in *Marmore Ancy.* pag. 62. edit. Iac. Gron. in *Mem. Cos-*

son. Reines. Epist. ad Hoffm. pag. 415. Norisc. in *Cenotaph. Pisan. pag. 180. et 183.* Quum ergo, quis Caesari Augusto ex Kal. Iulius fuerit suffectus, non constet: non sine verosimilitudinis specie colligunt, C. Caninio Gallo collegam datum esse M. Furium Camillum, qui et anno 761. cum Sex. Nonio Quintiliano consul fuit, teste *Dione Cass. Lib. LV. pag. 570.*

§. CLXVII.

Eiusdem fere aetatis fuit LEX IULIA de caede et veneficio, cuius meminit Sueton. *Neron. cap. 33.* ubi conferri meretur Schubart. *de fati iuris prud. Rom. Exerc. III. §. 52. pag. 595. sequ.* Hermannus Noorderkerk *Disquisit. de lege. Petron. pag. 89.* eorumdem etiam temporum esse putat LEGES SCRIBONIAM de usurpatione servitutum, VISELLIAM de libertinis, *, et IUNIAM VELLEIAM de heredum institutionibus. Enimuero uti verosimilia sunt, quae de legis Scriboniae et Iuniae Velleiae origine disserit: ita suffragari non possum viro doctissimo, existimanti; post Augusti tempora nullam amplius latam esse legem proprie sic dictam, ac proinde ipsam legem Iuniam Norbanam, certissime latam sub Tiberio, *ibid. pag. 91.* ad tempora liberae reipublicae referenti.

* Legem VISELLIAM probabilius est, latam esse post Augusti tempora, immo post legem Iuniam Norbanam, quia in ea Latinorum libertinorum facta est mentio. *Vlpian. Fragm. tit. 3. §. 5.* Quum ergo anno ab V. C. 776. fasces fuerint penes *L. Vissellium Varronem* et *Ser. Corne-*

lium Cestegum coss., eo ipso anno latam esse hanc legem suspicatur Andr. Flor. *Ruinus de lege Vissellia, cap. 2.* ubi et Noorderkerk refellit sententiam, et ipsa legis istius capita quaedam erudite illustrat. Prodiit haec dissertatio *Lipsiae 1736, 4.*

§. CLXVIII.

§. CLXVIII.

Quemadmodum vero hanc civilitatem Augusto initio ipsa necessitas extorserat: ita senatus paullatim se ad servile demittere obsequium, populusque, congiariis, ludis, muneribus gladiatoriiis, venationibus, ipsaque otii dulcedine delinquitus, iugum pati coepit. Hinc non modo Tacit. *Annal. Lib. III. cap. 28.* observat, Augustum iam a sexto consulatu, potentiae securum, iura delisse, quibus pace et principe uterentur: sed et Pomponius et Vlpianus, populum ei et in eum omnium suum imperium potestatemque contulisse, testantur, adeo, ut ratum esset, quod constitueret. *l. 2. §. 11. D. de orig. iur. l. 1. pr. D. de const. princ.* Suffragatur his Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 516.* qui anno ab V. C. 729. Senatum, ait, in Augusti acta iurasse, eumque soluisse legibus: decrevisse denique, *ἵνα καὶ αὐτοκράτωρ ὅσων καὶ αὐτοκράτωρ καὶ ἑαυτῶν, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε ὅσα βούλοιο ποιοῖν, καὶ πάλθ' ὅσα ἂν μὴ βούλοιο, μὴ πρέτῃ: ut summo cum iure, omninoque et sui et legum potens, quae vellet faceret, et eorum, quae nollet faceret, nihil.*

§. CLXVIII.

Habes ergo LEGEM illam REGIAM, de qua *l. 1. pr. D. de const. princ. §. 6. Inst. de iure nat. gent. et civ. AVGUSTVM PRIVILEGIUM, l. vn. §. 14. C. de caduc. toll. LEGEM AVGUSTI d. 14. D. de manumiss.* qua regimenta rei publicae ad imperatores perpetuos translata *l. vn. pr. D. de offic. praef. praet. LEGEM* denique IMPERII, ad quam prouocatur *l. 3. C. de testam.* De ea quanta a renatis litteris fuerint sententiarum discordia, alibi docuimus, ostendimusque simul, eam nihil esse aliud, quam congeriem variorum Senatorum, in honorem Augusti, deque eius imperio factorum, et renouatorum subinde atque amplificatorum

Sed Augusto paullatim liberius regnare permisum.

Vnde nata lex regia.

sub auspicia imperii insequentium principum *. *Antiqu. Rom. Lib. I. tit. 2. §. 62.*

* Potest hoc demonstrari exemplis. Tacit. *Histor. Lib. I. cap. 47.* adcurrunt patres, decernitur *Orboni tribunicia potestas, et nomen Augusti, et omnes principum honores.* Idem de Vitellio *Histor. Lib. II. cap. 55.* in senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur. Denique de Vespasiano *Histor. Lib. 4. cap. 3.* at Romae senatus cuncta PRINCIPIBVS SOLITA, Vespasiano decernit, luctus et spei certus. Hinc Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 519.* diserte refert, honores ac potestatem, quam Augusto primum decreuerit senatus, postea et successoribus lege quadam da-

ri consuevisse: idque etiam patet ex insigni monumento apud Gruter. *Inscript. pag. 242.* in quo Flauio Vespasiano eadem decernitur potestas, quae antea Augusto, Tiberio, Claudio, imperatoribus decreta fuerit: maxime vero VTI, QVAECVMQVE EX VSV REIP. MAIESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PVBLICARVM PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSVERIT, ELAGERE FACERE IVS POTESTASQVE ESSET, ITA, VTI DIVO AVG. TIBERIOQVE IVLIO CAESARI AVG. TIBERIOQVE CLAUDIO CAESARI AVG. GERMANICO FVERIT.

§. CLXX.

Fretus hac potestate Augustus, adulto iam imperio coepit quaedam sine centuriarum suffragiis constituere, eaque in re duplici arte vsus est. Nam primo quum iam aduetus populus esset senatus auctoritati, eumque SCta fecisse, libera re publica, nemo ignoraret: Augustus permulta per senatum sancivit, etiam de iis rebus, quae libera adhuc re publica non pertinuerant ad curam ordinis istius amplissimi *. Deinde et propositis edictis ea, quae fieri vellet praecipere, eaque ratione iura nova quam plurima constituere coepit.

* Ea quoque in re sequutas Augustus est Maecenatis consilium, qui in oratione prudentissimum, qui in ratione prudentissimum apud Dionem Cassium *Lib. LIII. pag. 483.* monet principem,

primum, ut legatos ab exteris missos in senatum introducat, ad dicta ratione; τὰ τε γὰρ ἄλλα, καὶ σεμνὴν καὶ ἀξίολογόν ἐστι τό, τε τὴν βουλὴν πάντων κλυτὰν δόξαν εἶναι, καὶ τὸ

τὸ πολλὰς τὰς ἀντιπάλλας τοῖς ἀγνώματον ἀντὶ τῶν φέρεσθαι esse enim e dignitate reipublicae omnia in potestate senatus esse videri, plurimosque esse eorum aduersarios, qui se contumaces in eum gerant. Deinde addit, oportere Augustum ἀπαντα τὰ ἱεροτεθέμενα δι' αὐτῶν ποιεῖν, καὶ μηδὲν τὸ παράπαν ἄλλο ἐπὶ πάντας ὁμοίως φέρειν πλὴν τῶν ἐκείνης δόξης, per senatum facere omnia, quae decernenda sint, quia non omnino quidquam

aeque ad omnes pertineat, ac SCta. Eadem iterum inculcat *pag. 487.* ubi et hanc reddit rationem, quod et par sit, καὶ τὰ κοινὰ διακρίσθαι, publica publico consilio administrari: et homines suapte natura gaudeant iis, quae tamquam conditione aequales a maiore adipiscantur, omniaque, quae is cum ipsorum consilio decernat, laudent, et tamquam vltro a se ipsis statuta diligant.

§. CLXXI.

Hinc SCta non pauca iam sub Augusto prodiiisse comperio, quae postea pro legibus fuerunt. Tale est SC. SILANIANVM, quo cautum, ut si dominus a familia occisus diceretur, de ea, antequam heres adeat, publica quaestio haberetur, et de sententia sumeretur supplicium, neque prius tabulae testamenti aperirentur*, vel, si quid contra factum fuerit, hereditatem fiscus occuparet. Quod SC. anno ab V. C. 763. P. Cornelio Dolabella et C. Iunio Silano coss. factum esse, recte existimat Franc. Hotomannus, immo et ante eum Cuiac. *Obseru. Lib. I. cap. 18.* Idque verum esse, vel inde patet, quod insequente statim anno, T. Statilio Tauro et M. Aemilio Lepido coss. nouo SC. sancitum est, ut quaestioni isti quinquennio praescriberetur, nisi plane quaereretur de parricidio. l. 13. D. de SC. Silan.

* Hoc ipsum est, quod eo SC. primum cautum fuisse videtur. Nam quod, domino domi suae occiso, familia omnis diris quaestionibus subici soleret, id semper Romae obtinuit, etiam libera adhuc re publica. Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap. 42.* ceterum quum VETERE ex MORE familiam omnem, quae sub

eodem tecto mansitauerat, ad supplicium agi oporteret: concursu plebis, quae tot innoxios protegebat, usque ad seditionem ventum est. Ad quae verba Iust. Lipsius: bene inquit, vetere ex more. Nam etiam libera re publica id obtinuit, ex epistola Ser. Sulpicii de caede Marcelli: ego tamen ad tabernaculum eius per-

Talia SCta, Silanianum et Statilianum.

Ea fretus permulta SCtis et edictis constituit.

rex: inueni duos liberos, et pauculos seruulos: reliquos aiebant profugisse, metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. *Hanc pristinae seueritatis ritum*

§. CLXXII.

Itemque Velleianum.

Nec aliorum temporum ergo esse arbitror SC. VELLEIANVM, quod mulierum intercessit intercessionibus, easque irritas esse iussit. l. 2. §. 1. D. de SC. Velleian. Mouet me, quod iam Augustus hoc dicatur edixisse, l. 2. pr. D. eod. edicta vero principum SCta, uti mox ostendemus, vel praecedebant, vel mox sequebantur. Deinde SC. hoc *ibidem* factum dicitur M. SILANO et VELLEIO TVTORE COS. Atqui non quidem M. sed L. SILANVS FLAM. MART. et C. VELLEIVS TVTOR COS. anno V. C. 763. reperiuntur apud Gruter. *Inscript. pag. 470. num. 1. 2.* neque aliud eiusdem nominis per consulum alibi in *Fastis* occurrit*.

* Obseruaueram hoc in *Elem. Iur. sec. ord. Pandect. Part. III. §. 196.* addideramque, iisdem consulibus latam videri legem IVNIAM VELLEIAM. Posterius etiam Herm. Noodkerkio in *Disquisit. de lege Petron. pag. 94.* probari, video: non autem prius. At enim vir doctissimus: Sed nollem, vir egregius iisdem etiam auctoribus Velleianum SC. acceptum retulisset: quam opinionem vel Vlpianus damnat, qui l. 2. D. d. t. discrete testatur, POST Claudii edictum fuisse conditum. Ego vero quum haec scriberem, non ignorabam, Vlpianum primum edicti Augusti et Claudii meminisse, et deinde subicere: POSTEA factum

firmavit postea SC. Silanianum sub Augusto. Ceterum laudata a Lipsio Seruii Sulpicii epistola est inter Ciceronianas ad diuers. Lib. III. epist. 12.

est SC. quo plenissime feminis omnibus subuentum est. Ipse enim eo modo ratiocinatus fueram in *Antiquit. Rom. Lib. III. tit. 21. §. 12.* Sed non ignorabam etiam, postea illud referri posse ad solum edictum Augusti, quod praecessit, neque semper tam adcurate his similibusque vocabulis usos esse ICtos veteres, ut iis tuto superstruere possis rationes chronologicas: immo ea aduerbia illos promiscue plerumque adhibere, pro praeterea. Ita Pomponius l. 2. §. 8. D. de orig. iur. ubi de XII. tabulis, disputatione fori, legisque actionibus egerat, statim subiicit: DEINDE quum esset in ciuitate lex XII. tabularum, et ius ci-

uile, essent et legis actiones: euenit, ut plebs in discordiam cum patribus perueniret, et secederet. Atqui id ante conditas XII. tabulas euenisse nouimus. Similia licet obseruare d. l. 2. §. 18. 20. 22. Haec si reperiapud ICTum, qui ex instituto rexit historiam: quid sperandum

de chronologica ICTorum diligentia, ubi id ex instituto non agunt? Sed sufficit nobis, alium annum adhuc ostendi non potuisse, quo collegae in consularu fuerint Silanus et Velleius Tutor, nos vero eos anno 763. inter suffectos feliciter reperisse.

§. CLXXIII.

Sed et EDICTIS Augustus uti sensim coepit ad iura noua constituenda, idque se iure facere, plebi facillime persuasit. Quum enim, magistratus tantum non omnes edicta de rebus curationi suae demandatis proposuisse, supra ostenderimus (§. 61. sequ.) Augustus, qui omnium magistratuum munia in se traxerat, nullo aduersante, iure suo uti poterat, quoties id videretur e re publica futurum. Si quid ergo ediceret in prouinciis, id faciebat tamquam PROCONSVL*; sin in vrbe, vi TRIBVNICIAE POTESTATIS; si apud exercitum, tamquam IMPERATOR; si denique circa sacra, tamquam PONTIFEX MAXIMVS id iure facere videbatur. (§. 162.*)

Quo colore edicta proposuerit Augustus.

* Et tale procul dubio fuit *δογμα, ὃ ἐξῆλθε παρὰ Καίσαρος Αὐγύστου, ἀπογογγάζονταί τὰς αὐτῶν οἰκισμῶν, EDICTVM editum a Caesare Augusto, ut describeretur totus orbis Romanus. Luc. II. 1.* Ita enim potius vertendum, quam per decretum vel sententiam. Alia eius edicta memorantur apud Sueton. *Aug. cap. 28. 31. 53. 89.* Dion. Cass. *Lib. XXXV III. pag. 401.* Ioseph. *Antiquit. Iudaic. Lib. XVI. cap. 6. l. 2.* pr. D. ad SC. Velleian. l. 26. D. de liber. et postum. l. 8. D. de quaestione.

§. CLXXIII.

Et plura sane sub Augusto inualuerunt iura noua, de quibus nec leges vllae, nec SCta, quod quidem hodie sciamus exstiterunt. Ita sane tunc sensim imminutum est domesticum in seruos imperium, data his

Iura iis introducta.

fa-

facultate, apud praefectum vrbi de dominorum sacuitia conquerendi. Iust. Lips. *ad Senec. de benef. Lib. III. cap. 21.* Inualuisse etiam tunc videtur, vt parentes liberos aut instituere, aut nominatim exheredare tenerentur*. Alia edicta, quibus quaedam noua iura inuecta sunt, iam diximus superesse in *l. 2. pr. D. ad SC. Velleian. l. 8. pr. D. de quaestion. l. 26. D. de liber. et postum.*

* Si tamen dicendum, quod res est, pleraque de institutione et exheredatione liberorum sanctiones, quae initio edictis inuectae sunt, quando quibusdam extra ordinem subuenire placuit, veluti Tertio infanti, a patre iniustissime exheredato, Valer. Max. *Lib. VII. cap. 7.* Reines. *Inscript. pag. 24.* postea mi-
grasse videntur in legem quamdam. In quam vero, nisi in IVNLIAM VELLEIAM, quae ad heredum, liberorumque imprimis institutionem paene tota pertinet? Eius legis capita quaedam recensentur *l. 10. §. 2. D. de testam. tut. l. 13. D. de iniust. rupt. iurit. fact. testam. l. 39. D. de liber. et postum.*

§. CLXXV.

Idem princeps, institutis aliquot nouis potestatibus, ius vel maxime ad nouum reipublicae statum adcommodauit. Primo enim, instituta PRAEFECTURA VRBANA*, regnum Praetorum forense haud parum concussit, multaque, quae in ciuitate monarchica obseruari oportebat, adiutore praefecto vrbi facile introduxit. Deinde et PRAEFECTURA PRAETORIANA, quamuis militaris initio potestas, teste Dione *Lib. LII. pag. 480. et Lib. LV. pag. 555.* adeo paulatim inualuit, vt insequente tempore ἀρχὴ δυνάμει μετὰ τὰ ἀρχαῖα, magistratus a principatu secundus videretur. Herodian. *Histor. Lib. V. cap. 1.* Vt iam de PRAEFECTURA VIGILVM, coërcendis incendiis, custodiendaeque nocturnis temporibus vrbi ab eodem principe instituta *l. 2. §. 33. D. de orig. iur. l. 3. pr. D. de offic. praef. vigil. similibusque nouis dignitatibus, nihil dicamus.*

* Hoc

* Hoc quoque inuentum non destituebatur colore. Nam et sub regibus, et libera re publica praefectus vrbi, quoties reges magistratusque reliquos vrbe abesse oportebat, creatos esse, iam supra (§. 57.) obseruauimus, Liu. *Lib. III. cap. 29.* Tacit. *Annal. Lib. VI. cap. 10. 11. l. 2. §. 33. D. de orig. iur.* Gruter. *Inscript. pag. 313. num. 9. et pag. 356. num. 1.* Non ergo tam noui quid introducere, quam magistratum veterem retinere videbatur, nisi quod pro extraordinario illum in posterum ordinarium esse vellet. Et obtentus quidem admodum honestus videbatur, vt esset, qui coërceret seruitia, et quod ciuium audacia turbidum, nisi vim metueret. Tacit. *Annal. Lib. VI. cap. 11.* Vere tamen id agebat princeps, vt pleraque praetoris aliorumque magistratuum munera paulatim in illum praefectum transferret, eoque modo eorum potestatem euerteret. Quod adeo verum est, vt M. Valerius Messalla, quem Augustus primum praefectum vrbi creauerat, sexto die eo magistratu se abdicaret, INCIVILEM esse POTESTATEM contestatus, Euseb. *Chron. n. 1991.* id est, ciuitati liberae, qualem tum adhuc plebs somniabat, minus conuenientem. Ita intelligendus Eusebius: neque tunc opus est emendatione Iusti Iosephi Scaligeri.

§. CLXXVI.

Maximi quoque momenti erat mutatio circa PROVINCIAS, quas cum Senatu ita partiebatur Augustus, vt illi pacatas atque inermes relinqueret, sibi bello turbidas, in quibus legiones erant seponeret, Strabo *Georg. Lib. XVII. extr.* Suet. *Aug. cap. 47.* Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 503.* Illis senatus PROCOS. his ipse LEGATOS AVG. PRO COSS. vel PRO PRAETORIBVS cum iure gladii et imperio militari praeficiebat. Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 504.* Lips. *Excurs. M. ad Tacit. Annal. Lib. I.* Iam vero per tot praesides sibi obnoxios Augustum, quidquid collibitum esset, in orbe Romano instituere potuisse, nemo non animaduertit.

§. CLXXVII.

Quum de Aegypto in fatiis esse diceretur, eam, simul ac fasces Rom. ibi visi essent, pristinam libertatem recuperaturam: Cic. *ad diuers. Lib. I. epist. 7.* Trebell. Pollio in *Aemilian. cap. 23.* id in rem suam Histor. Iur. ciu. Praefectus Augustalis Aegypti et Iudaeae Alexandrinae cal-

Noui magistratus ab Augusto instituti.

nitatis cur in-
stituti.

callide vertit Augustus, prouinciamque illam rei anno-
nariae caussa vnice necessariam, tamquam peculiarem
sibi vindicauit, exclusisque eius aditu senatoribus, in
illam misit virum equestrem sine fascibus, qui PRAE-
FECTVS AVGVSTALIS vocabatur: Tacit. *Annal. Lib. II.*
cap. 59. et Lib. XII. cap. 60. Histor. Lib. I. cap. 11.
Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 554. Arrian. Expedit. Ale-*
xandri M. Lib. III. cap. 6. Sueton. Tiber. cap. 52.
cuique adiungebatur IVRIDICVS ALEXANDRINAE CIVI-
TATIS, cuius de officio singularis in Pandecte titulus
exstat. *

* Falluntur, qui IVRIDI-
CVM hunc soli Alexandriae ius
dixisse, existimant. Erant enim
iuridici praesides prouinciarum,
quales in Italia loco *consularium*
constituerat Marcus Antoninus
imp. Iul. Capitol. in *Marc. cap.*
11. Hinc passim memorantur *iur-*
idici per Fluminiam et Pice-
num apud Gruter. *Inscript. pag.*
1093. num. 3. itemque per Apu-
liam et Picenum, ibid. pag. 463.
num. 5. 6. denique et iuridici
Asturinae et Gallaeciae. Ibid.
pag. 463. Ita et *iuridicus Ale-*
xandrinae ciuitatis, non soli huic
ciuitati ius dicebat, sed uniuersae
Aegypto vna cum praefec-
to Augustali praeerat, Cuiac. *Ob-*
seru. lib. XX. cap. 31. et hinc
IVRIDICVS PER AEGYPTVM
vocatur apud Gruter. *Inscript.*
pag. 372. num. 14. nec multo

minor eius erat, quam praefecti
Augustalis auctoritas, vt plane
huic tamquam speculator adiunc-
tus videatur, ne quid rerum no-
uarum posset moliri. Reines. *ad*
Inscr. Class. II. num. 26. p. 271.
Erat sane apud iuridicum legis
actio, *l. 1. D. de offic. iurid.*
aeque ac apud praefectum Au-
gustalem. Tacit. *Annal. Lib. XII.*
cap. 60. Non minus ac ille tu-
tores dabat, quamuis ea facultas
illis demum constitutione D. Mar-
ci data sit. *l. 2. D. cod. §. 5.*
Inst. de Atil. tut. Denique et
contentiosa eos iuris dictione esse
gausos, vel ipsa argumento sunt
vocabula *iuridici, Δικαστῆς, Ro-*
mani iudicis, et similia, quibus
in iure nostro, nec non apud
Strabonem et Sex. Rufum desig-
nantur.

§. CLXXVIII.

Augustus cer-
tis tantum IC-
tis dedit facul-
tatem de iure
respondendi.

Non ignorabat porro princeps prudentissimus, quam
multum utilitatis capere posset ex opera atque inter-
pretatione IVRISCONSULTORVM. Ut ergo et hos sibi ha-
beret obnoxios, eorumque ope in euertendo praetoris
reg-

regno, et iure per nouas interpretationes ad statum
monarchicum inflectendo, uteretur*: primus facultatem
de iure respondendi, olim omnibus communem (§. 157.)
certis tantum exploratae fidei viris beneficii loco de-
dit, simulque necessitatem imposuit iudicibus, ne ab
eorum sententia vmquam recederent. §. 8. *Inst. de*
iure nat. gent. et ciu. l. 2. §. 47. D. de orig. iur.

* Genuinam hanc esse huius
instituti causam, et Vlricus
Huber. *Auspici. domest. pag.*
178. ex parte vidit, et nos cum
cura demonstraui in *Antiqu.*
Rom. Lib. I. tit. 2. §. 39.
Vnde veram huius instituti caus-
sam vel non peruidit, vel dis-
simulauit Pomponius, dum id
ab Augusto factum esse scribit,
vt maior esset iuris auctoritas.
l. 2. §. 47. D. de orig. iur.
Solere sane Pomponium blandiri
principibus, eorumque obtutus
pro veris rerum causis obtrude-
re, patet ex *d. l. 2. §. 9. 11.*
27. D. de orig. iur.

§. CLXXVIII.

Quum vero iis temporibus duo illuxissent ingenia
eximia, M. ANTISTII LABEONIS, et C. ATEII CAPI-
TONIS, quos duo pacis decora vocat Tacit. *Annal.*
Lib. III. cap. 75. vtrumque quidem sibi conciliare stu-
debat Augustus, sed laterem lauabat in LABEONE, Q.
Labeonis, C. Iulio Caesari olim insensissimi filio in-
corruptae libertatis viro, vt idem Tacitus *ibid.* eum
vocat, quique nihil ratum pensumque habebat, nisi quod
iustum sanctumque esse, in Romanis antiquitatibus le-
gisset. Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap. 12.* Quum er-
go huic viro atrox insideret pristinae libertatis memo-
ria: nullam elabi pariebatur occasionem, odium ad-
uersus principatum prodendi, eiusque *παρρησίας fiducia*
loquendi exempla supersunt apud Sueton. *Aug. cap.*
54. et Dion. Cass. Lib. LIII. pag. 531. vt mirum non
sit, hominem ne consulatus quidem auctoramento ad-
duci se passum, vt se Augusto addiceret. * *l. 2. §.*
47. D. de orig. iur.

Cur Labeo-
nem sibi con-
ciliare non po-
tuerit.

* Ait Pomponius noluisse Labeonem, quum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, cum honorem suscipere. At Tacitus *Annal. Lib. III. cap. 75.* refert, Augustum accelerasse Ateio consulatum ut Labeonem Antistium iisdem artibus praecellentem, dignatione eius magistratus anteiret. Ex illo ergo colligas, Labeonem honorem adspersum esse, quod inter suffectos tantum esset designatus: ex hoc, Augustum illum neglexisse, ut Ateius illum dignitate anteiret: et hinc statim subiicit: Labeoni, quod praeturam intra stetit, commendatio ex iniuria; huic, quod consulatum adeptus est, odium ex invidia oriebatur. Quae vero iniuria facta esset Labeoni, si ipse

oblatam dignitatem vltro reiecisset? Rem ita concipio. Augustus, ut vtrumque sibi conciliaret, utrique videtur obtulisse consulatum: quum vero Ateio, cuius obsequium ei magis probabatur, illum honorem accelerasset, id male habuit Labeonem, virum praetorium, ac proinde quum ille paullo post consul suffectus designaretur, illum honorem repudiavit, iniuriam interpretatus, quod Ateio esset posthabitus, neque mora illa ac dilatio saltim consulatu ordinario compensaretur. Ita intelligo Pomponium et Tacitum, quamvis nec improbabilis sit coniectura Bynkersh. in *Praeterm. ad b. l. pag. 290.* pro quo suffectus fieret legis: quo suspectus fieret.

§. CLXXX.

Cur Ateium sibi facilius habuerit obnoxium. At tanto facilius sibi ad omne obsequium deuinxit C. ATEIVM CAPITONEM, cuius obsequium, ex Taciti iudicio non poterat non dominantibus magis probari: quum se ad seruilem paene adulationem demitteret, ceu patet ex Tacito *Annal. Lib. III. cap. 70.* et Sueton. *de illustr. grammat. cap. 22.* Eo ingenio consulatum meruit, quo tamquam suffectus anno V. C. 758. collega C. Vibio Postumo functus est. Gruter. *Inscript. pag. 1082. num. 2.* Huic ergo similibusque Augustus respondendi de iure facultatem dedit: ex eoque tempore responsa sua et scripta dare, et signare coeperunt, Seneca *de benef. Lib. VII. cap. 16.* quum antea neutrum fieri soleret. * l. 2. §. 47. D. de orig. iur.

* Vtroque opus erat, ut iudices, et quid sibi responsum esset, et responsum illud a IC-

to, cui respondendi ius sit, profectum esse, intelligerent. Ceterum libera re publica iudices adeo

non

non adstricti erant responsis prudentum, ut ea saepe ab oratoribus dicendo euerterentur, teste Cicerone *pro Muraen. cap. 13.* qui et alibi id exemplo Crassi confirmat *pro A. Caecin. cap. 18.*

§. CLXXXI.

LABEONEM quam plurimos ad iuris prudentiam instituisse, et totum annum ita diuisisse, ut Romae sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet, et conscribendis libris operam daret refert Pomponius, l. 2. §. 47. D. de orig. iur. qui et quadringenta eum volumina reliquisse testatur. In his erant Libri octo ΠΕΙΘΑΝΩΝ Probabilium, ex quibus octo tantum fragmenta in Pandecte supersunt. Scripsit et libros XXXX. POSTERIORVM, Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap. 10.* quamvis in indice Florentino decem tantum laudentur, ex iisque vnicum ἀποσπασματικόν fragmentum exstet in l. 42. D. de liberal. caus. * Memorantur etiam liber primus PRAETORIS VRBANI, l. 19. D. de verb. signif. et liber tricesimus PRAETORIS PEREGRINI, l. 9. §. 4. D. de dol. mal. nec non libri EPISTOLARVM, l. 30. §. 1. D. de usurp. et usucap. de quo Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap. 20.* denique RESPONSA, quorum librum XV. laudat Vlpianus apud *Pariatorem leg. Mosaic. et Rom. tit. 12. §. 7.*

* Libros Πειθαρχῶν Probabilium in compendium redegit IVLIVS PAVLLVS, Perrenon *Animaduers. iur. Lib. II. cap. 16.* Bynkershoek *Obs. Lib. III. cap. 6.* Eandem operam libris Posteriorum nauauit IAVOLENVS, qui et libros ex Posterioribus Labeonis scripsit, qui libri, quomodo distinguendi sint, disquirunt Merill. *Obs. Lib. V. cap. 38.* et

Mascou. *de sect. Sabin. et Praet. pag. 50. seqq.* Praeterea ad LABEONEM notarunt QVINTVS, l. 7. §. 7. D. de dol. mal. AVLVS, fortassis Cascellius, l. 17. §. 5. D. de hered. inst. PROCVLVS, l. 10. §. 1. D. de negot. gest. et ARISTO, l. 17. §. 5. D. de hered. instit. Mascou. *de sect. Sabin. et Praet. cap. I. pag. 18. seqq.*

§. CLXXXII.

§. CLXXXII.

Eius bonarum artium studium.

Tantum vero abest, ut vir eximius ultra praetoris edictum sapere noluerit, ut et per reliquas sapientiae disciplinas bonasque artes viuidam circumtulerit indolem. Testem habemus non modo Pomponium, qui eum et in ceteris operam sapientiae dedisse observat, verum etiam Gellium, qui *Noct. Attic. Lib. XIII. cap. 10.* Labeo Antistius, inquit, iuris quidem civilis disciplinam principali studio exercuit, et consulentibus de iure publice responsitavit, ceterarum quoque bonarum artium non expertus fuit, et in grammaticam sese, atque dialecticam, litterasque antiquiores altioresque penetraverat. Nihil ergo prohibere existimo, quo minus *libros XV. DE IVRE PONTIFICALI* apud Festum in *Sistere*, *libros DE DIIS ANIMALIBVS* apud Servium in *Virgil. Aeneid. Lib. III. v. 168.* eidem Labeoni nostro tribuamus, quamvis alii distinguendos existiment Labeones IC. et theologum.*

* Pro eodem utrumque habent Bertrandus *de vit. ICtor. Lib. I. cap. 7.* et Menag. *Amoen. iur. civ. cap. 20.* Eosdem distinguendos putat Bynkershoekius in *Praeterniss. ad l. 2. §. 47. D. de orig. iur. pag. 292.* Et sane memoratur a Macrobio CORNELIVS quidam LABEO, quem *libros Fastorum* et *librum de oraculo Apollinis Clarii* scripsisse ait: et hic fortassis posset

dicì Labeo theologus. Sed quum non sint libri hi iidem, quos a Festo et Servio laudari animadvertimus: nihil obstat, quo minus et noster talia scripserit, aemulatus fortassis aemulum, Ateium Capitonem, cuius de libris eiusdem argumenti paullo post erit dicendi locus. Vid. Christ. Vaechtler. *litt. de Bynkershoekii Praeterniss. p. 304. sequ. edit. nou. in Opuscul. iur. histor.*

§. CLXXXIII.

Scripta Ateii Capitonis.

Nec C. ATEIVS CAPITO, quamvis magis immer-sus negotiis civilibus, calamo pepercit. Scripsit enim *libros de IVRE PONTIFICIO*, quorum quintum laudat Gell. *Noct. Attic. Lib. III. cap. 6.* *libros CONIECTANEORVM* quam plurimos, quippe quorum ducentesi-

mum

mum quinquagesimum nonum laudat Gell. *Noct. Att. Lib. XIII. cap. 7.* *librum de OFFICIO SENATORIO*, id. *Lib. III. cap. 10.* et *de IVRE SACRIFICIORVM* apud Macrobi. *Saturn. Lib. III. cap. 10.* nec non *EPISTOLAS*, ex quibus quaedam descripsit Gell. *Noct. Attic. Lib. XIII. cap. 12.* Addimus, ex tot libris IC-ti maximi, et principem in civitate locum, teste Tacito *Annal. Lib. III. cap. 75.* civilibus studiis adsequuti, ne vnum quidem fragmentum in Pandecten relatum esse*, ipsumque Ateium inter viuos esse desuisse anno V. C. 775. Tacit. *ibid.*

* Videntur ergo Ateii Capitonis libri iam ante Tribonianum tempora intercidisse. Nec inter ICtos qui illi denunciant testimonium, alii sunt, quam ei de aur. arg. mund. legat. Vlpianus, l. 29. D. de rit. nuptiar. denique Paullus, l. 2. §. 4. D. de aqu. et aqu. plu. arc. Postremi, qui eius libros laudant, fuerunt Festus et Macrobius, ut adeo Ateii opera saltem ad saeculum usque quintum inter hominum manus versata esse adpareat.

§. CLXXXIII.

Progredimur ad reliquos, qui sub Augusto floruerunt, ICtos. Quamvis vero huc tota pertineat Ser. Sulpicii familia, de qua Pomponius l. 2. §. 44. D. de orig. iur. in ea tamen in primis emineat C. vel, ut in Dionis Cassii *Laterculo Cons. ad ann. 755.* vocatur, P. ALFENVVS (in nummis ALFINIVS) VARRVS, elegantis ingenii et facundiae vere Augustae scriptor. Eum vulgo ferunt Cremonae, Publio patre natum, diu exercuisse sutrinam, postremo clausa sutrina, se Romam contulisse, et audito Ser. Sulpicio, maximos in iure profectus fecisse. Acron ad illa Horat. *Serm. I. sat. 3. v. 130.*

Optimus est modulator, ut ALFENVVS vaser, omni abiecto instrumento artis, clausaque taberna, Sutor erat.*

Nos-

Nostrum consularem fuisse, et Pomponius observat, dubium tamen quo anno. Qui enim anno ab V. C. 754. cum P. Vinicio collega consul fuit, quique facto functus, observante eodem Acrono, publico funere elatus est, vix noster esse potuit, nisi eum senem capularem fasces suscepisse, existimemus.

* Ob ὁμωνυμίαν nominis communis tota prope ALFENI vita perquam incerta ac perplexa est. Hinc an noster sutor ille consularis sit, merito ambigitur. Nostro sane illa Horatiana et Acroniana vix quadrare, pluribus iisque satis luculentis rationibus evicerunt Vaechter. in *Act. crud. Lips. anno 1711. et Eu. Otto praefat. Tom. I. Thes. iur. civ. et postea in Publ. Alfeno Varo, ab iniuriis veterum et recentiorum liberato*, inserto

Tomo V. Thesaur. Iur. civ. pag. 1629. seqq. Ceterum quum Alfenus noster Ser. Sulpicium, qui iam anno 710. decessit audierit, eum, qui anno 754. consul fuit, si Sulpicium decessit ante eius mortem audierit, et tunc saltem triginta annorum fuerit, (neque enim tum erant tempora, quibus cruda studia in forum propellebantur) octoginta quatuor annorum fuisse opereretur.

§. CLXXXV.

Eius scripta. Scripsit ALFENVS libros XXXX DIGESTORVM, quos Iulius Paullus in epitomen contraxit: et COLLECTANEA, vel, ut aliae Gellii editiones habent, CONIECTANEA, quorum liber secundus laudatur Noct. Attic. Lib. VI. cap. 5. ubi et auctor ICTUS, Seruii Sulpicii discipulus, rerumque antiquarum non incuriosus vocatur. Sed de his coniectaneis mox plura. Neque enim adeo certum est, ea esse ALFENI nostri opus. Ceterum de ICTO hoc eximio praeclare meriti sunt Henr. Brekmanus libro elegante, quem *Pandectas iuris civilis auctoribus suis et libris restitutos* inscripsit, *Amst. 1709. 8.* et Eu. Otto in *P. Alfeno Varo ab iniuriis veterum et recentiorum liberato*, *Tomo V. Thes. iur. civ. pag. 1629. seqq.*

§. CLXXXVI.

§. CLXXXVI.

Eorundem temporum ICTUS C. AVLVS OFILIVS C. Aulus iam Ciceronis aeuo inclauit, qui eius meminit ad Ofilius. *diuers. Lib. VII. epist. 21.* Συμφωνοῦντα in eloquentiae studio sodalem habuisse videtur T. Pomponium Atticum, *l. 234. D. de verb. signif.* Eius exemplo non ambiuit honores, sed in equestri ordine consenuit, quamvis Iulio Caesari familiarissimus, *l. 2. §. 44. D. de orig. iur.* Scripsit de LEGIBVS VICESIMAE, nec non de IVRISDICTIONE, et AD EDICTVM PRAETORIS*, quae omnia laudantur a Pomponio. His adiiciendi libri ACTIONVM, *l. 3. §. 5. et §. 8. D. de penu leg. et libri IVRIS PARTITI, l. 55. §. 1. 2. 4. 7. D. de legat. 3.* Vxorem eius CLODIAM quindecies enixam, *CXV. annos vixisse*, observat Plin. *Hist. nat. Lib. VII. cap. 48.* quocum iungendus Valerius Max. *Lib. VIII. cap. 13. Menag. Amoen. iur. civ. cap. 42.*

* Henr. Dodvellus in *Adpend. Praelect. Cambden. pag. 780.* Ofilium edictum perpetuum Iulii Caesaris auspiciis scripsisse, illudque opus postea decreto Caesaris firmatum esse, existimat. Sed id vix verosimile esse, quilibet animadvertit. Si enim vel maxime fieri potuerit, ut Caesar id negotii dederit Ofilio, (quum de iure in ordinem redigendo eum cogitasse, satis constet)

omnia tamen illa consilia eius fata turbasse, testis est Sueton. *Caes. cap. 44.* Si ergo edictum composuit, priuatis id factum est auspiciis: at inscriptio AD EDICTVM argumento est, eum magis notas vel scholia ad edictum scripsisse, quam edictum composuisse tale, quale postea iussu Hadriani edidisse nouimus Salmum Iulianum.

§. CLXXXVII.

Hi sunt celebriores eorum temporum ICTI. Nam non nisi nominibus noti sunt T. CAESIUS, AVFIDIUS TVCCA, AVFIDIUS NAMVSA, cuius tamen scripta aliquoties in Pandecte laudantur*, *l. 40. §. 3. D. de condit. et demonstr. l. 5. §. 7. D. commod. l. 2. §. 6. D. de aqua et aqu. pluui.* FLAVIVS PRISCVS, C. ATEIVS

Reliqui Ser. Sulpicii auditores, et Catilius.

PACUVIUS, CINNA, qui citatur l. 6. D. de rit. nupt. et l. 40. §. 1. D. de condit. et demonstrat. et PUBLICIUS GELLIUS, qui omnes a Pomponio inter Ser. Sulpicii auditores recensentur. Addimus his, vti videtur σύγχρονον coetaneum CARTILIUM, bis laudatum in iure nostro, l. §. §. 13. D. commodat. et l. 69. D. de hered. inst. cuius memoriam primus restituit Ant. Augustin. Emend. Lib. III. cap. 6. laudatus ideo a Cuiac. Obs. Lib. I. cap. 9.

* Refert Pomponius l. 2. §. 44. D. de orig. iur. Aufidium Namusam octo illustriorum Ser. Sulpicii auditorum libros digessisse in centum quadraginta libros. Hos ipsos vero esse libros COLLECTANEORVM vel CONIECTANEORVM, quos ob locum Gellii Noct. Attic. Lib. VI. cap. 5. Alfeno Varo tribuunt (§. 185.), acute coniicit Bynkersh. Obseru. Lib. VIII. cap. 1. vbi etiam ostendit, idem opus coniectaneorum laudari, quoties in Pandecte citentur Ser. Sulpicii auditores vel auctores, veluti ab Ulpiano l. 1. §. 6. D. de aqua et aqu. plu. arc. l. 6. D. de dote praeleg. l. 12. pr. D. de instruct. vel instrum. leg.

§. CLXXXVIII.

C. Trebatius Testa.

Multo celebrior tamen his omnibus C. TREBATIUS TESTA C. Iulio Caesari, M. Tullio Ciceroni, et postea Caesari Augusto amicissimus, a Q. Cornelio Maximo in iure profecerat. Cic. ad diuers. Lib. VII. epist. 8. In philosophia primum vel Stoicos, vel Academicos, postea Epicureos sectatus est, nisi potius Ciceronem ibid. Lib. VII. epist. 12. suo more iocatum esse dixeris*. Ceterum eum magnopere laudat Cicero ibid. Lib. VII. epist. 5. eoque probiorem hominem, meliorem virum, prudentioremque esse neminem, quin familiam illum ducere in iure civili, et singularem eius memoriam, summam scientiam esse, testatur.

* Nescio tamen, an non Epicureum quodammodo prodatur hominum neglectus, quem veritus porro fiet populo Vlubrano, si

tu statueris, πολιτεύσται publicam. Quare vix aliam excogitare licet rationem, quam obrem nullos ad honores peruenerit, quam quod ex sectae suae formula nollet πολιτεύσται rem publicam administrare.

§. CLXXXVIII.

Hic serio et, vt ipse ait, more Romano loquitur Cicero. Quare merito mireris, ex iocis, quibus ille cum Trebatio, vt cum amico, paullo liberius familiariusque vsus est collegisse Dan. Heinsium in Diss. de Satyra Horatiana, Trebatium illum obtusioris ingenii, ac paene dubiae sanitatis hominem fuisse: cuius sententiam refellit Nic. Hieron. Gundlingius in Dissertatione de C. Trebatio Testa. Inscriptis ei Topica sua Cicero; Horatius vero Satyram I. Libri II. Sermonum, eiusque consilio in rebus ad ius pertinentibus vsus est Caesar Augustus, ceu patet ex pr. Inst. de codicill. Ipse reliquit tum libros aliquot DE IVRE CIVILI, tum libros VIII. DE RELIGIONIBVS, laudatos a Porphyryone Horatii scholiaste, et Macrobio Saturn. Lib. III. cap. 8.

De eo iudicium, eiusque scripta.

§. CLXXX.

Iungimus huic A. CASCELLIVM Q. Mucii et Volcatii auditorem, beneficiorum tam memorem, vt prioris nepotem P. Mucium, in aui honorem iudicio supremo heredem reliquerit. l. 2. §. 45. D. de orig. iur. Laudem is sibi pepererat Icti eximii, ipsoque Trebatio eloquentioris, et iuris imprimis praedicatorii tam periti*, vt ipse Q. Mucius, si quando de eo consuleretur, clientes ad hunc discipulum suum remitteret, Cic. pro Balb. cap. 20. Valer. Max. Lib. VIII. cap. 12. Obiit Quaestorius, senex et orbus, quas duas res sibi, natura dicaciori et faceto, magnam licentiam praec-

A. Cascellius.

praebere loquendi, fatebatur. Val. Max. Lib. VI. cap. 2. exempl. 12.

* *Iuris praediorii*, cuius mentionem passim faciunt veteres, et de quo singulare caput olim in edicto exstitit, l. 54. D. de iure dot. hodie nec vola, nec vestigium existat in iure nostro. Rem tamen expedit Claud. Salmas. de modo usur. pag. 739. seq. PRAES, teste Festo, erat qui populo se obligabat, interrogatusque a magistratu, si praes esset, respondebat: praes. Si plures pro eadem re e. g. pro eiusdem vectigalis conductoribus sese obligassent, ii COMPRAEDES dicebantur. II, quorum bo-

na publico fuerant obligata PRAEDIATI; ipsa bona publico obligata PRAEDIA; qui ea bona commissa emebant PRAEDIATORES adpellabantur. Ergo IVS PRAEDIATORIUM erat, quo quid iustum sit circa praedatos eorumque bona, tradebatur; LEX vero PRAEDIATORIA vel erat titulus edicti de praedioribus, quem Caius Ictus singulari commentario illustrauerat, vel pactum illud, quod magistratus publico nomine cum praedibus interant. Addantur viri docti ad Sueton. Claud. cap. 9.

§. CLXXXI.

De facetiis eius, quarum supra exemplum vidimus (§. 78.), consuli possunt Macrob. Saturn. Lib. II. cap. 6. Quintilian. Instit. orat. Lib. VI. cap. 4. et Scip. Gentil. Parerg. Lib. I. cap. 38. Scripsit quaedam, sed ex quibus iam Pomponii aetate nihil existit*, nisi unus liber BENEDICTORVM, l. 2. §. 45. D. de orig. iur. per quae nihil aliud intelligi videtur, quam dicta faceta acutaque, quibus ille responsa sua passim distinxit. Menag. Amoenit. iur. ciu. cap. 8. Bynkersh. Praetermiss. ad l. 2. §. 45. D. de orig. iur. pag. 281. sequ. edit. nou. Ita enim benedicta acceperunt rhetores, Seneca Controuers. Lib. I. controu. 4. Auct. de caus. corrupt. eloqu. cap. 34. Quintilian. Instit. orat. Lib. VI. cap. 4.

* Saepe tamen Cascellio denunciatum testimonium a Labeone, l. 29. D. de legat. 3. l. 6. §. 1. D. de dote praeleg. l. 7. pr. D. de trit. vin. vel ol. legat. Celso, l. 158. D. de verb. sign. Iuoleno, l. 39. pr. §. 2. D. de vulg. et pupill. substit. l. 100. D. de legat. 3. l. 7. pr. D. de trit. vin. vel ol. legat. l. 26. §. 1. D. de instr. et instr. leg. l. 10. D. de supell. leg.

leg. l. 39. §. 1. D. de aur. arg. Vlpiano, l. 1. §. 17. D. de aqu. mund. legat. l. 40. §. 1. D. de et aqu. plu. arc. et l. 1. §. 7. condit. et demonstr. denique ab D. quod vi aut clam.

§. CLXXXII.

Nec praetereundus denique est Q. AELIVS TVBERO, Q. Aelius Q. Ligarii apud Iulium Caesarem accusator, qui ab A. Tubero. Ofilio profecisse dicitur. De gente Aelia, ex qua ille oriundus fuit, adcuratius egit Rupertus in Enchirid. Pomponii Lib. III. cap. 4. pag. 169. In matrimonio habuit Seruii Sulpicii filiam, ipse postea avus maternus Cassii Longini futurus*, l. 2. §. 47. D. de orig. iur. Praeter filiam illam sustulisse etiam videtur filium, consulem anno 742. Hunc enim Dio Cassius in laterculo Coss. quem libro LIII. pag. 520. praemisit, vocat Κ. Αἰλίον, K. ὁ. Τυβέρωνα, Q. Aelium, Q. F. Tiberonem, quod ad nostrum, quippe L. Filium, pertinere non potest.

* Cicero pro Q. Ligar. cap. 1. et postea saepius hunc Q. Tiberonem vocat propinquum suum. Quem locum interpretaturus scholiastes: dicebatur, inquit Tubero Tiberonem.

§. CLXXXIII.

Habitus est doctissimus publici priuatique iuris, librosque reliquit DE OFFICIO IUDICIS, Gell. Noct. Attic. Lib. XIII. cap. 2. item AD OPPIVM, Gell. Noct. Att. Lib. VII. cap. 9. At Historiarum libros XIII. quos eidem Tuberoni nostro tribuit Guil. Grotius Vit. Ictur. Lib. I. cap. 12. §. 5. L. potius Tuberoni patri tribuendos esse, existimat Voss. de historic. Lat. Lib. I. cap. 12. idque satis luculenter probat ex Cicer. ad Q. fratr. Lib. I. epist. 1. vbi ad fratrem scribens: Quamquam, inquit, legatos habeas eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suae, de quibus honore, et dignitate, et aetate praestat TVBERO: quem ego arbitror

Eius scripta.

tror (praesertim quum scribat HISTORIAM) multos ex suis annalibus deligere, quos possit et velit imitari *. Ceterum, quamuis observatum sit a Pomponio, scripta Tuberonis nostri non adeo magnum plausum tulisse ob sermonem antiquum et obsoletum, quem tamquam cum Euandri matre loquuturus ubique adfectarit: l. 2. §. 46. D. de orig. iur. saepe tamen eum testem laudari animadvertimus a Labeone, l. 29. §. 4. D. de legat. 3. l. 7. D. de trit. vin. vel. ol. legat. Celso, l. 6. D. de pecul. l. 43. D. de legat. 3. l. 7. §. 1. 2. D. de supell. leg. Iavoleno, l. 77. D. de contrah. emt. l. 25. D. de instr. et instr. leg. Vlpiano, l. 2. D. de usu et hab. l. 5. §. 3. 7. D. de pecul. l. 13. §. 30. D. de act. emt. l. 1. pr. D. de aqu. et aqu. plu. l. 72. pr. D. de verb. obl. denique a Paullo, l. 32. §. 1. D. de aur. arg. et mund. leg.

* Quum tam frequenter a viris doctis confundantur Aelii Tuberones, eiusdem quidem gentis cum Catis et Paetis, at diversae plane familiae: licebit eos breui schemati includere, eademque opera supplere illud, quod dedit Christ. Ad. Rupertus ad Enchir. Pompon. Lib. III. cap. 4. pag. 169.

L. AELIVS PAETVS TVBERO primus ita cognominatus, praetor urbanus. De quo Val. Max. Lib. V. cap. 6. et 4. Plin. Hist. nat. Lib. X. cap. 18.

P. AELIVS TVBERO aedil. anno 551. Liu. Lib. XXX. cap. 29. praetor anno 552. Siciliam sortitus. Id. cap. 40. legatus anno 563. Idem Lib. XXXVII. cap. 55.

Q. AELIVS TVBERO tribunus pl. anno 559. Liu. Lib. XXXIII. cap. 52. Triumvir anno 560. Liu. Lib. XXXV. cap. 9.

Q. AELIVS TVBERO L. Aemilii Paulli gener, de quo Plutarch. in L. Aemilio Paullo.

Q. AELIVS TVBERO, Stoicus et Ictus, de quo Val. Max. Lib. VII. cap. 5. Cic. pro Muraen. cap. 36. de orat. Lib. III. cap. 23.

P. AELIVS TVBERO, de quo Cic. de oratore Lib. II. cap. 84.

L. AELIVS TVBERO historicus, Q. Ciceronis legatus in Asia, postea pro praetore Africam sortitus, litore prohibitus a Q. Ligario et P. Atio Varo.

Q. AELIVS L. F. TVBERO Ictus, de quo hic agimus. Vxor, Ciceronis soror et Ser. Sulpicii filia.

Q. AELIVS Q. F. TVBERO cos. cum P. Fabio Maximo, anno V. C. 742. Dio Cass.

Filia nupta Cassio.

CASSIVS LONGINVS, Ictus, de quo infra.

§. CLXXXIII.

Quum ergo tum Roma tantum ingeniorum praestantissimorum prouentum viderit, ex his vero quibusdam, veluti LABEONI, atrox insedisset veteris rei publicae liberae memoria, alii cum ATEIO CAPITONE scenae serui-

Sectarum origo.

uident, fructusque huius obsequii sui caperent vberri-
mos: non potuit non inter diuersarum partium ICTos
aemulatio nasci, ex qua et discrepantia in interpretan-
do iure respondendoque principia, et inde diversas SECTAS
pullulare omnino oportuit.

§. CLXXXV.

Earum de-
scriptio.

Hinc de M. ANTISTIO LABEONE et C. ATEIO CA-
PITONE Pomponius: *hi duo, inquit, primum veluti di-
versas SECTAS fecerunt. Nam Ateius Capito in his, quae
ei tradita fuerant, perseverabat: Labeo ingenii quali-
tate, et fiducia doctrinae, qui et ceteris operis sapientiae
operam dederat, plura innouare instituit* *. l. 2. §. 47.
D. de orig. iur. De his vero ICTorum sectis cum cura
egerunt Em. Merrill. Obs. Lib. I. cap. 2. sequ. et Gott-
frid. Masconius de sectis Sabin. et Proculian. qui imprimis
cap. 9. vestigia sectarum praecipua per vniuersum
ius sagaci ingenio inuestigauit.

* Mirum profecto est, hos
ICTos tam non modo inter se, sed
et a se ipsis dissensisse, vt alia
principia in re publica, alia in
iuris prudentiae studio sequerentur.
In re publica LABEO tan-
tum abest vt noua probaret, vt
nihil ratum pensumque haberet,
nisi quod iustum sanctumque es-
set, in Romanis antiquitatibus le-
gisset. Gell. Noct. Attic. Lib. XIII. cap. 12. Contra ATEIUS
CAPITO adcommodato dominan-
tibus ingenio facile omnia, quae
Augustus de nouo instituebat, pro-
babat. (§. 179. seqq.) At in iuris
prudentia LABEO nouator erat;
ATEIUS ea, quae a maioribus
tradita acceperat, mordicus tene-
bat. Sic saepe maximos etiam vi-
ros alio ingenio domi, alio in re
publica esse animaduertimus.

§. CLXXXVI.

Qualis Au-
gusti succes-
sor Tiberius.

Talis sub Augusto fuit iuris prudentiae facies. Eius
successor TIBERIUS, callidissimus princeps, non mo-
do iisdem Augusti artibus, suscepto imperio, soller-
ter vsus est, sed et noua quaedam reperit, ad stabilien-
dam *μοναρχίαν* unius dominationem vel maxime compa-
rata. Nam vt inter initia principatus ciuilem admodum,
ac

ac paullo minus quam priuatum, egit Sueton. Tiber.
cap. 26. adeo ut cuncta per consules inciperet, tam-
quam vetere re publica, et ambiguus imperandi, ne
edictum quidem, quo patres in curiam vocabat, nisi tri-
buniciae potestatis praescriptione, proponeret: Tacit. Annal.
Lib. I. cap. 7. ita paullatim principem exercuit prae-
stititque *. Sueton. Tiber. cap. 33.

* Mutationem hanc omnes
historici observant: at ipsum tem-
pus, quo Tiberius, veluti Cir-
ceo poculo inebriatus, semel si-
mulque sui dissimillimus factus
est, nec non causam istius μετα-
μορφώσεως metamorphoseos ad-
curatius, quam alius quisquam,
notauit Dio Cassius Lib. LVII.
pag. 615. Postquam enim Ger-
manici casum narrauit, statim
pergit historicus πολιτικῶτατος ma-
xime politicus: Τιβέριος δὲ, ἐπεὶ τὸ
ἐπεδρεῦσθαι ἔκείτ' εἶχεν, ἐς πᾶν τὸ ἐν αἰσίων
τῶν πρόσθεν ἐργασμένων αὐτοῦ, πολ-
λῶν ὀνύγων καὶ καλῶν, περιέστη, τὰ τε
γὰρ ἄλλα ἀγρίως ἤρξεν, καὶ ταῖς τῆς
ἀσεβείας δίκαις, ἐῖ τις ἔχ' ὅσον ἐς
τὸν Αὐγύστον, ἀλλὰ καὶ ἐς αὐτὸν

ἐκένον, τὸν τε μάλιστα αὐτὸς παράξας τὸ
καὶ ἐπὶ τὸν ἀνεπιτάδεον ἐπέκλειον,
δένδρ' ἐπέξκει: Enimvero Tiberius,
vbi iam nemo esset, qui principatui
imminens, vitam eius observaret,
quum antehac plurima egregie
fecisset, tum in contraria om-
nia mutatus est. Imperauit cru-
deliter, violati numinis postu-
lari iussit, non modo qui contra
Augustum, sed etiam qui contra
ipsum aut matrem quidquam egis-
sent, loquutique essent incommo-
dius. Itaque tum demum suo
omnia arbitrio agere coepit, quum
remoto aemuli Germanici me-
tu, se solum ex familia Augusta
superesse animaduerteteret, id est
anno ab V. C. 772.

§. CLXXXVII.

Et sane exemplo Augusti aliquamdiu leges vetere
ritu, missisque in suffragium centuriis vel tribubus, fer-
ri passus est. Talis enim omnino est LEX IUNIA NOR-
BANA de libertinis, minus sollemniter manumissis, La-
tinorum coloniariorum numero habendis, Vlpian. Fragni.
tit. 1. §. 10. Cai. Inst. Lib. I. tit. 1. §. 2. non libera
adhuc re publica anno ab V. C. 671. C. Iunio Nor-
bano Balbo et L. Cornelio coss. (quod in mentem nu-
per venit Hermannno Noordkerkio Disquis. de lege Pe-
tron. pag. 91. *): sed centum annis post, puta anno
ab V. C. 771. M. Iunio Silano et L. Iunio Norbano coss.
Histor. Iur. Ciu. T la-

Vetere ritu
sub eo lata
Lex Iunia
Norbana.

lata, ceu contra Noorkerkium ostendit Io. Guil. Hoffmannus *de lege Iul. de adulter. cap. 5. pag. 107.*

* Nimirum primo vir doctus sibi procul dubio persuaserat, post Augustum nullas amplius leges vetere ritu rogatas esse. Deinde fauorem libertatis, quem haec lex eo ipso prodiderit, dum eos qui domini voluntate in libertate morarentur, Latinos saltem esse voluerit, temporibus illis minus conuenire, existimauit. Denique ciues Romanos, in Latinas colonias missos, temporibus Augusti et Tiberii iam ciuitate donatos esse, obseruat, ex eoque colligit, legem Iuniam, si libertinos minus solemniter manumissos Latinis coloniariis exaequasset, eo ipso illos declarasse ciues Romanos. Quod quum absorum videatur, potius hanc legem multo antiquiorem, et libera adhuc re publica latam esse censuit. Sed quod fecisse Augustum vidimus, quidni et fecerit Tiberius, maxime quum adhuc ipsum ciuilem admodum, et vix principem ageret? Sane sub eodem principe et legem VISELLIAM vetere ritu latam esse probabile est (§. 167.). Deinde potuit legislator fauere libertati, quamuis libertinos ad iura ciuitatis promiscue non admitteret. Denique falsum est, quod vir clarissimus pro certo ponit, Latinos coloniarios iam sub Augusto et Tiberio ciues fuisse. Ius enim Latii certis coloniis, immo totis prouinciis datum multo post Tiberii tempora, a iure ciuitatis Romanae diuersum fuisse, luculenter docuit Ez. Spanhem. *Orb. Rom. Exerc. I. cap. 8. p. 47.* ipse tamen lapsus memoria, dum *pag. 46.* legem nostram a Iunio Norbano sub Augusto latam esse statuit.

§. CLXXXVIII.

Tiberius et reliqua Augusti instituta seruauit.

Sed et reliqua Augusti instituta seruauit Tiberius. Nam et praefectorum vrbi et praetorio auxit potentiam*: et in prouinciis suo omnia arbitrio disposuit: et Ictorum celeberrimis, inter quos MASSURIUM SABINUM nominat Pomponius, *l. 2. §. ult. D. de orig. iur. facultatem de iure respondendi pro beneficio dedit.*

* Patet hoc exemplo L. Aelii Seiani, quem ad annum 785. praefectum praetorio habuit, quem Dio Cass. *Lib. LVIII. pag. 630.* vocat μέγιστον τῶν τε πρὸ αὐτοῦ, καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ (πλὴν Πλαυτiana) ἔχοντων τὴν ἐξουσίαν, inter omnes, qui ante, aut post illum (excepto Plautiano) illam potestatem consequuti sunt, ad summam potentiam euectum. Et Tacit. *Annal. Lib.*

Lib. III. cap. 2. Seianum non modo in sermonibus, sed apud modo vim praefecturae modipatres et populum celebraret, cam antea intendisse obseruat, colique per theatra et fora effigies eius, interque principia legionum sineret. Conf. Suetonio, ut socium laborum non Tiber. cap. 65.

§. CLXXXVIII.

Dominatum tamen non alia arte magis stabiliiuit, quam comitiis primo statim imperii sui anno, SEX. POMPEIO et SEX. APVLEIO coss. a populo ad patres translatis. Tacit. *Annal. Lib. I. cap. 15.* Nam ad eum diem etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen etiam studiis tribuum facta fuerant. Ex eo vero tempore et honores decernebantur a senatu, praeter consulatum, quem ipse princeps suo arbitrio dabat. Dio Cass. *Lib. LVIII. Lips. Excurs. E. ad Tacit. Lib. I. Annal.* neque dubitabatur amplius, senatum ius facere posse. *l. 9. D. de legib.* Senatum vero adeo sibi obnoxium habebat princeps, ut non temere quicquam in alia ire auderet, quam qua ire animaduerneret principem, maxime quum in curia non, uti in campo Martio, vel in foro, tabellis suffragia ferrentur, sed patres viua voce et discessione, vidente atque audiente principe, sententiam animi denudare cogerentur. Ita quaecumque vellet, statuebat Tiberius: quamuis ad minuendam inuidiam ea a senatu decerni fingeret*.

Comitia tamen a populo ad patres transtulit.

* Et haec erat vera huius consilii ratio. Nam quam Pomponius *l. 2. §. 9. D. de orig. iur.* reddit, quod difficile fuerit, tantam populi multitudinem in unum convenire, ad obtentum pertinet, quo nouum hoc institutum excusabat princeps astutissimus. Ceterum quamuis initio

illa mutatio circa comitia potissimum ad magistratus creandos pertineret, non ad leges, quippe quas Tiberium adhuc aliquando populi suffragiis tulisse diximus: facile tamen est ad animaduertendum, expertem semel iuris suffragii populum aequo animo pati debuisse, ut et iura noua per

per senatum, quotiescumque col-
libitum fuisset, principi statueren-
tur. Quod observans Tacit. *Annal.* Lib. III. cap. 60. Tiberium

*vim principatus sibi firmantem,
antiquitatis imaginem senatui
prae buisse ait.*

§. CC.

Hinc iura no-
na SCtis con-
stitutura.

Ex eo tempore iam rarius leges prisco more roga-
bantur. Pleraque enim, quae pro legibus valere vole-
bant principes, habita aut per quaestores candidatos
recitata oratione, vel libello praelecto, patribus com-
mendabant*. Tacit. *Annal.* Lib. XI. cap. 25. Quo fac-
to aliquot senatores dicebant sententiam, reliquis aut
verbo adsentientibus, aut pedibus euntibus in partem
alterutram. Quod pluribus placuerat, id pro lege erat,
et SENATVSCONSVLTVM dicebatur. Tacit. *Annal.* Lib.
VI. cap. 12. Placere vero solebat tantum non omni-
bus, quod principi placuisset.

* LIBELLI SCto praemissi men-
tio fit l. 20. §. 6. D. de hered. petit.
Multo frequentius, tamen ORA-
TIONIS, quam vel ipse habe-
bat princeps, vel per quaes-
torem candidatum recitabat. l. 1.
D. de offic. quaest. Tacit. *Annal.*
Lib. XVI. cap. 27. Sueton. *Aug.*
cap. 65. Neron. cap. 15. Tit.
cap. 6. Quod quaestoris officium
tanti videbatur, ut Cassiodorus
Varior. Lib. V. cap. 4. et Lib.
VI. cap. 5. magistratum illum
vocare non dubitet *imaginem prin-*
cipis, et linguae regiae vocem.
Quum vero orationem principis
plerumque patrum consultum se-
queretur. Tacit. *Annal.* Lib. XI.
cap. 25. non mirum est, iura
inuenta SCtis, orationibus prin-
cipum sancita dici. l. penult. D.
ad SC. Tertull. l. 8. pr. D. de
transact. l. 10. D. pro soc. l. 60.

pr. D. de rit. nupt. l. 32. pr. §.
11. sequ. D. de donat. int. vir. et
uxori. l. 1. l. 7. C. de praed.
min. non alien. l. vn. C. Tb. de
creation. Vopisc. *Prob.* cap. 13.
Talis oratio Claudii imperatoris,
qua Galliae ius civitatis dedit,
quamque et Tacit. *Annal.* Lib.
XI. cap. 24. recensuit, integra
exstat Lugduni, quam ex tabu-
la antiqua primus extulit Lips.
Excurs. A. ad Tacit. Annal.
Lib. XI. postea accuratius de-
scripsit exposuitque Iac. Sponius
dans la recherche des Antiquités
et curiosités de la ville de Lyon,
cap. 8. pag. 170. seqq. Addi pos-
sunt de principum orationibus
Christ. Otto a Boekeln *Diss. de*
orat. princip. in senatu, et Schu-
bart. *de fctis iurisprudent. Rom.*
Exerc. III. pag. 575.

§. CCI.

§. CCI.

Hoc modo anno ab V. C. 769. T. Statilio Tau- SC. Libo-
ro et L. Scribonio Libone, (non Statilio et Tauro) coss. nianum.
factum est SC. LIBONIANVM, quo poena legis Cor-
neliae de falsis irrogatur et ei, qui quid aliud quam
testamentum, falsum sciens signarit, signariue curarit,
falsas testationes faciendas, testamentaque falsa inuicem
dicenda aut consignanda dolo malo curauerit*. *Pariat.*
legg. Mos. et Rom. tit. 8. §. 7. l. 9. §. 3. D. ad
leg. Corn. de fals. Iac. Cuiac. Parat. C. tit. ad leg.
Corn. de falsis. Petrus Fab. Semestr. Lib. I. cap. 25. pag.
143. Claud. Salmas. ad ius Attic. cap. 30. pag. 877.

* Postrema Pariatoris verba sculperre contenti fuerint. Quid-
admodum obscura, dubiaeque lec- quid inter viros doctos ea de
tionis sunt, adeo, ut ne Basilica re disputatum est, reperies apud
quidem hic verba Graece versa van Bynkersk. *Observ. Lib. III.*
exhibeant, sed eorum auctores cap. 18. et Schulting. *Iurispru-*
sensem qualemcumque inde ex- dent. *vet. anteiustin. pag. 703.*

§. CCII.

Deinde anno ab V. C. 773. M. Aurelio Cotta et SCta Aure-
M. Valerio Messalla coss. senatus censuit, ut si qui lianum et Clau-
coierint ad occisionem innocentum, lege Cornelia de fal- dianum.
sis tenerentur. *Pariat. legg. Mos. et Rom. ibid.* Inse-
quente anno 774. Tiberio Aug. III. et Druso Nero-
ne iterum coss. SCto cautum, ut damnatis vitae spa-
tium ad diem decimum propagaretur. * Tacit. *Annal.*
Lib. III. cap. 51. Sueton. *Tiber.* cap. 75. Dio Cass.
Lib. LVII. pag. 617. Seneca de tranquill. Lib. I.
cap. 45.

* Occasionem huic SC. prae- conscripserat, et ob quod pecu-
buit C. Lutorii Prisci equitis Ro- nia donatus fuerat a Tiberio, qua-
mani fatum, qui ab accusatori- si id aegro Druso spe maioris
bus impietatis accusatus ob car- praemii composuerit, a senatu
men, quod in Germanici mortem capitis fuerat damnatus. Factum
er-

ergo SC. vrgente Tiberio, ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur, eo-que vitae spatium damnavitis prorogaretur. Tacit. *Annal. Lib. III. cap. 51.* Aegre enim id tulerat Tiberius, ἔχ' ὅτι ἐκείνος ἐξο-
λάσθη, ἀλλ' ὅτι τις ὑπὸ τῶν βασιλευσάντων τῶν ἀντὶ τῆς ἐαυτοῦ γνώμης ἐπαγαγέσθην: non quod is supplicio esset affectus, sed quod senatus aliquem sine sua sententia damnavisset. Dio Cass. *Lib. LVII. pag. 617.*

§. CCIII.

SCta Lici-
nianum et
Rubellianum.

Porro anno ab V. C. 780. M. Licinio quintum et L. Calpurnio coss. (non Licinio et Tauro coss.) a senatu decretum, ut ex lege Cornelia de falsis condemnarentur, qui ob struendam adlocationem, testimoniae, pecuniam acceperint pactive fuerint, societatem coierint, aut aliquam delationem interposuerint. Ita enim sententiam amplissimi ordinis exprimit. *Pariator legg. Mos. et Rom. tit. 8. §. 7.* qui ibidem etiam alterius meminit SCri, biennio post duobus Geminis coss. facti, quo senatus eiusdem legis Corneliae poenae subiicit et illos, qui ob venundandum, vel denunciandum vel non denunciandum remittendumve testimonium pecuniam acceperint.*

* In textu Pariatoris sine sensu legitur: ob venundandum vel denudandum non remittendumve testimonium. Hinc de sanando loco admodum solliciti sunt viri doctissimi, Heraldus de rer. iudicat. auctorit. *Lib. I. cap. 6.* Salmas.

ad ius *Att. cap. 30.* Hugo Grot. *Flor. spars. ad l. ult. C. de concuss. et Bynkersh. Obseru. Lib. III. cap. 19.* Nobis commodissimum sensum habere visa est, quam hic sequuti sumus, lectio.

§. CCIII.

SC. Persi-
cianum vel
Pernicianum.

Eiusdem aetatis est SC. PERNICIANVM, vti vocat Vlpianus *Fragm. tit. 16. §. 3.* vel PERSICIANVM potius ex sententia Perizonii de lege Vocon. pag. 176. sequ. edit. non conditum sub Tiberio anno V. C. 787. Paulo Fabio Persico et L. Vitellio Nepote coss. Est hoc caput illud, quod Papiae legi a Tiberio additum, cui-
que

que a Claudio imp. obrogatum esse, scribit. Sueton. *Claud. cap. 23.* Eo SCto cautum fuerat, ut sexagenariorum et quinquagenariarum nuptiae ne essent, ac proinde vir et uxor caelibatus poenis perpetuo tenerentur*. Qua de re plura diximus in *Commentar. ad legem Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap. 3. §. 5.*

* Sunt qui iam lege Iulia et Papia Poppaea, sexagenariis masculis, feminisque quinquagenariis, nuptiis interdictum fuisse, existimant; Ant. Augustin. de legib. et SC. pag. 1213. Tom. II. Thesauri Graev. Iust. Lips. *Excurs. C. ad Tacit. Annal. Lib. III.* Barn. Brison. de iure connub. pag. 160. et ipse Iac. Gothofredus ad *Leg. Pap. Popp. cap. 2.* et quidem ob locum Lactantii *Inst. diuin. Lib. I. cap. 16. et l. 27. C. de nupt.* Sed ex Vlpiani *Fragm. tit. 16. §. 3.* patet, legem Iuliam senes potius poenis caelibatus

liberasse, sub Tiberio vero additum esse per SC. Persicianum, ut perpetuis caelibatus poenis subiacerent, donec per Claudianum SC. et huic obrogatum, cautumque est, ut qui maior sexagenario minorem quinquagenaria duxerit, perinde haberetur, ac si minor sexaginta annorum uxorem duxisset. Apud Lactantium ergo et in d. l. 27. C. de nupt. SC. Pernicianum, quia ad legem Papiani factum est, cum lege ipsa confunditur. Quod saepe fieri, alibi pluribus exemplis ostendimus.

§. CCV.

Quemadmodum vero iam sub Augusto, qui maxime civilis videri cupiebat, non pauca rescriptis edictisque constituta esse vidimus (§. 170.): ita multo minus dubitandum videtur, quin et TIBERIUS eadem usus sit potestate. Eius sane constitutionum rescriptorumque mentio fit l. 28. D. de hered. inst. et l. 38. §. 10. D. ad leg. Iul. de adult. Neque tamen edicto, vti quibusdam visum, sed SCTis, in municipiis vel aboleuit, vel ad modum redegit ius moremque asylo-
rum*. Sueton. *Tiber. cap. 37.* et Tacit. *Annal. Lib. III. cap. 60.*

* Suetonius Tiberium omnem vim moremque asylo-
rum, quae commentatores, arguunt Mar-
sham in *Cun. chronic. pag. 356.* et

Quaedam Ti-
berius etiam
edictis con-
stituit.

et Spanhem. *de usu et praest. numism. Tom. II. Diss. VIII. pag. 661.* Et sane rem expedit Tacitus, pluribus referens, crebesciente per Graecas vrbes licentia atque impunitate asyla statuendi, completa fuisse templa pessimis seruitiorum, eodemque subsidio obaeratos aduersum creditores, suspectosque capitulum criminum receptalatos. Addit, principem retulisse rem omnem ad senatum, ciuitatesque, quae id ius vsurparent, legatos

§. CCVI.

Inter IC-
tos sub Ti-
berio floruit
Massurius Sa-
binus.
Ceterum sub Tiberio quoque floruerunt ICTi cele-
berrimi, inter quos primum locum sibi suo quodam
iure vindicat MASSURIUS SABINVS, non ille apud Athe-
naeum*, quem cum nostro plerique confundunt, sed
laudatus ab Arriano *Dissert. Epictet. III. cap. 3.* et
Persio *Satyra V. v. 88. sequ.* Praeceptore ille vsus
est Ateio Capitone, cuius ipse praecepta tam religio-
se tenuit, vt ab eo potissimum SABINIANORVM sec-
tam nomen accepisse contendat**.

* Quamuis enim inter dei-
pnosophistas et colloquutores apud
Athenaeum fuerit *Massurius* qui-
dam, isque ICTus, eumque hunc
nostrum fuisse existiment viri
doctissimi: Guil. Grot. *Vit.*
ICTor. Lib. II. cap. 1. et Ru-
pertus *ad Pompon. Enchirid.*
Lib. III. cap. 13. sect. 2. pag.
201. ratio tamen temporis, quo
id conuiuium praebitum fingitur,
vix patitur, vt calculum huius
sententiae adiciamus, nisi fin-
gere velimus, Athenaeum tam
fuisse absonum, vt inter homi-
nes diuersorum saeculorum con-
uiuium celebratum finxerit, id
est, data opera voluerit nuga-
ri. Vid. Gerard. Io. Voss. *de*
bist. Lat. Lib. I. cap. 21. et
Car. Andr. Duker. *de Latinit.*
vet. ICTor. pag. 158.
** Ita plerique, quos et ip-
si aliquando sequuti sumus. So-
lus Iac. Gothofredus in *Manual.*
iur. pag. 1253. edit. nou. Opp.
SABINIANORVM nomen a Coe-
lio Sabino, quem sub Vespasia-
no floruisse constat, arcessere
maluit. Et sane quum sectato-
res nomina adsumere soleant a
doctoribus eodem tempore flo-
rentibus: probabile est, oppo-
nendes sibi esse PROCVLYM
et

et CASSIVM, qui sub Claudio
et Nerone potissimum inclarue-
runt, nec non PEGASVM et
COEL. SABINVM, qui sub
Vespasianis floruerunt. Immo
huic sententiae ipse fauere vide-
tur Pomponius, dum *l. 2. §.*
Cassianis opponit.

§. CCVII.

Facultatem de iure respondendi acceperat a Tibe-
rio, nec tamen multum rei fecerat, tam curtae su-
pellectilis, vt fere ab auditoribus esset alendus. *l. 2.*
§. ult. D. de orig. iur. Occurrit apud Gruter. *In-*
script. pag. 535. nu. 5. MASSVRIA M. F. MARCELLA,
nupta veterano, quam filiam nostri fuisse putat Rei-
nes, *ad Inscript. pag. 259.* Quod si verum esset, et
praenomen ICTi nostri inde posset restitui, et vide-
retur hoc forte argumentum paupertatis admodum fir-
mum, quod filiam militi gregario nuptum dare non
dubitauerit. Sed coniecturam hanc non adeo probabi-
em esse, facile vnusquisque intelligit.

§. CCVIII.

Reliquit SABINVS noster opera praestantissima, in-
ter quae libri tres IVRIS CIVILIS tantae admirationi
fuerunt veteribus, vt non modo ICTi, veluti ARISTO,
l. 6. D. de usu et habit. POMPONIVS, VLPIANVS, et
PAVLLVS eos commentariis illustrarint, sed et pleri-
que, qui ab eo tempore ad Hadrianum vsque flo-
ruerunt, librorum Sabinianorum ordinem, a Iac. Gotho-
fredo in *Quatuor fontibus iuris ciuilibis* inuestigatum,
in operibus suis sint sequuti*. Hub. Giphani. *Oeco-*
nom. iur. pag. 120. Quin hi ipsi sunt libri, quos
Arrian. *Diss. Epictet. III. cap. 3.* τὰς Μασουρίου νόμους, Ma-
ssurii leges; Persius vero *Sat. V.* Massuri rubricam
adpellant.

* Non potuit sane posteros, praeter Sabini auctoritatem, quidquam mouere, ut eius ordinem sequerentur, quippe parum profecto concinnum. Ostendit enim Iac. Gothofredus in *Sabinianor. libr. serie et continent. Thesaur. iur. ciu. Thom. III. pag. 250.* eum primo libro egisse de successione testamentaria, adeoque de testamentis ordinandis, de heredum institutionibus et substitutionibus, hereditatis diuisione, acquisitione, et similibus quaestionibus, quae *libris Pandect. XXVIII. et seqq.* tractantur: libro secundo de bonorum possessionibus, de legatis tum generatim, tum de variis eorum speciebus, de patria et dominica potestate, de contractibus, de nuptiis, dotibus, repudiis, de

tutelis et delictis, denique de acquirendo rerum dominio, adquirenda amittendaue possessione, solutionibus et donationibus: libro tertio et postremo de obligationibus contrahendis, de stipulationibus, nouationibus, fideiussionibus, acceptilatione, de interdictis, actione ad exhibendum, seruitutibus et rei vindicatione, et postremo de iudiciis, iure publico, captiuis et postliminio reuersis egit. Nulla hic reddi potest ordinis ratio, nullus in hac rerum iuridarum farragine materiarum nexus deprehenditur, et tamen haec materiarum series placuit posteris, puta Sabinianis, quibus merito adclames illud poetæ: *O imitatores seruum pecus!*

§. CCVIII.

Reliqua eius opera.

Ab A. Gellio. *Noct. Attic. Lib. III. cap. 9.* laudatur eius liber de INDIGENIS, vel potius, (quod ipsius loci inde adducti materia indicat, DE INDIGITAMENTIS Lips. *Elect. Lib. I. cap. 7.**) FASTORVM libros laudat Macrobius. *Saturn. Lib. I. cap. 4.* ut et libros MEMORIALIVM vel MEMORABILIVM opus historicum, Gellius *Noct. Attic. Lib. III. cap. 20. Lib. V. cap. 6. et Lib. VI. cap. 7.* Macrobius. *Saturn. Lib. III. cap. 6. et Paullus l. 144. D. de verb. signif.* Scripsit et quaedam AD EDICTVM, l. 18. *D. de operis libert. libros ADSESSORIORVM, l. 12. D. de pact. l. 5. §. 8. D. de iniur. AD VITELLIVM, l. 45. D. de legat. 3. denique RESPONSIVA l. 4. D. ad leg. Rhod. de iactu.* Plura tanti ingenii monimenta non reperio. Quem enim Gell. *Noct. Attic. Lib. XI. cap. 18.* memorat librum de FVRTIS, eum non tam singula-

re

re opus, quam titulum librorum iuris ciuilis fuisse, arbitramur.

* INDIGITAMENTA erant de quo supra (§. 17.) plura diximus. Eius enim *indigitamenta* laudat Censorinus. *de die natal. cap. 3.* ex quibus permulta in *librum III. aduers. gentes* retulisse Arnobium, obseruat Lud. GRANIUS FLACCUS ICRUS, Carrio *Emendat. Lib. I. cap. 4.* Iulio Caesari σύγχρονος coaetaneus

§. CCX.

Eorundem temporum, at diuersae sectae, fuit M. COCCEIVS NERVA*, quem Labeonis fuisse auditorem, dissensionesque auxisse, testatur Pomponius l. 2. §. ult. *D. de orig. iur.* Tiberio fuit familiarissimus, quocum solus fere senatorum septem fere annos familiarissime vixit in Campania. Tacit. *Annal. Lib. III. cap. 58. et Lib. VI. cap. 26.* Functus est aquarum curatione, Frontinus. *de aquaeduct. art. 102.* et consul fuit anno ab V. C. 775. collega C. Vibio Rufino. Gruter. *Inscript. pag. 187. num. 13. pag. 602. num. 4.* Anno demum 786. vitam inedia finiit, tanta animi obstinatione, ut ne a Tiberio quidem se a proposito reuocari pateretur. Tacit. *Annal. Lib. VI. cap. 20.* Reliquisse eum quaedam ingenii monimenta satis constat: l. 2. §. 28. *D. ne quid in loc. publ.* quamquam ne inscriptio quidem librorum hodie nota est.

M. Cocceius Nerva ICRUS, Labeonis auditor.

* Ut tot Nervae, cum in distinguantur: eos in schemate vniuersa historia Romana, tum quodam hic lectoribus ob oculis in historia iuris celebrati, recte locos ponere iuuabit.

M. COCCEIVS NERVA.

M. COCCEIVS M. F. NERVA, Golz.

Fast. pag. 206. consul anno 717. cum L. Gellio Poplicola, ab Appiano perperam L. Cocceius vocatus.

M. COCCEIVS M. F. M. N. NERVA, Ictus noster, cos. anno 775. vitam anno 786. inedia finiuit.

M. COCCEIVS M. F. M. N. M. P. NERVA, ipse quoque Ictus, qui de vsucapionibus scripsit, consul suffectus anno ab V. C. 793.

SERGIA
LAENATI-
SA PLAV-
TILLA ma-
ter imp. Ner-
uae Caes.
Aug. memo-
ratur in lapi-
de apud Spon.
in *Miscell.*
erud. antiqu.
*pag. 268.*Imp. NERVA CAES. AVG. GERMANICVS
caeso Domitiano ad imperium peruenit anno
ab V. C. 848. decessit, adoptato M. Vlpio
Traiano, anno 850. VI. Kal. Febr.

§. CCXI.

Status iuris
sub C. Cali-
gula Caesare.Qui Tiberio successit C. CALIGVLA, nihil fere
praeter externam speciem humani habuit: neque mons-
tro illi et dedecori humani generis quidquam debet
iuris prudentia. Tentauerat, reuocato more comitio-
rum suffragia reddere populo, Sueton. *Calig. cap. 16.*
immo reddiderat, mox erepturus: Dio Cass. *Lib. LVIII.*
pag. 647. sed Ictis infensissimus, non modo C. Cas-
sio Longino struxit insidias, Cassium cauere sortibus

An-

Antianis iussus, Sueton. *Cal. cap. 57.* Dio Cass. *Lib. LVIII. extr. pag. 612.* verum etiam toti iuris peri-
torum ordini exitium minatus est, si recte intelligen-
mus verba Suetonii in eius vita, *cap. 34. de iuris*
quoque consultis, quasi scientiae eorum omnem usum
aboliturus, saepe iectauit, se mehercle effecturum, ne
quid respondere possint praeter eum*.* Vexatissimus locus, et a rannica, sed satis acuta: se
criticis non minus, quam libra-
riis male habitus. Alii omitti iu-
bent verba praeter eum, alii
legi iubent praeter aequum, alii
praeter eccum, alii praeter eum, alii
praeter verum, alii praeter Deum,
alii praeter te reum nullo fere
sensu. Qui viros doctos ad hunc lo-
cum legerit, affatim ineptiarum re-
periet. Nobis adhuc placet Ios.
Scaligeri interpretatio adlata a
Casaubono: in Caligula lege
indubitata: ne quis respondere
possit, praeter eum. Vox ty-
laturus.

§. CCXII.

Enimuero et breue fuit Caii istius imperium, nec
illi tantum otii fuit in quotidiana ingluuie, ut de eius in iure
vlla re seria cogitaret. Praeterea acta illius omnia re-
scidit eius successor Claudius, teste Suet. in *Claud. cap.*
11. adeoque si quid forte constituerit noui, id pos-
tea ratum non fuit. Et hinc facile reddideris ratio-
nem, cur in vniuerso iure nostro nihil omnino, quod
Caligulae debeat originem, vsquam occurrat*.* Si enim acta rescinderen-
tur alicuius tyranni, plerumque
simul eius memoria damabatur,
et tunc omnia, quae vel a dam-
nato habebant nomen, vel ad
conseruandam eius memoriam per-
tinebant, solebant aboleri. De-
trahebantur ergo eorum statute,
et vel confabantur, vel reuelle-
bantur, vel capite saltim trun-
cabantur. Hinc Iuuenal. *Sat. X.*
v. 61.

*Ardet adoratum populo caput,
et crepat ingens
Seianus, deinde ex facie toto
orbe secunda
Fiunt uicecoli, pelues, sartago,
patellae.*

Exempli passim exstant apud Tacit. *Histor. Lib. III. cap. 13.* Herodian. *Histor. Lib. I. cap. 14. Lib. VII. cap. 7. Lib. VIII. cap. 5.* Iul. Capitolin. *Maximin. cap. 23.* Gordan. *cap. 9.* Euseb. *Hist. eccl. Lib. VIII. cap. 13.* Lactant. *de morib. persecut. cap. 42.* de quo more pluribus ege-

runt Iust. Lips. *Excurs. ad Tacit. Annal. Lib. VI.* Rad. Forner. *Rer. quotid. Lib. II. cap. 17. et 18.* Sed et reliquae imagines, et picturae damnati memoriam conseruaturae corrumpabantur, Herodian. *Histor. Lib. VII. cap. 2.* adeo, ut ne cusi quidem ab illis nummi valorem suum retinerent. Arrian. *Diss. Epictet. cap. 5.* Quare non mirum, si tam diri monstri nec leges, nec SCta, nec vlla alia instituta rata fuerint.

§. CCXIII.

Sub Claudio
primum in-
stituti Prae-
tores fidei-
commissarii.

Multa contra noua reperit, multa emendauit non incallidus iuris, nec pessimis principibus adnumerandus TI. CLAVDIUS CAESAR. Primo enim quaedam circa magistratus mutauit, et iuris dictionem de fideicommissis, quotannis et tantum in vrbe delegari magistratibus solitam, in perpetuum atque etiam per prouincias, potestatibus delegauit. Sueton. *Claud. cap. 23.* Et in vrbe quidem de fideicommissis ius dicebant duo praetores*, l. 2. §. 32. D. de orig. iur. (non vnus, uti est in §. 1. Inst. de fideic. hered. siquidem vnum Traianus demum detraxit, l. 2. §. 32. D. de orig. iur.) qui PRAETORES DE FIDEICOMMISS. vocantur apud Gruter. *Inscript. pag. 393. num. 6.* In prouinciis Claudius eam iuris dictionem praesidibus in perpetuum delegarat. Vlpian. *Fragm. tit. 25. §. 12.*

* Nec soli tamen. Ipse enim Vlpianus *ibid.* ait *Romae cognitionem de fideicommissis esse consulum, aut praetoris, qui fideicommissarius vocetur.* Quod recte interpretatus Cuiacius *Obs. Lib. XXI. cap. 34.* ostendit, 6. vbi ille *Non debes*, inquit, *apud*

apud praetorem petere fideicommissum, sed apud consules. Marisprud. vet. anteiustin. pag. 662.

§. CCXIII.

Deinde satis notum est, eundem imperatorem Tutorum dationem ab eo cons. delegata. sanxisse, ut pupillis extra ordinem* tutores a consulibus darentur. Sueton. *Claud. cap. 23.* Quum enim antea ex lege Atilia in vrbe tutores dedissent praetores cum maiore parte tribunorum plebis, animaduertens Claudius, id minus diligenter fieri, eam curam delegauit consulibus, tutores in posterum cum inquisitione daturis §. 5. Inst. de Atil. tut. Id quod adhuc Plinii Secundi temporibus obtinuisse, ex *Epist. Lib. VIII. epist. 13.* intelligimus.

* Quidquid alicui magistratum praeter munia ordinaria demandabatur, quum alias id ex lege vel more maiorum ad eorum curationem non pertineret, id EXTRA ORDINEM, vel ut alibi in *Claud. cap. 14.* loquitur Suetonius, EXTRA HONOREM dari peragique dicebatur. Sic prouincia aliquando dabatur, extra ordinem, Sueton. *Iul. cap. 9.* bellum alicui decernebatur extra ordinem, Id. *Aug. cap. 3.* itemque iudicia, Sueton. *Vesp. cap. 10.* animalia rariora aduectia publicabantur extra ordinem. Sueton. *Aug. cap. 43.* artium magistri, si quando etiam horis non consuetis dissererent, id extra ordinem facere dicebantur. Suet. *Claud. cap. 6.* Hinc et consulibus extra ordinem data est potestas tutores dandi, quod id alias ad cons. non pertineret.

§. CCXV.

Permulta porro sub Claudio SCtis constituta sunt, SC. Claudianum de sexagenariorum nuptiis. quorum pleraque, quia in eius inciderunt consulatus, ab ipso CLAVDIANORVM nomen acceperunt*. De iis ex instituto egit Petr. Faber *Semestr. Lib. I. cap. 25.* In eo numero est SC. CLAVDIANVM, quo SCto Perniciano obrogatum, teste Sueton. *Claud. cap. 23.* cautumque est, ut qui maior sexaginta annis minorem quinquagenaria duxisset, perinde haberetur, ac si minor sexagenario duxisset uxorem. Vlpian. *Fragm. tit. 16. §. 3.* Id. SC. illustrauimus in *Comment. nos-*

tro ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap. 3. §. 6.

* Neque tamen omnia SCta Claudiana Claudio imp. tribuenda sunt. Claudianum enim etiam vocatur edictum ad legem Corneliam de falsis factum, l. 14. §. 2. l. 15. D. ad leg. Cornel. de fals. quod tamen a Tiberio esse, eleganter demonstravit Petr. Faber Semestr. Lib. I. cap. 25. pag. 143. Aliud eiusdem no-

§. CCXVI.

Est et aliud SC. CLAVDIANVM, quod ad rem nauticam pertinuit, cuius varia capita passim occurrunt, veluti, ut si quis ex naufragio clauos, vel unum ex his abstulisset, omnium rerum nomine teneretur, Vlpianus l. 3. §. 8. D. de incend. ruin. naufr. itemque, ut negotiatoribus certa lucra proponerentur, suscepto damno, si quid per tempestates accidisset: ut naues mercaturae caussa fabricantibus magna commoda constituerentur pro conditione cuiusque, ciuibus vacatio legis Papiae Poppaeae*, Latinis ius Quiritium feminis ius quatuor liberorum. Sueton. Claud. cap. 18. et 19. Vlpian. Fragm. tit. 3. §. 1. 6. l. 3. D. de vacat. et excus. muner. l. 5. §. 3. D. de iur. immunit.

* Neque tamen eo privilegio fruebantur senatores nauem fabricantes, quod nec habere illis nauem ex lege Iulia repetundarum liceret. l. 3. D. de vacat. et excus. muner. At multo ante legem Iuliam repetundarum lege publica prohibitum fuerat senatoribus, quo minus, nauem aedificarent. Nam iam anno V. C. 584. P. Cornelio et Ti. Semprio

minis SC. memoratur in rubric. D. de SC. Silan. et Claud. quod tamen non sub Claudio nostro, sed Nerone imp. iterum et Calpurnio Pisone coss. factum esse, et ideo Pisonianum quoque vocari in l. 8. D. cod. ex Tacit. Annal. Lib. XIII. cap. 32. discimus.

nio coss. Q. Claudius, tribunus pl. suatore legis C. Flaminio ad plebem tulerat, ne quis senator, quae senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quae plus, quam trecentarum amphorarum esset, haberet. Id enim satis habitum ad fructus ex agris vectandos, quaestus omnis patribus indecorus visus. Rem per summam cohibitionem actam memoriae pro-

didit Linius Lib. XXI. cap. 63. Et ad hanc legem respicere videtur Cicero in Verr. V. cap. 18. noli metuere, Hortensi, ne quae-ram qui licuerit aedificare nauem senatori? Antiquae sunt istae leges, et mortuae, quemadmodum tu soles dicere, quae vetant. Sed antiquam illam et mortuam legem in vitam veluti reuocauit lex Iulia repetundarum.

§. CCXVII.

Porro nota est LEX CLAVDIA, id est, ut ego inter-pretor, SC. CLAVDIANVM, quo tutela mulierum legitima sustinebatur. Vlpian. Fragm. tit. 11. §. 8. de quo nos plura in Comment. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap. 11. §. 3. Denique celeberrimum etiam fuit SC. CLAVDIANVM de muliere serui alieni amore bacchante, a domino serui in seruitutem vindicanda, quod Iustinianus sustulit. pr. Inst. de success. subl. l. vn. C. de SC. Claud. toll. Vid. Paull. Sentent. recep. Lib. II. tit. 21. §. 1. Tertullian. ad uxor. Lib. II. cap. 8. Conditum illud est anno V. C. 805. Tacit. Annal. Lib. XII. cap. 53. Cur vero illud Vespasiano tribuatur a Suetonio Vespas. cap. 11. disquiri Petr. Faber. Semestr. Lib. I. cap. 25. *

* Existimat enim vir doctissimus, Vespasianum huius SCti auctorem esse, sed consulem sub Claudio, non principem, ac proinde illud recte et Claudio et Vespasiano adscribi posse. Enimvero quum Suetonius eam sanctionem Vespasiano non tamquam priuato, sed tamquam principi tribuere videatur: plerique hoc ius sub Claudio constitutum a Vespasiano in vsum reuocatum esse contendunt. Et sane non raro auctores rem et ius ante iam ab aliis constitutum ei solent tribuere, qui obsoletum renouauit, ut pluribus

exemplis probauit Frid. Brummer. de lege Cincia, cap. 7. Ceterum huius relationis repertor sub Claudio fuerat libertus famosissimus Pallas, cui ideo senatus praetoria insignia et centies quinquagies sestertium decreuit, fixo aere SC. quo libertinus sestertium ter millies possessor antiquae parimoniae laudibus cumulabatur. Tacit. Annal. Lib. XII. cap. 53. Exstat et hodie fragmentum SCti, quod pro merito exagitant Plin. maior. Histor. nat. Lib. XXXIV. cap. penult. et Plin. minor Lib. VIII. epist. 6.

§. CCXVIII.

SCta Largia-
num aliique
sub Claudio
facta.

Alia fuerunt SCta, quae tametsi Claudio imperante condita sint, nomen tamen ab eo non adsciuerunt. Sic primo statim imperii anno Claudio et L. Licinio Caecina Largo coss. factum est SC. LARGIANVM, quo cautum, ut liberi manumissoris, non nominatim exheredes scripti, extraneis heredibus in bonis Latinorum praeferrentur. l. vn. §. ult. C. de Lat. lib. toll. Sic et Velleio Rufo et Osterio Scapula coss. id est, anno ab V. C. 798. factum SC. de adsignandis libertis cuius ipsa verba legitima supersunt l. 1. pr. D. de adsign. libert. Duo porro SCta de aedificiis negotiationis causa non diruendis integra exstant apud Iul. Capacium Hist. Neapol. Lib. II. cap. 9. et Reines. Inscript. Class. VII. num. II. quorum alterum Cn. Hosidio Geta et L. Vagellio coss. suffectis, anno ab V. C. 799. alterum nouennio post sub Nerone conditum est, ex quo verba quaedam recitantur a Paulo l. 52. D. de contrah. emt.

§. CCXVIII.

SC. Macedo-
nianum.

Sed celeberrimum omnium est SC. MACEDONIANVM, Claudianis temporibus factum * anno ab V. C. 800. Tacit. Annal. Lib. XI. cap. 13. Claudius lege lata, (ita hic SC. vocatur uti supra §. 217. lex Claudia) saeuitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filiisfamilias faenori darent. Nomen hoc SC. tulit non ab auctore, sed a Macedone, filiofamilias, qui inter ceteras sceleris causas, quas ei natura administrabat, etiam aes alienum adhibuerat: eoque cautum est, ut ne foeneratoribus, qui pecuniam filiosfam. credidissent, etiam post mortem patris actio petitioque daretur. l. 1. D. ad SC. Macedon. Theophil. Paraphr. §. 7. Inst. quod cum eo, qui in al. pot. est, negot. gest. ess. dic.

* Hoc

* Hoc quoque SC. Vespasianum attribuit Sueton. Vespas. cap. II. auctor senatui fuit, decernendi, ne filiorumfamilias foeneratoribus exigendi crediti ius umquam esset, hoc est, ne post patrum quidem mortem. Sed potest Vespasianus adhuc senator sub Claudio auctor fuisse senatui, ut improborum foeneratorum incertis nominibus credentium rapacitatem coerceret. Potest etiam ius,

diris Neronis temporibus obsoletum, in vsum reuocasse. Quae enim legum vincula non perfringit foeneratorum audacia? Sane et post Vespasiani tempora, legem, licet vix restitutam, violare ausos esse homines improbos, colligi potest ex verbis Iuuenalis Sat. III. v. 43.

*Fanus promittere patrie
Nec volo, nec possum.*

§. CCXX.

Quaedam porro CLAVDIUS, decessorum exemplo, etiam EDICTIS et RESCRIPTIS constituit. Ita enim sanxit, ut exposita a dominis mancipia aegra et adfecta, libera essent, nec redirent in ditionem domini, si conualuissent. Quod si quis necare mallet, quam exponere, caedis crimine teneretur. Sueton. Claud. cap. 25. Itemque, ut curatoris auctoritas in adrogationibus intercederet *: l. 8. D. de adopt. nec non, ut bonis paternis a fisco propter debita occupatis, peculium filiofamilias profecticiu separaretur. l. 3. §. 4. D. de minor. Porro, ut, si per quaestionem nummariam praeiudicium statui videatur fieri, quaestio cessaret: l. 4. §. 1. D. ne de statu defunct. denique, ne feminae pro viris intercederent. l. 2. pr. D. ad SC. Vellei.

* Observat hoc Modestinus, d. l. 8. Nimirum ante Claudii tempora homines puberes, quamuis minorennis, recte se adrogandos dabant suo arbitrio, neque opus erat consensu curatorum, quia curator potissimum rei dabatur, adrogatio vero ad personam potius, quam eius res pertinere videbatur. Attamen quum adrogatio simul esset modus ad-

quirendi vniuersalis, adeo ut et liberi, et bona omnia cum adrogato in potestatem ac dominium adrogatoris transirent, pr. Inst. de adquis. per adrogat. l. 11. §. 2. D. de bon. poss. sec. tab. l. 15. D. de adopt. ipsa iuris analogia id exigere videbatur Claudio, ut curatoris accederet consensus, vel, uti Modestinus loquitur, auctoritas.

§. CCXXI.

Status iuris
sub Nerone.

Progredimur iam ad NERONEM CLAUDIVM CAESAREM, qui sicuti primo quinquennio humanissimi principis exemplum praebuerat, ita procedente tempore tam sui factus est dissimilis, ut in generis humani exitium natus videretur. De nouis quibusdam eius institutis Sueton. *Neron. cap. 17.* Aduersus falsarios, inquit, tum primum repertum, ne tabulae, nisi ter pertusae, ac ter limo per foramina traiectae, obsignarentur. Cautum, ut in testamentis primae duae cerae, testatorum modo nomine inscripto, vacuae signaturis ostenderentur, ac ne quis alieni testamenti scriptor legatum sibi adscriberet. Idem, ut litigatores pro patrociniis certam iustamque mercedem, pro subselliis nullam omnino darent, praebente aerario gratuita: utque rerum actu ab aerario causae ad forum ac recuperatores transferrentur: et ut omnes adpellationes a iudicibus ad senatum fierent*.

* De tabulas signandi modo litem inter Salmasium et Des. Heraldum intercessisse, nemo ignorat. Prior praeter ea, quae ea de re ad ius Atticum disseruit, singularem edidit diatriben *de modo subscribendi et signandi testamenta, et de veterum et hodiernorum sigillorum differentia*, contra Desid. Heraldum, *Lugd. Batau. 1653. 8.* Imprimis notandum Neronem noluisse, ut primum statim *τεργάζον* id est quaternio, seu prima cera nomen heredis contineret, quum antea moris fuisset, ut primae statim cerae linea prima testatoris, altera nomen heredis contineret. Vnde Horat. *Lib. II. Sat. 5.*

Quid prima secundo

Cera velit versa, solus multisne coheres,

id est, quis heres sit institutus. Acron et Porphyrio *ad b. l.* Quae de certa iustaque mercede aduocatorum a Nerone constituta esse dicuntur, potius Tiberio sunt tribuenda. Is enim capiendis pecuniis posuit modum, usque ad dena sesteria, Tacit. *Annal. Lib. XI. cap. 7.* quum contra Nero legis Cinciae sanctione in usum reuocata, constituerit, ne quis ad causam orandum mercede aut donis emeretur. Idem *Annal. Lib. XIII. cap. 5.* Memoria ergo hic lapsam Suetonium, ex instituto ostendit. Brummer. *de lege Cinc. cap. 4. et 5.* eiusque sententiae subscripsit Io. Ge. Graeu. *ad Sueton. Ner. cap. 17.* De

De pecunia pro subselliis exigenda solita, hodie omnia ignota sunt: reliqua notissima. De adpellationibus ad senatum magis perspicue Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap. 28.* auxitque patrum bonorem, statuendo, ut, qui a priuatis iudicibus ad senatum prouocassent, eiusdem pecuniae

periculum facerent, cuius bi, qui imperatorem adpellauere, nam antea vacuum id, solutumque poena fuerat. Licebat ergo adpellare senatum, sed ita, ut certa pecunia ab adpellante deponeretur, quam amitteret, si in lito succubuisset.

§. CCXXII.

Quae his verbis describit Suetonius, iura noua, ea SCta tamen, iura pleraque SCtis videntur inuecta. Quae enim de tabulis certo modo signandis refert, ea ab amplissimo constituta, pleraque ad alia tempora pertinent. Quae de certa mercede aduocatorum paullo ante obseruauimus (§. 221. *): ex illo loco nos non adeo multum proficere posse, facile intelligimus.

* Paullus quidem hoc SC. non ad tabulas testamentorum, sed ad tabulas, quae publici priuatiue contractus scripturam continent, refert. Sed nec Suetonius in specie testamentorum, sed generatim tabularum meminit. Itaque non opus est, ut sub contractuum vocabulo et testamenta intelligamus, uti iubet Salmas. *de modo usur. cap. 11.* siquidem eam vocabuli notionem iura non admittunt, l. 20. *D. de verbor. sign.* sed probabilius est SC. ge-

neratim hunc modum praescripsisse, in omnibus tabulis siue super negotiis inter viuos, siue super vltimis voluntatibus conficerentur, obseruandum. Guil. Goes. *Not. ad Sueton. ibid.* Suetonius, inquit, *de testamentis* (immo generatim de tabulis) Paullus *de contractibus* loquitur: verum tamen quum uno eodemque SCto de his cautum sit, non ambigo: ut uni quod deest auctori, ex altero sit supplendum.

§. CCXXIII.

SC. Caluitia-
num vel Cal-
visianum.

Magis certum est sub Nerone conditum esse SC. CALVITIANVM, vel, uti Perizon. *de lege Vocon.* pag. 182. legendum existimat, CALVISIANVM, cuius de auctore annoque natali omnia incerta sunt *. Eo cautum, ut, quae quinquagenaria maior minori sexagenario nupserit, quique minor sexagenario maiorem quinquagenaria duxerit, iis impar illud matrimonium ad accipiendas hereditates dotesque legatas non proficeret, sed dos, mortua muliere, caduca fieret. Vlpian. *Fragm. tit. 16. §. 4.* Quae ad illustrandum hoc SC. pertinent, iam occupauimus in *Comment. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap. 3.*

* Probabilius est, hoc SC. CALVISIANVM dictum esse, quam quod *Caluitianum* adpellatum sit, quia noti Caluisii, Caluitii vix in Romanorum scriptoribus ac monimentis occurrunt. Et sane sub Nerone reperio *Caluisium*, Agrippinae accusatorem apud Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap. 19.* paullo post relegatum a Nerone, teste eodem, *ibid. cap. 22.* et denique restitutum ex decreto Caesaris. Tac. *Annal. Lib. XIII. cap. 12.* Sed hunc honores gessisse, ut ab eo SC. hoc nomen habere potuerit, non reperio. Sa-

§. CCXXIII.

SC. Memmianum et Regulo et Verginio Rufo coss. factum anno V. C. 815. quo cautum, ne simulata adoptio in vlla parte muneris publici iuuaret, et ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset *. l. 51. §. 1. D. de legat. 2. l. 76. D. de condit. et demonstr. Tacit. *Annal. Lib. XV. cap. 19.* Quam sanctionem illustrauimus in *Comment. ad leg. Iul.*

et

et Pap. Popp. *Lib. II. cap. 7. pag. 204.* De PISONIANO quoque: quod ad illustrandum Silanianum factum, iam supra diximus (§. 215. *). Eo cautum fuerat, ut, si quis a suis seruis interfectus esset, ii quoque, qui testamento manumissi sub eodem tecto mansissent, inter seruos supplicia penderent: Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap. 32. l. 3. §. 16.* D. de SC. Silan. et Claud. itemque, ut si seruus obnoxius poenae venisset, quando-eumque in eum animaduerti oporteret, venditor pretium praestaret. l. 8. pr. D. eod. Denique, ut occisa uxore etiam de familia viri quaestio haberetur, idemque et iuxta uxoris familiam obseruaretur, si vir diceretur occisus. Paull. *Sement. recept. Lib. III. tit. 5. §. 5.* vbi hoc SC. NERONIANVM adpellatur.

* Postquam Romani certa nuptiarum ac foecunditatis praemia, itemque poenas caelibatus orbitalisque statuerant: saepe orbi adoptionibus has leges eludere solebant. Quam fraudem legibus factam iam pridem grauiter notauerat P. Scipio, de quo Gellius *Noct. Att. Lib. V. cap. 19.* animaduertimus in oratione P. Scipionis, quam censor habuit ad populum de moribus, inter ea, quae reprehendebat, quod contra maiorum instituta fierent, id etiam eum culpauisse, quod filius adoptiuus patri adoptatori inter praemia patrum prodesset. Sed non videtur censorum seueritas par fuisse abolendae huic fraudi, nec

alia ex eo tempore lex prodixisse, qua illa coerceretur. Saltem de Neronis temporibus Tacit. *Annal. Lib. XV. cap. 19.* Percrebuerat, inquit, ea tempestate prauissimus mos, quum prouinciarum, aut sorte prouinciarum, plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque et prouincias inter patres sortiti, statim emitterent manu, quos adoptauerant. De quo quum magna cum inuidia conquererentur ii, qui, quum liberorum parentes essent, orbis posthabebantur: factum hoc est SC. ad quod saepius remittimur in iure nostro. Vid. M. Vertran. *Maur. de iure liberor. cap. 43.*

§. CCXXV.

Sed et SC. TURPILLIANVM de abolitionibus et tergiversationibus in iudiciis publicis, de quo l. 2. D. et l. 2. C. ad SC. Turpill. l. 3. §. ult. D. de praeuaricat. iisdem temporibus factum est, anno ab V. C.

SCta Turpil-
lianum et Vo-
lusianum.

813. C. Caesonio Paeto et C. Petronio Turpilliano coss. Denique VOLVSIANVM factum anno 808. Q. Volusio Saturnino et P. Cornelio Scipione coss. * quorum mentio fit apud Tacit. *Annal. Lib. XIII. cap. 25.* Reines. *Inscript. Class. VII. num. 11. pag. 476.* Gruter. *Inscript. pag. 9. num. 4.* de aedificiis negotiationis causa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, integrum exstat in marmore apud Capacium et Reinesium (§. 218.), ex eoque verba quaedam laudantur l. 52. D. de contr. emt.

* Quumque circa ea tempora vix alius Volusius consul notus sit, vix dubitandum videtur, quin eiusdem aetatis sit, ab eodemque Q. Volusio Saturnino coss. nomen acceperit SC. VOLVSIANVM alterum, quo cautum fuerat, ut qui improbe in alienam litem coisissent, ea lege, ut quod inde in rem ali-

§. CCXXVI.

Neque tamen vllum est SC. eius temporis celebrius TREBELLIANO, quod L. Annaeo Seneca et Trebellio Maximo coss. suffectis, id est anno ab V. C. 814. die VIII. Kal. Sept. factum esse novimus *. §. 6. *Inst. de fideicomm. hered. l. 1. §. 2. D. ad SC. Trebell.* Nec minus ex ipsis Pandectis atque Institutionibus notum est, eo SC. decrevisse amplissimum ordinem, ut actiones, quae in heredem heredibusque dari soleant, eae neque in eos, neque his darentur, qui fideicommissum, sicuti rogati essent, restituissent: sed his et in eos, quibus ex testamento fideicommissum restitutum fuisset, quo magis in reliquum confirmarentur supremae defunctorum voluntates. l. 1. D. ad SC. Trebell.

* Equi-

* Equidem Senecam cos. moriam, Trebelliani nomen adsumsisse, suspicatur Theod. Marcil. ad §. 6. *Inst. de fideic. hered.* Sed coniectura ea parum probabilis est, partim quod nusquam hoc SC. Annaeanum dictum esse comperio, partim, quod non semper SCta a consule maiore, sed ab eo potissimum, qui ad senatum retulerat, denominabantur, et Seneca demum capitis damnato, ob damnatam simul eius me-

§. CCXXVII.

Vt iam porro et ad IVRISCONSULTOS, qui a Tiberii excessu ad Neronis interitum floruerunt, progrediamur: inter eos sibi primum merito locum vindicat SEMPRONIUS PROCVLVS *, quem Neruae successisse, maximaeque fuisse auctoritatis, et plurimum potuisse, refert Pomponius, l. 2. §. ult. D. de orig. iur. addens, ab eo Labeonis familiam PROCVLEIANORVM nomen adsumsisse, quod post annum ab V. C. 786. quo vivere Nerua desiit, factum esse oportet. Scripserat EPISTOLARVM libros non octo, quot in Indice Florentino memorantur, sed multo plures, quum ex undecimo quoque nonnulla decerpta videamus l. 69. D. de contrah. emt. l. 12. D. praescript. verb. l. 17. D. de pact. dotal. nec non NOTAS AD LABEONEM, quibus procul dubio doctrinas doctoris sui ab aduersariorum stricturis vindicavit. l. 10. §. 1. D. de negot. gest. l. 69. D. de condit. et demonstr.

* Sunt qui PROCVLVM nostrum, sed ad L. Aradium Proculum, pertinere censet, eaque occasione nostrum ex gente Licinia fuisse sibi videri, docet. At verosimilius est, eum nec Licinium, nec Iulium, sed SEMPRONIUM vocatum. Id enim

ICti sub
Caio Clau-
dio et Nero-
ne, Sempro-
nius Procu-
lus.

Y

20-

nomen ei diserte tribuitur *l. 47. D. de legat. 2. Grot. Vit. ICior. Lib. II. cap. 2. §. 1. Euer. Otto praefat. Thesaur. iur. Tom. I. Et aliunde constat, Proculorum cognomine vsos esse Sempronios. Grot. Inscript. pag. 560. num. 9. De aetate etiam Proculi non eadem omnes sentiunt. Haud levis sane error est Perrenonii Animadu. Lib. II. cap. 23. qui eum sub Iulio Caesare floruisse existimat. Nec minus errant, qui ad Proculum nostrum referunt, quae de Licinio Proculo praefecto praetorio sub Othone passim narrat Tacit. Histor. Lib. I. cap. 46. et 82. 87. Lib. II. cap. 39. 40. 44. 60. itemque, qui Martialem Epigramm. Lib. I. epigr. 7. de ICto nostro cecinisse putant: Vade salutatum, pro me, liber: ire iuberis*

§. CCXXVIII.

C. Cassius Longinus.

Huic merito iungimus aequalem et aemulum C. CASSIVM LONGINVM, Q. Aelii Tuberonis ex filia nepotem, Ser. Sulpicii pronepotem (§. 191.) Consulem illum cum Quartino temporibus Tiberii fuisse observat Pomponius *l. 2. §. ult. D. de orig. iur.* sed Quartino L. Naeuium Surdinum substituit Rupertus in Pompon. Enchirid. Lib. III. cap. 13. sect. 3. pag. 206. edit. nou. quod hoc par coss. occurrit in lapide apud Gruter. Inscript. pag. 1087. num. 4. * Praefecerat eum Asiae C. Caligula imp. mox occidi iusserat, sed frustra (§. 211.) Sub Claudio Syriae praefuit, et ad Euphratem castra habuit, Tacit. Annal. Lib. XII. cap. 11. eaque occasione illi et cum Iudaeis fuit negotium. Ioseph. Antiqu. Iud. Lib. XX. cap. 1. Sub Nerone in Senatu liberrime dixit sententiam: Tacit. Annal. Lib. XIII. cap. 11. at postremo

Ad PROCVLI nitidos, officiose, Lures.

Si enim Proculo anno ab V. C. 786. Neruae succedenti XXX. tantum annos tribuamus (nec enim probabile est prius eum ad tantam celebritatem peruenire potuisse, ut sectae caput haberetur) sub Domitiano, sub quo Martialis scripsit, fuisset senex decrepitus, et alibi Lib. XI. epigr. 37. v. 8. eum diserte vocat C. Iulium Proculum, adeoque non magis noster est, quam qui a Tacito memoratur Licinius Proculus. Denique minime omnium ad nostrum pertinent rescripta Alexandri imp. *l. 9. C. ad leg. Iul. de adult.* et Gordiani, *l. 7. C. de accusat.* quamvis eum errorem errauerit Guido Pancirol. Lect. var. Lib. I. cap. 79. §. 10.

mo suspectus principi saeuissimo in Sardinia exsulauit Tac. Annal. Lib. XVI. cap. 7. et 9. Sueton. Neron cap. 37. inde tamen postea a Vespasiano reuocatus: *l. 2. §. ult. D. de orig. iur.* Menag. Amoen. iur. cap. 43.

* Pro Quartino cos. quem in Fastis non reperiunt alii rescribunt Q. Haterius, alii Surdinus. Nam C. Cassius Longinus et L. Naeuius Surdinus coss. laudantur apud Gruterum Inscript. pag. 1087. num. 1. Sed quum notissimus sit M. Vinicii sub Tiberio consulatus, sub eoque cos. suffectus fuerit C. Cassius Longinus, eique collega tribuatur L. Naeuius Surdinus, quis quaeso dubitet, quin ex Surdino facile fingi po-

tuerit Quartinus, maxime quum huc vsque nondum probatum sit, Vinicios Quartinorum cognomen tulisse? Maior sane lapidis Gruteriani, quam Pomponii hic merito est auctoritas. Ceterum M. Vinicii, adeoque et Cassii nostri consulatum incidere in annum V. C. erae Varron. 783. ann. Christi XXX. luculenter ostendit Henr. Dodvell. in Annal. Velleian. §. 29. pag. 703. sequ. edit. Burmann.

§. CCXXVIII.

Reliquerat libros X. aut plures IVRIS CIVILIS, *l. Eius scripta et schola, 70. pr. D. de usufr. NOTAS AD VITELLIVM l. 12. §. 27. D. de instruct. et instrum. leg. immo et AD VRSEIVM FEROCEM, l. 10. §. 5. D. quib. mod. usufruct. vel vs. amitt.* * In Cassium deinde notarunt ARISTO, *l. 17. §. 1. D. de usufr.* et PRISCVS IAVOLENVS, *l. 28. §. 1. D. de statulib.* At multo maiorem sibi famam peperit propagatis ad posteritatem, et magis magisque perpolitus Massurii Sabini praeceptoris principis. Vnde Massurium et Cassium coniungit Arrian. Dissert. Epict. III. cap. 3. Fuit enim Scholae Cassianae princeps et parens, uti vocatur a Plin. epist. Lib. VII. epist. 24. nouamque adeo lucem Ateii Capitonis familiae intulit, quae inde CASSIANORVM nomen adsciuit. *l. 35. §. 3. D. de mort. causs. don. l. 18. D. de furt.*

* Io. Bertrandum et Eberlinum, qui CASSIVM ad VRSEIVM notasse scribunt, refellere non dubitarunt Guil. Grot. *Inst. Ictox. Lib. II. cap. 4* et Menag. *Amoen. iur. civ. cap. 43*. Vrseium potius ad Cassium notasse, existimantes. At neminem ignorare arbitramur, quid veteribus Ictis fuerit notare apud Cassium. Res eo redit, vter fuerit aetate prior. Prior vero sine dubio fuit *Vrseius Ferox*, cuius ex libris Cassium quaedam retulisse, testatur Vlpianus *l. 1. §. 10. D. quar. rer. act. non det.* Quidni ad eundem notitas scribere potuerit?

§. CCXXX.

Atilicinus et Cassius Longinus iunior.

Obscurioris famae sunt ATILICINVS et CASSIVS LONGINVS alter, cuius meminit Pomponius *l. 2. §. ult. D. de orig. iur.* vbi, eum equestris ordinis fuisse, et ad praeturam peruenisse, scribit. ATILICINVS Proculo fuit aequalis, quippe quo cum litterarum commercium habuit. *l. 17. D. de pact. dotal.* Hinc et Proculi partibus eum fuisse addictum colligunt, maxime quum plerumque vel Proculo, vel Neruae adsensus dicatur. *l. 27. pr. D. de pact. l. 21. §. 9. D. de recept. arbitr. l. 5. §. 1. D. de servit. praed. rust. l. 17. D. de pecul. l. 7. pr. D. de condict. causs. dat. l. 19. D. mandat. l. 19. D. de legat. 3. l. 16. D. de liberat. leg. l. 49. pr. D. ad leg. Falcid. l. 4. §. 8. D. de doli mal. et met. except.*

§. CCXXXI.

Nerua filius.

M. COCCEIVS NERVA Marci illius, quem supra (§. 210.) descripsimus filius, imp. Nervae pater, ingenii praecocissimi fuit, quippe qui XVII. annorum adolescens, aut non multo maior, de iure responsitavit. * *l. 1. §. 3. D. de postul.* Ad hunc procul dubio referendum, quod Tacit. *Annal. Lib. XV. cap. 72.* refert, Cocceium Neruam praetorem designatum, tanti fuisse apud Neronem, ut supra triumphalem in foro imaginem, apud palatium quoque eius effigiem statui iuberet. Libri eius DE VSVCAPIONIBVS laudantur a Papiniano *l. 47. D. de adquir. vel amitt. pos-*

possess. Saepissime vero, dissimulato librorum titulo, citatur a Caio, Pomponio, Venuleio, Vlpiano, Paullo, et quidem plerumque sub Neruae filii nomine. Proculeianum fuisse, et familia argumento est, et ex *l. 3. §. 17. D. de adqu. vel amitt. possess. et l. 2. D. de his, qui not. infam.* colligitur.

* Quum adolescens non respondisse, sed responsitasse de iure dicatur Nerua: Guil. Maranus et Mornacius suspicati sunt responsitare minus esse, quam respondere, quos exinde Choartius et Dionys. Gothofredus sunt sequuti. Sed quis ignoravit hoc naturae verborum frequentatiuorum refragari, quae notionem verbi augent potius et intendunt, quam minuunt? Merito ergo hunc virorum doctorem errorem notavit Menag. *Amoen. iur. civ. cap. 2.* Sane et Antistium Labeonem consulentibus de iure publice RESPONSITASSE, ait Gellius *Noct. Attic. Lib. XIII. cap. 10.* Et Cicero de legib. *Lib. I. cap. 4.* summos fuisse, ait, in ciuitate viros, qui ius interpretari populo, et RESPONSITARE soliti sint. Est ergo responsitare potius frequenter et assidue respondere, ecque verbo procul dubio vsus est Vlpianus, ut Neruam adhuc adolescentem iam frequentissime de iure respondisse ostenderet.

§. CCXXXII.

Qui Neroni successerunt principes tragici ac venturi intercalares GALBA, OTHO, et VITELLIUS inter fluctus ciuiles perpetuos et in tanta imperii breuitate vix quidquam noui iuris constituere potuerunt*. De VITELLIO tamen hic non praetermittendum, quod memoriae prodidit Tacit. *Histor. Lib. II. cap. 9.* funestum ominis loco acceptum esse, quod maximum pontificatum adeptus, de caerimoniis publicis XV. Kal. Aug. EDIXISSET, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus. Ex eo enim patet, pontifices max. etiam sub sacerdotii sui auspicia edicta proposuisse de sacris et caerimoniis (§. 61. *) eumque vetustissimum morem ne his quidem temporibus exoleuisse. Iac. Guthier. de iure pontific. *Lib. I. cap. 12.* Io. Andr. Bos. de pontif. max. *Rom. cap. 4. §. 1.*

Status iuris Rom. sub Galba, Othone, et Vitellio.

* Idem Tacitus *Histor. Lib. II. cap. 62.* refert, VITELLIVM praemisso in urbem edicto, mathematicos omnes Italiam expulisse, vel uti Sueton. *Vitell. cap. 14.* rem refert, sanxisse ut intra Kal. Octobres orbe Italiaque mathematici excederent: astrologos vero proxima nocte aliud opposuisse edictum: BONVM FATVVM, ut Vitellius Germanicus intra eum-

dem Kalendarum diem nusquam ne esset. Verumne fuerit istud augurium, illudque comprobarit exitus, disquiri Saul. *Not. ad Tacit. ibid.* Sane enim Vitellium non ante Octobrem, sed die XXI. Decembr. interiisse, luculenter demonstravit Anton. Pagi. *Critic. Baron. ad ann. Christi. 69. n. 8. pag. 62. sequ. Tomo I.*

§. CCXXXIII.

Vespasianus multam in constitutionibus inuexit.

Stabilius fuit VESPASIANORVM imperium qui proinde et plurima noua in iuris prudentiam inuexerunt. Sane enim T. FLAVIVS VESPASIANVS, cui ad hoc fastigiū euecto senatus omnem potestatem, qua olim Augustus, Tiberius, et Claudius vsi essent, sanctione honorificentissima decreuerat, Tacit. *Histor. Lib. III. cap. 3.* Gruter. *Inscript. pag. 242.* plura constituit EDICTIS, veluti ne plures quam tres legati a ciuitatibus mitterentur: l. 4. §. 6. de legation. plura DECREVIT, ceu docet exemplum l. 7. pr. D. de iur. patron. plura RESCRIPTIS praecepit, veluti ut grammatici, medici, oratores, philosophi, a recipiendis hospitibus immunes essent. l. 8. §. 30. D. de mun. et honor.*

* Rescriptum Vespasiani ad IIIviros et decuriones Saborenses, adeoque sanctionem pragmaticam apud se exstare, scribit Ant. Augustin. de nom. prop. *Pandect. cap. 3. pag. 264. Tom. I. Tbes. iur. civil.* quae an umquam lucem viderit, nescio. Non solum autem noua iura constituit hic imperator, sed et vetera pleraque restituit. Auctor enim est

Sueton. *Vespas. cap. 8.* eum aerearum tabularum tria millia, quae simul conflagrauerant, restituenda suscepisse, et undique inuestigatis exemplaribus, instrumentum imperii pulcherrimum et vetustissimum confecisse, quo contenta fuerint paene ab exordio urbis SCta, plebiscita, et similia.

§. CCXXXIII.

§. CCXXXIII.

Idem tamen imperator veteris moris, de rebus alicuius momenti ad senatum referendi fuit seruantisimus. Hinc sub eo tot condita SENATVSCONSVLTA, inter quae eminet PEGASIANVM, Pegaso et Pusione coss. suffectis, incertum quo anno factum. Censuerat enim his coss. ordo amplissimus, ut ei qui rogatus esset hereditatem restituere, perinde liceret quartam partem retinere, atque ex lege Falcidia ex legatis retinere liceret. Vlpian. *Fragment. tit. 25. §. 14.* Paull. *Sent. recept. Lib. III. tit. 3. §. 5.* Inst. de fideic. hered. Notum quoque est duplex SC. PLANCIANVM*, alterum de fideicommissis, quae personis incapacibus relinquerentur, l. 59. §. 1. D. ad leg. Falcid. alterum de agnoscendo partu. l. 3. D. de agnosc. et alend. liber.

* A quo Plancio haec SCta additis litteris ΚΛΑΥΔΙΟΠΟΛ. CLAUDIOPOL. in postica fasciculus sex spicarum cum epigrapha: ΕΠΙ ΜΑΡΚΟΥ ΟΤΑΡΟΥ ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ ΣΥΒ ΜΑΡΚΟ VARO PROCONSULE. Fuit ergo hic M. Plancius Varus procos. Ciliciae sub Vespasiano, ad quam dignitatem tum vix alij, quam viri consulares et praetorii adspirabant. Dio Cass. *Lib. LIII. pag. 504.*

§. CCXXXV.

Memoratur etiam SC. his temporibus, at incertum, quo anno factum, de aedificiis negotiationis causa non diruendis, marmoribusque non detrahendis, l. 2. C. de aedif. priuat. quale et sub Nerone factum esse supra (§. 225.) vidimus. Nec minus ad Vespasiani tempora pertinet SC. VITRASIANVM* de

SCta his temporibus facta Pegasianum et Plancianum.

SC. de aedificiis non diruendis negotiationis causa, et Vitrasianum.

ma-

manumissis et pretio manumissionis, de quo l. 30. §. 6. D. de fideicommissar. libert.

* Est et hoc SC. incerti anni, cum Vitrasii consulis siue ordinarii, siue suffecti, sub Vespasiano nusquam vel vola, vel vestigium occurrat. Sub Hadriano celebris fuit *Vitrasius Pollio*, legatus provinciae Lugdunensis, ad quem rescripsit princeps l. 15. §. fin. D. de excusat. tut. cuiusque mentio fit apud Reines. *Inscript. Class. VIII. num. 52. pag. 532.* Sub Antoninis porro annis 919. et 929. bis consul fuit *T. Vitrasius Pollio*, primum cum Q. Serrilio Pudente, deinde cum M. Flanio Apro. Spon. *Miscell. erud. antiquit. pag. 34. Gruter. Ins. rip. pag. 30. num. 4. et pag. 31. num. 3. Maluas. Marmor. Felsin. pag. 253.* Quare parum abest, ut hoc SC. potius sub M. Aurelio Antonino imp. quam sub Vespasiano factum, existimem.

§. CCXXXVI.

Alla sub Vespasiano circa ius mutata.

Ab eodem Vespasiano V. consule anno erae Dionysiaca LXXIII. ultimum lustrum esse conditum, neque unquam postea censum actum, observat Censorin. *de die natal. cap. 18.* Longo tamen intervallo repetitum censum egisse dicitur Decius interperator. Trebell. Pollio in *Valerianis*. Ex quo consequitur, ut et manumissio per censum lustralem, de qua Cic. *de orat. Lib. I. cap. 40.* Vlpian. *Fragm. tit. 1 §. 8. Fragment. regul. vet. Ict. §. 17.* tunc exoleverit*. Eundem Vespasianum de contrahendis litibus consilia agitasse, refert Sueton. *Vespas. cap. 10.*

* Quamvis vero in locum huius manumissionis surrogatus dicatur ritus manumittendi in sacrosanctis ecclesiis: id tamen multo post, saeculo puta quarto, factum est a Constantino M. *Sozom. Hist. eccles. Lib. I. cap. 9. l. 1. et l. 2. C. de his, qui in eccles. manumitt.* Neque enim ad haec tempora pertinent manumissiones factae ἐπὶ τῇ βασιλῇ super aras Graecis usitatae, Suid. in voce Κεῖρας *Krater*, neque ratio

libertinorum in templo Feroniae, de qua plura Brisson. *Antiq. vet. Lib. I. cap. 11.* Taubmann. *ad Plaut. Amphitr. Act. I. scen. 1. extr.* Alex. ab Alexandro *Genial. dier. Lib. III. cap. 20.* denique manumissiones ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικῇς in comitiis, quas Constantino hanc manumissionem introducenti ob oculos fuisse, existimat Iac. Gothofred. *ad Cod. Theodos. Tomo I. pag. 355.*

§. CCXXXVII.

§. CCXXXVII.

Non adeo multa sunt, quae Tito imperatori debeat iuris prudentia*, quippe inter ipsa imperii auspicia properantibus satis extincto. Notari tamen meretur primum, cum de binis PRAETORIBVS FIDEICOMMISSARIIS vnum detraxisse: l. 2. §. 32. D. de orig. iur. deinde eundem laucissimas leges opposuisse delatoribus, qui tum impune in corpora et bona innocentum grassabantur: Plin. *Panegy. cap. 35.* Sueton. in *Tit. cap. 8.* Henr. Breckmann. *de lege Remm. cap. 18. pag. 1622.* tum porro, Titum imp. esse auctorem praecipuum privilegii, quod militibus testamentum condituris datum est. l. 1. pr. D. de testam. milit. Denique et constitutionis Titi imp. mentio fit l. 1. §. 3. D. de iure fisci.

Status iuris sub Tito imp.

* Immo iacturam haud leuem tunc fecit iuris prudentia, simul incendio illo perierint illa templo Capitolino cum vicinis SCta, plebiscita, foedera, quae templis iterum igne, quem terra erupisse ferunt, denuo conditum tanta industria restituit. Dio Cass. vel potius (§. 233.) Sueton. *Vespas. Xiphilin. Lib. LXVI. pag. 756. cap. 8.*

§. CCXXXVIII.

Sed et T. FLAVIUS DOMITIANVS imp. initio principatus sui non pauca satis praeclare constituit. Ex quibus ut hic pauca veluti per lancem saturam proferamus, ipse Sueton. in *Domit. cap. 7.* eum edixisse ait, ne mares castrarentur*: et sequente cap. 8. ut probrosis feminis nec lecticae usus, nec ius capiendi legata hereditatesue esset: porro, quod cap. 9. pluribus refert, ut fiscales calumniae calumniantium poenis reprimerentur: ut rei, qui ante quinquennium proximum apud aerarium pependissent, uniuersi discrimine liberarentur, nec repeterentur, nisi ante annum, eaque oc-

Itemque sub Domitiano.

cassione, ut accusatori, qui causam non teneret, exsilio poena esset. Denique et EDICTI Domitiani, ut abolitiones ex SCto Turpilliano factae ad servos capitalis criminis postulat, non pertinerent, mentio fit l. 2. §. 1. D. de custod. et exhibit. reor. quamvis id RESCRIPTVM vocet Paullus l. 16. D. ad SC. Turpill.

* Quamvis hoc a Domitiano non tam amore iusti et aequi, quam odio Titi fratris, qui semiviris istis magnopere delectatus fuerat, constitutum esset, Xiphilin. in Domitian. Lib. LXVII. pag. 759. Philostrat. Vit. Apollon. Tyar. VI. 17. magno tamen omnium cum plausu excepta est illa Domitiani sanctio. Ut enim omittam laudes, quibus ideo principem prosequuntur Martialis. Lib. VI. epigr. 2. et Lib. VIII. epigr. 7. nec non Ammian. Marcellin. Lib. XVIII. cap. 4. eam Domitiani legem ita eleganter describit Papinius Statius Lib. III. silva 4.

*Nunc frangere sexum,
Atque hominem mutilare,
nefas: gaudiaque solos,
Quos genuit, natura videt.*

At paullo post, sub Antoninis, iam iterum mos inoleverat, ut in provinciis impune excinderentur mares, modo id Praesidium praescita fieret. Justin. Martyr Apolog. II. pag. 71. Hinc tam frequenter in usum reuocata est haec prohibitio constitutionibus Nerva, Hadriani, Antonini Pii, Constantini M. Leonis Sapientis, ut facile adpareat impares huic vitio leges fuisse. Lindenbrog ad Ammian. Marcellin. pag. 150. edit. Gronov.

§. CCXXXVIII.

SCta sub eo
principe fa-
cta.

SENATVSCONSULTA quoque nonnulla sub Domitiano facta commemorantur. Tale est IUNIANVM, quo anno ab V. C. 836. Domitiano X. et Appio Iunio Sabino coss. cautum est, ut qui per domini et servi, aut patroni et liberti collusionem, factum probasset, ut vel servus ad libertatem, vel libertus ad ingenuitatem proclamaret, liberque aut ingenuus pronunciaretur, is servum quidem in potestate ac dominio suo, libertum autem in patronatu suo haberet, l. 1. D. de collus. deteg. l. 2. C. eod. ubi hoc SC. vitiose pro Iuniano Numianum dicitur, et l. 8. D. de in ius voc. Sed uti adhuc principem egit haec constituens Domitia-

tianus: ita tyrannidem redolet SC. Asprenate et Laterano coss. anno ab V. C. 846. factum, quo omnes philosophi urbe et Italia exesse iussi sunt.* Gell. Noct. Attic. Lib. XV. cap. 11.

* Occasionem severissimae sanctioni praebuerat Iunius Rusticus, qui Paeti Thraseae et Helvidii Pisci laudes scribens, eos sanctissimos viros vocauerat. Adeo iis temporibus et virtutem laudare periculosum fuit. Sueton. Domit. cap. 10. Pertinuit id periculum ad plurimos, non modo Romanos, sed et Graecos, veluti Dionem Chrysostomum, qui hanc calamitatem suam commemorat erat. 40. Epictetum, Musonium, Demetrium, Peregrinum, in primis vero ad Iunii

Rustici propinquos et amicos, quam vere philosophicam familiam breui schemati inclusam dabo ex Reines. Epist. ad Rupert. 34. pag. 216. et Epist. 35. pag. 251. sed a nobis hinc inde suppleto. Subiangam etiam alteram Helvidiorum et Paetorum Thrasearum gentem, ut tot utriusque sexus personae illustres, et incredibilem sapientiae famam consequutae semel simulque oculis obuersentur. Et Iuniorum quidem Rusticorum stemma tale est;

L. IVNIUS MAVRVS, Lar. Aug. Magister apud Gruter.
Inscript. pag. 1068. num. 8.

Iunius

vxor II.

vxor I.

POMPONIA = N. = IVNIUS ARVLE-
 GRATIL- NVS RVSTICVS, RICVS exsul
 LA vxor philosophus Stoicus sub Domitia-
 II. Arule- a Domitiano inter- no. *Plin. Epist.*
 ni Rusti- emtus. *Suet. Do-* I. 5. et 14. III.
 ci, cui vi- mit cap. 10. 22.

Q. IVNIUS Frates qui- Iunia vir- = Minucius A-
 RVSTICVS, dam Iunii go, cui cilianus Bri-
 cui rhetorem Rustici, quo- Plinius xiensis, trib.
 quaerit patru- rum memi- maritum pleb. Praetor
 us, Iunius nit *Plin. E-* Plin. *Epist.*
 III. *epist.* Mauricus. *Epist. Lib. I. epist.*
 11. *Lib. II. epist.* inter quos I. *epist.* 14.
 15. Cos. anno fortassis Iu- 14.
 872. nius Mau-
 ricianus
 ICTus, de quo infra §. 309.

IVNIUS RVSTICVS, philosophus Stoicus, Mar-
 ci Antonini imp. praeceptor, Iul. Capitol. in
Marc. cap. 2. Cos. suffectus anno 915. Gru-
 ter. *Inscript. pag. 181. num. 3.* praefectus vr-
 bi et amicus imperatorum vocatur a DD. fratri-
 bus I. 1. §. 3. *D. de appellat.* idem ut videtur,
 qui Iustinum Martyrem capitis damnauit. *Acta*
S. Iustini philosophi et sociorum eius apud
Ruinart. Act. martyr. sel. pag. 58.

IVNIA = Vettius Ro-
 lanus, le-
 gionis duc-
 tor. *Tacit.*
Annal. Lib.
XV. cap. 3.
 rexit Bri-
 tanniam
 anno 821.
Tac. Histor.
Lib. II. cap.
65. Agric.
cap. 8. et
16.

M. Vettius Rusti-
 cus Bolanus cos.
 anno 863. Gru-
 ter *Inscript.*
pag. 128. num.
5. et pag. 169.
num. 7.

PAETVS CAECINA, qui = ARRIA, virilis animi femina
 cum Scriboniano con- maritum in exsilium sequuta,
 tra Claudium imp. fe- cuius facta et mortem mira-
 cerat *Plin. Epist. Lib.* tur *Plin. ibid.*
 III. *epist. 10.*

Filius mira pulcritudine
 et pari verecundia, qui
 viuo et simul aegrotan-
 te patre decessit. *Plin.*
Epist. Lib. III. cap. 16.

Heluidius, qui inuito Ves-
 pasiano periit. *Suet. Ves-*
pas. cap. 15.

ARRIA minor ob mari- = PAETVS
 ti fatum, mori cupide
 voluit, et in filiae Fan-
 niae solatium precibus
 mariti a proposito re-
 uocata. *Tacit. Annal.*
Lib. XVI. cap. 34.

THRASEA,
 a Nerone mo-
 ri coactus.
Tac. Annal.
Lib. XVI.
cap. 34.

HELVIDIVS PRISCVS a = FANNIA, nouerca Hel-
 uidi. *Plin. Epist. VIII.*
 Domitiano interemtus, 13. cum Arria et Gra-
 de quo *Tacit. Agric.* tilla relegata a Domi-
cap. 2. *Sueton. Domi-* tiano. *Plin. Epist. III.*
tian. cap. 10. *Plin. Epist.* 11.
Lib. I. epist. 5. Lib.
VIII. epist. 13.

HELVIDIVS fi-
 lius, qui tempo-
 re Plinii solus
 supererat, do-
 mumque fulcie-
 bat. *Plin. Epist.*
Lib. III. epist.
 21.

Duae filiae, quas
 ambas vno tem-
 pore a partu de-
 cessisse, refert
Plin. Epist. Lib.
VII. epist. 21.

§. CCXXX.

Subiungimus more nostro seriem IVRISCONSVLTO-
 RVM, qui sub Vespasianis potissimum floruerunt. Ho-
 rum veluti familiam duxit COELIVS SABINVS, aliis per-
 peram CAECILIVS, qui ab Othone imp. cos. designa-
 tus in Kal. Iul. anni ab V. C. 821. eum honorem et

ICti sub Ves-
 pasianis, Coe-
 lius Sabinus.

Alteram vero Heluidiorum et Paetorum familiam
 hoc schemate complectimur:

PAE

volente Vitellio gessit. Tacit. *Histor. Lib. I. cap. 77.* Plurimum potuit sub Vespasiano, l. 2. §. ult. D. de orig. iur. eodem die auspicante imperium, quo ipse magistratum inierat. Scripsit *librum* DE EDICTO AEDILIVM CVRVLIVM: Gell. *Noct. Attic. Lib. III. cap. 2.* ex quo et illa, quae *Lib. VII. cap. 4.* de servis pileatis venum prostantibus ex Coelio Sabino profert, decerpta videntur. Sabinianum eum fuisse, nemo dubitat: immo potius ab hoc ipso demum Coelio Sabino Sabinianorum nomen ortum videri, iam supra (§. 206. **) monuimus.

§. CCXXXI.

Celsus pater. De CELSO patre nihil fere memoriae proditum reperimus, quam quod in Duceimii Veri consulis consilio fuerit. l. 29. D. de legat. 2. At quis fuerit ille Duceimius, plerique se scire fatentur iuxta cum ignarissimis. Et sane ne probabilis quidem videtur coniectura Ant. Augustini, qui libro *de nom. propr. Pandect. cap. 3. pag. 259.* C. Iuventium Verum cos. vel Guil. Grotii, qui in *Vit. ICtor. Lib. II. cap. 2.* L. Ceionium Commodum; vel denique Abr. Vielingii, qui in *Iurisprud. restituta pag. 194.* L. Ceionium Verum sub eo nomine latitare existimant *. Neque an quidquam hic Celsus noster scripserit, hodie notum est, quia raro et non nisi omissa libri inscriptione, citatur in iure nostro, ita tamen, ut eum inter Proculi sectatores fuisse non obscuram videatur. l. 20. D. de legat. 2. l. 39. D. man-

* C. Iuventius Verus cos. fuit anno ab V. C. 887. ad quem Celsus pater aetatem produxisse potuit. Reliqui quoque cos. a Grotio et Vielingio laudati Celso patre iuniores videntur. Nos ergo intelligimus DV-

CENNIVM GEMINVM con-
sulem, cum Pompeio Paullino suf-
fectum ex Kal. Jul. anni ab V.
C. 809. De his consulibus viden-
di Lydiatus in *Serie summ. ma-
gistr. pag. 62.* et Spon. *Mis-
cell. erud. antiquit. pag. 278.* Is

sane et Veri cognomen habere *edit. Geneu.*) De eius praefectu-
potuit. (Vid. *Sylog. I. opusc. sa vrbis Tacit. Histor. Lib. I.*
Exerc. XIII. pag. 522. not. I. cap. 14.

§. CCXXXII.

De PEGASO ICto celeberrimo, erudite disserit Ae- Pegasus.
gid. Menag. *Amoen. iur. ciu. cap. 17.* Patrem habuit
trierarchum, cuius ex liburnae parasemo, quod Pega-
sus erat, ipse nomen accepit, ut refert Scholiastes Ju-
venalis *ad Satyr. III.* ubi et id addit, eum iuris stu-
diis tantam memoriae gloriam meruisse, ut LIBER vul-
go, non homo diceretur. Eundem porro omni honore func-
tum esse, refert, quum et provinciis plurimis prae-
fuerit, et vrbis curam administravit. Et sane de eius
consulatu testem habemus Iustinianum §. 1. *Inst. de fi-
deic. hered.* de praefectura vrbis Pomponium l. 2. §. ult.
D. de orig. iur. et Iuvenalem *Sat. III. v. 76.* ex quibus
testimoniis colligimus, eum semel sub Vespasiano, at-
que iterum sub Domitiano, vrbi praefuisse.

§. CCXXXIII.

Proculeianos ab eximio hoc ICto PEGASIANORVM Eius schola
nomen adsumsisse, in vulgus notum est, quamvis id vo- et scripta.
cabulum in iure non occurrat. Videtur tamen ad illud
adludere scholiastes Iuvenalis, dum *ibidem* scribit: *hinc
est PEGASIANVM scilicet IVS, quod iurisperitus fuerit* *).
Ex eius libris, si quos scripsit, nihil in *Pandectas* rela-
tum est. At citatur tamen passim, talesque eius recen-
sentur sententiae, ut eum cum Labeone, Proculo, Ner-
ua plerumque sensisse, et dissensisse a Sabino, adpa-
reant. l. 12. §. 3. D. de instruct. et instrum. leg. l. 7.
§. 1. D. de senator. l. 30. D. de pecul. l. 27. fin. D.
de adquir. rer. domin. l. 2. §. 4. D. de his, qui not. in-
fam. l. 116. D. de verb. signif.

* Non

* Non praeternittenda hic ingeniosa, ac mira tamen Iac. Hassaei sententia, qui in singulari de *Berytensi Ictorum academia* diatriba, cap. 3. §. 5. Pegasi placita iam a Vespasiani temporibus Beryti doceri solita esse, existimat, idque probat testimonio Iuvenalis *Sat. III. v. 117.*

*Ripa nutritus in illa,
Ad quam Gorgonii delapsa est
pinna cabulli.*

Quae poetae verba ille hac παραφραση paraphrasi explicat: *in illa ripa, ad quam Gorgonii cabulli pinna, id est, Pegasiani iuris disciplina quasi pinna pegasi, delapsa est, quia ius ex placitis sectae Pegasiae ibi docebatur.* Sed loqui ibi poetam de Egnatio Celere, Beryti nato, res ipsa docet, caussamque iam peroravit Gottfridus Mascou. de *sectis Sabin. et Proculian.* cap. 3. §. 5. n. 2. pag. 68. seqq.

§. CCXXXIII.

Urseius Ferox.

Circa eadem tempora floruisse, anteriores tamen aetate antecessisse videtur URSEIVS FEROX, cuius permagnam et sereniorē fuisse famam, vel ex eo colligas, quod eius libros notis illustrarunt C. CASSIVS LONGINVS (§. 229. *) et IVLIANVS. Proculo tamen posterior fuit, cui aliquoties denunciat testimonium. *l. 27. §. 1. D. ad leg. Aquil. l. 11. §. 2. de aqu. et aqu. plu. arc.* Ipse non modo a Iuliano, sed et a Cassio laudatur, ex eoque manifesto consequitur, ut eum sub Nerone et Vespasianis floruisse dicamus. Proculeianorum sua aetate acerrimus fuisse videtur, dignus quippe visus, in quem stricturas conficerent duo scholae Sabinianae decora, C. Cassius et Saluius Iulianus. *

* Quid scripserit, non minus hodie ignoramus. Opus tamen eius non exiguum fuisse videtur. Quamvis enim *index Florentinus Iuliani libros tantum quatuor ad*

Urseium recenseat: ipsius tamen *Urseii Librum X.* laudat Vlpianus apud *Pariatorem legum Mos. et Rom. tit. 11. §. 7.*

§. CCXXXV.

Fufidius.

FUFIDIVM ignotum antehac ICTum, primus ab oblivione vindicavit Iac. Cuiac. *Obs. Lib. I. cap. 9.* in eo tamen falsus, quod illum, libera adhuc republica floruisse existimavit *, quum Atilicinum Proculo συγχρονος

conae-

coetaneum (§. 230.) laudet, *l. 5. de aur. arg. mund. leg.* recte id observante Grotio *Vit. Ictor. Lib. II. cap. 4.* Ceterum paucissimis *Pandectes* locis mentio fit huius Fufidii, ex iisque adparet, eum scripsisse libros. QVAESTIONVM, quorum secundus laudatur *d. l. 5. D. de aur. arg. mund. leg.* Addantur *l. 25. D. de manumiss. vind. et l. 29. D. de rebus auctor. iudic. possid.*

* Nec magis solida est Ant. Augustini diuinatio, qui eundem fuisse hunc Fufidium existimat cum illo L. Fufidio, ad quem M. Scaurum tres libros de vita sua scripsisse, quemque in aliquo patronorum numero fuisse, refert Cicero in *Brut. cap. 29.* Plin. *Hist. nat. Lib. XXX. cap. 1.*

Ita Ant. Augustin. de *nom. propr. Pand. par. 244.* sed eodem Grotii argumento refutandus Celebris fuit Fufidiorum familia, a qua et *lex Fufidia* nomen habuit. Passim etiam Fufidiorum fit mentio a Cicerone *Orat. in Pison. cap. 35.* Horatio in *Satyris*, et ab aliis.

§. CCXXXVI.

Sed et PLAVTII magnum inter ICTos eorum temporum nomen fuisse, vel ex eo patet, quod ad eius libros certatim notas scripserunt NERATIUS, LAVOLENVS, POMPONIVS, et PAVLLVS. Quum vero ipse CASSIVM et PROCVLVM laudet, *l. 8. D. de aur. arg. mund. leg. l. 43. D. de condit. et demonstr. et vicissim laudetur a NERATIO, l. 5. D. de seruit. praed. rustic. certissimum profecto est, eum Vespasianorum temporibus vixisse. **

* *Plautii* celeberrimi fuerunt, sub Claudio et Nerone Augustis, in primis A. Plautius, qui primus e consularibus Britanniae praefuit, Tacit. *Agric. cap. 14.* atque inde quans rediit. Tac. *Annal. Lib. XIII. cap. 32.* Nec magis notus Plautius, qui inter Messalinae adulteros nominatus, ob patrum Auli procul dubio merita, id flagitium impune tulit. Tac. *Annal. Lib. XI. cap. 30.* et 36. Denique omnium celeberrimus Plautius Lateranus, qui a Nerone mori iussus, incredibile constantis atque intrepidi animi specimen edidit, laudatus ideo a Tacito *Annal. Lib. XV. cap. 60.* et Arriano *Distr. Epictet. Lib. I. cap. 1.* Postremo huic liberi fuerunt superstites, quos ne complecti quidem patri ante mortem licuit, teste Tacito *ibid.* Sed eodem tempore et alii celebrantur Plautii, quorum accuratius stemma confecit Reines. *Epistol.*

Histor. Iur. Ciu.

Aa

ad

ad Rupert. 32. pag. 106. Verosimile itaque est, virorum istorum aliquem Plautii nostri vel parentem, vel fratrem fuisse.

§. CCXXXVII.

Octavianus.

Proximus est OCTAVENVS, de quo, quod dicamus fere nihil est, nisi quod illi a Valente, Terentio Clemente, Pomponio, Marciano, et Vlpiano saepius testimonium denunciatur*, adeoque et ipse sub Vespasianis videatur floruisse. Grot. *Vit. Ictor Lib. II. cap. 5.* Idem suspicatur, eum quaedam AD EDICTVM, nec non AD LEGEM IULIAM ET PAPIAM, in quibus illustrandis eo tempore Icti praecipue exercebant ingenia, scripsisse. Quod posterius ex *l. 32. D. qui et a quib. manumiss. liber. non fiunt*, colligit: quamvis rem non adeo expeditam esse, observauerim in *Commentar. Ad leg. Iul. et Pap. Lib. I. cap. 1. §. 4.*

* Laudatur hic Ictus etiam ab auctore *fragmenti veteris Icti*, quod a Petro Pithoeo primum in lucem protractum, postea Ant. Schultingius *Iuris prudentiae veteri et antejustinianae* inseruit, et quidem §. 12. pag. 806. ubi tamen falso vocatur OCTAVIANVS. Ceterum ex hoc ipso fragmento saltem id discimus, quod Octavianus hic meminerit legis Iuliae Norbanae, adeoque eum post Tiberii tempora vixisse oporteat.

§. CCXXXVIII.

Valerius Severus.

Denique et VALERII SEVERI scripta memorantur a Iuliano, *l. 30. D. de negot. gest.* adeoque satis certum est, Ictum istum ante Hadriani imperium vixisse. Fallitur tamen, nisi ipse fallor, Guil. Grotius *Vit. Ictor. Lib. II. cap. 5.* dum Hadrianum imp. *l. 3. §. 2. D. de testam.* ad hunc ipsum VALERIVM rescripsisse, existimat, quum ibi non Seuerus, sed Verus Valerius nominetur, et nominis istius emendatio nullius fide MSCti nitatur. Neque magis certum est, quod idem coniecit Grotius, Valerium hunc esse illum Seuerum, quocum Plinio Secundo litterarum commercium intercesserit: Vid. *Lib. III. epist. 6. 18. Lib. III. epist. 28. Lib. V. epist. 1. Lib. VI.*

VI. epist. 27. et Lib. VIII. epist. 22. Nam nec Valerii nomen exstat apud Plinium, et, si exstaret, illud eo tempore tam multis commune fuit, vt nihil certi ex eo colligere liceret*.

* Plures eo tempore passim occurrunt VALERII SEVERI, et quidem milites aequae, ac aliorum ordinum homines, maxime in marmoribus. Vid. Gruter. *Inscript. pag. 49. num. 4. pag. 566. num. 6. pag. 745. num. 6. pag. 1077. num. 7.* Periculosum ergo est, in tanta *Valeriorum et Seuerorum* *ἀναρρηξία* *aequivocatione* certi quid statuere velle.

§. CCXXXVIII.

Haec de Vespasianorum temporibus. Eorum successor M. COCCIVS NERVA imp. Icti filius et nepos, licet breue habuerit imperium, non tamen omnino nihil ad augendam iuris prudentiam contulit. Primus PRAETOREM FISCALEM, qui inter fiscum et priuatos ius diceret, constituit, *l. 2. §. 32. D. de orig. iur. et militibus testamenta condituris*, plenissimam indulgentiam dedit*. *l. 1. D. de testam. milit.* Primus deinde quaestionem de statu defunctorum, elapso a morte quinquennio, vetuit: *l. 4. pr. D. ne de statu def.* quin et primus ciuitatibus omnibus, quae sub imperio Romano essent, legata relinqui permisit. Vlpian. *Fragm. tit. 24. §. 8. LEGIS quoque AGRARIAE a D. Nerua latae mentio fit l. 1. D. de term. mot. sed ea procul dubio SC. tantum fuit. Vlr. Obrecht. de legib. agrar. cap. 5.*

* Idem et filiis familias militibus testandi dedit facultatem, de iis saltem rebus, quas in expeditione adquisiissent. Id Traianus postea firmavit, militibusque, licet in patria potestate constitutis, eam potestatem retinere esse voluit. Hadrianus vero eam viterius produxit etiam ad veteranos. *pr. Inst. quib. non est perm. fac. testam.*

§. CCL.

Nervae successit TRAIANVS, Optimi cognomine ornatus a senatu, laudatusque tantum non ab omnibus

Status iuris sub Traiano SC. Rubrianum.

eorum temporum scriptoribus. Quemadmodum ciuilitatis laudem in omnibus rebus adiectauit: ita seruauit id institutum, ut de praecipuis ad senatum referret. Argumento sunt tot SCta, sub eius imperio condita, inter quae primum est RVBRIANVM, factum anno 853. Rubrio Gallo et C. Coelio Hispore coss. ex Kal. Iul. suffectis. Grut. Inscript. pag. 464. num. 1. quo cautum, ut, si hi, a quibus libertatem praestari oporteret, euocati a praetore non adessent, neque ulla iusta causa impedirentur; praetor vero, causa cognita, libertatem deberi pronunciasset, eorum status eodem iure seruaretur, ac si directo manumissi essent. * Ita enim hoc SC. describitur l. 26. §. 7. sequ. l. 28. l. 33. l. 36. D. de fideic. libert. l. 3. §. 3. D. de legit. tut.

* In l. 29. D. de fideic. libert. Paullus addit: si quis, posteaquam in ea causa esse coeperit, ut ex fideicommisso manumitti deberet, alienatus sit, cum quidem, cuius interim seruus fuerit, manumittere cogi, neque hic distingui, iusta an non iusta causa adsit: omnino enim LIBERTATEM EI SERVARI. Postrema verba Merill. Obseru. Lib. VI. cap. 24. mutanda censet, rescribendumque putat; omnimodo enim ex LIBERTVS seruatur. Qua in

§. CCLI.

Paullo post prodiit SC. DASVMIANVM. Illud enim non multo post Rubrianum et Articuleianum factum esse, obseruauit Ant. Augustin. de nom. propr. Pandect. cap. 4. pag. 325. Eo cautum*, ut si ex iusta etiam causa abesset, qui fideicommissariam libertatem deberet, et hoc pronunciatum esset, perinde libertas competeret, atque, si, ut oportebat, ex causa fideicommissi manumissus esset. Ita Marcianus l. 51. §. 4.

§. 4. D. de fideic. libert. Itemque, ut, quemcumque fideicommissam libertatem ex quacumque causa debere pronunciatum fuerit, et eum eoque abesse contingerit, perinde haberetur, atque si, ut oportebat, ex causa fideicommissi manumissus esset. l. 51. §. 6. D. eod.

* Noui ergo quid Rubriano sed fiduciarius iura patronatus adstructum est per SC. Dasumianum. Ex Rubriano enim ob uabatur, sed iura patronatus salueretur, quatenus sit causa absentiae, iustane an iniusta? si iniusta, seruus manumittebatur.

§. CCLII.

SC. ARTICULEIANO Traiano III. et Sex. Articuleio Paeto coss. anno ab V. C. 851. facto captum est, ut quemcumque in prouincia libertas seruo relicta testamento fuerit, praeses eius prouinciae ea de re cognosceret, quamuis heres non esset eius prouinciae. l. 51. §. 7. D. de fideicom. libert. Inter SCta procul dubio retinuit illa LEX VECTIBVLICI, quae libertis municipiorum iura ciuitatis concessit, haec ut C. de seru. recip. manum. quamque ego iisdem temporibus conditam fuisse arbitror*.

* Municipia olim seruos manumittere plane non poterant, quia actio legis non poterat per procuratorem explicari. l. 123. pr. D. de regul. iur. l. 3. C. de vind. lib. Postea id permixtum quidem est municipiis: at non cives erant, sed ex lege Aelia Sentia tantum libertate morari dicebantur. Vlpian. Fragn. tit. 1. §. 12. Quum porro lex Iunia Norbana omnes, quos lex Aelia Sentia in libertate morari patiebatur, Latini conditionis esse iuberet: idem ius et municipiorum libertis competebat: donec hac lege Vectibulici participes fierent rursus ciuitatis. Quamobrem parum solida est Hermannii Noordkerkii obseruatio, legem illam Vectibulicam multo antiquiorem esse tempeporibus Iulii et Augusti. D. quis. de lege Petron. pag. 98. Potius hanc legem, quodcumque verum eius nomen fuerit, latam esse oportet inter annum 771. quo lex Iunia Norbana lata est, et

SC. Dasumianum.

et annum v. c. 881. quo lex fuerit VETTIUS RVSTICVS Vectibulici etiam ad prouincias BOLANVS, Gruter. *Inscript.* prolata est. *l. ult. C. de seru. pag. 66. num. 2. pag. 128. reip. manumitt.* Quum vero monstrum nominis sit illud Vectibulici, anno vero v. c. 863. consit: *lex Vettia vel Vectia Boluni.* sul cum *L. Calpurnio Pisone*

§. CCLIII.

SC. ἀνώνυμον
anonymum de
actione sub-
sidiaria ad-
uersus ma-
gistratus.

Denique SCti, quo actio subsidiaria aduersus magistratus municipales tutorum nominatores, si administrationis tempore non fuerint soluendo, nec ex cautione fideiussoris solidum exigere possit, indemnitate nomine introducta est, mentio fit in constitutione DIOCLETIANI et MAXIMIANI AVG. *l. 5. C. de magistr. conuen.* Id vero auctore Traiano factum esse, et hac ipsa lege exprimitur, et aliunde satis notum est.

§. CCLIII.

Rescripta et
edicta Traia-
ni.

Multa tamen etiam Traianus non adhibito in consilium senatu, RESCRIPTIS atque EDICTIS constituit. Et illorum quidem quam plurima memorantur in iure nostro: magis tamen notatu digna sunt EDICTA, veluti de iis, qui se ipsi detulerint, parte quadam eorum, quae contra leges ceperint, donandis. * *l. 13. pr. §. 1. l. 15. l. 16. l. 42. l. 49. D. de iur. fisc. l. 5. §. 10. D. de his, quae ut indign.* Quod BENEFICIUM D. TRAIANI, quod in iure nostro vocatur, caput tantum fuisse videtur EDICTI seuerissimi, quo delatorum calumnias compescuit. Plin. *Panegir. cap. 34.* Sed et de stateris adulterinis, *l. 6. §. 1. D. de extr. cogn. nec non de pollicitationibus, quaedam edixisse dicitur princeps optimus. l. 14. D. de pollicitat.*

* Haec sui ipsius delatio ad caduca, quae fiscus capiebat, pertinebat. Quum enim lege Iulia caducaria praemia constituta essent

delatoribus, quae deinde Nero ad quartas redegerat, Suet. *Ner. cap. 10.* id vero lucrum plures moueret, ut per calumniam bona quae-

quaeris, tamquam caduca deferrent: demum delatorum calumniis ita intercessit Traianus, ut ipsis possessoribus liceret se ipsos deferre, illudque tunc lucrum maius caperent, quam alioquin delatoribus vel quadruplatoribus cedebat, nempe dimidiam. *l. 13. pr. D. de iur. fisc.* Quumque alias non omnibus promiscue liceret deferre: se ipsos deferre poterant etiam feminae, et adolescentuli, in pupillari aetate constituti, *l. 16. D. eod. modo se ipsos tantum deferrent, non alios.* Id enim tam rigide exigebant interpretes,

§. CCLV.

Proximum est, ut et IVRISCONSULTORVM, qui sub Nerua et Traiano potissimum floruerunt, breuem recensum instituamus. Horum princeps, P. IUVENTIVS CELSVS, qui ex rationibus nostris anno ab v. c. 820. aut non multo post natus *, et puer artibus elegantioribus ac philosophia Stoica probe excultus, iuris prudentiam a patre edoctus est, *l. 20. D. de legat. 3. cuius exemplo et Proculi sectae se addixit. Cuiac. Obs. Lib. VIII. cap. 35. Lib. XXVII. cap. 12. Mascou. de sect. Sabin. et Proculi. cap. 3. §. 7. pag. 75.* Attamen veritatis quam sectae studiosior, aliquando a Labeone, Nerua, ipsoque patre dissensit, *l. 25. pr. D. de furt. l. 29. D. de euict. l. 3. §. 6. D. de condit. cass. dat. ac Sabino et Cassio adsentiri non dubitauit, l. 65. §. 3. D. de legat. 3. l. 6. D. de condict. ob turp. caus.*

* Rationes autem ita subducimus. Iuuentii nostri praetura incidit in aetatem Plinii. Et hic quidem refert, eum praetorem

ut ne illud quidem, quod seruo fuerat relictum, a domino deferri paterentur. *l. 13. §. 8. D. eod.* Dubitatum etiam legimus, an heres eius, qui contra leges ceperit, deferre posset. At DD. Fratres rescripserunt, ita demum heredes deferre posse, si is, cui plus iusto datum fuerit, constituerit se ipsum deferre, idque morte praeventus non potuerit. *l. 13. §. 5. 6. D. eod.* Plura, quae ad hoc edictum illustrandum pertinent, obseruauimus in *Commentar. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. III. cap. 10. §. 3.*

ICti sub
Nerua et Tra-
iano. P. Iu-
uentius Cel-
sus.

grauiter altercatum esse cum Licinio Nepote, de sententia, quam hic in causa Pomponii Rufi Vareni, repetundarum a Bithynis

nis postulati, in senatu dixerat. Plin. *Lib. VI. epist. 5.* Ea causa acta est anno ab v. c. 854 quia tunc *M. Acilius Rufus*, eos designatum, primum sententiam dixisse, alibi observat Plin. *Lib. V. epist. 20.* qui eo anno consul suffectus fuit. Quumque ex eodem constet Plinio, *Lib. VII. epist. 16.* leges annarias tunc adhuc religiose tuisque observatas, annum vero praeturae le-

gitimum eo tempore fuisse aetatis trigesimum quartum, nemo ignoret: natum esse oportet Celsum nostrum circa annum 820 vel aliquot annis prius, aut posterius, quia aliquot anni aliquando vel iure liberorum, vel beneficio principis remittebantur. *Annal. Lib. II. cap. 51. l. 2. D. de minorib. Comment. nost. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap. 6. §. 3.*

§. CCLVI.

Cum Nerua, qui imperio postea potitus est, aliisque coniurauerat aduersus Domitianum, sed nominatus inter coniuratos, eo periculo se callide expediuerat, dum persuaserat principi, se expertem esse eius criminis, et liberaliter ei fuerat pollicitus, se ipsum indagaturam sceleris socios, argumentaque coniurationis perspicua suggesturum: ita vero dimissus, rem ad caedem usque Domitiani extraxerat. Dio *Cass. Lib. LXVII. pag. 765.* Philostr. *Vit. Apoll. Tyan. VII. 3.* Hoc facinus illi, caeso Domitiano, magno procul dubio adiumento fuit, ad honores consequendos. Praeturam enim anno ab v. c. 854. Plin. *Lib. VI. epist. 5.* consulatum priorem nescio, quo anno posteriorem anno ab v. c. 881. collega Marcello gessit: Noris. *de epoch. Syro-Macedon. pag. 498.* quin et inter Hadriani amicos et consiliarios fuit, Spartian. *Hadrian. cap. 18.* extremis eius annis, uti videtur, fato functus*, Vid. *Syllog. I. opusc. Exerc. XIII. pag. 529. edit. nou.*

* Non ergo confundendus est noster cum filio eiusdem nominis, qui sub Antoninis imperatoribus tamquam PROMAGISTER, libello liberti Augusti, quo

petierat, ut coniugis et filii reliquias feretro fictili liceret inferre III. Non. Nouembres *Antiq. et Opimiano* coss. ordinariis, id est, anno ab v. c. 907. subscrip.

scripsit. Is libellus cum P. IV- VENTII PROMAGISTRI subscriptione integer exstat in lapide apud Gruter. *pag. 687.* eumque perperam ad Ictum nostrum feculerunt Grot. *Vit. Ictor. Lib. II. cap. 3.* et Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap. 20.* quum eum, tunc fere nonagenarium, promagistri negotiosissimum officium obis- se, ne verosimile quidem videatur.

§. CCLVII.

Scriptis EPISTOLAS, quarum librum XI. laudat Vipianus *l. 3. D. de minorib.* nec non QVAESTIONVM libras saltim XVIII.* *l. 1. D. de reb. cred. l. 9. §. 2. D. de hered. instit. l. 19. D. de aur. arg. leg.* itemque COMMENTARIOS, quorum liber VII. laudatur *l. 19. §. 6. D. de aur. arg. mund.* Ex nullo vero alio opere Tribonianus fragmenta in Pandectas retulit, quam ex DIGESTORVM libris XXXVIII. ut illi soli ea aetate adhuc exstitisse videantur. Somniare dixeris Bern. Rutil. in *Vit. Ictor. cap. 58.* qui Celso nostro INSTITVTIONVM libros XX. nec non IAN. VINC. GRAVINA, qui ei librum DE VSVCAPIONIBVS tribuit, in eoque illum crebram patris sui mentionem facere addit, quum CELSI patris vix semel ac iterum mentio fiat in toto Pandectarum opere.

* Quales fuerint scripti a veteribus Ictis QVAESTIONVM libri (tales enim praeter nostrum et Africanus, Maecianus, Ceruidius Scaeuola, Tertullianus, Papinianus, Callistratus, et Iulius Paulus reliquerunt) ostenderunt Iec. Cuiac. in *Tract. I. in African. Bynkershoek. ad l. lecta cap. 1. pag. 6.* et Eu. Otto in *Papinian. cap. 12. pag. 361. seqq. edit. nou.* Nimirum quam

saepe Icti inciderent in problemata iuris: ea, publice tractata, editis quaestionum libris euulgabant Icti, rationesque, cur eae decisiones placuerint, diligentius atque exquisitius, quam in Responsorum libris, explicabant. Ex quo simul intelligitur, cur inscriptionem QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM operi suo praefixerit Ceruidius Scaeuola.

§. CCLVIII.

Σύγχρονος Coaetaneus P. Iuuentio Celso, eiusque con-discipulus, (siquidem vterque Celso patri in schola cus. Neratius Pris-
Hist. Iur. Ciu. Bb Pro-

Nec non
scripta.

Proculeiana successit, l. 2. §. ult. D. de orig. iur.) fuit NERATIVS PRISCVS *, vir omnibus probatissimus, et doctrina moribusque eximius, et tam carus Traiano imperatori, ut hic non modo consiliis eius vteretur, l. 5. D. si a parent. quis manumiss. sed et ex multorum sententia eum successorem designaret, eique aliquando diceret: *commendo tibi prouincias, si quid mihi fatale acciderit.* Spartian. Hadr. cap. 4. Consul fuit, collega Annio Vero, l. 6. D. ad leg. Cornel. de sicar. posteaque et inter Hadriani consiliarios locum habuit, Spartian. Hadr. cap. 18. sub quo principe et decessisse illum, opinor.

* In veteris ICrī fragmen- to Regularum apud Schulting. vocatur NERATIVS PROCLVS. Sed aut Priscus rescribendum, quod Pithoeo placuit, aut et PROCVLVS, quod ego malim. Ceterum, quum apud Vlpian. Fragn. tit. 11. §. 28. PRISCVS dicatur inter Proculeianos et Cassianos in quaestione de

pubertate ita se medium gessisse, ut amborum sententiam coniungeret, incertum est, nosterne sit intelligendus, an Iauolenus, quia vterque et eiusdem cognominis, et maximae auctoritatis fuerit. Schulting. Iuris prud. vet. anteiustin. pag. 604.

§. CCLVIII.

Eius scripta.

Plura reliquerat ingenii monumenta, veluti REGVLARVM libros XV. MEMBRANARVM libros VII. RESPONSORVM libros III. quae sola in Indice Florentino memorantur. At praeter haec opera laudantur etiam libri EPISTOLARVM *, l. 12. §. 35. D. de instr. et instr. leg. libri ex PLAVTIO, l. 5. D. de seru. praed. rustic. libri DE NVPTIIS apud Gell. Noct. Attic. Lib. III. cap. 4. Edidit etiam NOTAS AD FVLCINIVM, l. 43. D. de mort. causs. donat. quemadmodum et AD NERATIVM Notarum libros III. reliquerat Iulius Paulus. Ceterum et Neratium fecisse cum Proculo, vel schola, ex qua prodierat, satis superque demonstrat Mascou. de sect. Sabin. et Procul. cap. 3. §. 8. pag. 76.

* Vi-

* Videtur Neratius litterarum commercium habuisse cum viris, qui tum floruerunt, doctissimis. Nam et Plinius, quas Lib. II. epist. 13. Lib. VI. epist. 8. et Lib. VII. epist. 8. et 19. ad Priscum dedit epistolas, ad Neratium nostrum videtur scripsisse. At EPISTOLAE tamen, qua-

les Proculus, Celsus, Neratius, alique veteres ICrī reliquerunt, non tam ad familiares amoris causa et de negotiis priuatis, quam ad ICrīos de quaestionibus iuris dubiis, vel ad consulentes, de speciebus ambiguis scriptae videntur.

§. CCLX.

Isdem temporibus inclaruit T. ARISTO, aequalis T. Aristo. Celso et Neratio, quibuscum illi et litterarum commercium intercessit. l. 19. §. 2. D. locat. l. 3. pr. D. quae res pign. vel hypoth. l. 29. §. 1. D. de statulib. Ex quo tamen non consequitur, eum Proculeianis esse adnumerandum; a Pegasi sane opinione suam seiungit sententiam l. 19. D. de hered. instit. Amicissimus fuit Plinio, qui Lib. I. epist. 22. illi pertinaciter aegrotanti, tamquam iam mortuo, tanta facundia parentauit, ut simul veram perfecti ICrī imaginem, qualem illo tempore animo concipiebant viri docti, ob oculos ponere voluisse videatur*.

* Primo generatim laudat eius grauitatem, sanctitatem, doctrinam, quam tam variam ac diffusam esse ait, ut sibi non vnus homo, sed litterae ipsae, omnesque bonae artes, in vno homine summum periculum adire videantur. Deinde imprimis eruditionis iuridicae ambitum ita circumscribit: *quam peritus ille et priuati iuris et publici! quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! nihil est, quod discere velis, quod ille docere non possit. Mibi certe, quoties aliquid abditum quaero, ille thesaurus est.* Laudat porro eius in sermonibus

fidem, in respondendo circumspectam tarditatem, frugalitatem in victu et cultu, magnitudinem animi, quae nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam referat. Denique eum tamquam genuinum Stoeae alumnum describit, quamuis enim non sectetur gymnasia et porticus, nec disputationibus longis aliorum otium suumque delectet, sed in toga negotiisque versetur, multosque aduocatione, plures consilio iuuat: non tamen facile quemquam eorum, qui sapientiae studium habitu corporis praeferant, huic viro videri comparandum. Addit, nemini illum castitate, pietate, iustitia, for-

titudine, patientia in morbo per-
tinacissimo, etiam primo loco
cedere: quin iam sibi paucisque
aliis aperuisse eum consilium,
sponte exeundi e vita, si medici
morbum insuperabilem esse renun-

ciarent. Quae omnia argumento
sunt, Aristonem more saeculi phi-
losophiam Stoicam cum adcura-
tione iuris peritia, omniumque
bonarum artium scientia coniu-
xisse.

§. CCLXI.

Eius scripta.

De scriptis Aristonis, quod mireris, nihil Plinius.
Ex iure tamen nostro patet, illum notasse AD CAS-
SIUM, l. 7. §. 3. l. 17. D. de usufr. AD SABINUM,
l. 6. D. de usu et habitat. l. 3. §. 1. D. de pe-
nu leg. nec non AD LIBROS POSTERIORVM LABEONIS,
l. 17. §. ult. D. de hered. instit. Librum porro il-
lius DE FVRTIS laudat Gell. Noct. Att. Lib. XI. cap.
18. et collectionem DECRETORVM FRONTINIANORVM *
Pomponius l. ult. D. de adquir. vel amitt. possess.
An et RESPONSA, et DIGESTA scripserit, (quod ex
l. 8. §. 5. D. si seru. vind. et l. 44. D. solut. matr.
colligunt) alii viderint.

* At quid DECRETA FRON-
TINIANA? Id hodie nemo fa-
cile dixerit. Videtur tamen qui-
dam vel *Frontinus*, vel *Fronto*
in iuris dictione sua multa se-
nere ac prudenter decreuisse, quae
deinde digna visa Aristoni, quae
animaduersionibus suis illustraret.
Ceterum ad *Frontonem* quemdam
rescribit Traianus. l. 5. D. de poen.

§. CCLXII.

Arrianus, Ser-
nilius, Vivianus.

Minus celebres ea aetate fuerunt ARRIANVS, SER-
VILIUS, et VIVIANVS. ARRIANVM Guil. Grotius eum-
dem esse suspicatur cum illo, ad quem litteras de-
dit Plin. Lib. I. epist. 2. Lib. II. epist. 11. et 12.
Lib. III. epist. 8. et alibi. Sed id incertum. Certius
multo est, eum scripsisse libros DE INTERDICTIS, qui

Cin

citantur l. 11. D. de hered. petit. SERVILIUS a solo
Terentio Clemente laudatur, et ita quidem, ut eum
Procuro posteriorem fuisse adpareat *, l. 10. D. de
iur. patron. Postremus VIVIANVS laudatus subinde a
Cervidio Scaeuola, Pomponio, Vlpiano, Paulo, ip-
se aliquando Sabino, Cassio, et Procuro testimonium
denunciat. Quaedam scripsisse videtur AD EDICTVM,
ad quae deinde notas edidit Pomponius. l. 17. §. 4.
D. commodat.

* Ex quo manifestum est, mines: elegans profecto est con-
iectura Bynkersh. Obseru. Lib. V. cap. 23. pro *Servilio* re-
scribentis *Cervidium*, puta Scae-
uolam, et qui per aetatem et
ro citantur obscurioris famae ho-
laudare Proculum potuit.

§. CCLXIII.

De aetate serenioris famae ICI MINVCII NATALIS Minucius Na-
eo minus dubitare licet, quod ad eum rescrip-
talis.
sisse dicitur Traianus, l. 9. D. de fer. Cuiac. Ob-
seru. Lib. VII. cap. 2. et ita quidem, ut eum tunc
Proconsulem fuisse adpareat, quippe cuius de officio
ibi Vlpianus disseruit. Firmant hanc coniecturam mar-
mora apud Gruter. Inscript. pag. 49. num. 6. et pag.
59. num. 8. in quorum altero PROCOS. LIBYAE; in
altero LEG. AVG. PRO PR. PROVINCIAE MOESIAE IN-
FERIORIS vocatur *. Sabinianum se suo indicio pro-
dit. l. 61. D. de rei vindic. l. 22. D. de reb. cred. l.
6. §. 4. D. de act. emt. Cuiac. Obseru. Lib. X. cap.
4. Quid vero scripserit, hodie fere nescimus, quam-
vis eius libros, qualescumque fuerint, notis a IULIANO
illustratos esse, satis constet.

* Ex eadem inscriptione patet, et Augurem fuisse. Tota enim
Minucio huic praenomen fuisse ita se habet:
Lucio, itemque eum et consulem,

HER-

HERCVLI
TIBVRT. VICT.
ET CETERIS DIS
PRAET † TIBVRT.
L. MINVCIVS
COS. AVGV
LEG. AVG. PR. PR.
PROVINCIAE
MOESIAE INFER.
VOTIS SVSCE.

† Appianus
rectius le-
git PE-
NAT.

In quem vero annum hic consulatus L. Minucii Natalis incidat, nullo indicio deprehenditur.

§. CCLXIII.

An et Cal-
visius.

CALVISII cuiusdam nomen ICTorum catalogo ideo inseruit Gull. Grot. in *Vit. ICT. Lib. II. cap. 5.* quod Plinius Secundus *Lib. V. epist. 7.* Calvisio cuidam dat negotium, decurionum Comensium ordinem docendi, quid iustum sit circa legata municipio relictis. Sed quum talia, ut non dicam cuius ex triuio, saltem mediocriter prudenti diligentique homini mandare potuerit Plinius: ego ideo Comensem illum non dixerim ICTum, multo minus illum auctorem crediderim ACTIONIS CALVISIANAE, cuius originem ad eundem referre non dubitet Grotius.

§. CCLXV.

Laelius Fe-
lix.

Meliore iure hic locum damus LAELIO FELICI, quem ad Hadriani tempora vitam produxisse, patet ex *l. 3. D. si pars hered. pet.* Scripsit AD MVCIVM, ex quo libro quaedam decerpit Gell. *Noct. Attic. Lib. XV. cap. 27.* Nec aliunde esse videntur, quae ab eo *ἀποπτη* oculato testi scripta esse dicuntur de muliere Alexandrina, quinque simul vtero gestante. * *d. l. 3. D. si. pars hered. pet.* Ceterum Laelii Felicis testimonio utitur etiam Paullus *l. 43. D. de hered. pet.*

* Eam-

* Eandem historiam narrant haereas, idemne, an diuersa nar-
etiam Caius *l. 7. D. de reb. rent. Totam rem cum cura ex-*
dub. Iulianus l. 36. D. de so- penderunt Rigalt. *ad Tertullian.*
lut. Phlegon de mirabilib. cap. de anima, cap. 17. pag. 81. et
29. et Iul. Capitolin. Antonin. Car. Hannibal Fabrott. Exercit,
Pio cap. 9. Sed circumstantiis *select. II.*
tam discrepantibus, ut ambiguus

§. CCLXVI.

Progredimur ad HADRIANVM imperatorem, sub Sub Hadria-
quo nouam veluti faciem induisse iuris prudentiam, no maximam
inter omnes constat. Iuuenis adhuc, quum futuri sol- mutationem
licitus Virgilianas sortes consuleret, sors exiit illud subiit iuris
Aeneid. Lib. VI. v. 809. prudentia.

*Quis procul ille autem, ramis insignis oliuae
Sacra ferens? Nosco crines, incanaque menta
Regis Romani, primam qui LEGIBVS urbem
Fundabit.*

teste Spartiano in *Hadr. cap. 2.* Quam sortem, pro-
bante euentu, Hadrianus in publica priuataque vita
Numam imitari studuit. Aurel. Victor. *Schotti cap. 14.*
Dodvell. *Praelect. Cambden. VII. pag. 295. sequ.* In
eo tamen praecipue se ad Numae exemplum compo-
suit, quod legibus armavit rem publicam, quod in
eo laudant Latin. Pacat. *Panegy. cap. 11.* Oros. *Lib.*
VII. cap. 13. Io. Sarisber. *Nugar. curial. Lib. VIII.*
cap. 19.

§. CCLXVII.

Sic primus condi iussit Edictum perpetuum, quum Eius auspi-
praetores ad eius vsque tempora edicto singulis fere ciis condi-
annis, noui quid adstruxissent*. Falluntur enim, qui tum edictum
Paullo Diacono credentes, eam laudem Antonino Pio perpetuum.
tribuunt, vel decepti loco Aurelii Victoris male sa-
no, Didio Iuliano edictum illud deberi, contendunt,
veluti Garro *ad l. 2. §. ult. D. de orig. iur.* et Hu-
go Grot. *Flor. spars. pag. 87.* Hadriani vero auspi-
ciis

cilis hunc laborem suscepisse SALVIVM IVLIANVM, testantur Eutrop. *Lib. VIII. cap. 9.* et ipse Iustinianus *Constit. Graec. de confirmat. Digestor, §. 18.*

* Durasse hunc morem ad Hadriani usque tempora, probari potest luculento loco *l. 6. §. 1. D. de custod. et exhibit. reor.* ubi Marcianus: *sed et caput, inquit, mandatorum exstat, quo D. Pius, quum provinciae Asiae praeraz, SVB EDICTO PROPOSUIT, ut irenarchae, quum adprehenderint latrones, interro-*

§. CCLXVIII.

Quo anno. Auctor est Eusebius *Chron. n. 2147.* illo Abrahami anno in lucem prodisse edictum perpetuum: qui annus inchoandus est a Kal. Octobr. anni ab v. C. 884. erae Dionys. 130. Quum vero sequente demum anno Hadrianus celebrarit quindecennalia, quae ut plurimum illustrium legum promulgatione solebant celebrari: Ant. Pagi *Dissert. hypat. Part. II. cap. 4. §. 3. pag. 123.* genuina publicati edicti perpetui era incidere videtur in annum erae Dionys. 131. quo Ser. Octavius Laenas Pontianus et M. Anton. Rufinus consules fuerunt *. Ant. Pagi *Critic. Baron. Tom. I. pag. 127. Tillemont. Histor. imp. Tom. II. part. 11. pag. 408.*

* Errant ergo tum Baronius, qui edictum anno erae Dionys. 134. conditum putat, tum Ren. Bottereau, qui in Hadriano legislator. pag. 189. eram illam figit in anno 132. Nos Eusebium. eo tutius sequi videmur, quo certius constat, illum antiquiora pleraque ex Iulio Africano exscripsisse: hunc vero chronologiam suam perduxisse ad an-

gent eos de sociis et receptatoribus, cetera. Asiam autem eum, multo ante quam ab Hadriano esset adoptatus, rexisse sub Hadriano, patet ex Iulio Capitol. in Anton. Pio cap. 3. Si ergo procos. tunc adhuc edicta sub auspiciis magistratus sui proposuerunt: quidni et praetores?

§. CCLXVIII.

§. CCLXVIII.

Composuisse illud edictum perpetuum SALVIVM IVLIANVM, Ictum celeberrimum, non modo Eusebius et Eutropius observant, verum etiam Iustinianus *l. 2. §. 18. C. de vet. iur. enucl.* et *l. 10. C. de condict. indeb. vbi summae auctoritatis homo*, et EDICTI PERPETVI ORDINATOR adpellatur. Quum vero et alii tum floruerint Icti eximii, et Iuliano nihilo deteriores: ratio, cur ei potissimum id negotii datum sit, vix alia reddi poterit, quam quod ille tum praetoram gesserit, eumque adeo in edicto scribendo laborare oportuerit *. Idque et inde colligimus, quod Iulianus tralatitiis edictis quaedam nova, veluti *de coniungendis cum emancipato liberis eius*, addidit: *l. 3. D. de coniung. cum emanc. liber.* quod non nisi a praetore fieri potuisse, nouimus.

* Ipse sane praeturae suae meminit Iulianus *l. 5. D. de manum. vind.* ea vero per temporis rationes commodè incidere potuit in hunc annum erae Dionys. 131. Vix credibile est, sine aemulatione Ictorum, maxime diversae sectae deditorum, huic Sabiniano dari id negotium potuisse, quum facile praevidere potuerint illi, hominem pleraque

sectae suae placita edicto inserturum. Commodissima vero ratio componendi hanc litem haec esse potuit, ut negotium id delegaretur ei, qui esset praetor in hunc annum designatus. Ita enim non erat quod Proculeiani irascerentur Iuliano, qui sorte magis, quam principis iudicio, Spartam hanc nactus videbatur.

§. CCLXX.

Quamvis autem in eo potissimum constiterit Sal- In quonam
vii Iuliani opera, ut ius, quod varie inconditeque a constiterit Iu-
praetoribus adhuc promebatur, IN ORDINEM COMPONE- liani opera.
RET, Aurel. Victor *Schotti cap. 19. ORDINARET, l. 10. C. de condict. indeb. et CONDERET* *: *l. 2. §. 18. C. de vet. iur. enucl.* certissimum tamen est, eundem non modo quaedam de nouo adiecisse, *l. 3. D. de Hist. Iur. Ciu.*

coniung. cum emanc. liber. vel omisisse, tamquam quae usu iam exoleuissent, e. g. edictum de fluminibus retandis apud Gell. Noct. Attic. Lib. XI. cap. 17. sed et aliqua immutasse, vti observatur ab edicti interpretibus, l. 1. D. quod met. caus. l. 1. §. 1. D. commod. quin et sectae suae servientem, quaedam Sabinianorum placita edicto inseruisse, et Proculianorum hoc modo explosisse sententias, l. 1. §. 1. D. de iur. fisci.

* Talia veterum praetorum edicta eo tempore adhuc permulta exstabant, maxime in bibliotheca Vlpia, in qua integrum eorum volumen reperit evoluitque paullo post Gellius, cui ipse testatur Lib. XI. cap. 17. Bibliotheca ista, collecta a Traiano, et legum, SCtorum, edictorum, aliorumque monumentorum collectionibus refertissima, initio in templo Traiani stetit, et

postea in thermas Diocletianas translata est, ubi se illa vsum esse testatur Vopisc. in Tacit. cap. 8. et in Aurelian. cap. 8. Vocatam esse hanc bibliothecam Athenica, ex codice Palatino Trebellii Pollionis de triginta tyrann. cap. 10. observat Claud. Salmas. ad Script. histor. Aug. pag. 302. Sed impressi plerique ibi pro athenicis habent archiva.

§. CCLXXI.

Edictum perpetuum oratione principis et SCto firmatum.

Ceterum hoc edictum adeo se probavit et Hadriano imp. et senatui, ut ille ORATIONE, quae in constit. Graeca de confirm. Digest. §. 18. λόγος τοῦ Αδριανῆος ἐν καὶνῷ συνέλευσιν ἐπὶ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης oratio Hadriani in senatu veteris Romae recitata adpellatur*, hic SCto in principis sententiam facto istud ratum haberet. Id SC. postea ipsi edicto loco praefationis praemissum esse, ex l. 102. pr. D. de reg. iur. luculenter coniecit Iac. Gothofred. in Commentar. ad reg. iur. pag. 1009. edit. nou.

* Ex hac oratione principis integram sententiam servavit Iustinianus d. §. 18. quae et ab ipso Iuliano repetitur in l. 12. D. de legib. et ab eo aliisque

quoque ICTis, mutatis tantum verbis, saepe inculcata est, in l. 10. l. 11. et l. 13. D. eod. puta, ut si quid praeter id, quod iam ordinatum sit, emergeret, con-

conueniens sit, eos, qui in magistratu sint, conari decidere, et remedium imponere secundum eorum, quae iam ordinata sint, consuetudinem.

§. CCLXXII.

Ex eo ergo tempore edictum illud, a Iuliano conditum, pro norma iuris dictionis perpetua atque immutabili fuit, dictumque est κατ' ἐξοχήν per excellentiam EDICTVM, l. 1. l. 2. C. de success. edict. EDICTVM PERPETVVM, Gell. Noct. Attic. Lib. X. cap. 15. Eutrop. VIII. 9. ΔΙΗΝΕΚΕΣ ΔΙΑΤΑΙΜΑ PERPETVA SANCTIO, Paean. Metaphr. Eutrop. ibid. EDICTI FORMA, l. 8. D. de calumn. EDICTI PERPETVI AVCTORITAS, l. 3. de edend. IVRIS AVCTORITAS, l. 10. C. Gregor. de pact. EDICTI PERPETVI CVRATA, l. 1. C. de inoffic. test. FORMA IVRIS, l. 1. C. si tut. vel curat. interu. FORMA IVRISDICTIONIS*, l. 5. §. 1. D. ut legat. seu fideic. caus. IVRISDICTIONIS TENOR, l. 5. C. de his, quae vi metusue caus. PERPETVA IVRISDICTIONIO, l. 2. C. de restit. mil. INDUBITATVM IVS, l. 2. C. Gregor. de pact. et transact. IVRIS RATIO, l. 7. C. Greg. eod. LEX, l. 1. §. 2. D. unde cogn. denique IVS PERPETVVM, l. 5. C. de adpellat.

* Apud Graecos primum inualuerat, ut edicta qualiacumque τύποι typi seu signa vocarentur, hinc τύπος ἐπαρχικὸς edictum praefectorium quasi typus aut signum praefectorium, Nou. CLXVI. in rubr. Nou. CLXVII. sequ. in rubric. Σέλος τύπος typus seu edictum imperatoris, Nou. CLXII. γενικὸς τύπος typus generalis seu generale edictum. Id postea Latino FORMA expresserat, cui adeo adsueverunt ICTi, ut formas vel τύπος typos vocarent quaslibet leges, sanctiones, constitutiones principum,

l. 31. D. de administr. l. 10. D. de pact. l. 14. D. de alim. et cibar. leg. l. 1. C. de iure domin. l. 23. C. de excusat. Sic et formam oraculi sui principes vocabant constitutionem suam. l. 1. C. Th. de rei vind. Immo et sententia ad legis vel constitutionis praescriptum lata forma vocabatur, l. 11. C. Th. de bon. proscript. et τέλειον ἐπίδομα τύπον ultimum typum seu signum imponere est sententiam definitivam ferre. Nou. XXVIII. cap. 5.

§. CCLXXIII.

Edicto ne
principes qui-
dem deroga-
re audebant.

Immo tantum abest, ut magistratibus, publicato iam edicto perpetuo, noui quid edictis suis sancire liceret, ut ipsi principes passim profiterentur, non esse vlli permittendum, iuris dictionis formam mutare, vel iuri publico derogare, l. 13. C. de testam. absurdum esse, edicti perpetui negligi formam, l. 2. C. de condit. insert. eoque nomine frustra supplicari, l. 2. C. de success. edict. et temere desiderari poenam, edicto perpetuo praestitutam vlli concedi, l. 2. C. de in ius voc. frustra denique remedium a principe quaeri, vbi supplicem ratio iuris impugnet. l. 1. C. Hermog. de calumn. Si quid etiam ex edicto perpetuo fuerat decretum: ne adpellationi quidem locum fuisse, docet Paullus l. 7. §. 1. D. de adpellat. recip. vel non*. Donell. Commentar. Lib. XXVIII. cap. 6. pag. 437.

* Id tamen cum grano salis accipiendum. Potest in edicto ad factum adplicando non minus labi iudex, ac in adplicando alio iure. Et si ex tali adplicatione peruersa oritur grauamen, ob quod superiorem iudicem adpellare licet: quidni etiam, si edictum perperam facto sit adplicatum? Verba Paulli d. l. 7. §. 1. D. de adpellat. recip. vel non. ita se habent: item si ex perpetuo

edicto aliquid decernatur, ID QVO MINVS FIAT, non permittitur adpellare. Sensus ergo est, si quis adpellatione sua impedire velit, quo minus secundum edictum decernatur, eo fortassis obtentu, quod illud edicti caput exoleuerit, eius non recipiendam esse adpellationem, quum perpetua sit atque indubia edicti auctoritas.

§. CCLXXIII.

Edictum pro-
vinciale idem
cum urbano.

Memoratur etiam in iure nostro EDICTVM PROVINCIALE perpetuum quod Henr. Dodvellus ab eodem Hadriano; Ezech. Spanhemius sub Antonino quodam conditum putat. Sed illud vere cum praetorio vnum idemque fuit, idque nomen tulit in prouinciis, quum in vrbe praetorium, urbanum, itemque urbicum adpel-

pellaretur*. Sane et seriem vel ordinem eundem fuisse in edictis urbano et prouinciali, obseruauit Iac. Gothofredus in Serie edicti perpet. et Caius, qui edictum prouinciale luculento commentario illustrauit, promiscue vtitur formulis: AIT PROCOS. et AIT PRAETOR. l. 4. D. quod quisque iur. l. 1. §. 2. D. quod cuiusc. vniuers. nom.

* Quum iam libera re publica praesides pleraque edicti vrbaei capita in sua edicta prouincialia transferrent (§. 80. *): ad quid opus fuisset singulari edicto prouinciali sub imperatoribus? Accedit, quod Aristides Orat. in Romam pag. 395. edit. Guil. Canteri, quum paullo ante pag. 390. meminisset διαρχων και τάξεων ἀρχόντων ἀπασιν ἐπιστάδων, legum et ORDINIS PERPETVI omnibus traditi, statim pergit: ἡδὲ γὰρ δὲ γὺν περιήγησιν γῆς γράφειν, ἡδ', ὡς ἕκαστοι χρῶνται νόμοις ἀπαριθμῶν. ἀλλ' ὑμεῖς ἀπασιν περιήγηται κοινὸν γεγονότες, ἀναπετάσαντες ἀπάσης τῆς δικημῆς τὰς πύλας καὶ παρὰσχόντες ἐξουσίαν ἀνίστασθαι πάντα τὰς δέλοντας γίνεσθαι, ΝΟΜΟΤΣ ΚΟΙΝΟΤΣ ἀπασιν τάξαντες: nulla nunc terrae descriptione opus est,

nec singulorum leges recensere quidquam attinet, postquam vos communes omnium orbis exploratores exististis, totiusque terrae partis apertis, unicuique, quod vellet inspiciendi facultatem dedistis, COMMVNESQUE OMNIBVS LEGES tulistis. Qui νόμοι ἀπασιν κοινὸν id est communes omnibus leges non alii sunt, quam edictum perpetuum prouinciis cum vrbe commune, ceu ipse haec verba accepit Ez. Spanhem. Orb. Rom. Exerc. II. cap. 7. pag. 285. Recte ergo Ant. Pagi Critic. Baron. Tom. I. pag. 127. scribit: edicto perpetuo omnes ciuitates Romanae urbis leges sequi iussae sunt: quamuis vir doctissimus, dum istud edictum et hodie exstare existimat, illa opinione sua omnino fallatur.

§. CCLXXV.

Quum vero praeclarus ille Romanae iuris prudentiae fundus temporum iniuria iam pridem perierit: de restituendo illo iam inde a renatis litteris cogitarunt viri doctissimi, quamuis non eodem omnes successu. EGVINARIVS BARO in Manualibus iuris, nec ordinis a Iuliano obseruati, vllam rationem habuit, et iudice Iac. Gothofredo in Manual. iur. pag. 1258. edit.

Qui restitue-
re conati sint
edictum per-
petuum.

non.

nou. sciens saepe ea edicta confinxit, quae numquam fuerunt, sed quae sunt ex Ictorum placitis, moribus Romanorum, antiquis legibus, vel etiam novis principum constitutionibus. Maiore religione edicti perpetui reliquias collegit GUIL. RANCHINVS, quamuis et ipse non ad genuinum, qui praetori placuerat, ordinem, sed secundum seriem titulorum Pandectarum, capita edicti disposuerit.

§. CCLXXVI.

Qui eiusdem
oeconomiam
vel ordinem
ostenderint.

Quandoquidem tamen haud parum interest studio-
si iuris, ordinem seriemque edicti perpetui non ignotum esse: primum HVB. GIPHANIVS in *Oeconomia iuris* illum non infeliciter ostendit: deinde et PETR. PITENIVS, IC. Florentinus, scripsit librum *de oeconomia edicti perpetui*, mihi adhuc nondum visum, at laudatum Io. Alb. Fabricio *Biblioth. Lat. Vol. III. pag. 788.* Denique omnium industriam superavit Iac. Gothofredus, edita et *Quatuor fontibus iuris civilis* inserta tabula, quam seriem edicti perpetui inscripsit*.

* At hi omnes tamen spicilegium satis magnum reliquerunt aliorum industriae. Nos ipsi in schedis habemus EDICTVM PERPETVVM, multorum annorum adfectum magis, quam perfectum opus, in quo tria potissimum nobis proposuimus: *primum*, ut historiam edictorum et edicti perpetui demus quam accuratissimam: *alterum*, ut ipsum edictum non modo ordini atque integritati suae, quoad eius fieri potest, restituamus, sed et omnia probationibus luculentissi-

mis firmemus: *tertium*, ut fragmenta veterum Ictorum, qui edictum perpetuum commentariis suis illustrarunt, omnia suis quaeque locis aptemus, eoque modo genuinam eorum speciem in clarissima luce collocemus. Utinam deum colophonem imponere liceret laborioso operi! Sperarem, iuris prudentiae haud parum lucis ex his vigiliis meis accessurum. Sed haec Deo curae erunt. †

† Prodiit postea iste Heineccii labor an. 1738.

§. CCLXXVII.

§. CCLXXVII.

Neque hic praetermittendum videtur, edictum perpetuum in ipso etiam iuris studio mutationem haud exiguum attulisse. Quum enim antea a legibus XII. tabularum auspicarentur iuris prudentiam: tunc eam ab edicto exordiebantur, si credimus Gothofredo in *Man. iur.* quod tamen iam Ciceronis temporibus fieri coepisse, supra a nobis observatum est (§. 74 *). Deinde quum antea in libris Sabini, aliorumque Ictorum illustrandis potissimum exercerent ingenium: ex eo tempore ad edictum plerique scripserunt, eiusque ordinem in operibus suis tantum non omnibus sunt sequuti*. Hub. Giphani. *Oecon. iur. pag. 120.* Eu. Otto in *Papiniano cap. 12. §. 7. pag. 410. edit. nou.*

Quam mutationem edictum perpetuum in iuris prudentiae studio attulerit.

* Sunt qui et sectas, condito edicto perpetuo, paullatim interire existimant. Masco. *de sect. Sabin. et Procul. cap. 7.* Sed id non adeo liquido probatur. Quaedam Iulianum ex Sabinianorum sententia edixisse, ipsi supra (§. 270.) ex l. 1. §. 1. *D. de iur. fisci.* ostendimus. Sed pauciora haec fortassis fuerunt, quam ut inde sectis immineret periculum. Et fuerunt sane etiam post Hadriani tempora Icti, alterutri sectae additiores: adeoque probabilis est, principum interpretationibus ac decisionibus paullatim factum esse, ut Icti secum inuicem in gratiam redirent.

runt, quam ut inde sectis immineret periculum. Et fuerunt sane etiam post Hadriani tempora Icti, alterutri sectae additiores: adeoque probabilis est, principum interpretationibus ac decisionibus paullatim factum esse, ut Icti secum inuicem in gratiam redirent.

§. CCLXXVIII.

Iisdem temporibus etiam EDICTVM AEDILITIVM perpetuum conditum esse, suspicatur Henr. Dodvellus, sed sine auctore: nec admodum probabilis est haec viri doctissimi diuination. Primo enim quaedam edicti aedilitii capita translata fuerant in edictum perpetuum. *Const. tanta, §. 5. de confirm. Digest. Const. annem reip. §. 4. ad Antecess.* Cur vero quaeso, id factum fuisset, si singulare exstitisset, aut ex Hadriani sententia conficiendum fuisset edictum Aedilitium perpetuum?

An et Aedilitium edictum perpetuum exstiterit.

tuum? * Deinde iam eo tempore euiluerat aedilium curulium iuris dictio, ut de eorum officio nec titulus singularis exstet in *Pandectis*, nec liber singularis Icti vilius exstiterit, quum tamen de multo minoribus magistratibus iustis libris egerint. Papiniani enim librum *ἀστυμαχῶν αἰδιλίων* ad aediles municipales pertinuisse, obseruauit Eu. Otto in *Papinian. cap. 12. §. 5. pag. 398. seqq. edit. nou.*

* Pleraque veteris edicti aedilitii capita, quorum supra (§. 77. seqq.) quaedam ex antiquitatis parietinis eruimus, iam illo tempore ab usu recesserant. Tria vero, quae adhuc in foro vsum aliquem habebant, (§. 76.), tanti non visa sunt, ut inde nouum systema vel edictum aedilitium perpetuum contexeret, sed ea edicto praetorio inseri iussit. Hinc quamuis insequentis saeculi scriptores, CAIVS, VLP-
PIANVS, et PAVLLVS binos

quisque libros AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM scripserint: in iis tamen non alia, quam quae in *Pandectis* memorantur, capita interpretati sunt, ut facile adpareat, eos non tam ad singulare aliquod edictum aedilitium perpetuum, quam ad titulum edicti perpetui *de aedilitio edicto*, qui inter postremos edicti erat, scripsisse. Eu. Otto *de tutel. viar. Lib. III. cap. 2. pag. 429.*

§. CCLXXVIII.

Aduocatus In eo etiam noui quid inuexit Hadrianus, quod
fisci institu- primus ille FISCO ADVOCATVM dedit. Spartian. *Ha-*
tus, restituti- *drian. cap. 20.* Idem Ictis pristinam libertatem de iure
taque Ictis re respondendi restituit. Qua de re Pomponius: *op-*
facultas de timus, inquit, princeps Hadrianus, quum ab eo vi-
iure respon- ri praetorii peterent, ut sibi liceret respondere, re-
dendi. scripsit iis: hoc non PETI, sed PRAESTARI solere*, et
ideo, si quis fiduciam sui haberet, delectari se, popu-
lo ad respondendum se praepararet. l. 2. §. ult. D. de
orig. iur.

* Ex his verbis patet, iam paullo ante Hadrianum paulatim exoleuisse illud Augusti institutum, de quo supra (§. 178. seqq.) plura diximus. At ex intervallo tamen illud multo post Hadrianum in vsum coepisse reuocari, patet exemplo Innocentii Icti, apud

apud Eunapium in *vita Chrysanthi pag. 286.* qui respondendi de iure facultatem a principe impetrasse dicitur. A Seueri imp. §. 11. pag. 350.

§. CCLXXX.

Frequentius etiam multo, quam antea, CONSTITUTIONIBVS noua iura dabat Hadrianus. Quum enim ante eum pleraque principum edicta vel SCtis firmarentur, veluti edictum Augusti de intercessionibus mulierum, l. 12. D. ad SC. Velleian. Tiberii, de iis, qui sibi legatum ipsi adscripserint, Petr. Faber *Semestr. Lib. I. cap. 25. pag. 143.* Claudii de nauiculariis apud Sueton. *Claud. cap. 18. sequ. l. 3. §. 3. D. de iur. immunit. l. 3. D. de vacat. et excus. mun. iuncta l. 3. §. 8. D. de incend. ruin. naufr. vel ea, quae decreuerat senatus, principum edictis confirmarentur et publicarentur: Tacit. *Annal. Lib. VI. cap. 12.* Symmach. *Lib. X. epist. 21.* Maran. *Paratitl. Pandect. Lib. I. tit. 3. pag. 59. edit. nou.* Ant. Dadin. *Altaserra Recitat. quotid. pag. 182.* et Petr. Burmannus *de vectigal. pop. Rom. cap. 6. pag. 113.* ab Hadriani temporibus principes, nullo adhibito colore, quidquid collibitum edictis suis constituere coeperunt*.*

* Hadrianus Id eo faciebat suo pleraque arbitrio rescriptis frequentius, quo rarius toto constituerebat, adeo, ut ab eius fere imperii sui tempore Romae potissimum temporibus increbuisse videatur parcemia *ἡλικὴ τῆς Ῥώμης, ὅτι πρὸς αὐτὸν ὁ βασιλεὺς ἦν.* Spartian. *Hadr. cap. 12.* Hinc et *Roma est, ubi imperator est.* rarius consulebat senatum, et Herodian. *Histor. Lib. I. cap. 6.*

§. CCLXXXI.

Itaque Hadrianus non modo, ut vtamur verbis Tertulliani *Apolloget. cap. 4.* quotidie totam illam veterem ac squallentem siluam legum nouis principalium rescriptorum et edictorum securibus truncabat, caede-
Hist. Iur. Ciu. Dd bat

Quid circa constitutiones innouatum.

Noua iura ab Hadriano constituta.

batque: sed et noua constituebat iura, veluti de acquisitione thesauri, Spartian. *Hadr. cap.* 18. §. 39. *Inst. de rer. divis.* de bonis damnatorum, Spartian. *ibid.* et *l.* 2. *l.* 6. *l.* 7. §. 2. *D. de bon. damnat.* de alimentis legatis, *l.* 14. *D. alim. et cib. leg.* Em. Merill. *Obs. Lib. III. cap.* 16. de tempore luctus, Gell. *Noct. Attic. Lib. III. cap.* 16. de beneficio diuisionis inter plures confideiussores*, *l.* 26. sequ. *D. de fideiuss.* de muliere vulgari et quaestuarialia a milite herede non instituenda, *l.* 41. §. 1. *D. de test. mil.* de iis, qui testari aliquem prohibuerint, hereditate a fisco priuandis, *l.* 1. pr. *D. si quis aliqu. test. proh.* de possessione ventri danda, *l.* 3. §. 3. *D. de ventr. in poss. mitt.* de funeribus et sepulcris, *l.* 3. §. 5. *D. de sepulcr. viol.* de poena perpetui carceris non irroganda, *l.* 35. *D. de poen.* de iis, qui spades, vel thlibias faciunt, puniendis, *l.* 4. §. 2. *l.* 5. *D. ad legem. Cornel. de sicar.* de parricidiis, *l.* 9. pr. *D. ad leg. Pompei. de parricid.* de termino moto, *l.* 2. *D. de term. mot.* aliisque iuris capitibus, de quibus accuratius Ren. Botterau in *Hadriano legislatore.*

* Hoc ius epistola D. Hadriani inuectum esse, satis patet ex §. 4. *Inst. de fideiuss.* *l.* 26. *D. eod. et l. ult. C. de constit. pec.* Vix autem prodierat illa epistola, quum in edictum perpetuum referretur a Iuliano: Paull. *Sentent. recept. Lib. I. tit.* 20. §. 1. ut mirum non sit, beneficium hoc diuisionis ex edicto repeti a Paulo, quod alioquin ex epistola

Hadriani profectum dicitur. Miramur ergo, Cuiacium eius auctorem facere Antoninum Pium, quum fieri non possit, ut ab Antonino sit, quod iam in edicto perpetuo locum inuenit. Neque Cuiacio suffragatur *l.* 49. §. 1. *D. fideiuss.* ubi Antoninus non ius nouum constituit, sed iam constitutum certae speciei adplicat.

§. CCLXXXII.

Sed et DECRETORVM Hadriani passim fit mentio:

l. 28. *D. de inofic. test.* *l.* 23. §. 2. *D. de liberal. caus.*

causs. et INTERLOQVVTIONES eiusdem plures complectitur Dosithei, grammatici Graeci, elegans *Sententiarum et Epistolarum* libellus, editus a Melch. Goldasto, ac deinde ab Ant. Schultingio *Iurisprudentiae veteri antejustinianeae* insertus pag. 855. sequ. EDICTA denique notanda sunt complura, veluti illud, quod singulari constitutione aboleuit Iustinianus *l.* 3. *C. de edict. D. Hadr. toll.* de quo accurate Iac. Cuiacius in *Paratitl. Cod. h. t.* nec non de direptione nauium, *l.* 7. *D. de incend. ruin. naufr.* et de poena eorum, qui relegati vel ante tempus redierint, vel excesserint insula, vel deportati euaserint*: *l.* 28. §. 13. *D. de poen.* denique de masculorum feminarumque lauacris separandis. Spartian. *Hadrian. cap.* 18.

* Deportati in insulam fuerant suspecti de imperio Laberius Maximus et Frugi Crassus. Et quamuis Hadrianus primis statim imperii diebus per epistolas esset admonitus a Tatiano, ut homines occideret: tantum tamen erat clementiae studium, ut neutrum eorum laederet. Crassum tamen postea egressum insula Caesaris procurator, dubium an iussu domini, occiderat. Spartian. *Hadr. cap.* 5. Id occasionem dedisse huic edicto, quo rele-

gatus, si insula excesserit, deportari, deportatus capitis damnari iubetur, coniecit Ren. Botterau in *Hadriano legislat.* pag. 138. qui hoc edictum anno ab v. c. 870. T. Vipsanio et Aproniano coss. prodisse existimat. Vbi obiter monemus, coss. eo anno non fuisse T. Vipsanium et Apronianum, sed T. Vipsanum Apronianum et Quintium Nigrum. Gruter. *Inscript.* pag. 578. num. 1. pag. 1008. num. 7. et pag. 1009. num. 2.

§. CCLXXXIII.

Neque tamen nulla sub Hadriano facta sunt SENATUSCONSULTA. Vt enim iam non dicam de illo, SCta sub Hadriano facta. quo anno v. c. 885. edictum perpetuum firmatum esse monuimus (§. 271.): passim commemorantur et alia, veluti factum anno v. c. 879. Neratio Fusco et Annio Vero coss. de eo, qui seruum castrandum dederit: *l.* 6. *D. ad leg. Cornel. de sicar.* nec non aliud de agnoscendo partu: *l.* 3. §. 1. *D. de agnosc. et ol.*

liber. itemque de legatis vel fideicommissis ciuitatibus relictis. Vlpian. *Fragm. tit. 24. §. 28.* quod non videtur ab Apronianho diuersum*: Schulting. *Iuris prud. vet. anteiustin. pag. 635.* porro de fideicommisso quod seruo cum libertate relinquitur: *l. 83. D. de hered. instit. de adpellatione a senatu non recipienda: l. 1. §. 2. D. a quib. adpell. non lic.* denique de parte dimidia, iis, qui se ipsi detulissent, ex beneficio Traiani relinquenda. *l. 15. §. 1. D. de iur. fisci.*

* Sub Hadriano prodixisse hoc SC. vel inde patet, quod eius notitiam habuit Iulianus, *l. 27. pr. D. ad SC. Trebell.* Et sane sub Hadriano, anno ab v. c. 869. consul fuit *T. Vipsanius Apronianus*, cuius paullo ante (§. 282.*) meminimus, et anno 875. *C. Ventidius Apronianus*, cuius mentio fit in lapidibus apud Gruter. *Inscript. pag. 1079. num. 10. et pag. 1082. num. 16.* a quorum alterutro nomen accipere potuit hoc SC. Nulla

saltem ratio est, cur cum τὸ πρῶτον celeb. Cuiacio, in *Not. ad Vlpian. Fragm. tit. 24. §. 28.* et in *Iulianum ad l. 27. D. ad SC. Trebell.* SC. Apronianum sub Marco demum imp. conditum esse, existimare malimus, quum *l. 20. D. de reb. dub.* non de legatis ciuitatibus, sed collegiis relictis agat, et his a Marco imp. concedi potuerit, quod antea ab Hadriano concessum fuerat municipiis.

§. CCLXXXIII.

At omnium celeberrima sunt quatuor SCta, quorum duo *IVVENTIANA* anno ab v. c. 881. *P. Iuuentio Celso* et *Iulio Balbo* cōss. facta sunt, alterum de accessionibus fructibusque hereditatis, et pecunia ex hereditate redacta, quod integrum superest *l. 20. §. 6. sequ. l. 25. D. de hered. petit.* * alterum, quo lex Vectibulici, de qua supra (§. 252), ad prouincias est prolata, memoratur *l. ult. C. de seru. reipubl. manumitt.* Nec praetermittendum SC. quo uxoris ciuis Romanae partus, ciuis Rom. declaratur, apud Vlpian. *Fragm. tit. 3. §. 8.* et *TERTVLLIANVM*, quo mater ingenua, trium; libertina quatuor liberorum ius habens, ad bona liberorum ab intestato vocatur. Id enim sub Hadriano fac-

factum esse, docemur §. 2. *Inst. de SC. Tertull.* Cuiacii vero dissentientis sententiam discussimus in *Antiquit. Roman. Lib. III. tit. 3.*

* Quamtiuis pretii est hoc SC. ex quo adparet, qualis eorum forma sub Hadriano fuerit. Sed quaedam tamen in mendo videntur cubare, in primis imperatoris titulus, quem iam emendare coepit Petrus Pithoeus *Aduers. Lib. II. cap. 15.* De consulibus, qui ibi memorantur, vid. *Henr. Noris. de Epoch. Siro-Maced. pag. 498.* Libelli seu orationis huic SC. praemiissae pars

quaedam superest. in *l. 22. et l. 40. D. de hered. petit.* Denique notandum, *IVNII RVSTICI*, cuius distracta hereditas huic SC. occasionem dedit, integrum stemma genealogicum nos supra (§. 239.*) exhibuisse. Non potest autem ille esse alius, quam aliquis fratrum, quibus rhetorem inuenire rogatus est *Plinius Lib. II. epist. 15.*

§. CCLXXXV.

Progredimur ad illorum temporum *IVRISCONSULTOS*, inter quos *PRISCVS IAVOLENVS* * primum omnino locum meretur. Fuit *Coelii Sabini* auditor, dignusque in schola Sabiniana successor, *l. 2. §. 47. D. de orig. iur.* quamuis et ipse aliquando a *Cassio Longino* dissentiat, *l. 54. D. de condit. et demonstr. l. 39. D. de statulib.* et aliquando *Labeonis* et *Proculi* sententiam amplectatur. *l. 57. D. loc. cond. l. 32. D. de pact. dot. l. 90. D. de furt. l. 11. D. de hered. instit. l. 64. D. de donat. inter vir. et uxor. l. 62. D. de adquir. vel amitt. hered.* Quanto cum plausu docuerit iuris prudentiam, vel id argumento est, quod tria eximia ingenia, *Saluii Iuliani*, *Aburni Valentis*, et *Tusciani*, se ab illo potissimum formata perpolitaeque esse gloriarentur. *l. 2. §. ult. D. de orig. iur.*

ICti sub Hadriano, *Priscus Iauolenus*.

* *Prisci* cognomen noster scribitur, *Iauolenorum* nomen cum *Neratiis*, *Fulciniis*, *Flauis*, *Aeliis*, *Corneliis*, *Luturiis*, aliisque commune habuit. Non aequè obuium *Iauolenorum*, vel vt in *Pandectis Florentinis* scribitur, *Class. XIII. num. 194.* ha-

SCta Iuuentiana ἀνώνυμοι ἀνώνυμου et Tertullianum.

habemus. Dicti sunt, si quid vi- ratio. Potuit inde formari Iauo-
deo, ἀπο τῆς ἰαυαυ, a commemorando, lus, et ex hoc Iauosenus, quem-
vnde Iauδπὺς, diuersorium commo- admodum ex Octauio Octauenus.

§. CCLXXXVI.

Eius honores
et aetas.

Honores eum gessisse, dubitare nos non patitur Iulianus, qui eum ex praetura Africam et Syriam re-
xisse, et seruos apud se ipsum manumisisse testatur l. 5. D. de manum. vind. Postea et de iure respon-
dit diligentissime, et consiliis adhibitus est, ipso fa-
tente Plinio Lib. VI. epist. 15. qui tamen illi iniquior,
eum senem dubiae sanitatis fuisse, scribit *. Decessit
vel extremis Traiani, vel primis Hadriani annis. Sal-
tim non verosimile est, eum ad Antonini tempora vi-
ram produxisse, quod tamen decepti loco corrupto Iu-
lii Capitolini in Antonino Pio cap. 12. colligunt Ru-
til. Vit. Ictor. cap. 57. §. 1. Bertrand. Vit. Ictor. Lib.
II. cap. 9. §. 1. et Rupertus ad Enchirid. Pomp. Lib.
III. cap. 13. sect. 4. pag. 210. edit. nou.

* Miratur nonnemo, me hanc calumniam in historia iuris paulo timidius profigasse. Sed id feceram apertius, antequam illa historia iuris prodisset, in Programmate de Saluio Iuliano, vbi pag. 810. Syllog. I. opusc. ita scripseramus: Plinius refert, Passientum Paullum, elegos recitaturum, adhibuisse etiam Priscum Iuolenum. Hunc vero bonoris causa interrogatum: PRISCE, IVBES? respondisse: EGO VERO NON IVBEO. Male id habuit Plinium, qui ideo in Iuolenum inuectus: cogita, inquit, qui risus hominum? qui loci? Est omnino Priscus dubiae sani-

tatis. Interest tamen officiis, adhibetur consiliis, atque etiam ius civile publice respondet, quo magis, quod tum fecit, ridiculum et notabile fuit. Ob id parum abest, quin bonum Iuolenum pro insano traducant. At quid, quaeso, stoliditatis inest illi Iuolenti dicto? Et quid mirum, si senex occupatissimus, pertae-
sus molestissimi istius officii, recitationes frigidissimas audiendi, Passieni insaniam senili dicacitate perstrinxerit, quam non minore libertate multa ante perstrinxerat Iuuenalis? Sat. I. v. 2. sequ. et Sat. III. v. 8.

§, CCLXXXVII.

§. CCLXXXVII.

Scripsit ex CASSIO libros XV. in quibus pleras-
que magni huius scholae suae auctoris sententias par-
tim mascole defendit, partim mitigauit, l. 21. §. 2.
D. de adquir. vel amitt. poss. l. 35. §. 2. D. mand.
vel quo erat candore animi, refellit. l. 54. D. de
condit. et demonstr. EPISTOLARVM libros XIII. AD
PLAVTIVM libros V. in quibus eum verba Plautii fe-
re integra retulisse, et raro, praeterquam in l. 34.
D. de stipul. seruor. iudicium suum interposuisse, ob-
seruant. Denique libros ex POSTERIORIBVS LABEONIS
et LIBRORVM LABEONIS epitomen, quae opera quomo-
do distinguenda sint, ostendit iam Em. Merill. Ob-
seru. Lib. V. cap. 38.

Eiusde m
scripta.

§. CCLXXXVIII.

De SALVIO IULIANO, celeberrimo horum tempo-
rum Icto, nuper singulari Programmate egimus. Fuit Saluius Iu-
lianus.
is non Mediolanensis Insuber, sed Hadrumetinus Afer:
Spartian. Iulian. cap. 1. Floruit sub Hadriano, Pio,
et diuis, quos vocant, fratribus, a quibus amicus vo-
catur, l. 17. D. de iure patron. et Sabinianorum post
Iuolenum duxit familiam. Non modo praetoram, sed
et bis consulatum, et praeterea praefecturam vrbi ges-
sit, Spartian. ibid. l. 5. D. de manum. vind. et in
omnium, sub quibus floruit, principum consilio fuit.
Spartian. Hadrian. cap. 18. Iul. Capitolin. Antonin. cap.
12. l. 17. D. de iure patron. Posteror eius, inter
quos et Didius Iulianus Augustus, in tabula genea-
logica * exhibuimus in dict. Programm. de Saluio Iu-
liano, Syllog. I. opusc. Exerc. XXIII. pag. 803. edit.
nou.

* Tale schema genealogicum primus confecit Isaac. Casaubonus *Not. ad Scriptor. histor. Aug. pag. 110.* postea id lapidum auxilio emendavit Thom. Reines. *Lect. var. Lib. III. cap. 2. pag. 34.* ab eoque acceptum *Animadversionibus suis in Pompon. Enchirid. Lib. III. cap. 3. sect.*

4. pag. 215. edit. nou. inseruit Rupertus. Quum vero et in hoc permulta vel perperam dicta, vel omissa esse, in eodem *progr. pag. 802.* ostenderimus: pleniorrem et adcuratiorrem tabulam et nos concinnare ausi sumus, quam hoc loco etiam exstare operae pretium fuerit.

DIDIUS SEVERVS In-
suber Mediolanensis.

SALVIUS IVLIANVS Hadrumetinus Afer, IC. bis cos. et praef. vrbi, edicti perpetui conditor.

DIDIUS SEVERVS.

L. VIRIVS
VARVS.

M. SALVIUS IVLIANVS, Dioni-
male *Σέγιος* Seruius, cos. anno V.
C. 927. praefectus praetorio, occi-
sus a Commodus circa ann. v.c. 941.

NVMI- VIBIA-
VS. SALVIA
VARA, de
qua. Gru-
ter. pag.
459. num.
2.

PETRONIVS DIDIUS.

AEMILIA
CLARA.

SALVIUS IV-
LIANVS, cuius
pudicitiae insi-
dias struxit Com-
modus, cui de-
spensata fuerat
Tarutius Paterni,
IC. et praef. prae-
torio filia.

M. NVMI- NVMIA
VS ALBI- VARA.
NVS bis
consul anno 998.
et 1015. praef. vrbi
anno 1009.

L. DIDIUS PROCV-
LVS ob adoptionem,
ROSCIVS. Gruter.
Inscript. pag. 459.
num. 2.

M. DIDIUS SAL-
VIUS IVLIANVS
SEVERVS Aug. na-
tus a. v. c. 890. ad im-
perium euectus, in
eoque occisus a 945.
VXOR MANLIA
SCANTILLA.

NVMIVS SECVN-
DVS. Reines. *Inscr.*
Class. VI. num. 132.

PROCV- BASSA, de
LVS ROS- qua mar-
CIVS IV- mor apud
LIANVS, Gruter.
de quo *Inscript.*
Gruter, pag. 18.
pag. 18. num. 2.
num. 10.

DIDIA CLARA
Aug. destinata
Didii Proculi fi-
lio, nupta Corne-
lio Repentino,
praefecto vrbi.

Filii, de
quibus i-
dem mar-
mor.

Filii, de
quibus i-
dem mar-
mor.

§. CCLXXXVIII.

Eius scripta.

Praeter edictum perpetuum, cuius illum condito-
rem fuisse, paullo ante diximus, scripsit *libros LXXXX.* *
DIGESTORVM, ad edicti perpetui seriem compositos, et
notis illustratos ab Vlpio Marcello, Ceruidio Scaeuola,
Hist. Iur. Ciu. Ee Iu

Julio Paulo, et Iunio Mauriciano, quibus Africanum, licet parum adcurate, iunxit Guil. Grot. *Vit. Ictor. Lib. II. cap. 6.* deinde *libros VI. AD MINVCIVM, libros III. AD VRSEIVM FEROCEM, librum singularem DE AMBIGVITATIBVS*, Stoicorum exemplo scriptum, quorum multos exstiterisse libros *περὶ τῶν ἀπρόβων* et *περὶ ἀμφιβολῶν*, de dubiis et ambiguitatibus, patet ex Diog. Laërt. *Lib. VII. segm. 178. et 193.* Quos vero Bertrandus addidit libros *AD EDICTVM* et *DE DOTALI PRAEDIO*, eos numquam exstitisse probauimus in dict. *programm. de Saluio Iuliano, pag. 814. et 817. Syllog. I. opusc. edit. nou.*

* Equidem librum LXXXIII. DIGESTORVM laudari videmus l. 32. D. de legib. Sed in codice Florentino scriptum fuisse lib. LXXXIII. quantumque X. ab alia manu accessisse, ἀόπτης testis oculatus testatur Theodor. Laur. Gronovius Emendat. Pandect. cap. 25. pag. 71. edit. nou. Errant igitur, qui cum Ha-loandro, Bertrando, et Angelo Politiano opus hoc libris vel LXXXVIII. vel C. constituisse putant: quod et Hub. Giphanium in Oecon. iur. pag. 128. suspicatum esse animaduerto.

§. CCLXXX.

Aburnus Va-
lens, et Tus-
cianus.

ABVRNVS (non ALVRNIVS, ABVRBINVS, EBVR-
NIVS, vid. Bynkersh. *Praetermiss.* pag. 294. edit. nou.)
VALENS, Iuliano σύγχρονος coetaneus et cum illo in Antoni-
ni Pii consilio fuit, Iulius Capitolin. *Antonin.* cap. 12. ex
quo loco simul colligimus, eum Iuliano paullo fuisse
iuniorem, quippe cuius etiam auctoritate utitur l. 33.
D. de minor. Scripsit libros VII. FIDEICOMMISSORVM,
totidemque saltim, si non plures, ACTIONVM. Sabin-
ianis eum accenset Mascou. de sect. Sabin. et Pro-
culei. cap. 2. §. 5. num. 3. pag. 53. quippe Iauole-
ni discipulum. Iungimus illi condiscipulum TVSCIA-
NVM, de quo omnia incerta sunt, quia eius praeter
Pomponium l. 2. §. ult. D. de orig. iur. veterum ne-
mo omnino meminit *.

* Re-

* Referrur a Pomponio inter Iuoleni successores, adeoque procul dubio Sabinianus fuit. Quum vero nec *Tuscani*, nec librorum eius usquam fiat mentio: fuerunt, qui nomen ei mutarint, et pro *Tusciano* modo *Fuscianum*, modo *Maecianum*, modo *Vivianum* vocarent. At probum est nomen, et vere Romanum, ceu patet ex *l. 18. D. mand.* Si quid mutandum esse existimarem, latere sub hoc nomine crederem *Fuscium Fuscianum*, Numidiaë legatum, cui rescriptis Antoninus imp. *l. 7. D. de legat. praest.*

§. CCLXXXI.

Progredimur ad ANTONINVM imp. sub quo eadem omnia, ac sub Hadriano, observamus. RESCRIPTA eius in *Pandectis* aequae, ac *Codice*, tam multa laudantur, ut eorum recensum instituere, taediosum videretur. DECRETORVM exempla sunt in *l. 3. D. de his, quae in testam. del. l. 11. pr. D. de legat. 2. l. 35. D. ad SC. Trebell. l. 1. §. 3. D. de liber. exhib.* quorum primum vel ideo maxime notabile est, quod, in eo ipsa sententiae verba servata animadvertimus. Denique nec EDICTA desunt, quippe quorum vestigia exstant in *l. 6. §. 2. D. ad leg. Iul. peculat. l. 11. D. de muner. et honor.*

§. CCLXXXVII.

Quumque *imperatorium fastigium eum ad summam* An et SCre
ciuitatem deduxisse, testetur Iul. Capitolin. in *Anto-* sub eo con-
nin. cap. 6. non dubitamus, quin et senatum consu- dita.
luerit de rebus praecipuis, adeoque et SCta sub eo
condita sint, quamuis eorum hodie vix exstet memo-
ria. TERTVLLIANVM enim et APRONIANVM, quae sub
Antonino Pio condita esse putat Cuiacius*, ad Ha-
driani potius tempora referenda esse, ostendimus. Quid?
quod iam paullo rarius imperatores iura nona hoc ri-
tu constituere coepisse videantur, facilius id per edic-
ta fieri, experientia iam pridem edocti.

Ee 2

* Mul-

* Multa, quae Hadriano debent originem, Antonino Pio tribuere solet Cuiacius, eo obtentu, quod et Pius adoptionis iure Hadriani nomen tulerit. Id quod quidem verissimum est, quum in vetustis monumentis saepe legamus: IMP. CAES. D. HADRIANI F. T. AELIVS HA-

DRIANVS ANTONINVS PIVS AVG. Reines. *Inscript. Class. II. num. 9. 10. 11. 75. et Class. III. num. 21. sequ.* Sed vix tamen reperies exemplum, ut simplex Hadriani nomen Antonino detur: adeoque vix huic observationi locus esse videtur, sicubi aliquid Hadriano sine addito tribuitur.

§. CCLXXXIII.

Iura noua ab eo inuecta.

Ceterum multa Antoninum de iure sanxisse, obseruat Iul. Capitolin. *Antonin. cap. 12.* eoque refert, quod mortuos intra urbem sepeliri vetuerit, quod tamen iam Hadrianum sanxisse nouimus. *l. 3. §. 5. D. de sepulcr. violat.* Adde, quod primus adoptionem impuberum certis conditionibus concessit: Vlpian. *Fragm. tit. VIII. §. 5. §. 3. Inst. l. 17. D. l. 7. C. de adopt. quod actionem subsidiariam ab Hadriano aduersus magistratus datam, et aduersus eorum heredes dedit: l. 6. D. de magistr. conuen. quod inter personas coniunctas donationem et sine mancipatione valere voluit, quam alioquin lex Cincia requirebat: l. 4. C. Th. de donat. Paull. Sentent. recept. Lib. III. tit. 1. §. 11. Brummer. ad leg. Cinc. cap. 15. §. 2. sequ. pag. 251. sequ. quod donatorem ultra vetuit conueniri, quam quantum facere posset: l. 20. l. 41. §. ult. D. de re iudic. l. 28. D. de reg. iur. denique quod donationes inter virum et uxorem, constante matrimonio honoris causa factas, sustinuerit*, *l. 42. D. de donat. inter vir. et uxor. et huius generis alia.**

* Quamuis enim alioquin certum sit, SC. de donationibus inter virum et uxorem prohibendis demum sub Antonino Caracalla factum esse: *l. 3. D. de donat. inter vir. et uxor.* aetas tamen Cail, cuius est fragmentum

istud *l. 42. D. cod.* vix patitur, ut in ea Antonium Caracallam intelligamus. Sed salua res est. Et ante Caracallam irritas visas esse donationes istas, ex ipsa huius principis oratione intelligimus. *l. 3. pr. D. cod.*

§. CCLXXXIII.

§. CCLXXXIII.

Addo, Antonini pii temporibus, LEGEM RHODIAM Eius rescriptum de lege in orbe Romano tantae fuisse auctoritatis, ut Eudae- Rhodia. moni Nicomediensi, direptum se a publicanis, querenti rescripserit princeps: Εγὼ μὲν τῷ κόσμῳ κυρίως, ὁ δὲ νόμος τῆς θαλάσσης. τῷ νόμῳ τῶν Ῥοδίων κρείσσω τῷ ναυτικῷ, ἐν οἷς μὴ τις ἡμετέρων αὐτῷ νόμος ἐναντιῆται: ego quidem mundi dominus: lex autem maris. Lege id Rhodia, quae de rebus nauticis praescripta est, iudicetur, quatenus nulla nostrarum legum aduersatur, *l. 9. D. de lege Rhod. de iact. ad quam legem multa egregia scripserunt cum alii, tum FRANC. BALDVINVS, IAC. GOTHOFREDVS, et CORN. VAN BYNKERSHOECK.*

§. CCLXXXV.

Exstat eo pertinens Graeca legum nauticarum farrago, apud Leunclau. *Iur. Graeco-Rom. Tomo II. pag. 265.* Ex eius praefatione vel auctoritate, uti ibi vocatur, Iac. Gothofredus *Dissert. de imperio mar. cap. 8. pag. 88. edit. nou.* probare nititur, legem Rhodiam primum sub Claudio, anno v. c. 805. Q. Aterio Antonino et D. Iunio Silano coss. receptam; deinde a Vespasiano, Traiano, Antonino Pio, quin et postea a Pertinace et Seuerio imperatoribus, firmatam esse. Enimvero ut ipsam congeriem illam, quae legum Rhodiarum homine superbit, esurientis cuiusdam Graeculi commentum esse, praeclare demonstrauit Bynkershoek. *ad l. ἀξιωματικῆς auctoritas cap. 5.* ita et nullius fidei est, quae illi praemittitur, auctoritas *.

* Primum ei historia refragatur. Auctoritatis enim illius auctor legem Rhodiam receptam esse scribit sub Tiberio Claudio *ἡμμετέρῃς ἐξουσίας* lib. 32. At

siue Tiberium imp. intelligas, sub eo nullum reperies Antoninum cos. siue Claudium, hic vix ad annum XIII. tribuniciae potestatis vitam produxit. Deinde manifestum est, auctorem istius auc-

auctoritatis, quisquis fuerit, ple-
raque exscripsisse ex l. 9. D. ad
leg. Rhod. idque tam imprudenter
fecisse, ut ne glossema quidem
illud: τὸ δὲ αὐτὸ καὶ θεό-
τατος Ἀυγύστος ἔκρινεν: hoc ip-
sum et D. Augustus constituit,

omiserit. Fucum ergo fecit viris
doctis, quisquis illas leges nau-
ticas in lucem protrusit, mirum-
que est, Iac. Gothofredum, cui
alioquin nasus rhinocerotis erat,
id non olfecisse.

§. CCLXXXVI.

Lex Rhodia
quae et quo
tempore a
Romanis re-
cepta.

Quidquid ergo de lege RHODIA pro certo adfirma-
ri potest, eo redit. Rhodii, *populus nauticus*, tes-
te Floro Lib. II. cap. 7. et diu θαλασσοκρατῶν, seu ma-
ris dominus, uti observat Eusebius in Chron. num. 1100.
leges de rebus nauticis tulerat aequissimas, adeo, ut
et Cic. Orat. pro lege Manil. cap. 18. eas mirifice lau-
det, et θαυμαστὴν ἐννομίαν περὶ τὰ ναυτικά, admirandam legum
optimarum circa rem nauticam constitutionem, maxime
miretur Strabo Geogr. Lib. XIII. pag. 448. Ex his
Rhodiorum legibus non omnia, sed caput de iactu *,
receperant Romani, et quidem non demum sub Clau-
dio, sed ante ipsius Augusti imperium, siquidem non
modo OFILIUS, LABEO et SABINUS, sed et SER. SVL-
PICIVS, qui libertati patriae non fuit superstes, secun-
dum legem Rhodiam de iactu responderunt, eamque
suo more illustrarunt. l. 2. pr. §. 3. l. 4. pr. et §. 1. D. ad
leg. Rhod. de iactu.

* Hinc nec in Pandectis
fragmenta vlla, nisi quae ad hoc
caput pertinent, occurrunt: nec
Paullus Sentent. recept. Lib. II.
tit. 6. ubi ex instituto legem Rho-
diam interpretatur, de re alia,
quam de iactu disputat. Attamen
et de exercitoria actione quaedam
ex lege Rhodia in Pandectas

translata, et a Romanis adoptata
esse, suspicatur Nic. Rigalt. Ob-
serv. ad Tertull. advers. Mar-
cion. Lib. III. cap. 6. p. 99.
Cuius tamen coniecturae suae,
quas ille rationes habuerit, scire
me fateor iuxta cum ignarissi-
mis.

§. CCLXXXVII.

§. CCLXXXVII.

Ab Antonini Pii excessu primum MARCVS et LV-
ciVS Caesares, qui in iure nostro DIVI FRATRES ad-
pellantur, postea superstes M. AVRELIVS ANTONINVS
ob philosophiae studium celeberrimus *, solus, ac de-
mum idem cum COMMODO filio imperavit. Hoc quoque
tempore constitutiones fere innumerae prodierunt, in
Pandectis aequae ac Codice vel superstites, vel laudatae,
quas illustravit Io. Ortuinus Vestenbergius in commen-
tario, quem D. Marcum inscripsit, ediditque Lugd.
Bat. 1736. 4. Nos, quae tunc in iuris prudentia no-
uata sunt, paucis consecrabimur.

* Non minus tamen iuris pru-
dentiam, quam philosophiam ex-
coluerat princeps optimus, de quo
Iulius Capitolinus in Marc. cap.
3. Studuit et iuri, audiens L.
Volusium Maecianum, tantumque
laboris et operis studiis impendit,
ut corpus adficeret, atque in eo
solo pueritia eius reprehenderet-
tur. Et hunc Maecianum, prae-
ceptorem (non Marcianum) ipse
celebrare videtur libro I. ad seips.
§. 6. Non mirum ergo, principem
in iure constituendo, emendando,
dicundoque sagacissimum fuisse,
quum non ab vnus alteriusue
consilio penderet, sed ipse ciui-
lem illam sapientiam probe a pue-
ro imbibisset. Hinc Aristides
Orat. in regem pag. 109. Tom.
I. edit. Canteri: Ο' δὲ τὸ μὲν δι-
καιον ἀκριβῶς οἶδεν, ὡς αὐτὸς νομο-

θέτης ὢν, καὶ ἐνέφθης αὐτῷ: ipse ius
exacte nouit, quippe qui eius auc-
tor sit, et legis lator. Et paucis
interiectis, laudans iustitiae stu-
dium, summa humanitate tempe-
ratum: Τέτρε δὲ ἀλλήλων, inquit, ὅτι
ἐκ εἰς ἐτέρους ὁρῶν ἐρημίας, ἔτω
λαμβάνει τὸ δίκαιον, ἀλλ' αὐτὸς ἔχων
ἐκ παιδείας τῶν ὡς ἀληθῶς καλῶν,
καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐπισήμην τὴν ἀπὸ
τῶν νόμων ἐμπειρίαν προστελειῶσι
ὥστε μὴ τι τῶν γεγραμμένων δια-
φεύγειν αὐτὸν ἔτω τὰς κρίσεις
ποιεῖται περὶ πάντων: cuius est
rei causa, quod ille non ab
aliis interpretibus iuris cogni-
tionem accipiat, sed ad eam,
in qua institutus est, rerum pras-
clarissimarum scientiam adiuncta
legum experientia, sic, ut nihil
eum scripti iuris effugiat, ita
demum de rebus omnibus iudicat.

Status iuris
sub Marco
Aurelio An-
tonino imp.

§. CCLXXXVIII.

Primum ergo multa hi quoque imperatores SCtis vel
ORATIONIBVS suis constituerunt. Exstitit enim Diuorum
Fratrum oratio, qua et cum inquisitione datus tutor sa-
tis-
mini.

Orationes vel
SCta DD.
fratrum, et
Marci Anto-
nini.

tisdare iubebatur, si vnus administrare vellet. *l. 19. §. 1. D. de testam. tutel.* Celebrantur etiam Diui Marci orationes de feriis et dilationibus, *l. 1. §. 2. l. 7. D. de fer. Iul. Capitolin. Marc. cap. 10. de transactione. super alimentis *; l. 8. D. de transact. de fugitiuis, etiam per Caesaris, senatorum, et paganorum praedia inuestigandis; l. 3. D. de fugit. de quatuor mensium vsuris socio soluendis, qui cessantibus sociis insulam restituerit: l. 52. §. 10. D. pro soc. de senatoris filia, libertino nupta: l. 16. D. de rit. nupt. de libertinis libertinorum tutoribus: l. 1. §. 4. D. de excusat. tut. l. 44. pr. D. eod. Iulius Capitolin. Marc. cap. 11. denique de testamento eius, qui damnatus prouocauit. *l. 6. §. 9. D. de iniust. rupt. irr. fact. testam.**

* Iulius Capitolinus *Marc. cap. 11. generatim: de alimentis inquit publicis multa prudenter inuenit.* Annon et de priuatis? Celebrerrima sane illa oratio principis de alimentis *l. 8. D. de transact.* non ad alimenta publica, sed testamento relicta, adeoque priuata, pertinet. Et hinc Is. Casaubonus in *Notis ad script. hist. aug. pag. 66. rescribendum existimat: de alimentis publicis priuatisque.* Ceterum ad publica alimenta recte referas, quae idem Iulius Capitolinus in *Marc. cap. 7. refer: filiam suam Lucillam fratri despondit.* Ob hanc coniunctionem pueros et puellas nouorum hominum frumentariae perceptioni adscribi praeceperunt.

§. CCLXXXVIII.

Eiusdem MARCI sunt orationes et SCta de tacita hypotheca eius, qui quid ad reficiendas aedes credidit: *l. 1. D. in quib. causs. pign. de quaestione status, morte finienda: l. 1. §. 3. D. ne de statu defunct. de collusione intra quinquennium detecta: l. 2. pr. §. 4. D. de collus. deteg. Iul. Capitolin. Marc. cap. 10. de confessis et iudicatis: l. 56. D. de re iud. l. 6. §. 2. D. de confess. de expilatoribus hereditatum: l. 1. D. expil. hered. denique de temporibus interponendae adpellationis: l. 1. §. 7. D. quando adpell.*

§. CCC.

§. CCC.

Quin et MARCI cum COMMODO filio imperantis orationes, et SCta eas consequuta, passim occurrunt, veluti de nuptiis senatorum *: *l. 16. D. de sponsal. nec non de pupilla vxore a tutore, eiusue filio, non ducenda. l. 20. l. 60. D. de ritu nupt.* Omnium tamen celeberrima sunt SCta duo, quorum altero SC. APRONIANVM (§. 282. sequ.) ad collegia et corpora prolatum est, *l. 20. D. de reb. dub. altero ORPHITIANO liberi ad maternam admissi sunt hereditatem. l. 1. l. penult. D. de SC. Tertull. et Orphit.* Conditum illud est anno ab v. c. 930. Vettio Rufo et Cornelio Scipione Orphito coss. de quibus Henr. Noris. in *Epist. consular. pag. 462.* Praemissae vero huic SCto Marci et Commodi imperatorum orationis meminit Vlpianus *Fragm. tit. 26. §. 7.*

* In *l. 20. D. de ritu nupt.* cum M. Antonino patre, cuius hic inscriptio legis talis est: PAVLVS libro singulari ad orationem obseruat Ant. Augustin. *de nom. D. Seueri et Commodi.* Sed haec nihil esse, facile vnusquisque animaduertit. Numquam enim cum Seuero imperauit Commodus, sed

Nec non ad Marci et Commodi orationes condita.

§. CCCI.

Quamuis vero a Iulio Capitol. in *Marc. cap. 11. obseruatum sit, Marcum imp. ius magis vetus restituisse, quam nouum fecisse:* plurima tamen etiam noua ab eo profecta animaduertimus, veluti, quod PRAETOREM TVTELAREM primus fecit. §. 3. *Inst. de Atil. tut. Iul. Capitolin. in Marc. cap. 10. Ios. Castalio Lect. var. Lib. VI. cap. 4. itemque, quod quum antea non nisi ex lege Laetoria, vel propter lasciuia, vel propter dementiam curatores darentur *: adultos omnes curatores accipere iusserit, non redditis caussis: Iul. Capitolin. in Marc. cap. 10. nec non, quod calumniis quadruplatorum interces-*

Noua a Marco reperta.

serit, adposita falsis delatoribus nota, vicesimamque hereditatum temperarit. Iul. Capitolin. *ibid.* cap. 11.

* Hunc locum a plerisque ita intelligi animadvertimus, ac si ex lege Laetoria adolescentibus tantum lasciviis ac dementibus curatores dati sint. Sed hi auctoris verba male intelligunt. Aliunde enim constat, legem illam omnibus adolescentibus petentibus curatores dari iussisse; causa cognita. Sensus ergo potius est: quum antea non nisi tria curatorum genera nota essent, vnum eorum, qui adolescentibus petentibus ex lege Laetoria dabantur, alterum eorum, quos prodigi, tertium eorum, quos furiosi ex legibus XII. tabularum accipiebant: Marcum imp. haec eatenus mutasse, ut adulti omnes curatores acciperent, etiam causa non cognita. Vid. *Elementa nostra iur. civ. sec. ordin. Inst. adornat.* §. 256. seq.

§. CCCII.

(Status iuris Rom. sub Commodio imp.) Pessimis omnino principibus adnumerandus est M. ANTONINVS COMMODOVS; tamen et is, vbi solus rerum potitus est, quaedam ad iuris prudentiam contulisse legitur. RESCRIPTA enim eius laudantur l. 10. D. de in lit. iur. l. 2. D. ad SC. Silan. l. 6. D. si cui plus, quam per leg. Falc. l. 31. D. de iur. fisci. DECRETI mentio fit l. 26. D. de probat. et praesumpt. EDICTORVM denique l. 6. §. 1. D. de agnos. et alend. liber. Notum quoque est SC. IVNCIANVM, sub eodem imp. factum anno ab V. C. 935. Aemilio Iunco et Iulio Severo coss. * de fideicommissariis libertatibus, de quo l. 28. §. 4. l. 51. §. 8. D. de fideic. libert.

* Varie admodum hi coss. affecti nominantur. Aemilius coss. alter in l. 28. §. 4. D. de fideic. libert. Iulius Severus, in Lampridio in Commod. cap. 4. aliis Fastis A. Hibijs Severus vocatur Iunctus, eiusque collega Atilius Severus, quos a Commodio in exsiliu actos refert. At A. Hibijs, vel Iulius.

§. CCCIII.

(Status iuris Rom. sub Pertinace et Iuliano.) Occiso Commodio HELVIUS PERTINAX, et huic mox nefarie obtruncato DIDIUS IVLIANVS, Saluii Iuliani pro-

pronepos, (§. 288. *) successit. Vtrique in tam brevi imperio vix licuit multa de iure constituere. Memorantur tamen quaedam Heluii Pertinacis CONSTITUTIONES, veluti vna de fideicommissariis libertatibus, occupata a fisco hereditate, dandis: l. 12. §. 2. D. de fideic. libert. nec non Graeca altera, de immunitate ob XVI. liberorum numerum, aliasque causas concedenda. l. 5. §. 2. et §. 13. D. de iur. immunit.

§. CCCIII.

In Codicem quoque repetitae praelectionis relatas esse video eius CONSTITUTIONES de filio, qui patrem familias mentitus mutuam sumpsit pecuniam. l. 1. C. de SC. Macedon. et de seruo oppignorato, ad deinde herede instituto. l. 2. C. de seru. necess. her. inst. Sed et ORATIONIS D. Pertinacis de testamentis mentio fit §. 7. 8. Inst. quibus mod. test. infirm. Iul. Capitolin. in Pertin. cap. 7. IVLIANI, quamvis iurisconsultissimi principis * nihil, quod sciam, in iure nostro occurrit, nisi quod ei, nondum principi, rescripsisse dicitur Marcus imperator. l. 20. §. 9. D. qui testam. fac. poss.

* Imperatorem hunc Iulianum iuris peritum vocat Euseb. in Chron. num. 2209. imino et alibi in Chronico meminit Saluii Iuliani, qui sub Hadriano constitutus est: sed vereor, ne hi aeque, ac Aurelius Victor, eum cum Salvio Iuliano praeconfundant. De Eusebio tamen id suspicari vix licet, quia ipse alibi in Chronico meminit Saluii Iuliani, qui sub Hadriano constitutus est: sed vereor, ne hi aeque, ac Aurelius Victor, eum cum Salvio Iuliano prae-

§. CCCV.

Sed omittendi etiam non sunt IVRISCONSULTI, qui sub Antoninis ad haec usque tempora floruerunt. Eorum agmen ducit SEX. CAECILIUS AFRICANVS. Eundem enim cum Africano esse Sex. illum Caecilium, qui §. 4. D. de agnos. et al. libert. memoratur, et quem Gell. Noct. Attic. Lib. XI. cap. 15. cum Favorino de

XII. tabularum legibus disputasse refert, contra Ant. Augustinum, Labitrom, et Menagium ostenderunt Cuiac. *Tractat. I. in African. iur. Obseru. Lib. VII. cap. 2.* et Reinold. *ad l. 23. D. de reg. iur. pag. 9.* *

* Fundus rei est *l. 3. §. 4. D. de agnosc. et al. liber.* ubi Iulianus Sex. Caccilio Africano respondisse dicitur. Quum ergo et tempus conueniat, nec inauditum, sed frequentissimum sit, iuris consultum iuris consulto respondere, maxime seniore et se-

renioris famae iuniori, praeceptorem discipulo: nulla profecto ratio est, cur elegantem illam coniecturam Cuiacii reicere velimus, quamuis eam pro certa obtrudere, ne ipse quidem fortassis Cuiacius voluerit.

§. CCCVI.

Eius aetas, secta, scripta.

Fuit Africanus Iuliano *coetaneus*, sed eo paullo aetate minor, quippe qui sub Antoninis potissimum floruit. Saltem ante Seueri et Antonini Caracallae tempora eum vixisse ex *l. 109. D. de legat. 1.* acute, suo more collegit Cuiac. *Recitat. ad African. Tractat. I. Sabinianum eum fuisse, et eius quidem sectae subtilissimum, nemo negauerit.* At apud eundem Iuliani, uti apud Pythagoraeos Pythagorae, auctoritatem sine ratione valuisse, quod eidem Cuiacio, Menagio, et Guil. Gratio visum est, nullo idoneo argumento probatur. Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap. 4. §. 3.* Scripsit *libros nouem QVAESTIONVM* *, et fortassis *libros saltem XX. EPISTOLARVM*, quae laudari videntur *l. 39. pr. D. de legat. 1.*

* In his QVAESTIONVM libris tam subtiliter de difficillimis iuris quaestionibus disputauit Africanus, ut iam olim in proverbium uerit quotidianum interpretum dictorium. *Africani lex,* id est *difficilis.* At nodos illos se vindice dignissimos existimauit *de cel.* Cuiacius, qui scriptis in Africani fragmenta recitationibus, non alios tantum, sed et ipsum longe superauit.

§. CCCVII.

Terentius Clemens et Vinidius Verus.

Minus celebres sunt TERENTIUS CLEMENS et VINIDIVS VERVS. Et ille quidem discipulus, uti videtur, et

et sectator Iuliani fuit, quippe quem ipse suum vocat *l. 6. D. de vulg. et pupill. subst.* auctorque fuit *librorum XX. AD LEGES IULIAM ET PAPIAM POPPAEAM*, ex quibus plurima in *Digestis* fragmenta, alibi a nobis curatius exposita, supersunt. Hic inter Antonini Pii consiliarios fuit, Iul. Capitolin. *in Antonin. cap. 12.* et a Maeciano, Vlpiano, et Paulo aliquoties, quamuis non expressis librorum titulis, laudatur. *l. 32. §. 4. D. ad leg. Falcid. l. 7. §. 18. D. de pact. l. 2. D. si ex nox. causs. agat.*

§. CCCVIII.

IVNIVS MAVRICIANVS, qui aetatem suam ipse perspicue indicat, *l. 57. D. de legat. 2.* auctor fuit *librorum sex AD LEGEM IULIAM ET PAPIAM*, et saltem *duorum DE POENIS. l. 3. de edendo.* TARVNTENVS PATERNVS sub Commodio imp. praefectus praetorio occubuit, *Excerpta Peiresc. pag. 724. Lamprid. in Commod. cap. 4. relictis libris III. DE RE MILITARI* *. Denique PAPIRIVS IVSTVS collector *librorum XX. CONSTITVTIONVM*, uti fragmenta eius operis pleraque ostendunt, sub Marco potissimum Antonino et Commodio scripsisse videtur. Vid. *l. 60. D. de pact.*

* Sunt duo priores iuris consulti omnino notabiles. IVNIVS MAVRICIANVS procul dubio adoptiuus fuit Iunio Maurici, fratris Iunii Aruleni Rustici, quorum stemma supra (§. 239. *) dedimus. Quum enim Plinius *Lib. II. epist. 15.* mentionem faciat plurium filiorum istius Iunii Aruleni Rustici; vnus eorum a patre Iunio Maurico adoptatus, Iunii Mauriciani nomen videtur adsciuisse. TARVNTENVM PATERNVNVM sub Alexandro demum Seuerio imp. vixisse existimat Guido Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap. 79.* non alio motus

argumento, quam quod hic imperator *Paterno* cuidam rescribit *l. 2. C. de magistrat. conuen.* Sed quum et iis temporibus, et multo post permulti floruerint Paterni, quorum aliquos recenset Reines. *Inscript. pag. 38.* nulla ratio est, cur ibi Tarvntenum Paternum nostrum intelligamus. Accedit, quod iam illo tempore homines iuris rerumque militarium periti ad praefecturam praetorianam adspirarent. Nostrum vero tamquam *diligentissimum iuris militaris adsectorem*, laudat Veget. *de re milit. Lib. I. cap. 8.*

§. CCCVIII.

§. CCCVIII.

Sex. Pomponii aetas.

SEX. POMPONIUS unus, non duo, in iure nostro celebrari videtur*, de eoque nos ex instituto egimus in Praefatione Opusculis ad historiam iuris, et maxime ad Pomponii Enchiridion illustrandum pertinentibus, praemissa, Halae 1735. 4. Vixisse eum Iuliani temporibus, vel inde patet, quod et a Iuliano laudatur l. 6. §. 6. 7. 8. D. de negot. gest. l. 63. §. 9. D. pro soc. et ipse Iulianum et Aburnum Valentem laudat. l. 2. §. 8. D. de orig. iur. Vitam saltem ad Diuorum Fratrum, quos vocant, tempora produxit, quippe qui alicubi Antoninum Pium diuum vocat. l. penult. D. de pollicit. Contra nusquam meminit vel Marci Antonini, vel Commodi, immo ne Vlprii Marcelli quidem, ceu quidam ex l. 10. D. de castr. pecul. colligunt. Verba enim illa non Pomponii esse, sed Triboniani quamdam Vlprii Marcelli notam ad Pomponium referentis, observauit Ant. Augustin. de nom. propr. Pandect. pag. 121. Erroris ergo manifesti rei sunt, qui eum sub Alexandro demum vixisse contendunt, veluti Bernard. Rutil. Vit. Ictor. cap. 73. et Io. Bentrandus de iurisperit. Lib. I. cap. 11. Vterque enim deceptus est loco Lampridii in Alex. cap. 48. quem ab aliena manu esse, luculenter ostendit Salmas. ad hist. aug. script. pag. 242.

* Duos fuisse Sex. Pomponios, primus suspicatus est Ant. Augustin. de nom. propr. Pandect. pag. 92. et 255. quem deinde cum alii, tum et Guil. Grot. Vit. Ictor. Lib. II. cap. 5. sequuti sunt. Immo nec se ab hac sententia admodum alienum esse profitetur Eu. Otto Praefat. Tomi I. Thesaur. iur. civil. At rationes omnes, quas diligenter collegit Grotius, in praefatione ad

laudata Opuscula, pag. 10. sequi excussimus. Vrgent praecipue, Pomponium in l. 41. D. de hered. inst. ipsum videri alium Sex. Pomponium citare, et in l. 32. D. de legat. I. legi: quod ita verum esse, tam Sex. quam Pomponius, negant. Sed uti in posteriore textu SEXTVS ille alius esse potest IC. quam Pomponius, et ille ipse fortassis, qui l. 44. pr. D. solut. matr. l. 30. §.

§. 6. D. de adquir. hered. et l. 1. Lect. var. Pomponii non in margine tantum fuerit adscriptus. vid. Reinold. Orat. de Pompon. pag. 12. sequi.

non potius Iuliani, et liber. XII.

§. CCCX.

Praeter iuris prudentiam, eorum temporum more et philosophiam videtur excoluisse, cuius vestigia deprehendimus in l. 121. D. de verb. signif. iuncto Seneca de benef. Lib. VII. cap. 10. et l. 30. pr. D. de usurp. et vnicap. vbi diuisio corporum interiori philosophiam redoleret, ceu obseruarunt Cuiac. Obs. Lib. XV. cap. 33. et Guil. Forner. Select. Lib. II. cap. 27. De secta inter viros doctos non satis conuenit, aliis eum iuris consultis neutrarum partium, quos eriscundos adpellitant, adnumerantibus, Mascou. de sectis Sabin. et Procul. cap. 8. §. 4. pag. 130. aliis eum inter Proculeianos referentibus. Christ. Otto a Boekelen de diuers. famil. vet. Ictor. cap. 6. *

* Proculeianum ideo fuisse contendunt, quod Labeonis definitionem probet: l. 22. §. 1. D. quando dies leg. ced. eiusque sententiam tueatur aduersus Trebatium: l. 21. pr. D. de hered. instit. Proculo testimonium denunciet, l. 16. §. 2. D. de euict. l. 12. pr. D. de legat. 2. itemque eius et Pegasi, Celsi, Atlicini, Aristonis, et Neratii sententias probet: l. 28. D. de adquir. rer. dom. l. 43. §. 2. D. de legat. 2. l. 29. D. de euict. l. 14. D. de verb. obl. l. 48. pr. D. de legat. 1. l. ult. D. de adqu. vel omitt. her. l. 21. l. 72. D. ad SC. Trebell. l. 8. §. 2. D. de liberat. leg. l. 3. D. pro suo. l. 45. D. de legat. 1. At idem Pomponius

non modo Sabino et Cassio aliquando suffragatur, l. 6. D. de condit. et demonstr. l. 6. D. de stipul. seru. et eorum dicta benigniore interpretatione inuat, l. 3. §. 1. D. de iur. et facti ignor. sed et passim eorum auctoritate vtitur, l. 34. §. 2. D. de fideic. libert. et id plerumque agit, ut dissidentes iuris consultos ad concordiam reducat, veluti Proculum et Sabinum, l. 14. D. de condit. et demonstrat. nec non Proculeianos et Sabinianos, l. 26. §. 2. D. de legat. 2. Qui vero ita rationes componit iuris consultus, eum si quis sectarium esse clamet: nae is, quid sit sectae studium, mihi omnino videretur ignorare.

§. CCCXI.

§. CCCXI.

Eius scripta.

Scripsit hic iuris consultus, inter πολλοὺς εὐδοκίους eos, qui multa scripserunt iure referendus, ENCHIRIDION duplex, quorum unum singularis fuit liber, l. 2. D. de orig. iur. l. 2. D. de iust. et iur. l. 239. D. de uerb. sign. alterum ex duobus libris constitit: l. 5. D. de grad. et adfin. l. 13. D. de tutel. l. 107. D. de solut. et liberat. EPISTOLARVM libros XX. FIDEICOMMISSORVM libros V. LECTIIONVM AD Q. MUCIUM libros XXXVIII. AD PLAUTIUM libros VII. REGVLARVM librum singularem. AD SABINUM libros XXXV. SENATVSCONSULTORVM libros V. VARIARVM LECTIIONVM libros non XV. ut est in indice Florentino, sed saltem ultra XXXX. * l. 8. §. 6. D. si seru. vind. DIGESTORVM libros V. DE STIPVLATIONIBVS libros VIII. denique AD EDICTVM libros LXXXIII. ex quibus fragmenta in Pandectis quam plurima supersunt.

* Hunc titulum inter inscriptionum festiuitates, quas plerique utriusque linguae scriptores in libris suis fecisse ait, refert Gell. Noct. Att. praefat. Ait. enim, alios libros suos MVSARVM inscripsisse, alios SILVARVM, illum ΠΕΠΛΟΤ ΠΕΠΛΙ hunc ΚΕΡΑΤΟΣ ΑΜΑΛΘΕΙΑΣ CORNICOPLAE, alium ΚΗΡΙΟΤ ΕΛΛΙ partim ΑΕΙΜΩΝΟΣ PRATI, quemdam LECTIIONIS SVAE, alium ANTIQVARVM LECTIIONVM. Vbi Gellius manifesto ridere voluit titulos librorum argutiores atque exquisitiores. Sed iam Salmasius recte monuit, multos titulos eo refer-

re Gellium, qui nihil habeant, quod ad festiuitates inscriptionum iure referri possit. Quid enim festiuitatis inest inscriptionibus antiquarum lectionum, epistolarum moralium, epistolicarum quaestionum, historiae naturalis, quas omnes Gellius in hanc classem retulit? Quis non titulum NOCTIVM ATTICARVM, quem se Gellius tamquam simplicissimum libro suo praescripsisse, ait, facilius faceret nugis comparet, quam titulum antiquarum vel variarum lectionum? Sed videtur Gellius hic sine iudicio imitatus Plinium in praefat. Hist. natural.

§. CCCXII.

Cuius iurisconsultus.

CARIUS, elegantis ingenii iuris consultus, vulgo GARVS, certissime vixit sub Hadriano, ceu patet ex l. 7. pr. D.

D. de reb. dub. certissime etiam superstes fuit Antonino Pio, quia M. Antoninum imperatorem sacratissimum principem suum vocat l. 9. D. ad SC. Tertull. An vero ad Antonini Caracallae tempora aduixerit, quod Iac. Raeuaro Coniect. Lib. III. cap. 19. et nuper Franc. Car. Conradi (Act. erud. Lips. a. 1727. mense Februar.) visum est, merito in medio relinquitur, tanto certiores, falli eos opinione sua, qui Caium nostrum, quem familiaritatis iure suum vocat Pomponius, l. 39. D. de stipulat. seruor. vel ad Diocletiani, vel ad ipsius Iustiniani tempora vitam produxisse existimant, quum ab Hadriani excessu ad Diocletiani imperium centum et quadraginta septem; ad Iustiniani imperii auspicia trecenti octoginta nouem anni sint circumacti*.

* Caium Diocletiani tempora attigisse, suspicatus est Marcellus ad §. 6. proem. Instit. Eundem Iustiniano σύγχρονον coaetaneum et Christianum fuisse, ex d. §. 6. proem. Inst. §. 5. Inst. de publ. iudic. et Constit. omnem reip. §. 1. ad Antecess. collegerunt Ant. Vacca et Hotmannus, non alio persuasi argumento, quam quod eum Caium suum vocare non dubitarit Iustinianus. At praeterquam quod ni-

hil Christiani praeferunt Caii fragmenta, quodque utrique huic sententiae rationes chronologicae manifesto refragantur: aliae rationes esse potuerunt Triboniano, (nam Iustinianum ibi stilo suo vsum, vix credibile est) cur Caium suum vocare non dubitarit, quoniam nimirum eum potissimum exscripsit in conscribendis Institutionibus. Vid. Eu. Otto Praef. Tomi I. Thesaur. iur. civ. pag. 19.

§. CCCXIII.

Ceterum CARIUS quoque a sectae studio satis alie- Eius scripta. nus iure eriscundis accensetur, Mascou. de sect. Sabin. et Procul. cap. 8. §. 3. pag. 127. modestiam eius satis superque demonstrantibus tot eius fragmentis, quae in Digesta retulit Tribonianus. Scripta reliquit tam multa, ut lectorem merito remittamus ad indicem Florentinum et Menag. Amoen. iur. civ. cap. 43. id modo obseruantes, eum quaedam scripsisse, in Histor. Iur. Ciu. Gg qui-

quibus reliquorum iuris consultorum vix quisquam exer-
cuerat ingenium, veluti DOTATIONVM librum singu-
larem, AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM libros II.
AD EDICTVM PROVINCIALE libros XXXII. AD LEGES
XII. TAB. libros VI. et similia. INSTITVTIONVM et ex-
tra Pandectas extare fragmenta bene longa, sed ab
Aniano passim interpolata, nemo ignorat.*

* Ex iis duo fragmenta in-
signia de ritu mancipationis, et
in iure cessione, qui in Ania-
nea editione hodie non exstant,
seruauit Boeth. *Lib. III. Com-
mentar. in Topic. Ciceron.* quae
tota exhibet Ant. Schulting. in
Iurisprudent. veteris antequam
pag. 50. seqq. et pag. 84. seqq.
Sed eadem in Cyri *Commenta-
rio ad tit. C. de usuc. trans-
form.* multo integriora reperit
Bynkershoek. *de reb. mancipi,*

cap. 1. pag. 107. Is vero haec
descripta esse ait a Petro Iaco-
bo de Rauani, qui dicat se ea
vidisse in libro *Institutionum*
Caii. Quae si vera sunt, (fidem
autem Petri Iacobi de Rauani
in dubium cur vocare velimus,
nullam omnino rationem video)
Caii Institutiones saeculo XIII.
quo ille Rauani vixit, adhuc in-
tegriores, quam est Aniani edi-
tio, extitisse oportet.

§. CCCXIII.

L. Volusius
Maecianus.

L. VOLVSIVM MAECIANVM sub Antonino Pio et
Diuis Fratribus vixisse, et in eorum principum consi-
lio fuisse, ex Iul. Capitolin. in *Pio. cap. 12. l. 42.*
et *l. 47. D. de fideic. libert.* denique ex *l. 17. D.*
de iur. patron. patet. Marcum imp. instituerat in iu-
ris prudentia, teste eodem Iulio Capitol. in *Marc. cap.*
3. Vid. Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap. 5.* Vitam etiam
ad Marci imperium produxit, sub quo famquam Ale-
xandriae ciuitatis iuridicus, in Auidii Cassii tumultu
periit, et quidem seditionis Cassianae conscius,
teste Volcat. Gallic. in *Auid. Cass. cap. 7.* id est
anno erae Dionysiaca 175. in quem hunc tumultum
incidere ostendit Ant. Pagi *Critic. Baron. Tom. I.*
pag. 168. seqq.

§. CCCXV.

§. CCCXV.

Sabinianum eum fuisse, et Iuliani adseclam, ipse
in fragmentis suis satis prodidit. Scripsit FIDEICOMMIS-
SORVM seu QVAESTIONVM DE FIDEICOMMISSIS libros
sedecim. Menag. *Amoenit. iur. sci. cap. 5.* PVBLICO-
RVM libros XIII. a quibus diuersum fuisse librum EX
LEGE RHODIA, vel AD LEGEM RHODIAM* suspicamur,
quamuis aliud visum sit Iac. Gothofredo *de imper. mar.*
cap. 2. Vid. Bynkershoek. *ad l. 9. D. ad leg.*
Rhod. cap. 1. Porro libri QVAESTIONVM meminit Pa-
pinianus, *l. 86. D. de adquir. vel omitt. hered.* qui
tamen an a libris quaeestionum de fideicommissis diuer-
sus sit, alii viderint. Denique notus est libellus
Maeciani DE ASSE, a Io. Fridr. Gronouio post opus
de pecunia veterum, et a Io. Ge. Graeuio *Thesaur. an-
tiqu. Rom. Tomo XI.* editus, et iuris studiosis etiam
atque etiam commendatus a Iac. Guacio *ad l. 21.*
§. 2. D. de ann. legat.

* In Florentina est: ex *le-
ge Rhodia*, apud Haloandrum:
ad legem Rhodiam. Sed non
erat, quod hic aliquid mutaret
Haloander. Ita enim, notante
Bynkershoekio, et aliae in id-
re nostro librorum inscriptiones
se habent. Nec absurdus est ti-
tulus, ex quo colligitur, Mae-
ciani librum fuisse collectionem
quarundam legum Rhodiarum,
fortassis quae magis in usu
erant, et ad iactum pertinebant,
quasque hoc libro Volusius vel
collegerit tantum, vel notis suis
illustrarit. Vid. Bynkershoekii
Opusc. min. pag. 269. edit.
non.

§. CCCXVI.

Proximus est Q. CERVIDIVS SCAEVOLA, auctor
iuris consultorum prudentissimus, *l. 3. C. Th. de tes-
tam.* et Marco Antonino a consiliis, Iul. Capitol. in
Marc. cap. 2. vel hoc ipso maximam laudem conse-
quutus, quod Seueram imp. et Papinianum iuris con-
sultum formauit. Iul. Capitolin. in *Caracall. cap. 8.*
Miscellionibus vel erciscundis eum adnumerat Mascou.
de secta Sabin. et Procul. cap. 8. §. 1. §. 2. quippe adeo
fluctuantem inter diuersas scholae vtriusque sententias,

Eius secta
et scripta.

Q. Cernidius
Scaeuola.

ut Bertrando Proculeianus; Ottoni a Boekelen *de fam. Ictur. cap. 5.* Sabinianus videatur. Notum quoque est, eum apud quosdam non modo obscuritatis et variationis, sed et *προσωποληΐας personarum respectus* causa male audire.*

* Nam in *I. 14. D. de transact.* eum ingenuitatis et candoris laudem non seruasse, et in gratiam alicuius vel odium a iure recessisse statuit Ger. Noodt *Probabil. Lib. II. cap. 2. pag. 36. et de pact. et transact. cap. 22. pag. 546.* Variationes quoque eiusdem notant Cuiac. *Obs. Lib. III. cap. 1.* Merill. *Obseru. Lib. I. cap. 9.* et Noodt. *Obs. Lib. II. cap. 18.* ubi et stilum eius abruptum et hincum, ac proinde maxi-

me obscurum notari animaduertimus, de quo etiam conqueruntur Guil. Budaeus *Alnot. ad Pandect. pag. 76. sequ.* Franc. Duaren. *Disput. annuers. I. 50.* Petrus de Toulieu *Diss. de anantapodotis in iure occurrentibus*, et Eu. Otto. in *Papiniano cap. 11. §. 3. pag. 313.* Sed ut de stilo Scaeuolae facile transegerim: ita reliqua, quae Scaeuolae exprobrantur, iam ab aliis satis profligata sunt.

§. CCCXVII.

Eius scripta.

Scrīpsit DIGESTORVM libros XXXX. et quidem post excessum Marci Antonini imperatoris, ceu ex *I. 39. D. de legat. 3.* obseruauit Ger. Noodt *de fœnor. et usur. Lib. III. cap. 6. pag. 244.* DE QVAESTIONE FAMILIAE librum singularem: QVAESTIONVM libros XX. QVAESTIONVM PVBLICE TRACTATARVM librum singularem: REGVLARVM libros III. RESPONSORVM libros VI. in quibus eum saepe repetere, quae iam dixerat in *Quaestionibus*, obseruat Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap. 10.* OPON *Definitionum librum singularem*: denique Notas IN IVLIANVM et MARCELLVM.

§. CCCXVIII.

Vlpīus Marcellus.

Superest VLPIVS MARCELLVS, vir toga sagoque celeberrimus, quem in consilio Antonini Pii fuisse, testatur Iul. Capitolin. in *Antonin. Pio cap. 12.* Floruit et sub Marco, *I. 19. D. de testam. tut. sub quo*

quo non quidem praefectus praetorio, uti existimat Bertrandus *de Iuris perit. Lib. I. cap. 17.* sed legatus pro praetore Pannoniae inferioris fuit. Ita enim intelligendus vetus titulus apud Grut. *Inscript. pag. 100. num. 4.*

VIRTVTI
ET.
HONORI. L.
VLPIVS. MARCELLVS
LEG. AVG.
PR. PR.
PANNON. INF.
V. S.

Sub Commodō in Britanniam eum imperio missus, non modo incredibilia continentiae, frugalitatis, et vigilantiae specimina edidit*, sed rem ibi praeclare gessit, ut parum abesset, quin a saeuissimo principe virtutis causa occideretur. Dio Cass. *Lib. LXXII. pag. 820. et Excerpt. Peiresc. pag. 724.*

* Meretur ille Dionis locus, qualis in primis in *Excerptis Peirescianis* legitur, excerpti. Ait, legatum illum in Britannia tam alienum fuisse a sordibus et corruptione, quantum ab humanitate ac benignitate: tam autem vigilantem, ut per totam noctem vigilare videretur. Ut vero et ceteros comites somno arceret, eum duodecim tabellas, quales ex philyra fieri solebant, quotidie vesperi perscripsisse, et mandasse suis, ut alias aliis, atque aliis horis perferret ad diuersos. Quamquam etiam a natura ad domandum somnum fuerit factus, tamen vigilantiam illam adiunxisse abstinentia, modico tantum vsu cibo, et ut

pane ventrem ne impleret, eum Roma in Britanniam aduehi curasse, non quod pane eius regionis vesci non posset, sed ut eo minus ob vetustatem panis comederet, gingiuis ob eius siccitatem saepe cruentatis. Hinc apud Xiphilinum Vlpīus noster vocatur ἀνὴρ μέτριος καὶ εὐσελὴς ἄν, vir modestus et frugi, ὁ τε ἐπέλεμεν ὑψηλότερον καὶ φρονηματώδες, χρημασίαν τε διατηρῶν ἀδωρότατος ἄν, sublimis et elati animi, quoties bellum gereret, et pecunia non corruptibilis. Habes ergo praeae disciplinae ac continentiae hominem, dignumque, qui non sub Commodō, sed melioribus rei publicae temporibus

§. CCCXVIII.

§. CCCXVIII.

Eius secta
et scripta.

Proculeianorum suo tempore fuit acerrimus, Merill. *Obseru. Lib. I. cap. 28. Lib. VIII. cap. 18.* Mascou. *de sect. Sabin. et Procul. cap. 5. §. 4. pag. 90.* ut Vlpiano aliisque id haud leue veritatis argumentum esset, si Iuliano adstipularetur Vlpianus Marcellus. *Cuiac. Obs. Lib. XIII. cap. 35. Menag. Amoenit. iur. cap. 24.* Mireris, homini negotioso, et saepius in castris, quam in museo, moranti tantum fuisse otii, ut aliquid de iure scriberet. Et tamen praeter NOTAS AD IULIANVM et POMPONIVM reliquit DIGESTORVM libros XXXI. AD LEGES IULIAM et PAPIAM libros VI. DE OFFICIO PRAESIDIS librum singularem: DE OFFICIO CONSULIS libros saltim V. PVBLICORVM libros II. et librum singularem RESPONSORVM *.

* Addit Iac. Curtius Εἰκάζειν *Verosimilium Lib. I. cap. 38.* NOTAS AD PAPINIANVM, quarum mentionem fieri ait *l. 7. D. ad leg. Iul. de adult.* Marcellum saltim laudasse ait Papinianum, *l. 1. D. ad SC. Turpillian.* Quam vero multo antiquiorem Papiniano Scaeuolam ad Marcellum notasse constet: *l. 11. §. 6. D. de donat. int. vir. et vxor.* laudatus Curtius

duos floruisse *Marcellos* iuris consultos, existimat: *Vlpium* alterum, de quo hic agimus, alterum *C. Quintillium*. Sed potuisset Curtius non errare. Qui enim ad Papinianum scripsit, eumque laudauit, non est MARCELLVS, sed AEL. MARCIANVS, Vlpiani aequalis. Adeoque ad illorum temporum iuris consultos non pertinet ille *C. Quintillius*.

§. CCCXX.

Status iuris
sub Septimio Seuero.

Redimus ad imperatores Romanos, inter quos obtruncato Didio Iuliano, aemulisque C. Pescennio Nigro, et D. Clodio Septimio Albino remotis, imperium arripuit L. SEPTIMIUS SEVERVS Africanus, princeps non solum Graecis Latinisque litteris eruditissimus, sed et iuris Romani peritissimus, auditor quippe Q. Ceruidii Scaeuolae, et Papiniani condiscipulus (§. 316.), et hinc fisci aduocatione ante imperium func-

functus. Spartian. *Septim. Seu. cap. 1. et 2.* Huius potissimum condiscipuli sui Papiniani vsus consilio, iura constituit aequitatis, moderationis clementiaeque plenissima, ut ab Aurelio Victore *legum conditor longe aequabilium* adpelletur. Eu. Otto *Papinian. cap. XIII. §. 3. pag. 496. edit. nou.* Odio tamen decessoris Didii Iuliani, *Saluii Iuliani decreta iussit aboleri, neque obtinuit.* Spartian. *Seuer. cap. 17.* Quod nos de edicto Iuliani perpetuo intelligendum esse arbitramur*.

* Sunt, qui haec de Didii Iuliani decretis intelligunt, quia et hic intercalaris veluti princeps Saluii nomen tulerit. Thomas. *Naeu. iurisprud. anteiustin. pag. 85.* Sed *de Saluii scriptis*, non de imperatoris alicuius actis loqui Spartianum, ex Aurelio victore, eandem rem plenius narrante, intelligimus. Is enim, ubi de Septimio nostro agit: *Saluii* inquit *nomen, atque eius SCRIPTA factaque aboleri iubet, quod unum effici nequiuit.* Iam quid, quaeso, scripsisse nouimus Didium, tam eximium, ut id perire nollet senatus? Et quid intererat senatus, Didii principis sibi exosi et hostis a se iudi-

cati, memoriam et acta non aboleri, ut in hoc vno principi asperrimo dicto minus audiens esse auderet? Denique si de Saluii Iuliani scriptis priuatim editis accipiamus Spartianum et Aurelium Victorem, vix comminisci licebit rationem, cur senatus voluntati principis seueri, et adcuratum a suis obsequium exigentis, refragari voluerit. Verosimillimum itaque est, Seuerum, execratum Iulianorum nomen, conditum a Saluio Iuliano edictum perpetuum voluisse abolere, senatu tamen ob eximiam eius operis praestantiam auctoritatemque grauitate obn-

§. CCCXXI.

Inter Seueri instituta et sequentia fuerunt: quod praefecturam urbanam, data ad Fabium Chilonem epistola, ad summam euexit potentiam: *l. 1. D. de offic. praef. urb. l. 8. §. 5. D. de poen. l. 6. §. 1. D. de interd. et releg.* quod oratione sua anno ab v. c. 948. Q. Flauio Tertullo et Flauio Clemente cons. res immobiles eorum, qui sub tutela vel cura sunt, sine decreto alienari vel supponi vetuit: *l. 1. §. 1. D. de reb.*

Iura a Se-
uero consti-
tuta.

reb. eor. qui sub tutel. vel cur. quod legem Iuliam de adulteriis in vsum reuocauit*: Dio Cass. apud Xiphil. Lib. LXXVI. pag. 869. quod quaedam circa leges Iuliam et Papiam Poppaeam mutauit: Tertull. Apologet. cap. 4. quod cum Antonino Caracalla filio, imperii socio, Scto anno ab v. c. 959. M. Numio Albino et Fulvio Aemiliano coss. facto, donationes inter virum et uxorem de nouo prohibuit: l. 32. pr. D. de donat. int. vir. et uxor. Recensum vero tot constitutionum, quae in Pandecte aequae ac Codice, vtramque paginam faciunt, hic a nobis institui, chartae angustia vix patitur.

* Debemus hanc notitiam Dionis qui de Seuerio imp. refert, eum criminari solitum incontinentes, *ὅς καὶ περὶ τῆς μοιχείας νόμοις τῶναι τῶναι*, ob eamque causam et de moechis leges tulisse, ex quibus deinde quam plurimi in ius rapti sint. Addit: *Τρισχλίας γὰρ ὑπαλέων εὐροὶ ἐν τῷ πινυακὶ ἐγγεγραμμέναι*, innuens, se consulem tria millia moechorum in tabulis accusatorum reperisse. Iacitit vero Cassii illius consula-

tus in annum Christi 291. quo iam paene ante centum annos leges istas seuerissimas tulerat Seuerus, ex eoque iam satis patet, quam late patuerit hoc flagitium, quam Seuerus eam legem ferret. Ceterum ex eo simul reddi poterit ratio, cur de adulteriis et ad legem Iuliam de illis eo tempore certatim scripserint PAPINIANVS, VLPIANVS, PAVLLVS, et alii.

§. CCCXXII.

Status iuris sub Caracalla.

Qui extincto patre, et Geta fratre occiso, solus imperauit, ANTONINVS CARACALLA, non minus, quam pater, ius variis nouis institutis locupletauit. Nam vt iam non dicam de celeberrima constitutione l. 17. D. de statu hom. qua ius ciuitatis cum omnibus ingenuis, in orbe Romano habitantibus, communicauit*, quam Antonino nostro auctoritate Dionis Cassii in Excerpt. Peirisc. pag. 744. vindicat Ezech. Spanhem. in Orbe Romano: tot aliae eius constitutiones in Codice et Pandectis, immo et in Codicis Gregoriani et Pauli Sententiarum receptarum reliquiis suspersunt, vt re-

liquorum imperatorum paene omnium constitutiones numero superare videantur.

* Origine ergo huius iuris hodie extra omnem dubitationis aleam posita est, quamuis et nostris temporibus non desint viri eruditissimi, qui et Antonini Pii hac in re partes aliquas fuisse, adeoque vel constitutionem antiquam ab Antonino Pio primum editam, in vsum reuocatam esse, vel distinctione inter ius ciuitatis indultum et imperatum rem expediri posse existimant. Io. Petr. a Ludevig in Diss. de peregrinitate, albinagio, et vildfangiata, cap. 9. §. 3. pag. 98. sequ. Et sane fauent huic sententiae partim locus insignis Nouellae LXXVIII. cap. 5. partim nummus Antonini Pii imp. apud Mediobarbi Biragi, cuius in postica coronae inscriptum: S. P.

Q. R. AMPLIATORI CIVIVM. At si dicendum, quod res est, nec Iustiniani est tanta in rebus historicis auctoritas, vt ea in re errare non potuisse videatur: et elogium istud tribui posse Antonino Pio, si vel maxime auctor non sit constitutionis famosissimae, quam l. 17. D. de stat. hom. laudari animaduertimus, iam ipse ostendit Spanhem. Orb. Rom. Exerc. II. cap. 1. pag. 208. quippe qui non modo viros bene de re publica meritos frequentius iure ciuitatis donarit, sed et cum Carnis Catalisque, adeoque cum totis gentibus, eximium istud beneficium communicarit Gruter. Inscript. pag. 408. num. 1.

§. CCCXXIII.

ELAGABALVS, monstrum illud hominis, qui occiso Caracalla, victoque aemulo M. Opilio Aurelio Seuerio Macrino, imperio potitus est, non plus ad iuris prudentiam amplificandam contrulit, quam hic Opilius, vt scribit Iul. Capitol. in Macrin. cap. 13. iuris non incallidus, et teste Herodiano Histor. Lib. III. cap. 12. peritus νόμων ἐπιστήμης legum scientiae. Equidem Opilium istum omnia rescripta veterum principum tollere statuisse, refert eodem loco Iulius Capitolinus, nefas esse dicentem, leges videri Commodi et Caracallae, hominum imperitorum voluntates, quam Traianus numquam libellis responderit, ne ad alias causas facta* proferrentur, quae viderentur ad gratiam composita. Sed

Itemque sub Opilio Macrino.

breuitas imperii vix bimestris vetuit illum spes inchoare longas.

* FACTA hic sunt rescripta, vti Graecis *πραγματικαί* *pragmaticae* vel *πραγματικὸν* *τύπον* *pragmatica signa* seu *edicta*. Iac. Gothofred. *ad Codic. Theodor. Tom. I. pag. 25.* Hinc PAVLLI *libri Sententiarum* et FACTORVM *sex*. Ceterum quamvis id consilium Macrini plerique damnant: tantum tamen abest, vt videa-

tur reprehendendum, vt prudentissimo instituto rescriptis tantum in aliquorum gratiam vel odium editis vim legum detrahere voluerit. Id vero non magis improbandum est, quam quod et Valentinianus Senior imperator talia rescripta cassa esse iussit. *l. 6. C. de vectigal.*

§. CCCXXIII.

Nec non sub
Elagabalo.

ELAGABALI vero ne nomen quidem in *Pandecte* occurrit, quamvis quaedam eius constitutiones exstent *l. vn. C. Gregor. de patr. potest. et l. 8. C. de negot. gest.* quas Elagabali esse, ex subscriptionibus docent Henricus Norisius *Epist. consular. pag. 471.* et Ant. Pagi *Crit. Baron. Tom. I. pag. 203.* Obiter tamen monemus, Elagabali origines, et familiam ex *Pandectis* non modo illustrari, verum etiam suppleri posse *.

* Fuisse ELAGABALVM filium Varii Marcelli et Iuliae Soaemidis, ex eorum temporum historicis satis notum est. Sed in iure nostro passim memorantur alii eius cognati, quos hac tabu-

la repraesentare iuuabit, maxime quum quaedam videantur emendanda, quae parum accurate tradidit Reines. *Epist. ad Rupert. 69. pag. 611.*

N. e. familia IVLIORVM.

IVLIUS AGRIPPA

primipilaris, de quo

l. 38. D. de legat. 3.

patruus magnus Iu-

liae Domnae, quam

legem non intelle-

xere Cuiac. *Obs.*

Lib. III. cap. 18. et

Menagius *Amoen.*

iur. ciu. cap. 25.

N. filia,

de qua *l.*

38. D. de

legat. 3.

N. Nep-

tis, de

qua ea-

dem *l.*

38.

IVLIUS

AGRIP-

PINVS,

cui rescrip-

sit Anto-

ninus imp.

anno 961.

Pariator.

LL. Mos.

et Rom.

Tit. X.

§. 4.

N. Iulii Agrippae frater.

BASSIANVS, sacerdos Dei solis. Sex. Aurel.

Victor. *in Caracalla et Elagab.*

IVLIA DOMNA Aug.

nupta Septimio Se-

uero imperatori.

ANTONI. P. SEPTI-

NVS BAS-

MIVS

SIANVS GETA,

a fratre

occisus.

imp.

Filiolus

vna cum

matre in

Liparam

insulam

relegatus,

teste Dio-

ne.

IVLIA MOESA ex

Apamea Syriae, teste

Dione, vel ex Emesa,

vt existimat Herod.

Hist. Lib. V. cap. 4.

IVLIA IVLIA

SOOE-

MIS, nup-

ta Vario

Marcello.

nesio Mar-

ciano.

ELAGA-

BALVS,

imp.

ALEXAN-

DER im-

perator.

§. CCCXXV.

Successit his M. AVRELIVS SEVERVS ALEXANDER, Et sub Ale-
Elagabali consobrinus, continentissimae disciplinae prin- xandro Imp.
ceps, et qui non pauca constitutionibus suis emenda-
uit. Praefectorum vrbi, et praetorio potentiam maxi-
me auxit, et illis quatuordecim ROMAE CVRATORES
addidit ex consularibus, quos audire negotia cum prae-
fecto vrbis iussit, ita ut omnes, aut magna pars,
adessent, quando acta fierent. Lamprid. *in Alex. cap.*
33. His senatoriam addidit dignitatem, vt VIRI CLA-

RISSIMI essent, et dicerentur, idque ideo, ne quis qui senator non esset, de senatore Romano iudicaret. Lamprid. *ibid.* cap. 21. Quin et edicta eorum, condito licet iam pridem edicto perpetuo, seruari voluit. l. 2. C. de offic. praef. praet. Orient. et Illyr.

§. CCCXXVI.

Denique sub MAXIMINVS porro, Alexandri percussor, quod a Maximino, scelere auspicatus fuerat, imperium tam breue habuit, Maximo et ut non multum potuerit de iure nouo constituendo cogitare. Habemus tamen duas eius constitutiones: l. 13. C. de pact. et l. 6. C. de iure dot. quum oppositorum illi principum, MAXIMI et BALBINI nullae omnino exstent. Plurimae contra supersunt GORDIANI tertii, sub quo reuirescere potuisset imperium, si vixisset diutius: nec non percussoris eius PHILIPPI, Arabis, quamuis plerisque horum omnium epistolis, vetera magis iura speciebus obuientibus adplicari, quam noui quid sanciri, animaduertamus.*

* Et hoc ipsum argumento est, Philippum illum imp. sceleratissimum hominem, non fuisse Christianum. Fieri enim non potuisset, quin de emendando iure, abolendisque, quae paganam superstitionem sapiebant, serio cogitasset, eiusque rei vestigia in eius constitutionibus exstarent, si pio Christianorum coetui sese adiunxisset. Praeterea ludi saeculares, publice editi, sacraque sollemnia et supersticiosissima eo anno curata, cum religione Christiana minime omnium congruunt. Sed illam de Philippi Christianismo sententiam iam pridem profligarunt viri doctissimi, in quorum numero sunt Contr. Sam. Schurzfleisch. *Diss. de Philippis augg.* §. 3. sequ. et Cellar. de primo principe Christiano.

§. CCCXXVII.

ICti huc vsque florentes. Papiniani origo. Superest, ut et IURISCONSULTOS, qui a Commodi excessu ad haec vsque tempora floruerunt, paucis persequamur. Eorum facile princeps fuit AEMILIUS PAPINIANVS, quem vulgo Italum, Hostilii Papiniani et Eugeniae Gracilis filium fingunt, ob lapidem, descrip-

scriptum a Gruter. *Inscript.* pag. 348. num. 8. Sed nihil veri ei lapidi inesse, ad quem tot viri docti offenderunt, praeclare ostendit Eu. Otto in *Papin.* cap. 3. qui eundem potius Syrophoenicem, et Iuliae Dominae cognatum fuisse suspicatur.*

* Fundamentum huius coniecturae est locus Spartiani in *Caracall.* cap. 8. vbi Papinianum amicissimum fuisse, ait, Seueri imperatori, et ut alii loquuntur, adfinem etiam per secundam uxorem. At secunda Seueri vxor erat Iulia Domna, cuius schema genealogicum supra (§. 324. *) exhibuimus, ac proinde eius cognatum fuisse oportet Papinianum. Ceterum fuit illa familia litterarum studiosissima, adeo ut Philostratus in *vit. Sophist.* II. 30. pag. 622. Iuliam Domnam vocet τὴν φιλόσοφον philosopham, et Antoninum Caracallam τὸν τῆς φιλοσοφίας παῖδα Iulias, Philosophae Iuliae filium. Eam enim lectionem contra Ios. Scaligeri emendationem tuentur Thom. Reynes. *Var. Lib.* II. cap. 12. et Gottfrid. Olear. in *not. ad Philostr.* pag. 622. De doctrina Iuliae Dominae videndus etiam Aegid. Menag. de *mulier. philos.* cap. 16.

§. CCCXXVIII.

In iuris prudentia praeceptorem habuit Ceruidium Eius doctrina. Scaeuolam: Spartian. *Caracall.* cap. 8. in eaque arte adeo profecit, ut omnes longo post se intervallo reliquerit. Zosim. *Hist. Lib.* I. cap. 9. Hinc passim vocatur iuris asylum et doctrinae legalis thesaurus, Spartian. in *Seuer.* cap. 21. ὁ ἀριστὸς τῶν νομικῶν iuris consultorum excellentissimus, Theophil. §. 7. *Inst. de fideic. hered. legum armarium*, Cassiodor. *Var. Lib.* VI. cap. 5. acutissimi ingenii vir, et merito ante alios excellens, l. 30. C. de fideicomm. et vix vniquam a veteribus sine elogio nominatus*: tanto maior profecto, quanto minus in aliorum verba iurauerat, inter erescendos, quos vocant, praecipuus. Vid. Eu. Otto in *Papin.* cap. 11. §. 6.

* Eius vero auctoritas tum cursus iuridici anno studiosi PAPINIANISTARVM nomen, non in scholis iuridicis, tum in foro maxima fuit. In illis tertio sine caerimoniarum adparatu ad-

sumebant. *Const. omnem reip.* §. 1. 4. *ad antecessor.* In hoc inter ICtos, quorum scriptis Theodosius iunior vim iuris scripti attribuerat, Papiniano non solum primus locus datus, sed et id

§. CCCXXVIII.

Honores et
scripta illius.

Quamvis vero vir ingenii eminentissimi innumeris paene negotiis distringeretur, quippe sub Marco imp. aduocatus fisci, Spartian. *Caracall. cap. 8.* sub Seuero libellorum magister, *l. 12. D. de distract. pign.* ac paulo post praefectus praetorio, Xiphilin. *Lib. LXXVI. pag. 865.* et Caracallae ac Getae fratrum, totiusque imperii tutor: Zosim. *Histor. Lib. I. cap. 9.* non tamen impediri se passus est, quo minus libros praestantissimos scriberet, veluti *libros XXXVII. QVAESTIONVM, libros XVIII. RESPONSORVM, libros II. DEFINITIONVM,* porro *DE ADVLTERIIS* tum *libros II.* in quibus singula legis Iuliae capita ordine exposuit, tum alium *singularem,* de exercitatione huius publici iudicii. *l. 11. D. ad leg. Iul. de adult.* Eu. Otto in *Papinian. cap. 12. §. 4. pag. 388. sequ. edit. nou.* denique *librum* ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΩΝ, *ASTYNOMICON* seu *AEDILITIORVM* quo Aedilium municipalium officia Graece explicauit. *l. vn. D. de via publ.* Otto *Papin. cap. 4. §. 3. Mascou. de sect. Sabin. et Procul. cap. 8 §. 6. n. 2. **

* Papinianum in libris suis aliquando variasse, eiusque variationis vestigia passim in *Pandectis* exstare, ostendunt Iac. Cuiac. *Obs. Lib. II. cap. 37.* Merrill. *Obs. Lib. I. cap. 9.* Idem Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap. 10.* adnotat Papinianum, Scaeuolae

praeceptoris exemplo, saepe repetere in libris *RESPONSORVM,* quae iam in libris *QVAESTIONVM* scripserit. Sed non sane nouum est, in vno libro auctorem adcuratius exsequi illa, quae strictius in alio exposuerat.

§. CCCXXX.

§. CCCXXX.

Sed tantum sidus exstinxit Antonini Caracallae furor, qui quum Papiniani virtutem ferre non posset, ipse flagitiis omnibus contaminatus, eum non modo dignitate mouit, simul ac peruenit ad imperium, Xiphilin. *Lib. LXXVII. pr.* sed et paulo post, parricidium in Geta admissum defendere recusantem, vna cum filio, quaestorio viro, nefarie interemit: quamuis ea de re non parum discrepent veterum historicorum sententiae. Saltem Papinianum tum non triginta sex, sed septuaginta aut plures annos natum fuisse, ostendit Otto in *Papinian. cap. 16. §. 9. **

* Ex quo patet, quam abscript. pag. 348. num. 8. exhi- sonum sit, quod Gruter. Inbet Papiniani monumentum:

AEMILIO. PAVLLO. PAPINIANO
PRAEF. PRAET. IVR. CONS.
QVI. VIX. ANN. XXXVI. M. III. D. X.
HOSTILIVS. PAPINIANVS
EVGENIA. GRACILIS
TVRBATO. ORDINE. IN SENIO
HEV. PARENT. INFELICISS.
FILIO. OPTIMO. P. M.
FECERVNT.

Sed impostura haec aequae manifestata. Sed causam iam perorata. festa est; ac illud, quod vnae runt M. Aurel. Galuan. *de usufr. argenteae inscriptum est, elogium cap. 13. n. 11. Reines. praef. apud Boldon. in Diss. praelim. Inscr. pag. 5. et Otto in Papin. cap. 16. §. 10. pag. 651. Epigr. fol. 2. illi Gruteriano similimum, nisi quod in hoc EV- GENIA GRACILII VXOR vo-*

§. CCCXXXI.

Progredimur ad TERTVLLIANVM, de quo praecipue quaeritur, sitne idem cum Q. SEPTIMIO FLORENTE TERTVLLIANO, qui iater Latinos ecclesiae patres primum locum tenet? Nam et hunc Eusebius *Hist. eccl. Lib. II. cap. 2. τὸς Παπινιανὸς νόμος ὑπερβόητος ἀνδρῶν, ὡς* Tertullianus.

rum ius Romanum accurate doctum adpellat, et ipsa patris istius opera magnam ubique iuris peritiam produunt. Hinc eundem esse Ictum nostrum et Tertullianum patrem, adfirmant Ant. Augustin. de nom. propr. Pand. pag. 139. Cuiac. Obseru. Lib. VII. cap. 2. Radulph. Forner. Rer. quotid. Lib. VI. cap. 5. Guil. Grot. Vit. Ictor. Lib. II. cap. 9. Sed si nihil aliud huic sententiae opponi posset: ipsum dicendi genus a tumore patris ecclesiastici diuersissimum, satis euinceret, diuersos hos fuisse Tertullianos, quamuis et iuris prudentiae laude, et ipsa aetate suppare*. Menag. Amoen. iur. ciu. cap. 12.

* Fatetur id et Guil. Caue Antiqu. patr. Tom. I. pag. 396. Sed sublestum est, quo vitur argumentum, a diuersitate nominum desumptum. Ictum enim nostrum TERTYLLIANVM, patrem ecclesiasticum TERTVL- LIANVM dictum esse, ait: quaci non eadem essent haec nomina, nec sexcenta exstarent exem-

pla permutationis litterarum. Sane quum Graeci dixerint Sylla pro Sulla, Tyllius pro Tullius, Latini Suria pro Syria: quidni et eodem iure scripserint Tertyllianus et Tertullianus? Immo et pater ecclesiae Τερτυλλιανός Tertyllianos vocatur ab Eusebio Hist. eccl. Lib. II. cap. 2.

§. CCCXXXII.

Vterque tamen, ut dixi, eodem tempore floruit. Vlpiano certe noster anterior est, quippe a quo citatur l. 30. §. 6. D. de acqu. vel amitt. possess. posterior vero SC. Tertulliano, quod sub Hadriano factum esse diximus, ceu colligi potest ex l. 2. §. 44. D. ad SC. Tertull. Scripsit libros VIII. QVAESTIONVM, et DE PECVLIO CASTRENSI librum singularem, ex quo tria fragmenta supersunt in Pandecte, l. 23. D. de test. mil. l. 33. D. eod. et l. 44. D. de castr. pecul.

§. CCCXXXIII.

Minus celebres sunt CLAVDIVS TRYPHONINVS, Papiniani aequalis, quocum et cum MESSIO, nescio quo, in

in Seueri et Antonini consilio fuit*, l. 50. D. de iur. fisc. et praeter NOTAS AD SCAEVOLAM, ab Ant. Dadino Alteserra illustratas, Tolos. 1679. libros non XXVI. vti putat Grot. in Vit. Ictor. Lib. II. cap. 9. sed XXI. tantum, DISPUTATIONVM scripsit: nec non ARRIVS MENANDER, Antonino Caracallae a consiliis, et hinc a tutela excusatus, l. 11. §. 2. D. de minor. quem libros III. MILITARIVM, seu de RE MILITARI reliquisse nouimus.

* Est haec observatio Cuiacii Obs. Lib. VII. cap. 2. eaque firmatur. ex l. 78. §. 4. fin. D. de iure dot. ubi ipse Tryphoninus se in auditorio aliquid dixisse refert, procul dubio in auditorio Papiniani, quod toties in iure celebratur. l. 40. D. de reb. cred. l. 97. D. de

acquir. vel amitt. hered. Praeterea ad Claudium Tryphoninum anno erae Dionys. 213. rescripsit Antoninus Caracalla l. 1. C. de Iudaeis et caelic. ex quo loco eum Syriae tum praesidem fuisse colligit Guido Pancirol. Lect. var. Lib. I. cap. 79.

§. CCCXXXIII.

Incertae aetatis sunt SEX. PEDIUS, qui AD EDICTVM, tum PRAETORIVM, tum AEDILICIVM notasse, librumque DE STIPVLATIONIBVS scripsisse videtur: l. 2. §. 6. D. de bon. possess. l. 6. D. de reb. cred. nec non PVTEOLANVS, auctor ADVERSARIORVM, l. 12. D. de pact. PACTVMEIVS CLEMENS, citatus a Pomponio l. 21. §. 1. D. de statulib. PAPIRIVS FRONTO, cuius RESPONSA laudat Callistratus, l. 4. fin. D. ad leg. Rhod. de iact. l. 220. §. 1. D. de verb. signif. FVRIVS ANTHIANVS, auctor librorum V. AD EDICTVM*: denique CLAVDIVS et Q. SATVRNINI, et RV- TILIVS MAXIMVS, de quibus tantum non omnia incerta sunt.

* Hic FVRIVS ANTHIANI commentarius ne Tribonianus quidem aetate integer videtur existisse. Ex solo enim libro I. frag-

menta non nisi tria in Pandecten relata sunt. l. 62. D. de pact. l. 40. D. de dolo mal. l. 80. D. de rei vind. Praeterea auc-

Eius aetas et scripta.

Claudius Tryphoninus et Arrius Menander,

Sex. Pedius Puteolanus, Pactumeius, Fronto, et alii.

in

li

auc-

auctorem habeo Laur. Theod. Gro- Taurelliana, legi μέγας ἐδίκησε Bi-
nouiam *Emend. Pandect. cap. βλὴν πέντε pars edicti libri quinque,*
25. pag. 82. edit. nou. in In- sed μέγας ἐδίκησε βιβλίων πέντε
dice Florentino non, sicut in *pars edicti librorum quinque.*

§. CCCXXXV.

Domitii Vl-
piani natales
et honores.

A Papiniani celebritate parum abfuit DOMITIVS
VLPIANVS, Tyrius Syrophoenix*, l. 1. pr. D. de
cens. qui Romae iam sub Seuero et Antonino incla-
rescere coepit, quo tempore inter Papiniani adcesso-
res, scriniorumque magister, postea ab Elagabalo vel
dignitatibus priuatus, vel in exilium missus, Lam-
prid. *Elagab. cap. 16.* hinc inter Alexandri consilia-
rios et praefectus annonae fuit Lamprid. *in Alex. cap.*
26. l. 4. C. de contrah. stipulat. Denique sub eodem
principe ad summum praefecturae praetorianae fasti-
gium adspirauit, ἐπιγνώμων καὶ ὁσπερ κοινῶς τῆς ἀρχῆς, inspector
et quasi particeps imperii, uti vocatur a Zosimo *Histor.*
Lib. I. cap. 11.

* Sunt, qui ideo Hebraismos quosdam in Vlpiani stilo depre-
hendere sibi videntur. Sed quam-
uis loquutiones quasdam sibi pe-
culiaries habuerit, ceu recte ob-
seruauit Car. Andr. Dukerus de
Latinitat. vet. ICtor. pag. 312.
et 392. nihil tamen in eius frag-
mentis occurrere, quod Hebrais-
mum redoleat, singulari program-
mate de *Hebraismis Vlpiani* os-
tendimus, *Francos. 1730.* Multo
certius est, plurimos Hellenis-
mos magis quamque stibiliginem eius

§. CCCXXXVI.

Eius mors.

Quamuis vero tanta cum prudentia amplissimis mu-
neribus fungeretur, ut dicere non vereatur Lamprid. *in*
Alex. cap. 51. ideo Alexandrum summum imperatorem
fuisse, quod Vlpiani potissimum consiliis rexit rem
pu-

publicam, ac proinde principi suo esset carissimus, a
quo non modo ut amicus, sed et parentis fere loco
honorabatur: l. 4. C. de contrah. stipul. et l. 24. C.
locat. cond. a militibus tamen praetorianis, eius seue-
ritatem perosis, in ipso paene imperatoris gremio est
interemptus*. Zosim. *Histor. Lib. I. cap. 11.* Xiphilin.
Lib. LXXX. pag. 917.

* Auctor est Lamprid. *in Alex.*
cap. 51. Alexandrum Vlpianum
pro tutore habuisse, primum
repugnante matre, deinde gra-
tias agente, eumque saepe a
militum ira obiecto purpurae
summae defendisse. Purpura enim
sacrosancta habebatur et inuiola-
bilis. Et hinc patet, cur et pos-
trema vice, quum vrgeretur a
militibus, in palatium et veluti
in gremium principis, tamquam
in portum confugerit. Ceterum
caussa odii a Xiphilino memora-
tur reformatio morum, sub Ela-
gabalo corruptissimorum, quam
Vlpianus urgebat, occisis simul
Flauiano et Chresto, et quidem
ἐν τῇ αὐτῇ διαδίκησθαι, ut illis
succederet. Male id habuit Epaga-
thum, hominem libertinum, sed

potentem, qui non desiit sollici-
tare praetorianos ad seditionem,
donec obtruncata magna ciuium
parte, iniectione urbi igne, Vl-
pianum etiam occiderent. At non
impune id facinus tulit Epaga-
thus, primum in Aegyptum sub
honoris specie missus, quia pe-
riculum erat, ne a praesente sum-
tum supplicium milites ad nouum
tumultum incitaret, inde vero
mox in Cretam reuocatus, capi-
tisque ibi, prout meruerat, dam-
natus. Refert haec omnia auctor
ἐν τῷ χρόνῳ coaetaneus Dio, a
Xiphilino excerptus *Lib. LXXX.*
pag. 917. quum reliqui scripto-
res paene omnia confundant, im-
mo quidam sub Elagabalo obtrun-
catum esse Vlpianum perperam
scribant.

§. CCCXXXVII.

In iuris prudentia id, quod summum est, erat adse- Eiusdem iu-
quutus, νομοθέτης ἄριστος, καὶ τὸ παρὸν ἐν διαθήκαι καὶ τὸ μέλλον ἐν εὐχῇ ris pruden-
συνδίδειν δύναμις, iuris consultus praestantissimus, qui et res pre- tia.
sentes recte disponere, et futura callide prospicere po-
terat. Zosim. *Histor. Lib. I. cap. 11.* Nulli sectae man-
cipatus, modo Sabino et Cassio, modo Labeoni et re-
liquis Proculianis suffragatur, ideoque eriscundis ac-
censendus, ex sententia Mascouii de sectis Sabin. et
Procul. *cap. 8. §. 7. n. 2.* quamuis eum paullo addictio-

rem Proculo fuisse existimet Eu. Otto in *Papinian. cap. 13. §. 9. pag. 469. edit. nou.* qui et §. 7. pag. 456. seqq. obseruasse sibi visus est, eum saepe perstringere Papinianum, etiam vbi id minime mereatur, et §. 8. eundem arguari aliquando *, et cauillis uti, thermis Neronianis frigidioribus. Id quod tamen me nondum fateor deprehendisse.

* Eundem Vlpianum verborum nouatorem esse, obseruat Iac. Gothofredus, *Animadu. cap. 8.* Sed fallitur vir doctus, dum sequutus Cuiacium *Obseru. Lib. XXIII. cap. 39.* Ictum nostrum confundit cum Vlpiano sophista, quem *κεῖταις* *Keitais* vel *κεταίρικοις* *Keitairikois* ob familiarem illi interrogationem: *πᾶ καίτοι*

poi keitai, vbi hoc habetur? dictum, et ob *κεταίρικοις* inania verba saepe irrisum esse, refert Athenaeus *Deipnosoph. III. 18.* Diuersus vero hic non minus est a nostro, quam Vlpianus, Demosthenis scholiastes, quamuis et ipse Tyrius Syrophoenix fuerit. Vid. Io. Alb. Fabric. *Biblioth. Graec. III. 20. 6. pag. 632.*

§. CCCXXXVIII.

Opera Vlpiani maiora.

Fragmenta ex scriptis Vlpiani plura, quam ex vllius veteris Icti, in *Pandectis* supersunt. Scripsit enim plurima, partim maiora opera, partim mole exigua. In illorum numero sunt *DIGESTORVM libri saltim XXXX. AD EDICTVM libri LXXXIII. AD LEGES IVLIAM ET PAPIAM POPPAEAM libri XX. AD SABINVM libri LI. AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS libri V. DE ADPELLATIONIBVS libri III. DE CENSIBVS libri VI. DISPVTATIONVM libri X. FIDEICOMMISSORVM libri VI. OPINIONVM libri VI. INSTITVTIONVM libri II. AD LEGEM AELIAM SENTIAM libri saltim III. PANDECTARVM libri X. REGVLARVM libri VII. RESPONSORVM libri II. PROTRIBNALIVM libri X.* quorum de argumento videndus Cuiac. *Obs. Lib. VII. cap. 23.* DE OFFICIO COS. libri III. DE OFFICIO PROCOS. libri X. denique AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM libri II. *

* Hos

* Hos libros saepenumero in *Glossis* Philoxeni, non adscripto Vlpiani nomine, citari obseruat Cuiac. *Obs. Lib. X. cap. 34.* Quumque Lactant. *Inst. diu. Lib. V. cap. 11. §. 19.* referat, *Domitium libro VII. de officio procos.* (ita enim legendum est, non *libris VII.* Cuiac. *Obs. Lib. X. cap. 34.* Menag. *Amoenit. iur. ciu. cap. 12.*) multa principum rescripta contra Christianos collegisse: quaerunt eruditi, an de Vlpiano nostro loquatur Lactantius? Negant id multi, et nuper ex instituto Petrus de Toullieu:

sed sine idoneo argumento. Christianis nostrum parum aequum fuisse, et aliunde patet. *l. 1. §. 3. D. de extraord. cognit.* Et scripsit Vlpianus hos libros sub Antonino Caracalla, ceu patet ex *l. 4. pr. l. 6. §. 3. D. de offic. procos. l. 6. D. de legation.* aliisque quamplurimis: sub quo principe durius actum esse cum Christianis, nemo ignorat. Et quis, quaeso, in pagano odium aduersus Christianos susceptum miretur? Conf. Bynkershoek. *Obs. Lib. V. cap. 23. de relig. peregr. Diss. I. pag. 241.*

§. CCCXXXVIII.

Inter minora Vlpiani opuscula sunt DE OFFICIO QVAESTORIS libri siue II. siue vnus. Merill. *Obseru. Lib. II. cap. 30.* nec non libri singulares DE OFFICIO CONSVLARIVM, CVRATORIS REIP. PRAEFECTI VIGILVM, PRAEFECTI VRBI, PRAETORIS TVTELARIS, itemque DE EXCVSATIONIBVS, et DE SPONSALIBVS. Accedunt NOTAE, quibus varia veterum Ictorum, veluti ARISTONIS, PAPINIANI, et MARCELLI opera vel illustrauit, vel reprehendit *.

* Notas Vlpiani ad Papinianum saepe fuisse *κατασκευασμένους* tales quibus ipsum reprehenderet, obseruat Eu. Otto in *Papinian. cap. 13. §. 6. sequ.* Idem de Notis in Marcellum statuit Merill. *Obseru. Lib. I. cap. 28.* Quum enim Marcellus notas scripsisset ad Iulianum, in quibus eius sententias

quacumque ratione cauillauerat ac reprehenderat, Merillius credit, Vlpianum Marcello indignatum, par pari retulisse. Sed coniectura haec est, quam in *l. 14. D. de reb. cred.* quam Merillius ad partes vocat, parum praesidii reperire facile vnusquisque animaduertet.

§. CCCXXXIX.

Suppar aetate eiusdemque vir dignitatis fuit IVLIVS PAVLLVS, quem Bartachinus et alii Patauinum; Io. Ber-

Iulii Paulli patria et honores.

tran-

trandus Tyrium; Hotomannus et Marcilius Graeculum; Laur. Pignorius opusculo *singulari* et *Epist. symbolic. Lib. I. cap. 41.* Romanum fuisse contendunt, argumentis parum idoneis subnixi. Eisdem fere, ac Vlpianus, honores gessit, quippe Seueri consiliarius, *l. ult. D. de iur. fisc. l. 97. D. de adquir. hered. nec non Antonini Caracallae, l. 38. D. de minor. ab Elagabalo in exsilium actus **, patriaeque redditus ab Alexandro imp. Aurel. Victor. *cap. 24.* Fuit etiam inter Papiniani adssessores, *l. 40. D. de reb. cred. demum sub Alexandro praefectus praetorio. Lamprid. Alex. cap. 26.*

* Eius rei non meminit Lamprid. in *Elagabal. cap. 16.* sed Vlpianum tantum ab imperatore, ut virum bonum, remotum esse, refert. Hinc vereor, ne hic duos ICTOS confuderit Aurelius Victor. Sane Elagabalum imp. generum habuisse videtur Paullus noster,

data ei in matrimonium parum auspiciatum filia, IVLIA CORNELIA PAVLLA, quam γυνήκα ἐν γένει αὐτῆς, illustrissimam feminam vocat Herodian. *Histor. Lib. V. cap. 6.* cuiusque nummos exhibet Vaillant. *Numism. imp. pag. 137. et 263.*

§. CCCXXXI.

Eius iuris prudentia.

Hic quoque iuris peritissimus a Lampridio in *Alex. cap. 68.* et cum Scaeuola et Vlpiano *legum peritorum coryphaeus* a Modestino *l. 13. §. 2. D. de excusat. appellatur.* Sabinianum eum fuisse, credit. Eu. Otto in *Papinian. cap. 13. §. 9.* *erciscundis* accenset Mascou. *de sectis Sabin. et Procul. cap. 8. §. 8. n. 2.* Id vero omnes fere observant, eum carpendi studio maximorum virorum doctrinas non sine acerbitate perstringere, Balduin. *Iuris prud. Mucian. pag. 562. Tom. I. Iuris prud. Rom. et Attic. Petr. Faber ad l. 145. D. de reg. iur. Eu. Otto ibid. pag. 466. sequ. Mascou. ibid. pag. 144.* et ab Vlpiano in primis et Papiniano frequenter dissentire: Merill. *Obseru. Lib. I. cap. 33.* quamvis, quae de Vlpiani et Paulli aemulatione vulgo iactantur, non adeo certa videantur Bynkershoekio *ad l. lecta, cap. 13. pag. 89.* Denique subtilitatum

tum studiosissimum, ut subinde *σκοτεινὸν* tenebrosum et obscurum eum vocat Duaren. *ad l. 132. D. de verb. sign. suscipiente* et hic eius patrociniū Bynkershoekio *ibid. pag. 55.*

§. CCCXXXII.

Indicem operum bene longum texit index Florentinus, quem hic exscribere taedet *. Fuit enim noster ICTorum *πολυγραφώτατος* qui multa scripserunt praecipuus. Obseruasse ergo hic tantum iuuabit, ne omnes quidem Paulli libros in indice isto reperiri, sed in eo desiderari *libros II. AD EDICTVM AEDILIVM CVRVLIVM, libros saltim quinque EPITOMARVM, seu EPITOMATORVM ALFENI DIGESTORVM, DE IVRE FISCO* tum *libros II. tum librum singularem, DE CENSIBVS libros III. libellos item singulares DE LIBERALI CAVSSA, DE ARTICVLIS LIBERALIS CAVSSAE, nec non DE ASSIGNATIONE LIBERTORVM, DE COGNITIONIBVS, DE CONCEPTIONE FORMVLARVM, DE DOTIS REPETITIONE, DE FORMA TESTAMENTI, AD LEGEM FVSIAM CANINIAM, DE OFFICIO ADSESSORVM, DE OFICIO COS. AD ORATIONEM D. ANTONINI ET COMMODI, AD SC. LIBONIANVM, et DE VARIIS LLECTIONIBVS.* Denique NOTAS ad IVLIANVM, SCAEVOLAM, et PAPINIANI tum *Quaestiones, tum Responsa.*

* Exstiterunt PAVLLI opera et opuscula ultra nonaginta, quorum tamen quaedam brevissima fuisse videntur. Habuit sane vir doctus *librum PAVLLI de gradibus*, quem non multo prolixiorem fuisse, quam *l. 10. D. de grad. et adfin.* testatur Cuiac. *Obs. Lib. VI. cap. 40.* Quales fuerint PAVLLI *libri Decreto- rum*, disquirunt Cuiac. *Obs. Lib. II. cap. 26.* et Merill. *Obs. Lib. II. cap. 26.* quales *libri ad Plautium et ad Labeonis libros* *πυγμαλίων* *probabilium* Bynkershoek. *Obs. Lib. II. cap. 18. Lib. III. cap. 6. et 12.* qui alibi et de *libris Quaestionum* disserit *ad l. lecta, cap. 1. §. 3.* Ad Paulli *libros Manualium* librum *Differentiarum* singularem edidit Em. Merillius *Paris. 1638, 8.* Denique Paullum non de *septemviralibus*, sed de *centumviralibus iudiciis* scripsisse, iam alii observarunt, Io. Frid. Gronov. *Obs. Lib.*

Lib. III. cap. 2. Ita plura moneretur liceret de PAVLI libris, nisi admoneret promissae breui-

§. CCCXXXIII.

Callistratus.

Iisdem temporibus et CALLISTRATUS floruit, quippe qui Seuerum et Antoninum Caracallam imperatores suos vocat, *l. 2. D. de iur. fisc. l. 38. D. de legib. l. 3. §. ult. D. de offic. proc. Caes.* Plura de eo fere ignoramus. Nam locus Lampridii, in quo Papiniani discipulis et consiliariis Alexandri Seueri adnumeratur, tam corruptus est, ut ei fidem habere non liceat. Scripsit COGNITIONVM vel de COGNITIONIBVS libros sex, EDICTI MONITORII libros totidem, quos ego ad ordinem edicti perpetui compositos fuisse, obseruavi, INSTITUTIONVM libros tres, DE IVRIBVS FISCO ET POPVLI libros quatuor, denique libros II. QVAESTIONVM.

§. CCCXXXIII.

Aelius Marcianus.

Sed et AELIVS MARCIANVS Alexandri Seueri tempora attigit *, Iac. Gothofr. de cenotaph. pag. 331. Tom. III. Thesaur. iur. ciu. quippe qui Antoninum Caracallam diuum vocat, *l. 11. §. 3. 4. D. de muner. et honor. et ab Alexandro imp. rescripto videtur honoratus. l. 4. C. ne de statu def.* Fuit et ipse adsector, siue Papiniani, siue Vlpiani, *l. 1. fin. D. ne de statu def.* et quod ad iuris prudentiae studia attinet, inter ICTOS erciscundos refertur ab Eu. Ottone in Papinian. cap. 13. §. 9. pag. 469.

* Diuersus itaque est ab eo Aelio Marciano, non Auelio, uti est apud Paratorem legum Mosnic. et Rom. tit. 3. §. 3. qui sub D. Pio Baeticae proconsul fuit, et ad quem huius principis rescriptum extat §. 2. Inst. et *l. 2. D. de his qui sunt sui vel al. iur.* Quum ergo et ICTus

noster AELIVS vocetur §. 1. Inst. de leg. Aquil. probabile est, hunc illius filium fuisse. Ad eundem ICTum nostrum pertinere videtur rescriptum Alexandri Seueri, *l. 6. C. de procurat.* immo et Gordiani fortassis, *l. 4. C. de fide instrum.*

§. CCCXXXV.

§. CCCXXXV.

Scripsit DE APELLATIONIBVS libros II. INSTITUTIONVM libros XVI. in quibus, obseruante Iac. Gothofredo de Cenotaph. pag. 330. Tomo III. Thesaur. iur. ciu. id potissimum, quod in ipsis obtinuit rerum argumentis, diligentius proposuit: REGVLARVM libros V. PUBLICORVM libros II. DIGESTORVM libros VII. porro libros singulares DE DELATORIBVS, AD HYPOTHECARIAM FORMVLAM, et ad SC. TVRPILLIANVM: denique NOTAS AD PAPINIANI libros de adulteriis, quas eum non interpretationis, sed reprehensionis caussa scripsisse, post Franc. Raguellum ad *l. 1. C. de vet. iur. enuel.* obseruat Eu. Otto in Papinian. cap. 13. §. 6. et 9. pag. 450. et 470. edit. nou.

§. CCCXXXVI.

Nullum quoque dubium est, quin eiusdem aetatis fuerit FLORENTINVS, cuius exstiterunt INSTITUTIONVM libri XII. stilo non vulgari scripti. Viderur hic idem esse Florentinus, cui rescripsit Alexander imp. *l. 8. C. de inoffic. test.* Nec aliorum temporum fuit VENULEIVS SATVRNINVS, cui rescripsisse videmus et Caracallam, *l. 1. C. quib. non obiic. long. temp. praescript.* et Alexandrum *l. 1. C. de excusat. veteran.* Reliquit is ACTIONVM libros X. DISPUTATIONVM libros VII. INTERDICTORVM libros VI. DE OFFICIO PROCOS. libros III. DE POENIS PAGANORVM librum singularem, PUBLICORVM libros II. et STIPULATIONVM libros XVIII. Συγχρονον coetaneum his fuisse LICINIVM RVFINVM, vel id argumento est, quod cum Paulo instituit litterarum commercium *l. 4. D. quib. ad libert. proclam. non lic.* Scripsit REGVLARVM libros saltem XIII. si recte se habet inscriptio *l. 34. D. de re iud.* De aliis eius operibus nihil compertum habemus *.

Florentinus Venuleius Saturninus, et Licinius Rufinus.

Hist. Iur. Ciu.

Kk

* Ei-

* Eidem Licinio Rufino vulgo tribuunt COLLATIONEM LEGVM MOSAICARVM ET ROMANARVM a Petro Pithoeo primum editam anno 1572. et postea saepius, et praecipue in Antonii Schultingii *Iurisprud. vet. anteiustin. pag. 727. seqq.* recusam: sed non alio argumento, quam quod Io. Tilius narrare solitus sit Petro Pithoeo, habuisse se aliquando eius operis fragmenta pauca, quae ipse LICINIO RVFINO tribuerit. Quamvis vero ipse Pithoeus nescire se fateatur, cur ita senserit Tilius: aliis tamen illa Tili coniectura tam visa est probabilis, ut ideo Licinium Christianum fuisse censerent, non modo Io. Bertrandus, sed et ipse Cuiac. *Obseru. Lib. VII. cap. 2.* Vid.

§. CCCXXXVII.

Aemilius
Macer.

Eandem aetatem prodidit AEMILIUS MACER, dum non modo Vlpianum et Paullum saepius citat, *l. 68. D. ad leg. Falcid. l. 13. D. de re milit. sed et Alexandrum Seuerum suum imp. vocat. l. 1. D. si pendet. adpellat.* Accedit, quod ad eum rescripsisse videtur Alexander *l. 3. C. de calumn.* Guid. Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap. 79.* Reliquit libros II. MILITARIVM, totidemque PVBLICORVM*; libros item DE OFFICIO PRAESIDIS, ΕΙΚΟΣΤΩΝ VICESIMORVM seu DE VICESIMA HEREDITATIS et DE ADPELLATIONIBVS. Perperam ipsi tribuitur opus ΟΡΝΙΘΟΓΟΝΙΑΣ de AVIVM ORIGINE cuius Diomed. *Lib. I.* meminit. Illud enim alii Aemilio Macro, aevi Augustei poetae deberi, ostendit Broukhuis. *ad Tibull. Lib. II. eleg. 6.*

* PVBLICORVM libros praeter Aemilium Macrum nostrum scripserunt Marcianus, Venule-

Menag. *Amoen. iur. civ. cap. 7.* Enimvero quum hic Pariator legum Mos. et Roman. non modo ex Codice Hermogeniano et Gregoriano, verum etiam ex ipso Theodosiano constitutiones quasdam descripserit: *vid. tit. 5. §. 3.* oportuit illum saltim non ante Theodosii iunioris tempora, et annum 435. quo Codex Theodosianus prodiit, vixisse. Immo sunt argumenta, quae auctorem illum saeculo demum sexto animum ad scribendum adpulisse persuadent. *Vid. Iac. Gothofr. proleg. Cod. Theod. cap. 3. Lib. II. cap. 2. §. 10. pag. 1262. edit. nou. et Manual. iur. Manifestum itaque est, operis istius fragmenta Licinio Rufo saeculi tertii ICTO absurdissime tribui.*

ius, et Volusius Maecianus. Ea vero inscriptio nihil aliud significat, quam illa PAVLLI de publi-

blicis iudiciis, ex quo libello deceptae sunt *l. 6. D. de praev. varicat. l. 8. D. de publ. iud. l. 7. D. ad leg. Corn. de sicar. l. 9. D. ad leg. Iul. peculat.* Sane, si inter se contendas omnia fragmenta, quae ex tot auctorum libris publicorum in Pandectas relata sunt, ne vnum quidem, quod non ad crimina publica iudicia pertineat, repes.

§. CCCXXXVIII.

HERENNIVM MODESTINVM ab Vlpiano esse eruditum, satis constat ex *l. 52. §. 20. D. de furt.* quamvis ex eo loco vix probetur, eum gente Dalmatam fuisse. Sub Alexandro imp. anno v. c. 996. cum Faltone Restitutiano controuersiam, decem et octo annos inter magistros fontium et fullones agitatam, decidit*. *Fabrett. Inscript. pag. 278.* Post Alexandri excessum Maximinum iuniorem in iuris prudentia instituit. *Iul. Capitolin. Maximin. iun. cap. 1.* Porro de iure eum respondisse comperio sub Gordiano, a quo non contemnendae auctoritatis iuris consultus vocatur. *l. 5. C. ad exhib. Legalia se Graecorum voce enarrasse, ipse profitetur in l. 1. D. de excus.* At in Latinis quoque eius operibus Graecismos passim reperit *Merill. Obs. Lib. III. cap. 33.* Aequitatem, modestiam, prudentiamque Modestini pro meritis laudat *Brenkmannus in Modestin. Heuremat. cap. 1. §. 18*

Herennius
Modestinus.

* Prolixum est illud marmor ad aggerem Seruii pone ecclesiam S. Antonii abbatis in Exquiliis repertum, ex quo patet, fullones, quum aquae vsum sine pensione exigent, Aelium Florianum magistrum existimasse, debere fullones probare, hoc ex sacra auctoritate descendere, ut pensiones non dependenter. Replicasse porro fullones, se quibuscumque rationibus posse ostendere, hoc ex sacra auctoritate observari, et hodie; et ex eo tempore, ex quo Augustus rem publicam obtinere coeperit, usque in hodiernum diem nunquam haec loca pensiones pensitasse. Demum sententia pro fullonibus lata, et pensiones exigi prohibitum est. ACTVM III. IDVS MAR. ANN. VO. VICTORIAM PERCEPIMVS. LITIGATVM EST EX ALEXANDRI AVG. II ET MARCELLI II COS. IN PEREGRINI ET AEMILLANI COS. DIES, id est, ab anno Christi 226. ad annum 244.

§. CCCXXXVIII.

Eius scripta.

Scriptis Modestinus praeter HEVREMATICA, a Ioanne Schiltero et Henr. Brenkmanno illustrata, de quorum materia praeter laudatos scriptores Iac. Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap. 32.* et Merill. *Obs. Lib. VII. cap. 34.* DIFFERENTIARVM libros VIII. EXCVSATIONVM libros VI. Graece adornatos, quorum fragmenta erudite exposuit Ant. Augustinus: porro REGVLARVM libros X. RESPONSORVM libros XVIII. PANDECTARVM libros XII. quos definitiones tantum complexos esse putat Merill. *Obs. Lib. VIII. cap. 32.* DE POENIS libros III. AD Q. MUCIVM libros saltim XXXI. denique et libros singulares DE DOTIS DIFFERENTIA, DE CASIBVS ENVCLEATIS, quos de nouo enucleauit Io. Florens Riuius, *Diss. edita Lips. 1727.* DE INOFFICIOSO TESTAMENTO, DE LEGATIS ET FIDEICOMMISSIS, DE MANVMSSIONIBVS, DE PRAESCRIPTIONIBVS, DE RITV NVPTIARVM, et DE TESTAMENTIS*.

* Eidem Modestino periochas, Virgillii Maronis libris praemissas tribuunt Scip. Gentil. *Parrerg. Lib. II. cap. 31.* ipseque Io. Alb. Fabricius *Biblioth. Lat. Vol. I. cap. 12. pag. 207.* Sed eas grammatici cuiusdam inferioris aevi esse, cum ipsae illae periochae produnt, tum praefatio, in qua se Nasonem vocat ille Modestinus. Vid. *Catalecta Virgil. pag. 143. edit. Scalig.*

§. CCCL.

Ex eo obmutuerunt Ictorum oracula.

Ex eo tempore fere obmutuerunt Ictorum oracula, cessim et retrō paullatim collabente iuris prudentia. Qui enim deinceps inclaruerunt, cuius modi haud pauci memorantur, nudam docendi profitendique provinciam Beryti, Romae, ac Constantinopoli pro virili ornarunt, non accessione vlla locupletarunt iuris prudentiam. Iac. Gothofred. *Manual. iur. Lib. I. cap. 7. pag. 1252. edit. nou.* Illuxerunt quidem multo post HERMOGENIANI, AVRELII ARCADII CHARISII, et vti qui-

quibusdam videtur, IVLII AQVILAE ingenia, quae et lucubrationibus suis sibi famam pepererunt: sed vel ipsa operum fragmenta ostendunt, eos viros doctos non adspirasse ad veterum gloriam, nec cum his vlla ex parte esse comparandos.

§. CCCLI.

Sed et, qui Gordianum et Philippos sequuti sunt, imperatores vel breue habuerunt imperium, vel inter arma et perpetuas turbas vix cogitare de legibus potuerunt. Exstant tamen constitutiones CN. MESII TRAIANI DECI, C. VIBII TREBONIANI GALLI et C. VALENTIS HOSTILIANI VOLVSIANI, P. LICINII VALERIANI et P. LICINII GALLIENI, M. AVRELII CLAVDII, L. DOMITII AVRELIIANI, M. AVRELII PROBI, M. AVRELII CARI, et M. AVRELII CARINI, qui ab anno erae Dionys. 249. ad annum 284. imperarunt*: sed earum plerisque non tam noui quid constitui, quam iura constituta speciebus obuenientibus adplicari, animaduertimus.

Status iuris Rom. sub insequentibus imp.

* Has constitutiones ordine chronologico disposuit, et ad suos quamque annos et coss. retulit Petr. Reland. in *Fast. consular. pag. 210. seqq.* Et DECII quidem constitutiones reperies *l. 2. C. de hered. act. l. 2. C. ubi causs. stat. l. 3. C. de acquir. vel amit. poss. l. 9. C. de iur. dot. l. 4. C. de iure delib. l. 3. C. de legitim. her. l. 3. C. de donat.* Rescriptum GALLI et VOLVSIANI, *l. 16. C. de negot. gest. VALERIANI et GALLIENI, l. 2. C. de aduoc. fisc. l. 6. C. de restit. mil. l. 3. C. de testib. l. 13. C. de testam. mil. l. 5. C. de testam. l. 14. C. de fideicomm. l. 11. C. de*

transact. l. 2. C. de inoff. test. l. 2. C. quemadm. test. aperiantur. l. 15. C. de fideic. l. 16. C. ad leg. Iul. de adult. et alias plurimas. CLAVDII, l. 6. C. de seru. et aqu. l. 2. C. de diuers. rescript. AVRELIIANI, l. 1. C. de bis qui ven. act. impetr. PROBI, l. 2. C. de reuoc. don. l. 1. C. ut nem. lic. sine iud. auct. sign. reb. l. 4. C. de donat. CARI denique et CARINI, l. 9. C. de rei vind. l. 4. C. de test. l. 6. l. 7. C. de praed. et al. reb. min. non al. l. 16. D. de fideic. l. 4. C. in quib. causs. pign. vel hypoth. tac. l. 4. C. de calumniat. l. 2. C. de recept. arb. l. 6. C. de sent.

sent. et interloquit. l. 5. C. l. 17. C. de inoff. test. l. 2. quind. prob. non est necess. CA. C. de diuid. tutel. l. 5. C. de do- RINI et NUMERIANI, l. 19. nat. l. 3. C. de reuoc. donat. l. C. ex quib. caus. infam. irrog. 9. C. ad leg. Corn. de fals.

§. CCCLII.

In primis sub
Diocletiano,
et collegis ac
successoribus

Soli ergo DIOCLETIANVS, MAXIMIANVS, et reli- qui imperii consortes plures ediderunt constitutiones, quibus et emendarunt veterem iuris prudentiam, et noua non pauca sanxerunt. Quamuis enim vtriusque vita multis dicatur polluta flagitiis, neque illis parcant scriptores Christiani, quos detestanda illa laniena of- fenderat: fatendum tamen est, DIOCLETIANVM sal- tum, si ab illa truculentia aduersus Christianos dis- cesseris, non male meritum esse de re publica, et multis eam institutis praeclaris ornasse. At eius ves- tigiis non institerunt GALERIVS, MAXIMIANVS, et reliqui collegae, quorum sub principatu extinctam esse eloquentiam, caussidicos sublato, iuris consultos aut necatos, aut relegatos, conqueritur Lactantius de mort. persequut. cap. 22.

CAPVT V.

DE STATV IVRIS ROM. A CONSTANT. M.
AD IVSTINIANVM IMP.

§. CCCLIII.

EX quo Christianae veritatis lumen in orbe Ro- mano resplenduit, eoque collustratus CONSTAN- TINVS M. paganam superstitionem deseruit, (quod initio saeculi quarti factum esse nouimus): hi dies aliam vitam, alios mores postulare visi sunt. Hinc permulta in iuris prudentia mutauit Constantinus M. * quae adcurate ac erudite exposuit Franc. Balduinus in Constantino M. tum Halae anno 1727. 8. tum nuper Tomo. I. Iuris prud. Romanae et Atti- cae pag. 569. seqq. recuso, quocum iungendus Iac. Gothofred. in Commentar. ad Codic. Theodos. in quo Constantini leges vtramque facere paginam nouimus.

Constanti-
nus M. pluri-
ma in iure in-
nouauit.

* Iure ergo inter praecipuos legislatores locum sibi vindicat CONSTANTINVS, quem ideo maxime laudat Nazarius in Pa- negyr. cap. 38. quod nouas le- ges regendis moribus, et fran- gendis vitiis constituerit, vete- rum calumniosas ambages rescinderit, haeque captandae simpli- citatis laqueos perdiderint. Si- milia obseruant Euseb. in vit. Constant. M. Lib. II. cap. 30. et auctor incertus panegyrici, Constantino Aug. dicti, cap. 4. Laurentius Patarolus in Notis ad veterum auct. orat. panegyric. pag. 299. huc refert elegantem Constantini nummum, in quo sis- titur ara, cui insidet noctua, ex transuerso hastile quoddam, e cuius vna parte clypeus, ex al- tra cassis propender, cum lan- mate: SAPIENTIA PRINCI- PIS. Sunt enim haec symbola Mineruae, adeoque sapientiae, in primis legislatoriae.

§. CCCLIIII.

Ad haec iura noua, Constantini M. edictis inuecta, merito retuleris, quod ecclesiis per vltimam volunta- tem,

Exempla
nouorum iu-
rium a Con-

stantino M. rem, quantumcumque cuique libuerit, relinqui permittitur. sit; *l. 1. C. de sacrosanct. eccl.* quod ludos gladiatorios sustulit; *l. vii. C. de gladiat.* quod artium professores immunitate donauit; *l. 6. C. de profess. et medic.* quod diem solis rite, nec tamen tam superstitiose celebrari voluit, ut agricolis non indulgerentur operae necessariae; *l. 3. C. de fer.* quod seruos bouesque aratores pignori capi; *l. 7. C. quae res pign. obl. poss.* concubinasque plures vna haberi vetuit*: *l. vii. C. de concubin.* denique quod liberos non nisi sanguinolentos ob famem distrahi passus est, *l. 1. C. de patr. qui lib. distrax.* quamuis et eam facultatem postea, constitutis e publico alimentis, parentibus ademerit. *l. 1. et l. 2. C. Th. de alim. quae par. ex pub. pet. deb.*

* Sicut qui mirantur, concubinatum non plane sublatum esse a Constantino M. principe Christiano, et qui plures leges saluberrimas de re matrimoniali promulgarat. Sed impares adhuc fuisse leges communi huic vitio, et satis tamen multa sanxisse Constantinum, quibus concubinitus indirecte subrueretur, ostendimus in *Comment. ad leg. Iul. et Pap. Popp. Lib. II. cap. 4.*

§. CCCLV.

Alia eius generis exempla.

Idem Constantinus bona liberorum materna ita esse in potestate patrum voluit, ut fruendi tantum haberent facultatem, dominio eorum ad liberos pertinente: *l. 1. C. de bon. matern.* quamuis ideo peculium aduentitium non inuexisse Constantinus, sed multo prius imperatores liberis tale ius concessisse videantur*. Sed et equis consuluit, cursui publico destinatis, quos fustibus contundi vetuit. *l. 1. C. de curs. publ.* Denique et tacitam hypothecam pupillis in bonis tutorum concessisse legitur. *l. 20. C. de administr. tut.*

* Est haec observatio Icti trodusse differentiam dotis proximi, M. Aurel. Galvani, de usufr. cap. 7. pag. 37. Hic de iure dot. Vlpian. Fragment. enim docet, primum Ictos in-

trodusse differentiam dotis proximi, M. Aurel. Galvani, de usufr. cap. 7. pag. 37. Hic de iure dot. Vlpian. Fragment. enim docet, primum Ictos in-

tionem. *l. 16. §. 11. D. ad SC. Trebellian.* Sed et Antoninum Pium rescripsisse, ut filius furiosi delatam sibi successionem haberet, non obstante patria potestate. *l. 52. D. de acqu. vel omitt. hered.* Denique Constantinum M. hoc ius filii ad bona materna; *l. 1. C. de bon. mat.* Theodosium et Valentinianum ad lucra nuptialia; *l. 1. C. de bon. quae lib.* Leonem et Anthonium ad lucra sponsalitia; *l. 5. C. eod.* denique Iustinianum ad omnia aduentitia porrexisse. *l. 6. C. eod.*

§. CCCLVI.

Praeterea Constantinus M. SC. de rebus minorum Iterum alia sine decreto non alienandis ad urbana etiam praedia produxit*: *l. 22. C. de adm. tut.* et nouas edidit constitutiones de actione ex donatione danda; *l. 25. C. de donat.* de diuisione paterna a liberis seruanda, *l. ult. C. famil. ercisc.* de querela inofficiosi testamenti fratribus et sororibus germanis, et consanguineis non concedenda, nisi instituta turpi persona, *l. 27. C. de inoffic. test.* de testibus iure iurando obstringendis, nec fide aliter iis habenda, *l. 9. C. de testib.* de carcere in poenam non habendo, *l. 1. C. de custod. reor.* pluresque eiusdem generis alias.

* Quin singularem eam ob rem constituisse videtur PRAETOREM, qui ideo CONSTANTINIANVS vocatur in *l. ult. C. de praed. et al. reb. min.* cuiusque in eo constitit officium, ut in distractione rerum minorum decretum causa cognita interponeret. Immo tunc quoque partes suas interponere hunc praetorem iussit, si propter debita fiscalia pupillorum vel minorum res immobiles distrahendae sint, quamuis necessaria esset haec distractio. Vid. Balduin. in Constant. M. pag. 642. Tom. I. Iuris prud. Rom. et Attic.

§. CCCLVII.

Sub eo flo-
ruit Hermo-
genianus IC-
tus.

Reuixit ergo quodammodo sub Constantino M. Romana iuris prudentia: et hinc post tantum temporis interuallum ICTi quidam tunc doctrinae laude florere coeperunt, quorum veluti coryphaeus fuit HERMOGENIANVS. Celeberrima iis temporibus fuit Hermogenianorum familia potentissimae Aniciorum genti arcuato cognationis vinculo coniuncta, de qua docte disserit Reines. *ad Inscrip. pag. 70.* ICTum nostrum et post Constantinum, et sub eius liberis floruisse, ex eo intelligimus, quod *l. 17. D. de min.* meminit praefectorum praetorio, a quibus adpellari non possit: quod priuilegium de non adpellando praefectis anno demum Christi 331. datum est. *l. 16. C. Th. de adpellat.* Itaque non mirandum, eum non semel nouis ac parum Latinis vocabulis vsum esse. Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. cap. 1.* Bynkershoek. *Obs. Lib. VI. cap. 21.* Eundem adhuc immersum fuisse paganis superstitionibus, nos ex ea ipsa *l. 60. D. de donat. int. vir. et uxor.* ex qua eum Christianum fuisse, probare uoluit Bertrandus, probamus. Scripsit EPITOMATORVM IVRIS libros VI. * quorum ordinem ipse indicat *l. 2. D. de statu hom.*

* Alii eidem HERMOGENIANO tribuunt libros FIDEICOMMISSORVM, ob inscriptionem *l. 14. D. ad SC. Trebell.* Sed mendosam esse illam inscriptionem, et prima tantum legis verba ex Hermogeniani Epitomatis iuris, reliqua ex Vlpia-

§. CCCLVIII.

Et Aurelius
Arcadius Cha-
risius.

Eiusdem aetatis fuisse AVRELIVM ARCADIVM CHARISIVM, ex *l. vn. §. 1. D. de offic. praef. praet.* colligimus, ubi itidem praefectorum praetorio, a quibus

bus prouocare non liceat, meminit: quod ius sub Constantino demum inductum esse, paullo ante monuimus. Vnde perperam Guido Pancirol. *Lect. var. Lib. I. cap. 79.* eum sub Caro, Carino, et Numeriano, nec non sub Diocletiano floruisse, contendit *. Christianum illum fuisse, censet Cuiac. *Obs. Lib. VII. cap. 2.* sed non reddita vlla, qua in hanc opinionem adductus sit, ratione. Sex sane fragmenta, quae in *Pandectis* ex eius libris supersunt, nihil omnino, quod Christianismum redoleat, continent. Ceterum ex eorum inscriptionibus discimus, eum magistri libellorum officio esse functum, et reliquisse libros singulares DE TESTIBVS *l. 1. l. 21. l. 25. D. de test. l. 10. D. de quaest.* DE OFFICIO PRAEFECTI PRAETORIO, *l. vn. D. de offic. praef. praet.* et denique DE MVNERIBVS CIVILIBVS, *l. 18. D. de muner. et honor.*

* Ad Charisium enim nostrum Pancirolus directas esse putat constitutiones Cari, Carini, et Numeriani, *l. 4. C. de calumniat.* nec non binas Diocletiani et Maximiani, augustorum, *l. 1. C. ne rustic. ad vll. obs.* et *l. 27. C. de pact.* Sed Carus et Carinus in *d. l. 4. C. de calumn.* ad ARCADIVM quemdam rescribunt, quo nomine iis temporibus plures vsos esse, con-

stat. Is vero, ad quem *l. 27. C. de pact.* missa est, ARCADIVS non CHARISIVS, sed CHRESIMVS adpellatur, nec facile quis audiuerit Pancirolum, de *clar. leg. interpr. Lib. I. cap. 2. pag. 12.* pro Chresimo, nullo addicente codice MSC. rescribentem Charisio. In *l. 1. C. ne rustic. ad vll. obs.* ne Arcadii quidem vllius fit mentio.

§. CCCLVIII.

Quod ad IVLIVM AQUILAM ICTum attinet, eius familiam iam Elagabali temporibus floruisse, arbitror, siquidem hic imp. in matrimonio habuit IVLIAM AQUILIAM SEVERAM, antea virginem Vestalem, cuius nummi exstant apud Patinum *Numism. imp. pag. 270.* De ICTi nostri aetate multa disputant eruditi, quae veluti in nucleo exhibet Eu. Otto in *Praefat. Thesaur. iur. ciu. Tom. I. pag. 17.* Id vnum certum est, eum re-

An et Iulius
Aquila.

liquisse *librum* RESPONSORVM, ex quo bina supersunt fragmenta, l. 34. D. de administr. et peric. tut. et l. 12. D. de suspect. tutor. et curator.

§. CCCLX.

Schola iuridica Berytensis.

Lacertos tum mouere coepisse Romanam iuris prudentiam, argumento est SCHOLA IVRIDICA, quae tum non quidem institui primum, sed inclarescere in orbe Romano coepit, puta BERYTENSIS. Ea et insequentibus saeculis adeo in deliciis fuit imperatoribus, ut aliis locis, quam Beryti, Romae, et Constantino-
poli ius publice docere prohiberent, et quum Alexandria* et Caesareae nonnulli scholas iuridicas aperirent, eas claudi iuberet Iustinianus imp. Const. omnem reip. §. 7. ad Antecess.

* At tanto plus celebritatis consequuta est schola Alexandrinorum medica, adeo ut olim ad commendationem artis sufficere videretur, si quis se Alexandriae vixisse diceret. Animian. Marcell. Lib. XXII. cap. 16. *Medicinae autem, cuius in hac vita nostra nec parca, nec sobria, desiderantur adminicula crebra, ita studia augentur in dies, ut licet opus ipsum redoleat, pro omni tamen experimento sufficiat medico ad commendandam artis auctoritatem, si Alexandriae se dixerit eruditum.* Alexandrii autem medici quanto in pretio fuerint, indicat etiam Galenus libro de Anatomia, et Iulianus Aug. Epist. 46. Hinc Fulgentius Planciades Lib. I. Mythol. Alexandriae in cunctis fere angiportis fuisse medicorum domicilia, scribit. Alios porro

medicos, qui ad perfectam artis suae scientiam adspirarint, relictis patriis scholis Alexandriam nauigasse, ut a professore aliquo magno medicinam discerent, patet ex Libani Lib. IIII. epist. 95. et Theodorit. Epist. 224. Zach. Mitylen. pag. 179. Vid. Vales. ad Ammian. Marcell. pag. 267. Nolu it ergo Iustinianus Alexandrinos et scholam iuridicam habere, qui iam ex medica multum celebritatis fuerint consequuti. Neque tamen Alexandrini statim paruisse videntur illi Iustiniani edicto. Quum enim Constitutio illa prodierit anno Christi 533. quindecim annis post, anno 548. de se scribit Agathias Lib. II. pag. 48. ἐπὶ γὰρ τῷ αὐτῷ διατρίβων παιδείας ἐν ἐκείνῃ τοῦ νομῶν: commorabar enim ibi (Alexandriae) tum temporis legalium studiorum causa.

§. CCCLXI.

§. CCCLXI.

Scholam istam iam saeculo tertio coepisse, supra monuimus. Vt vero paullo adcuratius inquiramus in eius origines, hic obseruasse iuuauit, non sub Diocletiano demum (vti Strauchius de Beryto, cap. 4. §. 15. censuit), sed haud paullo prius, illam iuris Romani studiis floruisse. Nam Gregorius Thaumaturgus, iam anno 248. ad episcopatum Neocaesariensem euectus, in Orat. panegy. pag. 186. sequ. Berytum vocat πόλιν Ῥωμαϊκῶς ἐσαν πῶς, καὶ τῶν νόμων τέτων πισευθεῖσαν παιδευμένην, urbem plane Romanam, et legum Romanarum schola ornatam. Nec minus, eodem saeculo, huius scholae cum laude meminerunt Diocletianus et Maximianus augusti, l. 1. C. qui aet. vel profess. excus. Saeculo insequente quarto tantus Berytum fiebat ingenuorum iuuenum concursus, ut Libanius Orat. XXVI. inuidiae percitus oestro adolescentes, abdicatione eloquentiae studio Berytum, ad hauriendam iuris disciplinam contendere queratur. Enimuero hoc ipso saeculo, IIII. triste huic scholae fatum incubuit, vrbe horribili terrae motu concussa, maximamque partem subuersa, anno erae Christianae 349. Cedren. Annal. pag. 246.

Eius laudes et fama saeculis tertio et quarto.

§. CCCLXII.

Sed mox tamen reniruit schola celeberrima. Nam insequente saeculo Nonus in Dionys. Lib. XXXXI. extr. mirifice laudat legum studium, quod Beryti ferueat: et Zacharias Mitylen. de opific. mundi pag. 164. eandem urbem vocat μητέρα τῶν νόμων matrem legum, quemadmodum saeculo sexto a Iustiniano ciuitas legum veneranda et splendida metropolis, nec non legum nutrix adpellatur. Const. tanta. §. 9. de conf. Dig. et Const. omnem reip. §. 7. ad Antecess. Auditorum magnificentiam laudant Geographus a Iac. Gothofredo primum editus, pag. 256. edit. Gronou. et Zachar. Mitylen. ibid.

Nec non saeculis quinto et sexto.

ibid. pag. 166. * Legum professores tempore Iustini ibi celebrabantur DOROTHEVS, ANATOLIVS, SALAMINIVS, et THEOPHILVS, quorum opera princeps in componendo Corpore iuris vsus est. Denique de petulantia studiosorum in nouitiis initiandis videnda Constit. omnem reip. §. 9. ad Antecess. et Strauch. de Beryto, cap. 5. §. 1. sequ.

* Quia hi scriptores non omnium in manibus sunt: gratiam nos inituros a studiosis, speramus, si loca eorum integra huc referamus. Et Noni quidem de Beryto haec verba sunt: Lib. XXXXI. v. 389. sequ.

Σκῆπτρον ἄλλης Αὐγαστος ὅτε χερσὶς
ἰσχυρῶς
ἔμεινεν ἑλκεῖν δακτύλῳ αὐτοῦ
ἑλκεῖν.

Κοιρανίον, βερόν δὲ χαρίζεται ἱρία
θεσμῶν.

Sceptrum totius Augustus quan-
do terrae gubernabit,

Romae quidem diuinae dabit Au-
sonius Iupiter

Imperium: Beroae vero indulget
fraena legum.

Geographus, a Gothofredo edi-
tus, pag. 256. Tum Berytus ci-
uitas valde deliciosa, et audito-
ria legum habens, per quam om-
nia iudicia Romanorum. Inde enim
viri docti in omnem orbem ter-
rarum adsident iudicibus, et
scientes leges custodiunt pro-
uincias, quibus mittuntur legum
ordinationes. At prolixissimus est
Zacharias, qui fingit, se hospi-
tem in auditorium Berytense,
quod ipse pag. 165. τὸ τίμιον

τῆ θεῶν, fanum Dei adpellitat, in-
ductum, qui conspecta illa au-
gusta basilica, exclamarit: O pe-
ritiam artificis, mi anime! O
praeclarum spectaculum! Quae
forma! quam apta quamque ele-
gans congmentatio augustae Dei
domus! utque tanta magnitudo
decem columnis sustinetur! Ut-
que una ex materia politae om-
nes! Ut eundem inter se ad-
spectum formamque retinent! Can-
didae omnes et leues, candore et
laeuitate valde admodum prae-
nitent renidentque, figuram eam-
dem et speciem ostendunt! At
pictoris lineas ut admiror! et
varia, et periucunda spectacu-
la! omnis generis picturae lu-
mina, colorum gratiam et ve-
nustatem, et insignem nitorem!
Vbi Casp. Barth. in Nor. pag.
250. Videtur, inquit, templum
intelligere, dicatum auditoriis
legalibus, vbi scholae iuridicae,
ex quibus auditoriis viros
doctos in omnem terrarum or-
bem depromptos scribit Chorogra-
phus incertus: παιδευόμενον τῶν
νόμων iuris schola Gregorio Thau-
maturgo.

§. CCCLXIII.

At urbem florentem, et ad inuidiam vsque feli-
cem, anno Iustiniani XX. terrae motus subruit, et
mag-

magnam studiosorum multitudinem vna ruina inuoluit,
vt praeter vrbis pauimenta nihil superesset. Et quam-
uis Antecessores superstites scholam Sidonem transfer-
rent, et ciues interim nihil facerent reliqui, vt urbem
instituerent: eam tamen e ruinis prodeuntem noua ex-
cepit calamitas, incendium maximum, quo vrbis an-
tiquissima, Phoeniciae post Tyrum metropolis, et co-
lonia iuris Italici splendidissima tota in cineres con-
sedit. Quae fusius narrat Agathias Hist. Iustin. Lib.
II. pag. 47. vbi urbem illam vocat τὴν καλλίστην, τὸ φοινίκων
τὴ ὡς ἐγκαλλώπισμα, pulcherrimam, et totius Phoeniciae
ocellum, ἢ τῆτο πατριον καὶ, ὡς περ γέρας τι μέγιστον, τὸ νόμων
αὐτῇ ἀνέεται διδασκαλεῖα cui hoc patrium, et veluti maxi-
ma honoris praerogatiua fuerit, quod scholae iuridicae
ei essent dicatae *.

* Exstant in hanc Beryti ἀλώση
expugnationem seu excidium ele-
gantia Epigrammata Graeca in
Antholog. Lib. I. cap. 68. ep.
19. quorum primum adscribere
iunabit:

Α' δ' ἐγὼ ἀτλάμων ἀπολις, πό-
λις, ἀμμιγα νεκρῶν

Ἐν αἵταις κίμαι ἀπαναπόμοστα.
Ἡ φαιδός μ' ἐδάμασσε μετὰ κλονὸν
ἐννοσηγίαι.

Φεῦ, ἀπὸ τρισηλίου κάλλιος ἐμὴ
κόις.

Ἀλλὰ παρασείχοντες ἐμὴν σοφά-
χισατε μοιραν,

Σπῆσατε Βηρυτῶν δάκρυα καὶ φθι-
μῆνα.

Heu nimium infelix vrbis, non
vrbis, lumino cassis
Fusa solo, en iaceo mixta ca-
daveribus.

Nec sat erat me Neptuni sensisse
tridentem:

Mulciberis cladem hanc addi-
dit ira nouam.

Haec, mihi quae pridem fuerat
pulcherrima forma,

Eheu iam tenui puluere ver-
sa iacet.

Vos, quibus hac iter est, nos-
trae miserescite sortis:

Beryto et lacrymas post sua
fata date.

§. CCCLXIII.

Sed vt ad Constantinum M. reuertamur, is non
modo in iuris prudentia, vt supra diximus, pluram
innouauit, verum etiam in republica, toto orbe Ro-
mano nouo instituto in quatuor dioeceses vel praefec-
turas praetorianas descripto, Zosim. Histor. Lib. II.
cap.

Constantinus
quaedam et
in re publi-
ca innouauit.

Interitus hu-
ius scholae
miserabilis.

cap. 33. de quibus eruditissime post Auctorem *Notitiae imperii orientis et occidentis* a Guidone Pancirolo perpetuis commentariis illustratae, erudite egit Philippus Berier. *libris Περὶ τῶν Probabilium in Thesaur. iur. civ. Tom. III. pag. 789. seqq. recusis, diatribe I.* Quin translata Constantinopolin sede imperii, et episcoporum Romanorum ambitioni viam, qua ad summum in ecclesia imperium sensim progredierentur, muniuit, et barbaris occasionem dedit, occidentem suis incursibus lacerandi, nouaque sibi imperia quaerendi in praestantissimis Romanorum prouinciis *. Zosim. *Histor. Lib. II. cap. 34.*

* Sunt tamen, quae pro excusando Constantino M. adferri possent. Semel enim electa Christiana religione, satis animaduvertebat, se nusquam securius acturum, quam in ea imperii parte, quam plurimi incoherent Christiani. Quum ergo in maxima occidentis parte altissimas radices egisset pagana superstitio, et Romae plerique potentiores eam adhuc mordicus tenerent: quis vi-

tio vertat Constantino, dum in oriente, quam in occidente, sedem imperii constituere maluit? Et quod commodius imperii domicilium eligere potuisset, quam Byzantium, speculam Europae, Asiae, et Africae tutissimam? Si consiliis non respondit euentus: id magis receptae iam imperii diuisioni, quam translationi sedis imperii, videtur tribuendum.

§. CCCLXV.

Iudicium de
Constantino
M.

Est hoc fatum Constantini M. ut plerasque eius actiones perstringant Zosimus, Iulianus, ὁ Παράκλητος Apostata immo et recentiorum scriptorum Christianorum quam plurimi. Contra eum laudibus in coelum euehant Eusebius in *Vita*, et scriptores Christiani eorum temporum alii. Sed quemadmodum adfectus migrare solet in calamum, et paganos Constantino ob sacrorum suorum euersionem infensos; Christianos eundem ob munificentiam et patrocinium sibi praestitum admiratos esse, verosimile est: ita ii demum Ioue aequo iudicare videntur de hoc principe, qui nec naeuos eius dissimulant, et iustum pretium statuunt eius virtutibus, meritisque in rem Christianam plane eximiiis.

§. CCCLXVI.

§. CCCLXVI.

ICTis eorum temporum, quorum plerique deorum cultui adhuc dediti fuisse videntur, nihil magis in Constantino M. displicuit, quam quod iuris prudentiam, cui adsueri fuerant, innumeris quotidie constitutionibus emendaret, nouamque ei veluti faciem daret. Hinc metuentes constitutionum, quae ab Hadriani temporibus prodierant, ruinam: operam dederunt, ut illae colligerentur in certos CODICES, et sic earum memoria ad posteros conseruaretur. Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. cap. 1.*

Codices cum
fieri tam coe-
perant.

* Ita κατ' ἐξοχὴν eximie vocabantur libri, in quibus constitutiones principum colligebantur, eosque quadratae formae fuisse, ostendit Schulting. *Iuris prud. vet. anteiustin. pag. 377.* Huius modi collectiones iam pridem

PAVLLI imperialium constitutionum libri sex, l. 113. *D. de condit. et demonstr. PAPIRII IVSTI Constitutionum libri viginti*, ex quibus codices suos facile locupletare potuerunt GREGORIUS et HERMOGENIANVS, de quibus mox.

§. CCCLXVII.

Prior tale opus confecisse videtur siue GREGORIUS, siue GREGORIANVS *, nescio quis, qui principum anteriorum ab Hadriano ad Constantinum M. rescripta collegit, et sub certos redegit titulos. Sane quae supersunt fragmenta, licet paucissima, consistunt in constitutionibus Antoninorum, Seueri et Caracallae, Alexandri, Gordiani, Philippi, Valeriani et Gallieni, Cari, Carini et Numeriani, denique Diocletiani et collegarum, ut male Cuiac. *princ. Paratitl. Cod. existimet*, Gregorium ultra Valeriani et Gallieni tempora non processisse.

Codex Gre-
gorianus qua-
lis fuerit.

* De auctore huius Codicis fere omnia incerta sunt, adeo ut dubium sit, GREGORIUS an GREGORIANVS fuerit adpellatus. *Hist. Iur. Ciu.*

tus. Posteriore enim sub nomine citari videtur ab Augustino ad *Pallent. Lib. II. cap. 8.* et a *Pariat. legg. Mos. et Rom. tit. I.*

1. §. 8. *seqq. tit. 3. §. 4. tit. 6. §. 4. tit. 10. §. 8. tit. 15. §. 3.* At quum tamen ubique subaudire liceat substantivum *Codex*, et sub Constantino M. quidam floruerit GREGORIUS, praefectus praetorio circa annum Christi 336. *l. 3. C. Tb. de ann. et tribut. l. 2. C. Tb. de contrab. emr. l. 1. C. Iustin. de natural.* lib. non poenitenda sane est conjectura Iac. Gothofredi *Proleg. Cod. Theodos. cap. 1.* hunc ipsum Gregorium huius Codicis auctorem fuisse. Panciroli enim sententia, qui Gregorium hunc sub Valente et Gratiano imp. scripsisse censuit *de clur. leg. inter. pretib. Lib. I. cap. 66.* nullo idoneo fundamento nititur.

§. CCCLXVIII.

Eius Codicis auctoritas et fragmenta.

Quamvis vero priuato GREGORII consilio instituta primum fuerit haec collectio, magnam tamen et in foro eius fuisse auctoritatem, patet ex interpretamento legi unice *C. Tb. de respons. prud.* subiecto *, ubi interpret, siue is ANIANVS, siue alius sit: Gregorianum vero, inquit, et Hermogenianum ideo lex ista praeteriit, quia suis auctoritatibus confirmantur ex lege priore sub titulo de constitutionibus principum et edictis. Reliquias huius Codicis, quas Aniano debemus, post Sichardum et Cuiacium nobis exhibuit Ant. Schulting. in *Iurisprud. vet. anteiust. pag. 682. seqq.*

* Nec minus idem probari potest ex *Const. summa reip. §. 3. de Iust. Cod. confirm.* ubi imperator: ut sciant omnes, tam litigatores, quam disertissimi advocati, nullatenus eis licere de cetero constitutiones ex veteribus TRIBVS CODICIBVS, quorum iam mentio facta est, vel ex alijs, quae Nouellae constitutiones ad praesens tempus vocabantur, (sunt hae Nouellae Co-

dici Theodosiano a Iac. Gothofredo subiectae,) in cognitionalibus recitare certaminibus, sed solum eidem nostro Codici insertis constitutionibus necesse est uti, falsi crimini subdendis his, qui contra hoc facere ausi fuerint. Quid vero attinebat vsum et horum Codicum in foro sub poena falsi inhibere, si numquam auctoritatem in foro habuissent?

§. CCCLXVIII.

Gregoriano Codice non multo posterior fuisse videtur HERMOGENIANVS, Reinesius ad *Inscript. pag. 70.* qui notissimo Lampridii loco deceptus, HERMOGENIANVM

NVM Ictum inter Alexandri Seueri consiliarios fuisse existimabat, non poterat sane, quin hunc Codicem scriptum esse, negaret: ac proinde illum tribuere malebat Q. CLODIO HERMOGENIANO OLYBRIO, praefecto vrbi anno Christi 365. vel eius certe patri, vel patruo. At, quum HERMOGENIANI Icti, aetatem in Constantini M. tempora omnino incidere, iam supra (§. 357.) ostenderimus: nihil sane impedit, quo minus eum huius Codicis auctorem esse potuisse statuamus cum Ant. Augustino et Iac. Gothofredo *.

* Dicimus, illum auctorem esse potuisse, fuisse pro certo non adfirmamus. Floruerunt enim per ea tempora plures Hermogenes et Hermogeniani: quorum posteri sunt Hermogenes Ponticus, praef. praet. orient. anno 358. defunctus. Ammian. Marcell. *Lib. XV III. cap. 12.* et *Lib. XXI. cap. 7.* Q. Clodius Hermogenianus Olybrius, praef. praet. et vrb. anno 365. cos. anno 379. *l. 2. C. de haer. l. 1. C. de sport. et sumt. l. 4. C. quemadm. test. aper.* Grut. *Inscript. pag. 353. num. 2.* Reines. *Inscript. Class. XX. num. 371.* Anicius Hermogenianus Olybrius, cos. anno 395. *l.*

24. et 25. C. de nauicul. l. 41. C. de transact. Gruter. Inscript. pag. 352. num. 5. 6. pag. 353. num. 1. pag. 450. num. 2. et 3. Clodius Hermog. Caesarius, cos. anno 397. et praef. praet. l. 2. C. de alluv. C. Clodius Hermog. Olybrius, Grut. Inscript. pag. 392. num. 5. consularis Tusciae et Valeriae. l. 72. C. Tb. de decur. Horum, eorumque maiorum quum nullus fere sit, qui talem codicem facere non potuerit: quam difficile hic sit diuinare, et quam paene ex τὰν ἀδυνατῶν impossibile verum Codicis huius auctorem eruere, nemo non intelligit.

§. CCCLXX.

Tres eius codicis editiones ab ipso auctore factas esse, vulgo colligunt ex verbis Sedulii presbyteri, in praefat. oper. paschalis. Is enim excusaturus, quod post editos libros V. Carminis paschalis, eorum textum metricum in prosam transferre non dubitarit: cognoscant, inquit, Hermogenianum, doctissimum iuris latorem, tres editiones sui operis confecisse. Sed locus hic non minus de HERMOGENIANI Epitomatis iuris, quam

An tres eius editiones.

Codicis Hermogeniani auctor.

quam de Codice Hermogeniano potest intelligi. Nec ratio reddi posse videtur, cur plures Codicis sui editiones conficere voluerit Hermogenianus, nisi forte eum postea aliquas constitutiones, quae antea eius diligentiam fugerint, reliquis addidisse, dicamus.

§. CCCLXXI.

Eius materia
et fragmenta.

Ceterum maxima diligentia hic auctor, quisquis sit, collegisse videtur constitutiones Diocletiani et collegarum eius, adeoque spicilegium instituisse post Gregorii messem. Fragmenta sane, quae supersunt, Diocletiani et collegarum nomina praeferunt*, quamvis quaedam horum constitutiones iam fuerint in Codice Gregoriano, sed paullulum diversae. Huius quoque codicis reliquias nouissime debemus Ant. Schultingio, qui eas cum doctissimis adnotatiunculis suis edidit in *Iurisprud. vet. anteiustin. pag. 709. seqq.* Aliam tamen constitutionem, quae in his fragmentis non habetur, seruarunt Graeci iuris interpretes, de qua Cuiacius *Obs. Lib. XII. cap. 35.*

* Tres tantum primae constitutiones nomen AVRELII aug. praeferunt. Iam Plures, tum tyranni, tum legitimi principes ante et post Diocletianum *Aurelii* dicti, veluti M. AVRELIVS VICTORINVS et L. AVRELIVS VICTORINVS, M. AVRELIVS MARIVS, M. AVRELIVS CLAVDIVS, M. AVRELIVS QVINTILLVS, M.

AVRELIVS TACITVS, M. AVRELIVS PROBVVS, M. AVRELIVS CARVS, M. AVRELIVS CARINVS, M. AVRELIVS NVMERIANVS: sed laudatissimus Schultingius ostendit, has quoque constitutiones esse Diocletiani et Maximiani augustorum, quod ambo apud Gruter. *Inscript. pag. 259.* et alibi passim vocentur AVRELII.

§. CCCLXXII.

Status iuris
sub Constantini M. liberis.

Sub Constantini liberis, immo et post illos ad THEODOSIVM iuniorem, eadem per omnia, quae sub Constantino M. fuit iuris prudentiae facies. Nam et sequentes imperatores Christiani id fere agebant constitutionibus suis, ut ius Romanum non modo ad ma-

io-

iorem simplicitatem, sed et, quod Eusebius *Vit. Constantin. Lib. III. cap. 26.* de Constantino M. praedicat, ἐκ τὸ ἁγιώτερον, ad maiorem sanctitatem traducerent. Sic exempli gratia Constantinus iunior iuris formulas, aucupatione syllabarum insidiantes cunctorum actibus, radicitus amputavit: l. 1. C. de form. et impetr. act. subl. idemque cum fratribus permulta sauxit, ad evertendas paganorum superstitiones, coercendos Iudaeos, et prouehendam religionem Christianam comparata*.

* Tales sunt sanctiones Constantii, Iudaeis alioquin parum aequi, ne Iudaei mulieres e gynaeeo principis in turpitudinis suae consortium ducerent: l. 6. C. Tb. de Iud. ut ex Christiano Iudaei effecti bona fisco vindicarentur: l. 7. C. Tb. eod. Iudaeus ne Christianum haberet mancipium: l. 2. C. Tb. l. 1. C. Iust. ne Christ. mancip. Sozom. *Hist. eccles. Lib. III. cap. 16.* Constantis porro et Constantii constitutiones, ut cessaret su-

perstitio, templa occluderentur, et sacrificiorum aboleretur insania, l. 2. et 4. 5. 6. C. Tb. de pagan. templis tamen extra moenia parceretur, l. 3. C. Tb. eod. ut episcopi, clerici, eorumque mancipia ab extraordinariis collationibus, metatis et lustrali collatione immunes essent. l. 8. C. Tb. l. 1. C. Iustin. de episc. l. 9. l. 10. l. 11. 14. 15. sequ. C. Tb. eod. ut a foro saeculari sint exempti. l. 12. C. Tb. de episc.

§. CCCLXXIII.

Qui viuo Constantio imperium extorsit, IULIANVS, ad Sub Iuliano
pristinam superstitionem relapsus, non pauca in Chris- imp.
tianorum odium constituit. Nam et templa deorum aperuit, et profanos ritus ubique instauravit: Ammian. Marcell. *Lib. XXII. cap. 7.* Christianis quoque honorum aditum interclusit, Sozom. *Hist. eccles. Lib. V. cap. 15.* Greg. Nazianz. *Orat. I.* et eosdem bonis artibus erudiri vetuit, Socrat. *Hist. eccles. Lib. III. cap. 16.* quod ipsi Ammiano Marcellino *Lib. XXV. cap. 15.* inclemens visum. Cetera princeps grauis et eruditus, permulta praeclare constituit, (Petr. Cunaei *praefat. ad Iuliani Caesares*.) ut plerasque eius constitutiones in codicem suum recipere non dubitavit Theodosius Iunior*.

* Ali-

* Aliquando tamen merito consideres compilatorum iudicium, qui plures Iuliani leges, Christianorum principum constitutionibus contrarias, immo et manifesto impias, in codicem illum receperunt. Iac. Gothofr. *Prolegom. Cod. Theodos. cap. 2. pag. 188.* Et sane quis in Codice, fori Christiani visibus destinato, ferat, *l. 4. et l. 5. C. Th. de sepulcr. viol.* quae omnem paene veterum superstitionem de religione deorum manium, reliquiis non contrectandis, aggeribus con-

secratis, de funeribus oculos hominum infaustis adspectibus incessantibus, ut ad deos et templa venire puri nequeant, complectuntur? Sed qui religioni sibi non duxerunt, Constantini M. et Valentiniani constitutiones de licito haruspicinae usu illi iuris corpori inserere: *l. 1. C. Th. de pagan. l. 2. l. 3. l. 9. C. Th. de malef. et mathem.* quid eos prohibuisset, Iuliani sanctiones eiusdem fufuris in opus suum referre?

§. CCCLXXIII.

Misera iuris prudentiae conditio.

Ceterum quam misera sub hoc principe fuerit iuris prudentiae conditio, vel inde colligere licet, quod nullus plane Ictus alicuius nominis illud tempus illustravit, abhorrentibus fere ingenuis ab illo legum studio, et illud libertinis et infimae plebi relinquentibus. Saltim de anterioribus proxime temporibus Cl. Mamertin. *Panegy. XI. cap. 20. iuris*, inquit, *ciuiliis scientia*, quae Manlios, Scaeuolas, Seruios in amplissimum gradum dignitatis euexerat, LIBERTORVM artificium dicebatur. Nec probabile est, intra paucos annos, quibus rerum potitus est Iulianus, ita refluxisse iuris prudentiam, ut aliter sese res habere coeperit.

§. CCCLXXV.

Status iuris sub Iuliani successoribus ad Theodosium M.

Cito transiit haec nubecula, quod praedixerat Athanasius apud Socrat. *Hist. eccles. Lib. III. cap. 14.* ac proinde Constantini M. vestigiis postea strenue institerunt IOVIANVS, VALENTINIANVS, VALENS, GRATIANVS, et THEODOSIVS M. quorum plurimae existant constitutiones, ad eundem finem comparatae, quem Constantino M. ob oculos fuisse, paullo ante obseruauimus. Singularis fuit VALENTIS ferocia, τὸν τῶν

τῶν πραγμάτων ὄγκον ἢ φόβον rerum molem non sustinentis, uti de eo iudicat Zosimus *Histor. Lib. III. cap. 4.* qui, ut Arianis consuleret, libertatem omnibus dedit, suum in colenda religione iudicium sequi*: quod edictum singulari oratione de religionibus, quae Latine tantum exstat, collaudauit Themistius, *pag. 155. Oper. edit. Harduini.* THEODOSIVS M. quantum dederit operae, ut omnes antiqui iuris ambages, si quae superessent, tolleret, bonisque legibus armaret rem publicam; patet ex Socrate *Hist. eccl. Lib. V. cap. 18.* ipsaeque eius constitutiones, quas se singulari commentario illustraturum promiserat FRANC. BALDVINVS, satis euincunt.

* Neque enim, quod conscientiae libertati faueret, huius modi proposuerat edictum, sed ut Ariani sui tanto securius in orbe Romano agerent. Vnde ipse postea Valens grauis fuit catholicis. Io. Antiochen. in *Excerpt. Peiresc. pag. 847.* Οὐδὲν τῆς Ἀρείου δόξης μεταποιήματος μέγιστον ἐκίνει κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν, ὥς πολλὰς μὲν ἐν τοῖς διασημοῖς ἀναγείσθαι, πολλὰς δὲ καὶ ἑσθίας ὑποβάλλεσθαι, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς κατὰ τὴν ἐρημίαν ἐμφωλευσθῆαι τῶν ἰδίων σκῆων ἀπελαύνεσθαι: sed Valens, Ariana infectus labe, grauissimam in Christianos persecutionem excitauit, adeo, ut multi iudicum sententia damnati

interirent, multi in exilium truderentur: nec pauci ex iis, qui in eremo abditi erant, e casis suis pellerentur. Res ad saeuio-rem spectabat lanienam, nisi Christianorum patrocinium suscepisset paganus ille Themistius. Socrat. *Hist. eccl. Lib. III. cap. 3.* Sozomen. *Hist. eccl. Lib. VI. cap. 36.* Orationem tamen, quam tunc habuit Themistius, intercidissee, aduersus Antonium Pagi ostendit Fabric. *Biblioth. Graec. V. 18. Tom. VIII. pag. 10.* Similes Valentiniani constitutiones de libertate conscientiae exstant *l. 2. l. 3. l. 9. C. Th. de malef. et mathem.*

§. CCCLXXVI.

Interim nimia illa imperatorum diligentia factum est, ut in immensam paene molem excresceret iuris prudentia. Nam praeter tot Ictorum opera, quorum haud exigua erat in foro auctoritas, quorumque duo paene millia sua adhuc aetate exstitisse, testatur Iustinianus, *l. 2. §. 1. C. de vet. iure enucl.* tam im-

Iuris prudentiae moles et misera facies.

mensa erat constitutionum veterum nouarumque silua, vt Eunapius in *vita Aedesii*, pag. 72. ius ciuile ἀρχαῖα καὶ ἀνέκδοτα πολλὰ multorum canelorum onus vocaret, et nullum paene erectius ingenium isti se labyrintho committere auderet.

* Egregiis veterum testimoniis hoc probauit Iac. Gothofred. *Prolegom. Cod. Theodos. cap. 1. pag. 185.* Mamertini querelam, quae ad tempora Iuliani et anteriora pertinet, iam supra (§. 374.) audiuius. Sub finem saeculi quarti, Asterius episc. Amaseni. *Homil. VII.* apud Phot. *Biblioth. cod. 271.* meminit serui Scythae, a ciue Antiocheno

emti, qui ius professus sit (ἀντὶ τοῦ νόμου οὗ ἐστὶν διδασκαλός, quem se ipsum ius docentem audiuisse, profitetur. At nemo eorum temporum iuris peritos, illorumque ignorantiam, fastum, et caninum optimos quosque adlustrandi studium elegantius descripsit Ammiano Marcellino *Lib. XXX. cap. 4.* qui locus prolixior est, quam vt hic locum inueniat.

§. CCCLXXVII.

Theodosii II. et Valentiniiani Constitutio de responsis prudentum.

Remedium huic malo reperisse sibi videbantur THEODOSIVS iunior et VALENTINIANVS, edita anno 426. constitutione, qua Papiniani, Pauli, Cui, Vlpiani ac Modestini opera, quaeque hi quinque viri ex aliorum veterum Ictorum libris in suos transtulissent, exceptis Vlpiani et Pauli notis ad Papinianum, nec non secundo loco Scaeuolae, Sabini, Iuliani et Marcelli scripta, si prius ad fidem antiquorum codicum fuerint recognita, sola in foro citari permiserant, ita vt plurium sententiae vincerent pauciorum, et si par sit ita sentientium numerus, eorum praeferretur sententia, cui adstipuletur Papinianus. *l. vn. C. Th. de respons. prud.* Sed quum parum prudentiae legislatoriae prae se ferat haec sanctio *: eam ex codice suo merito exulare iussit Iustinianus.

* At ita non iusti ac aequi habebatur ratio, sed auctoritatis, et plurium dissidentium non ponderabantur, sed numeraban-

tur sententiae. Quum ergo prudenter obseruauerit Ammian. Marcellin. *Lib. XXX. cap. 4. iuris scientiam repugnantiam sibi legum*

gum aboleuisse dissidia: actum procul dubio fuit de iuris prudentia publicata hac constitutione. Et hinc ad pristinam perfectionem neminem eorum temporum peruenisse animaduertimus, quamuis in constituendis iuris peritis, qui ius ciuile enarrarent, nihil reliqui faceret Theodosius ille iunior. *l. ult. C. Th. de stud. liber. urb. Rom. et Constantinop. l. vn. C. Th. de professor. qui in urb. Constantinop. docentes ex lege meruer. comitia.*

§. CCCLXXVIII.

Idem THEODOSIVS iunior anno 438. constitutiones principum ad certum modum redigere studuit: et hinc, quotquot a Constantino M. ad id vsque tempus prodierant sanctiones * per octo viros, quorum ANTIOCHVS eunuchus, expraefectus et consul, demum inter presbyteros relatus, de quo *l. 6. C. Th. de collation. donatar. l. 5. C. Th. de his, qui ad eccles. confug.* Marcellin. *Com. in Chron. ad ann. 448. pag. 41. edit. Scalig. Suid. Tom. I. pag. 227. pag. 899. Tom. II. pag. 175. Tom. III. pag. 135. edit. Kuster.* familiam duxit, digessit in codicem, qui ab ipso THEODOSIANVS adpellatur, Isidor. *Hispal. Orig. Lib. V. cap. 1.* eumque postea singulari nouella Constitutione, quae inter Theodosianas prima est, confirmauit. Iac. Gothofr. *Proleg. Cod. Theodos. cap. 3. pag. 189.* Hunc Codicem luculentis Iac. Gothofredi commentariis illustratum post eximii huius Icti obitum edidit Ant. Maruillius *Lugd. 1668. fol. Tomis VI.* quae editio Lipsiae nuper repetita, collato Vurzburgensi codice antiquissimo, emendatior prodire coepit.

* Prosper Aquitanic. in *Chronico Part. I.* hunc Codicem vocat *leges legitimorum principum*: quod Iac. Gothofredus *Prolegom. cap. 1. pag. 184.* interpretatur de principibus Christianis, quia ipsa Christiana religio illis temporibus lex catholica, *l. 1. C. Th. de haeret.* lex Christiana, *l. 16. C.*

Tb. de episc. lex sanctissima, *l. 5. C. Tb. cod.* lex superna, *l. 49. fin. C. Tb. de deourion.* lex venerabilis vel veneranda, *l. 7. l. 13. C. Tb. de Iudaeis*, vocata sit. Sed quis hoc sensu *legitimum principem* vocet Iulianum, cuius tamen constitutiones vtramque in hoc Codice paginam faciunt? Potius

tius ergo principes legitimi opponuntur tyrannis, quorum tum plurimi imperium per bina saecula adfectarunt, veluti sub Constantino M. *Maxentius*, *Licinius*, *Valens*, *Martinianus*, *Calocærus*: sub eius filiis *Magnentius*, *Francus*, *Vetranio*, *Decentius*, *Neposianus*, *Silvanus*: sub Valentiniano et Valente *Procopius*, *Marcellus* Protector, *Valentinianus*, *Firmus* Maurus: sub Theodosio M. *Theodorus*, *Maximus*, *Victor*, *Eugenius*: sub eius filiis *Silicbo*, *Eucherius*, *Marcus*, *Gratianus*, *Constantinus* et Con-

stantius, *Gerontius*, *Maximus*, *Iovinus*, *Sebastianus*, *Sarus*, *Fl. Priscus*, *Attalus*, *Heraclianus*, *Sabinus*, *Gildo*, *Plinto*, *Iovinianus* et *Sallustius*; de quibus ceteris scriptoribus adcuratius egit Christ. Ad. Rupert. *Obseru. in Synops. Besoldi cap. 15. pag. 388. 390. sequ. pag. 403. sequ. pag. 410. sequ. pag. 415. sequ.* Quum ergo constitutionum ab his nominibus editarum in hoc codice non habeatur ratio: ille leges legitimorum dumtaxat principum sinu suo complecti dicebatur.

§. CCCLXXVIII.

Nouellae
Theodosii II.
et successorum.

Quum vero perfecto hoc codice subinde nouellae prodirent constitutiones non modo ipsius THEODOSII II. sed et VALENTINIANI III. MARTIANI, MAIORIANI, SEVERI, LEONIS, et ANTHEMII, eas Nouellas primum edidit Petr. Pithoeus Paris. 1571. vnde eius opera anno 1609. edita migrarunt, sub titulo: *Nouellae constitutiones imperatorum Iustiniano anteriorum, nunc primum in unum corpus collectae, et iunctim editae*, cum notulis marginalibus publici iuris fecit Conr. Rittershusius IC. Altorphinus, *Francof. 1615. 8.* postea easdem Codici suo Theodosiano, veluti mantissam, subiecit Iac. Gothofredus *.

* Promiserat Leonardus Adamus, Volsinensis auctor, scripta *Historia Arcadica*, seu Academiae Arcadium, cuius ipse socius erat, famam consequutus, se has Nouellas nec non Papiniani *Responsa* multo auctiora atque emendatiora ex vetustissimo codice MSC. Ottoboniano editurum, si-

mulque in lucem protracturum quinque nouellas adhuc ineditas. Sed mors, quae virum doctissimum anno 1719. die VIII. Ianuarii rei publicae litterariae eripuit, omnia eius consilia, in primis, quae de edendo Libanio et Iornande ceperat, turbauit.

§. CCCLXXX.

§. CCCLXXX.

Maximi porro iure meritoque faciendum et THEODOSII II. studium, quod bonas litteras, et in his iuris prudentiam quoque, prouehere conabatur. Huic enim praecipue originem ac natales debent SCHOLAE Romana et Constantinopolitana, in quibus praeter tres oratores, decem grammaticos, quinque sophistas, et vnum philosophum duo constituti fuerant professores, qui iuris et legum voluntatem panderent, *l. vn. C. de stud. lib. Romae et Const.* quosque post viginti annorum stipendia, comitiua primi ordinis ornatos voluit, initio facto a LEONTIO iuris perito *. *l. vn. C. Th. de profess. qui in urb. Constantinop. docent. ex leg. mer. comit. Add. Herm. Conringii singularem, qui l. vn. C. de stud. liberal. illustrauit, commentarium.* Ceterum quantus ex eo tempore concursus cupidae legum iuventutis factus sit Romam, quam Sidonius Apollin. *Lib. I. epist. 6. legum domicilium* vocat, insequente exemplo pluribus exemplis docebimus. Vid. Sauaro ad *Sidon. ibid.* Franc. Iuret. ad *Simmach. Lib. VIII. epist. 83. Alteserr. Rer. Aquitann. Lib. III. cap. 5.*

* Mentionem haec lex facit quorundam eius temporis professorum, qui ob merita viginti annorum stipendia codicillis primi ordinis comitiuae ornantur, veluti *Helladii*, grammatici, de quo Suid. *in ΕΛΛΗΝΕΣ Ελλadios*, Socrates *H. st. eccles. Lib. V. cap. 16. Syriani*, grammatici Latini, *Theophili* sophistae, *Martini* et *Maximi*, praecipue iuris periti LEONTII, cuius alibi nusquam, quod sciamus, fit mentio, nisi quod ex *l. 3. C. Th. de frum.*

urb. Constant. l. 8. C. Th. de princ. agent. et l. vlt. C. Th. de haer. constet, decennio post editam *l. vn. C. Th. de professor. qui in urb. Constantinop. docent. Leontium* quemdam praefectum vrbi Constantinopoli fuisse. Potest hic sane noster, quia *Themistium*, sophistam, et alios artium professores, ad hanc dignitatem adspirasse, nouimus. *Gothofr. Comment. ad Cod. Theod. Tom. II. pag. 114.*

§. CCCLXXXI.

Status iuris
Rom. sub
Theodosii II.
successoribus
ad Iustinia-
num.

Et talis quidem fuit iuris prudentiae facies sub imperatoribus Christianis etiam insequentibus usque ad magnum illum iuris Romani restitutorem, IUSTINIANUM. Quae enim in *Codice* nostro exstant, constitutiones MARTIANI, LEONIS, ZENONIS, Isaurici, ANASTASII, et IUSTINI, Thracis, ita sunt comparatae, ut multa a maioribus constituta iis aboleantur. Nam et tutelam mulierum perpetuam iisdem fere cessasse temporibus, nouimus. Vid. Eu. Otton. *Dissert. de perp. mul. tut.* Attamen et quaedam prudenter immutata esse, fatendum est, veluti dum ab Anastasio emancipationis veteris necessitas sublata, et a Leone vetus rigor aduersus plus iusto petentes mitigatus est. §. 33. *Inst. de act.*

CAPVT VI.

DE COMPOSITIONE IVRIS IUSTINIANEI, EIVSQVE
IN ORIENTE ET OCCIDENTE VSV ET FATIS AD NOS-
TRA TEMPORA.

§. CCCLXXXII.

Iustiniani
imp. res prae-
clare gestae.

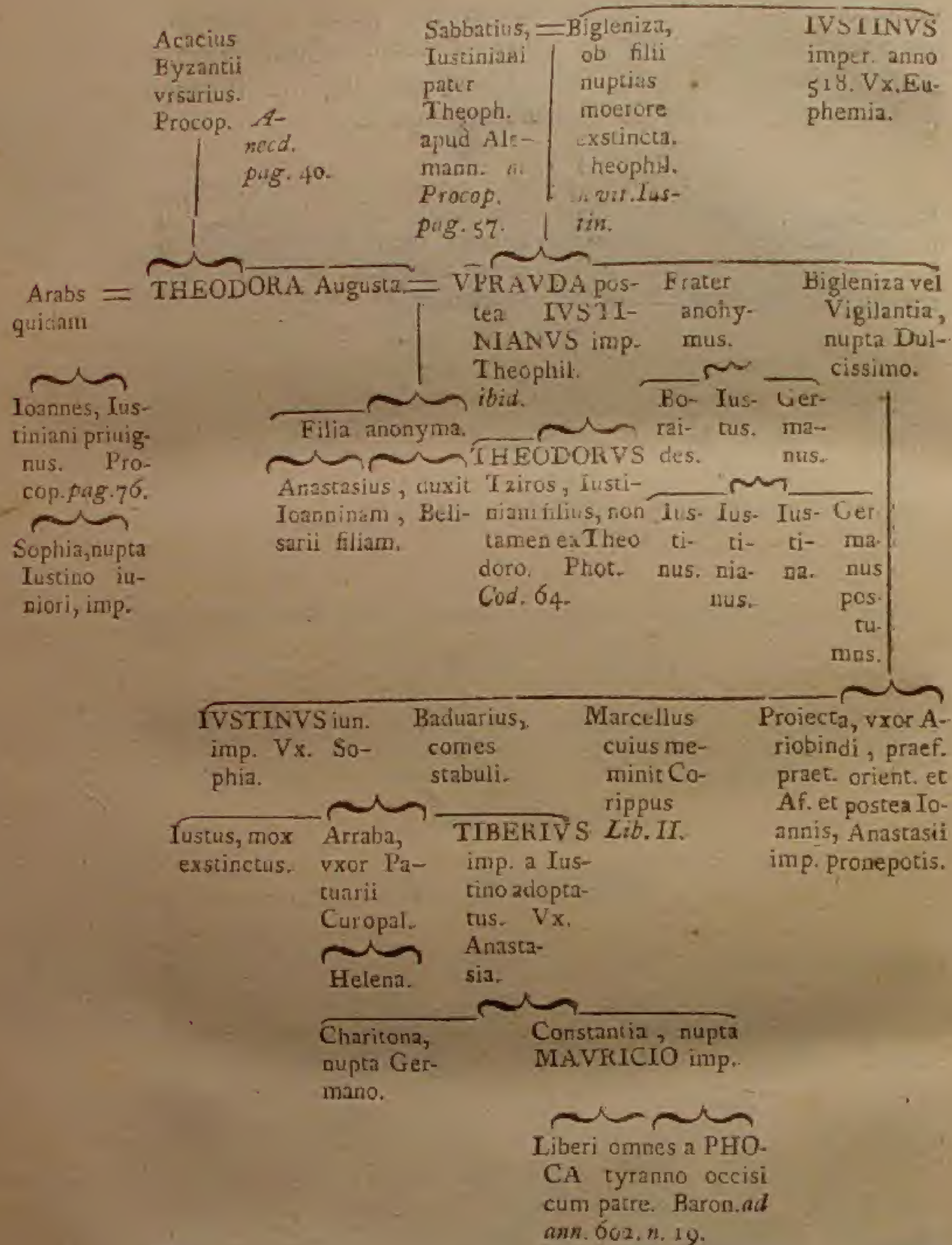
Progredimur ad postremam iuris prudentiae Romanae periodum, quam a IUSTINIANI imperatoris temporibus inchoamus. Hic princeps, humili genere ortus, Sabbatii, Taurisini, et Biglenizae filius *, antea *Vprauda* dictus, per Iustinum auunculum peruenit ad imperium, iam misere a barbaris laceratum. Et tamen iste, ut vere ac iure gloriatur, *princ. proem. Instit.* et armis condecorauit, et legibus armavit rem publicam. Nam et Persas compescuit, et victis Vandalis, Africam
ite-

iterum fecit provinciam, et Gothorum in Italia et Sicilia regnum destruxit, tantasque res gessit, quantas vix imperator ab Augusto alius. Procop. *de bell. Pers. de bell. Vandal. de bell. Goth.* Theophan. *in vita Iustin.* et Io. Petr. a Ludvig. *in Iustiniano*, cap. 8.

* Quum lecturis IUSTINIANI historiam, non possint non omnia quodam modo obscura esse, nisi perspectam habeant vniuersam imperatoris familiam: licebit videamur:

eius agnatos, cognatos, adfines, vna tabula comprehendere, ne operam supra tot Ictis nauatam tanto imperatori denegare velle videamur:

Talis fuit IVSTINIANI familia, pag. 131. Sed spero, nostrum barbara et modica origine, sed paullo plenius visum iri. Ne tamen integrum fere saeculum magoo dissimulem, vnde profecerim, fateor me hic potissimum hominum illustrium proventu insignis. Stermata iam exhibuerunt Alemann. *ad Procop. pag. 67.* Car. du Fresne *in Byzantin. pag. 97. 98. 99.* Io. Petr. a Ludvig. *in Iustiniano. cap. VIII. cap. 15. pag. 467. sequ.*

§. CCCLXXXIII.

Et tamen iunctis veluti phalangibus impetum in principem, tot rebus gestis clarum, faciunt permulti, eiusque vitia et naeuos cum cura colligunt, nihilque faciunt libentius, quam vt et ipsum, et Theodoram vxorem, et Tribonianum, administrum, et totam eius aulam turpiter traducant. Quin vel solo hoc nomine iis mirifice placent PROCOPII *ἀνέκδοτα anecdota* primum a Nic. Alemanno *Lugd. 1623. edita*, quod ex hac pharetra depromere possint tela, quibus IVSTINIANVM confodiant. Sed quam multum scriptor iste odio tum aduersus Iustinianum*, tum aduersus ipsam religionem Christianam suscepto indulgeat, iam ostenderunt cum GABR. TRIVORIUS in *Observatione apologetica*, et Io. CHIFLETIUS in *Dissertatione apologetica de iuris utriusque architectis*, quos libellos Tomo I. *Thesauri iuris ciuilis* insertos animaduertimus, tum THOM. RIVIUS in *Defensione Iustiniani*, edita *Francof. 1628. 8.* Io. ERCHELIUS in *Animaduersionibus ad Procopium*, *Helmst. 1654. 4.* CHRISTOPH. AD. RUPERTVS in *Obseru. ad Besoldum*, *pag. 465. seqq.* et nouissime Io. Petr. a Ludvig. in *Iustiniano*, reconditae doctrinae opere, et suum apud posteros quoque pretium habituro, excuso *Ha-lae 1731. 4.*

* Quid tuto credas homini, ducenti tamquam hominem faruum, et omnibus flagitiis coopertum, ac proinde aut insigni adulatori, si priora falsa sunt, aut si

si posteriora, calumniatori turpissimo! Quid tuto credas homini, qui eas saepe criminationes profert, quas ipse procul dubio falsissimas esse non ignoravit. Tales sane sunt fabulae, quas de artibus Theodoraë daemoniacis, et pag. 57. de Iustiniano ex incubo daemone concepto narrat. Et tamen non haec tantum facile cre-

dunt viri docti, sed et illas maledicentissimi scriptoris calumnias augent calumniis, veluti quod fuerit ἀλλόθεντος omnino illiteratus, quod a pietate Christiana alienum se ostenderit, quae aliaque ἐγκλήματα convicia solide a principe illo depulit Contr. Sam. Schurzfl. Diss. de Iustiniano orthodoxo.

§. CCCLXXXIII.

Eius patria.

Natus est IUSTINIANVS, si Zonarae fides, anno erae Dionys. 482. V. Id. Maiis. Patriam habuit Taurisium, quod oppidum deinde muro circumdedit quadrangula figura, et a quatuor turribus, quibus totidem angulos clauserat, Quadriturritam vocavit. Quum vero Archidae, propinquo Taurisio oppido, esset educatus, et illi, basilicis palatiisque ornatae, et nouo vocabulo Iustinianae primae, ad metropoleos dignitatem euectae, nutritionis officium altrici patriae rependit. Procop. de aedific. Iustin. pag. 167. sequ. Facile vero in gratiam reducentur cum Procopio, qui ei Bederinam patriam tribuunt cum Agathia *, Histor. Lib. V. pag. 307.

* Bederinam regionis nomen esse, in qua Taurisium situm erat, suspicatur Io. Petr. a Ludvig. in Iustin. cap. 8. §. 1. pag. 127. cuius et elegans illa coniectura est, idem esse Taurisii et Ocbridae vel Aebridae nomen, illud Latium a tauris, hoc Germanicum vel Scythicum, qua-

si Ochsenried. Enimvero Procopius Bederinam praesidium vocat, quod prope Taurisium fuerit, potestque adeo credi, locum Iustiniani natalem promiscue modo ab arce Bederinam, modo ab oppido, quod prima eius incunabula vidit, Taurisium dictum esse.

§. CCCLXXXV.

Quomodo et quando ad imperium peruenit. Iustini imp. auunculi ope primum anno 521. ad consulatum, deinde ad patriciatum et comitiuum domesticorum, hinc porro ad nobilissimum, ac demum ad augustum fastigium peruenit, viuo adhuc auunculo

lo

10 anno Christi 527. Kal. Apr. Zonar. Annal. Lib. XIII. pag. 60. Euagr. Hist. eccl. Lib. III. cap. 9. Procop. Anecd. pag. 37. Mortuo quatuor mensibus post Iustino, ipse solus rerum potitus annos imperavit XXXVIII. caesisque hostibus, pacata, quoad licebat, ecclesia, conditis exornatisque vrbibus, et legibus Romanis restitutis, immortalem gloriam meritus, senex admodum decessit anno 565. die XIII. Nouembr. Chron. Alexandr. ad h. ann. dignus profecto, cuius aetas in meliora tempora incidisset.

§. CCCLXXXVI.

Quum animaduerneret princeps, miserrimam esse iuris prudentiae faciem, de vniuerso iure Romano in concinniore ordinem, simulque ad certum modum redigendo serio cogitavit. Quod quum sine virorum doctorum opera fieri non posset, magnis profecto sumptibus in palatio aluit viros iuris peritia illis temporibus celeberrimos, et partim summis dignitatibus fulgentes, quales erant IOANNES, qui excellentissimus ex quaestor sacri palatii, consularis, atque patricius; PHOCAS, vir eminentissimus, magister militum, consularis, atque patricius; BASILIDES, vir excellentissimus ex praefectus praetorio orientis, ac patricius; THOMAS, vir gloriosissimus, quaestor sacri palatii, et ex consul; LEONTIVS, ex praefectus praetorio, partim antecessores scholae Constantinopolitanae et Berytensis celeberrimos, quales erant THEOPHILVS, CRATINVS, DOROTHEVS, ANATOLIVS, THEODORVS, ISIDORVS, THALELAEVS, SALAMINIVS, CONSTANTINVS; partim caussarum patronos disertissimos, veluti STEPHANVM, MENNAM, PROSDOCIVM, EVTOLMIVM, TIMOTHEVM, LEONIDEM, LEONTIVM, PLATONEM, IACOBVM, IOANNEM, DIOSCORVM, et PRAESENTINVM. Hi enim omnes recensentur * l. 2. §. 9. 11. l. 3. §. 9. C. de vet. iur. emicl. Const. haec quae necessario §. 1. de nouo cod. fac. Const. summa reip. Hist. Iur. Ciu. Oo §. 2.

Consilium eius de iure in ordinem digerendo. Quos viros ad id adhibuerit.

§. 2. de Iustin. Cod. confirm. Const. cordi nobis §. 2. de emend. Cod. Iustin. et §. 3. prooem. Instit.

* Sunt in his quidam viri docti, aliunde quoque noti. PHOCAM maxime laudat ipse Procop. *Anecd.* pag. 111. ubi eum vocat ἀνδρα δίκαιον ἐς τὸ ἀκρότατον ἐπιμελητὴν γεγονότα, κέρδους δὲ ἐν τῷ ἀξιώματι καθαρόν, virum aequi iustique observantissimum, in eoque munere ab omni quaestura purum et vacuum. BASILIDEM idem *Lib. I. de bello Pers.* vocat virum mansuetudine et aequitate inter patricios clarum. In primis de ANATOLIO ipse Iustinianus *Const. Tanta, §. 9. de confirm. Dig.* non id modo observat, eum virum illustrem, magistrum, et apud Berutienses iuris interpre-

tem constitutum esse, sed et addit, eundem ab ANTIQVA STIRPE LEGITIMA procedere, quum pater eius LEONTIVS, et avus EVDOXIVS, post PATRICIVM, inclytæ recordationis, quaestorium, et Antecessorem, et LEONTIVM, virum gloriosissimum, praefectorium, consularem, atque PATRICIVM, filium eius, optimam sui memoriam in legibus reliquerint. Ex quo loco patet, similem hanc familiam fuisse genti Muciaë, quam iuris prudentiam, tamquam gentilitium, bonum sibi retinuisse, supra observauimus.

§. CCCLXXXVII.

Sed horum omnium non modo ἐργασίας, exactor operis, sed et antesignanus fuit TRIBONIANVS, vel, uti plerique codices eum vocant, TRIBVNIANVS, gente Pamphylius, patre vsus Macedoniano, Procop. *de bello Pers.* pag. 263. qui postea virtute et doctrina viam sibi ad summos in palatio et re publica honores muniuit, quippe vir magnificus, magister scilicet officiorum, (Gather. *de offic. dom. Aug. Lib. II. cap. 20. Lib. III. cap. 10. Cassiodor. Var. Lib. I. cap. 12. 13. Lib. VI. cap. 6.*) exquaestor sacri palatii, §. 3. *Inst. prooem.* itemque exconsul, *Const. omnem reip. §. 2. ad Antecessor.* et *Const. Tanta §. 9. de confirm. Digest.* Quos titulos Triboniani egregie illustrat Christ. Gottl. Schvarz. in *Schol. philol. ad prooem. Iustin. cap. 2. pag. 37. seqq. **

* Certum est, Tribonianum plebis exutum eam tamen mox ob seditionem Victorianorum recepisse: Procop. *de bello Pers.* quaestura S. Palatii in gratiam *Lib. I. cap. 24.* Nam ei vita de-

mum functo in quaestura successisse Iunilium Afrum, tradit Procop. in *Anecd.* cap. 20. Aldobrandinus tamen et Schvarz. exquaestorem tunc dictum esse quaestorem primarium, existimant: quemadmodum ὁ ἀπὸ

ὑπαλῶν exconsul, vel ex consule non fuerit, qui antea consulatum gesserit, sed omnibus cons. tum ordinariis, tum suffectis, tum honorariis eminentior. Vid. Schvarz. *ibid. pag. 39. sequ.*

§. CCCLXXXVIII.

Huius quoque viri vita, non minus ac ipsius IVS-Varia de eo
TINIANI, varie extollitur, arguitur. Hesychius Illustrius iudicia.
de vit. philosoph. pag. 63. illum vocat ἑλληνα καὶ ἀθεόν, paganum et atheum: Suidas in *Τριβωνιανὸς*, ἑλληνα, καὶ ἀθεόν, ἑλλότριον κατὰ πάντα τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως, paganum et impi-
pium, et a Christianorum fide prorsus alienum, immo et κόλακά τε καὶ ἀπατεῶντα, adulatorem et impostorem, quippe quem persuasisse aiunt Iustiniano, eum non moriturum, sed viuum in coelum raptum iri. Procop. *Ἀνecd.* *Anecd.* pag. 63. Addunt alii auarum fuisse hominem, et ius venale habuisse. Sed uti ipsae dignitates viri eum Christianum fuisse arguunt, via quippe ad honores paganis prorsus tum praeclusa, calumnia vero de adulatione ista tam absurda est, ut nemo eam vel probabilem saltem sit habiturus: ita Procopio, de Triboniani fama tam proterue detrahenti, neminem rectius opposueris, quam ipsum Procopium *.

* Tantum sane abest, ut Tribonianus, si gentilis vel atheus fuisset, potuisset ad tantas dignitates in palatio Iustiniani pervenire, ut diserte testatur Cedrenus *Annal. pag. 366.* illum διωγμὸν καὶ ἐλλήνων καὶ πάσης ἀρετῆς, persecutionem paganismi et omnium haereseon mouisse, διὰ τὴν σαγήνην, ὅς ποτὶ δόξαν πολιτεύσθαι, lege lata, ut soli orthodoxi rem publicam gererent. Mendacium porro de Iustiniano in coelum

rapiendo tam est putidum, ut aut fronte Tribonianum, aut cerebro caruisse Iustinianum oporteret, si vel ille ausus esset tam proterue illudere principi, vel hic se eo modo ludibrio haberi passus esset. Denique si largiamur, opum adpetentiorum fuisse Tribonianum, eumque id vitium cum aliis pluribus commune habuisse: an inde sequitur, ut ei et iura venalia fuisse dicamus? Sane ipse Procop. *de bello Persico*

Lib. I. Tribonianum vocat virum moribus et disciplina omnium artium nulli secundum, et paullo post ei iam fatis functo, hoc perhibet testimonium: eum virum multis post magistratum viuentem annis, morbo decessisse, nihilque a quoquam ingratum esse passum, quum natura mitis et humanus fuerit, iisque moribus simul et doctrina singulari unicuique auaritiæ morbum obscuravit. An vero ea elogia cadere dicamus in hominem paganum, impium, et qui virtutem post numeros habuit?

§. CCCLXXXVIII.

Capto semel illo consilio iuris in meliorem ordinem redigendi, IUSTINIANVS primum anno erae Christianae 528. decem viris, inter quos et TRIBONIANVS fuit, id dedit negotii, ut ex tribus, qui tum exstabant, Codicibus constitutiones utiliores seligerent, easque, resectis praefationibus, et mutatis, quae eorum temporum foro minus concinna viderentur, una cum iis, quae ipse adhuc edidisset, in XII. libros, et sub certis titulis digererent. *Const. Haec, quae necessario, de nou. Cod. fac.* Eum insequente anno absolutum IUSTINIANEVM vocauit*, *Paull. Diac. Hist. Langob. Lib. I. cap. 25. Ioann. Antiochen. pag. 183. editaque anno 529. d. VII. Id. Apr. constitutione, publicauit, et suppressis tribus istis Codicibus, solum istum in foro pro norma haberi iussit. Const. summam reip. §. 3. et 5. de Iustin. Cod. fac.*

* Est et hoc inter ea, quae in Iustiniano reprehendit Procop. *Ανεκδότη. Anecd. pag. 46. quod omnia a suo nomine dici voluerit. Αἰχμαστὲς μὲντας ἀνέβη τὰς δὲ ἀκρίτας ἐφίστη τοῖς περάγμασι, τὴν τε νόμον, καὶ τὰν στρατιωτικὴν τὰς κατὰ λόγους ταύτῃ τετὸ ἐποίη, ὃ τῷ δικαίῳ ἔικον, ἐδὲ τῷ ἐυμείεσθαι ἐς τοῦτο ἠγμένους, ἀλλ' ὅπως δὴ ἀπαντὰ νεώτερά τε, καὶ ἀρχαῖα ἐπώνυμα εἶναι ἢν δὲ τι καὶ μεταβαλεῖν ἐν τῷ παραλίκα ἤκιστα.*

Ἰσχυσεν, ἀλλὰ τοῦτ' ὅ γε τὴν ἐπώνυμιαν τὴν ἀρχαῖαν ἔδετο: nam statim magistratum formis LEGVM-QVE. et militarium ordinum abrogatis, alias inuexit, non iure, non publico commodo adductus, sed ut omnia noua, et de SVO NOMINE dicerentur. Rei cuius statim abolendae copia non fuisset, sultim SVVM indidit VOCABVLVM. Et sunt sane magistratus noui, quos a se institutos Iustinianeos vocauit,

ye-

veluti Pisidiae praetor Iustinianus, *Novell. XXIII. cap. 4. comes Phrygiae Pacatiana Iustinianus, ibid. comes primae Galatiae Iustinianus, ibid. comes Lycæoniae Iustinianus, Nouell. XXV. cap. I. praetor Thraciae Iustinianus, Nouell. XXVI. cap. 2. comes Iustinianus Isauriae, Nou. XXVII. cap. 1. Immo et moderatores, et Procons. et quaestores Iustiniani passim occurrunt in Nouellis XXVIII. CH. XXX. XXXI. Ita et verum est, eum ex Vandalis legisse milites, quos Iustinianeos stationarios vocauit. Procop. de bell. Vandal. Lib. II. Denique recte obseruauit Alemannus et alii, Iustinianum vrbes, oppida,*

portus, litteras, libros, scholares, et diadema de suo nomine vocari voluisse. Sed quid his omnibus inest criminis? An minus licuerit Iustiniano magistratus quosdam vocare Iustinianeos, quam Augusto legatos Augusti et praefectos augustales? An fas fuerit Traiano, Hadriano, Constantino, Gratiano condere Traianopolin, Hadrianopolin, Constantinopolin, Gratianopolin, Iustiniano id nefas fuerit? Et quis quaeso ignorat basilicam Iuliam, menses Iulium et Augustum, thermas Diocletianas, bibliothecam Vlpianam, et similia, quae ab imperatoribus nomen tulisse, nemo unquam sanus reprehendit?

§. CCCLXXXIX.

Deinde, quum maximum solidioris iuris prudentiae thesaurum in veterum Ictorum scriptis reconditum esse, non ignoraret, et haec tamen etiam manibus hominum fere excidissent: anno erae Christianae 530. die XVIII. Kal. Ian. illa, maxime ex Triboniani bibliotheca, (vid. *Const. Tanta §. 17. de confirm. Dig.*) conquiri, et periochas, quae in foro vsum praestarent, inde decerptas, et aliquando, si ita videretur, interpolatas mutatasque in quinquaginta libros, certosque titulos colligi iussit. Perfecerunt id opus TRIBONIANVS aliique XVII. viri, quos ei adiunxerat Iustinianus, intra triennium, quum initio illis decennium ad hunc laborem indulsisset: idque opus deinde Iustinianus DIGESTA vel PANDECTAS, veterum exemplo*, adpellauit, quod omnes disputationes et decisiones in se haberet legitimas, et quod undique esset collectum, in sinus suos recepisset. l. 2. §. 1. C. de vet. iur. enucl. *Paull. Diac. Hist. Langob. Lib. I. cap. 25.*

Deinde Pandectae vel Digesta.

* Fa-

* Familiares admodum veteribus hos titulos fuisse, exemplis IULIANI, ALPHENI, CELSI, MARCELLI et CERVIDI SCAEVOLAE, qui libros suos DIGESTA inscripserunt, nec non VLPIANI et MODESTINI, qui PANDECTAS reliquerunt, satis constat. Erat *pandecte*, ut ex Apicio *de re culin. Lib. III. pag. 103.* patet, repositorium, quo varia condimenta et bellaria coenis inferebantur. Vnde et totum artis suae librum *pandecten* inscripsit. ICTIS huius modi inscriptiones in deliciis fuisse, ostendit Merill. *Observ. Lib. VII. cap. 34.* immo et Gell. *in praefat.* Imitati hanc figuram Hebraeorum Magistri, libros quosdam suos inscripserunt כב כב *Col bo* id est omnia in eo, quod omnia scita digna sinu suo complectantur. Huber. *Praelect. ad Pandect. prooem. §. 2.*

§. CCCLXXXI.

Ordo in Pandectis observatus.

Hoc opus, quod ipse Iustinianus in septem partes diuiderat, maxime ad edicti perpetui ordinem dispositum esse animaduertimus: nec tamen per omnia. Nam et praemissa quaedam sunt de iure in genere, de statu hominum, de rerum diuisionibus et de magistratibus, quae in Edicto locum non habuerunt: et quaedam, quae primo statim loco in edicto tractata erant, veluti de magistratibus municipalibus in postremum locum *Pandectarum* reiecta, et quaedam interiecta de hypothecis, de euictionibus, de eo quod falso tutore auctore gestum fuerit, quae vel omnino non vel alio loco edicti occurrerunt: et denique sub finem *Pandectarum* permulta occurrunt de criminibus, adpellationibus, iure publico, quorum nullum in Edicto vestigium notamus. Ceterum, ne denuo corrumpetur opus magno studio elaboratum, Iustinianus et illud per notas scribi vetuit*, l. 2. §. 22. C. de vet. iur. enucl. et a ICTIS non alios libros in illud scribi voluit, quam PARATITLA, l. 2. §. 21. C. de vet. iur. enucl. quae quid fuerint, docet Aeg. Menag. *Anoen. iur. ciu. cap. 15.* et Ian. a Costa *Praef. Summar. Lib. I. Decretal.*

* In exemplari Florentino, *Emendat. Lib. I. cap. 1.* talia obseruante id Ant. Augustino passim occurrunt. Quamuis enim id

id negarit Ang. Politian. *epist. X. 4.* et *Miscellan. XXXXI. ἀνέπινος* oculatus testis tamen Henr. Brenkmannus obseruauit, reperiri ibi καὶ pro καὶ, I. pro primo, EDM. pro edictum, ὁ pro quanto, UIIO pro octauo, ὁ pro us, ut iam non dicamus de variis monogrammatibus et contignationibus litterarum, quae typis

tam facile, quam calamo exprimi non possunt: de quibus consuli debet Brenkmannus *Histor. Pandect. Lib. II. cap. 3. pag. 117. sequ.* Viderint ergo, qui hunc librum ipsius Iustiniani temporibus scriptum existimant, assentientiam satis probabilem tueantur.

§. CCCLXXXII.

Perfecto *Pandectes* corpore, at nondum promulgato, tribus viris TRIBONIANO, THEOPHILO, et DOROTHEO negotium dedit imperator, ut INSTITUTIONVM libros quatuor ex veterum ICTorum compendiis*, et CAII potissimum Institutionibus adornarent, ut illae essent totius legitimae scientiae prima elementa *prooem. Inst. §. 2. et 6.* Eum libellum, quamuis post *Pandectas*, ut diximus, conditum, prius tamen, quam illas, Iustinianus publicauit XI. Kal. Dec. anno erae Dionys. 533. eique plenissimum constitutionum suarum robur accommodauit. §. 6. *prooem. Instit.*

Institutiones confectae.

* Sic multa *Institutionum* loca totidem paene verbis decerpta videmus ex *Institutionibus* VLPIANI, FLORENTINI, MAECIANI, ex *Epitomis* HERMOGENIANI, immo et ex maioribus libris veterum ICTorum, veluti VLPIANI *regulis* et *libris ad Sabinum*, PAVLLI *li-*

bris ad Edictum, PAPINIANI *responsis*, et similibus. Vnde optime meriti sunt de studiosa iuuentute, qui in editionibus singulis paragraphis adscripserunt loca *Digestorum*, ex quibus expressi sunt. Id quod nouissime praestitum animaduertimus ab Euerardo Ottone.

§. CCCLXXXIII.

Paullo post, XVII. Kal. Ian. anni 533. totum hoc Corpus iuris, adeoque et DIGESTA, constitutionibus binis, Latina altera, altera Graeca, confirmatum et a III. Kal. Ian. in foro valere, et in scholis Romana, Constantinopolitana, et Beritensi praelegi

Publicatio totius Corporis iuris.

gi iussum est, praescripta simul Antecessoribus methodo, qua per quinque istos annos, quos iuris disciplinae dare solebant iuvenes, vterentur, quin et nominibus paullo honestioribus, quibus singulis annis iuris studiosi vocarentur, inuentis *. *Const. omnem reip. §. 1. et 2. ad Antecess.*

* Primo anno, quo *Institutiones* et *πρώτη prima Digestorum* audiebant, pro DVPONDIIS vocabantur IVSTINIANI NOVI, vel uti ex codice suo MSC. eleganter emendat Christ. Gottl. Schwarz. *Diss. an omnia Pandect. exempl. e Florentinis manauerint. §. 16. pag. 46.* IVSTINIANISTAE: secundo, audientes vel alteram vel tertiam *Digestorum* partem, vna cum doctrinis de tutela, legatis, fideicommissis, EDICTALIVM nomen adsumebant. Tertio anno, percepta altera vel tertia *Digestorum* parte (has enim Iustinianus alternis vicibus praelegi iusserat), nec non degustatis doctrinis de hypothecis, usuris, edicto aedilitio, lectis denique Papiniani fragmentis per totum *Digestorum* opus dispersis, PAPIANISTARVM nomen non sine sollemnitate accipiebant. His ubi quarto anno accesserant reliquae *Pandectarum* partes, non HIRCI, uti in Accursiano exemplari absurde legitur, sed LYTAE: denique quinto anno, postquam et *Codicem* sibi familiarem reddiderant, non LORITAE, nec COLORITAE, uti denuo apud Accursium est, nec COLOBITAE, uti Constant. Landus in *Exercit. pag. 1391. Tom. III. Thesaur. iur. civ. emendat*, sed PROLYTAE vocabantur.

§. CCCLXXXIII.

Observauerat interea Iustinianus, quasdam dissensiones veterum Ictorum, ortas ex diuersis sectarum principiis, superesse. Itaque illas veterum altercationes, Lampadio et Oreste consulibus, et duobus insequentibus annis, id est anno 530. et sequentibus, editis QVINQVAGINTA DECISIONIBVS composuit, quas Decisiones postea in varias particulas discerptas, Codici repetitae praelectionis, de quo mox dicendi erit locus, inseruit *. *Constit. Cordi nobis. §. 1. de Cod. emend.*

* De *Fastorum Romanorum* quam permultae decisiones Iustinianae praeferunt, singulari, ea-

eaque pererudita dissertatione egit Christ. Gottl. Schwarzius, edita *Altorfi 1735.* Plures, quam quinquaginta, in *Codice* nostro occurrunt Decisiones, his ipsis annis editae. Sed Em. Merillius, qui has Decisiones, cum cura collectas, luculento commentario illustravit, in *prolegomenis* ostendit, vnam saepe decisionem in plures particulas dissectam esse a noui Codicis architectis. Praeter Emundum Merillium similis labor exercuit Io. Strauchium, Ictorum Ienensem, qui tamen, quod dolendum, colophonem operi non imposuit. Praeterea legi merentur Petri Franc. Linglois *Decisiones L a secundo ad nonum librum Codicis. Antu. 1661. fol.* et Dominici Bassi *reduibus ingenii portus, seu quinquaginta Decisiones D. Iustiniani, Vienn. 1708. 4.*

§. CCCLXXXV.

Sed paullo post idem deprehendit imperator, primo *nouellas suas tam decisiones, quam constitutiones, quae post priorem Codicem latae fuerant, extra corpus Codicis diuagari: deinde quasdam earum, ex emer-sis postea factis aliquam meliore consilio permutationem, vel emendationem desiderare. Const. Cordi nobis. §. 2. de emend. Cod.* Itaque Triboniano aliisque quatuor viris id dedit negotii, ut Codicem Iustinianum refin-gere, et praeter quinquaginta decisiones etiam nouas constitutiones, quotquot adhuc prodierant, illi insererent, quasdam etiam ad rem non facientes omitt-erent. * Hunc CODICEM REPETITAE PRAELECTIONIS, id est, recognitum, suppresso priore Codice, edidit publicauitque XVI. Kal. Dec. anno 534. *Ead. Const. §. 4. de emend. Cod.*

* Plures sane constitutiones, quas in Codice suo fulgere ait Iustinianus, in nouo illo ac recognito Codice desiderantur. Exempla exstant in §. 27. *Inst. de legat. §. 7. Inst. de legit. succ. agnat. §. 24. et 27. Inst. de action.* Fieri tamen potuit, ut constitutiones quaedam Codici quidem insertae fuerint, at nihilominus tamen postea, quia Graece scriptae erant, interciderint. Plures sane, quae in Basilicis supersunt, passim restituit Cuiacius.

§. CCCLXXXVI.

Nouellae
constitutio-
nes postea e-
ditae.

Quum porro Iustinianus, condito Corpore iuris, diu adhuc imperaret, non mirum est, eum nouis subinde emergentibus quaestionibus, plures promulgasse nouellas constitutiones, quarum plerasque Graece scriptas esse, nouimus. Has se ipsum in aliam congregationem, quae *nouellarum* nomine *constitutionum* significetur, relaturum, promiserat Iustinianus, *Const. Cordi nobis* §. 4. *de emend. cod.* quin et praestitisse eum, quod promiserat, testantur Io. Antiochen. in *Iustiniano*, pag. 168. Agath. *Lib. V.* pag. 140. et Paull. Diac. *Hist. Langob. Lib. I. cap. 25.* quippe qui Iustinianum nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in unum volumen redactas, CODICEM NOVELLARVM vocari sanxisse, scribit.

§. CCCLXXXVII

Earum col-
lectio et ver-
sio Latina.

Et volumen sane istud, ipsius Iustiniani collectum auspiciis, non diuersum videtur ab illo, quod hodie pars Corporis iuris est, quodque in NOVE COLLACTIONES distinctum esse, animaduertimus, quamuis alicubi laciniis quibusdam auctum veluti sub finem, ubi eparchica quaedam sub nomine Nouellarum occurrunt. Pro textu authentico habemus hodie versionem Latinam, antiquam illam quidem, quippe qua iam Gregorius M. Papa vsus videtur *Lib. XI. epist. 53.* aliquando et satis adcuratam, obseruante Cuiacio *Obs. Lib. VIII. cap. 40.* sed barbaram tamen, et hinc inde obscurissimam*.

* At quum ipsas constitutiones Graecas iam editas habeamus ab Haloandro, Heruagio, Scrisu-gero, Russardo: Graecarum litterarum non imperiti inde facile genuinum sensum haurient. Quin

notum est, nouam e Graeco textu versionem adornasse Io. Fridr. Homberch zu Vaclr, quae prodit *Marburgi 1717. 4.* Sed textum tamen in foro non alium, quam illum semibarbarum, recep-

ceptum esse, recte obseruat auctoritate iur. ciu. *Lib. I. cap. Alb. Gentil. de lib. iur. ciuil. 4. §. 16.* cap. 7. et Arthur. Duckius de

§. CCCLXXXVIII.

Hoc est praeclarum illud iuris ciuilis corpus, quod per tot saecula gentibus sagacissimis admirationi fuit. Et tamen in illud etiam imperitissimus quisque hodie calamum impune stringit, dum alii ipsorum auctorum imperitiam ac stupiditatem accusant, alii meras antinomias et contradictiones somniant, alii in methodum, stilum, et librorum ordinem ac numerum inuehuntur: alii ipsum ius Romanum iniquitatis arguunt. Quin sunt, qui et minima in Iustiniano non ferunt, veluti quod de perfecto hoc opere gloriatus sit, *l. 1. §. 2. C. de vet. iur. enucl.* quod *Codicem* a suo nomine IUSTINIANEVUM dixerit, quod *Pandectas* in septem, ac non plures paucioresue partes, *Institutiones* in quatuor libros, ac non potius in tres, distinxerit: quod nobis reliquerit ius iniquum, incertum, et male cohaerens, et quae sunt huius generis alia. Longa enim est ea fabula, quam mira industria perpolire studuerunt FRANC. HOTOMANNVS in *Antitriboniano*, FRANC. BALDVINVS in *Iustiniano*, FRANC. MAESTERTIVS de *iustitia legum Romanarum*, BERN. AVTVMNVS in *Censura Gallica iuris Rom.* vt non dicamus de ANT. FABRO, ANT. MATTHAEO, Io. IAC. VISSENBACHIO*, et recentioribus, qui in hoc mustaceo laureolam quaerunt, quam plurimis.

* Iuuenis hic scripsit *Emblemata Triboniani*, a praeceptore Antonio Mathaero, incredibili Triboniani odio imbutus: eumque libellum homini pauperi et peregrino in Belgio viam ad famam et fortunam munuisse aiunt. Sed recte Bynkershoekius praef. ad *Obseru. Tom. II.* Quum et ipse olim in hunc librum incidissem, et miratus, et indignatus sum, quod eo opusculo dicatur auctor sibi viam parasse ad famam: nam nihil quidquam ibi videtur praestitisse, quam quod, ut est in proverbio, hircum mulgentibus cribrum supposuerit. Exhibuit sesquicentum fere emblemata, sed ex aliis maximam partem descripta, quae enim ex suo ipsius ingenio profecta sunt, vix numerum faciunt.

ciunt. Saepe etiam in libello inseruit παράγραφα ἑξῆς μὴ ζῶσα, extranea ipso opere maiora, ut solent, qui primum quid scriptitant eruditionis ostentandae gratia: sed et ea παράγραφα extranea non minus aliis auctoribus debentur, quam ipsa emblemata, ut observabis, si vel eos ipsos locos excutias, quos ipse adducit. Vnde laudandus Io. Vybo, IC. Belga, qui singulari libello hic recuso, causam Triboniani aduersus hunc emblematum consarcinatorem erudite egit, *Ultraiecti* 1729.

§. CCCLXXXVIII.

Iudicium de illis.

Sed, qui ipse olim in ea haeresi fui, quo magis in iure profeci, eo magis ab illa abhorrere coepi. Credo equidem, ipsum Iustinianum hominem se agnouisse, nihilque humani a se putasse alienum. Fateor, non incidisse eum in tempora, quae opus quoddam Daedaleum, et quouis Phidiae signo perfectius producere potuerint. Pleraque tamen, quae tanto supercilio notant censores quidam, vitio creati, proba esse expertus sum. Criminationes vero tantum non omnes a viris harum rerum intelligentibus tam praeclare dilutas esse animaduerti, ut causa perorata videatur*.

* Prae ceteris commendari merentur Vlrici Huberi *Eunomia Romana*, opus postumum, editum a filio, Zachario Hubero, et recusum Amstelod. 1724. 4. nec non virorum illustrium, Henr. et Sam. de Cocceiis opera pleraque, in quibus haec calumnia non verbis, sed re ipsa, depellitur, dum, quae aliis desperata visa sunt, felicissima industria explicarunt, et, quae pugnancia habita, ita reuocarunt in concordiam, ut immortalem inierint gratiam ab omnibus, quibus solidior iuris prudentia cordi est.

§. CCCC.

Graece versi libri iuris.

Iam vero porro quaeritur, quae fata iuris huius Iustiniani tum in oriente, tum in occidente fuerint? Et dubitari quidem nequit, quin in oriente vbique statim receptum sit, tum in foro, tum in scholis iuridicis. Quam vero iudices et antecessores plerique parum gnari essent linguae Latinae*: ipsis Iustiniani tem-

temporibus libri iuris in Graecam linguam transferri paullatim coeperunt.

* Rem praeclare exposuit Car. du Fresne in *praef. Glossar. Lat.* §. 12. pag. 10. vbi ostendit, Constantinum M. translata Byzantium imperii sede, Latinam etiam linguam nouae Romae seruari voluisse, hinc eum locis ac regionibus vrbis Latina imposuisse nomina, inscriptiones statuarum, aedificiorum, monetarum Latinas fecisse, constitutiones eius ac successorum diu eodem conscriptas esse idiomate: quin in schola Byzantina ideo eloquentiam Rom. oratores tres, grammaticos decem docuisse, ut lingua ista in sede imperii Rom. tanto diligentius excoleretur. *l. 3. C. de stud. liber.* Vsum ergo istius lin-

guae in oriente mansisse aliquem, sed curialem fere et palatinum, immo et forensem, donec a Theodosii temporibus contingeret, ut Graeculi, dum vtrumque colerent sermonem, neutro recte vterentur, quod deinde exemplo praefatiunculae et versiculorum Theodosii M. temporibus scriptorum, et Antonini *Itinerario* in codice regio praemissorum, nec non pentastichi Latini obelisco Constantinopolitano inscripti, in quibus mera barbaries. Et sane si iam sub Theodosio M. gliscere coepit barbaries, quis de Latinitate orientalium sub Iustiniano meliora speraret?

§. CCCC.

Et INSTITUTIONVM quidem elegantem paraphrasin debemus THEOPHILO, quem Iustiniani temporibus floruisse, docent loca, vbi de Iustiniano vtitur verbis: ἡμετέρον βασιλέα, imperatorem nostrum, §. 1. *Inst. de usuc.* Θεοτάτη ἡμῶν δεσποίνη, religiosissimi imperatoris nostri, §. 12. *Inst. eod.* ἐφοίτησε τῇ ἡμετέρῃ βασιλείᾳ διάταξις, ἣν ἑταρχος ἐξεφώνησε: extat et principis nostri constitutio, quam nuper emisit: itemque εὐσεβεστάτη ἡμῶν δεσποίνη, religiosissima domina nostra, §. ult. *Inst. eod.* Quae quam ex Latino Institutionum textu non sint, manifesto probant, auctorem Iustiniani temporibus scripsisse * Gundlingian. Part. II. obs. 2. Nec obscure aetatem suam ipse indicare videtur Theophilus in *Paraphrasi* §. 4. 5. *Inst. de SC. Tertull.* §. 10. *Inst. de except.* Vid. Io. Henr. Mylii *Historia Theophili*, cap. 3. §. 4. Vnde nihil prohibet, quo minus eundem

In primis Institutiones.

dem dicamus, cum Theophilo, Antecessore Constantinopolitano, cuius in componendo corpore iuris opera vsus est Iustinianus. Prodiit haec *Paraphrasis*, post editionem VIGLII ZVICHEMI *Basil.* 1534. fol. et Lou. 1536. 4. et IAC. CVRTH *Lugd.* 1581. cum animaduersionibus CAR. ANNIB. FAEROTTI *Paris.* 1638. et 1657. 4.

* Fallitur ergo Cuiacius, qui Theophilizen vocat hunc paraphrasten, et eum Accursio iunior em facit, in *Recit. ad tit. Inst. de act.* Falluntur, qui ei multos errores adfingunt, quum pleraque recte se habeant. Il-

§. CCCCH.

Itemque Digesta et Codex. Eandem opera Pandectis praestitit THALELAEVS, et ipse Iustiniano, vt videtur σύγχρονος coetaneus cuius versio Graeca Pandectarum saepissime in libris βασιλικῶν regaliū laudatur. Quin et versiones STEPHANI εἰς πλάτος lata, CYRILLI κατ'ἐπιτομὴν per compendium DOROTHEI κατὰ μέσσην τάξιν mediocris laudat Matth. Blastares pag. 370. apud Fabric. *Bibl. Graec. Tom. XII.* pag. 370. et Ios. Mar. Suares. *Notit. Basil.* §. 19. sed et Codicem Graece siue a Thalelaeo, siue ab aliis, verum exstitisse ferunt, eumque sibi visum esse adfirmabat Marqu. Freherus Suares. *ibid.* §. 20.

§. CCCCH.

Juliani patricii versio Latina Nouellarum. Denique vice versa Constitutiones nouellas CXX. iam tum Graece maximam partem scriptas, circa annum DLXX. resectis praefationibus, in epitomen contraxit, et elegante Latinitate donauit IULIANVS patricius, exconsul, et Antecessor Constantinopolitanus. Quam epitomen cum saepius, tum cura Francisci Pithoei editam nouimus *Basil.* 1567. fol.

§. CCCCH.

§. CCCCH.

Et versionibus quidem illis Graecis, Nouellisque, eadem lingua scriptis in foris scholisque utebantur saeculis insequentibus septimo et octauo, donec de eo in compendium mittendo saeculo nono cogitare inciperent imperatores Byzantini. Ex his primum BASILIUS MACEDO anno 838. ediderat πρόχειρον τῶν νόμων, *promptuarium iuris*, quod constabat titulis quadraginta. Suares. *Notit. Basilic.* §. 3. Deinde LEO, σοφὸς Sapiens patri Basilio succedens, collectionem illam paternam perfecit, eamque sub titulo διατάξεων βασιλικῶν *constitutionum regaliū* promulgauit anno Christi 886. * Suares. *ibid.* §. 10. Denique subsequutus Leonem CONSTANTINVS, cognomento Porphyrogeneta, paternum opus sub incudem reuocauit, et libros illos ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ *Regaliū* publicauit sub initium saeculi decimi. Suares. *ibid.* §. 12. sequ.

* Eiusdem LEONIS imp. ipsa Graecia fuisse, extimauit sunt Nouellae CXIII. quas primum Graece ex Stephaniana edidit Henr. Scrimgerus, *Paris.* 1558. fol. postea Latine Henr. Agylaeus, *Paris.* 1560, 8. Vnde postea permultis iuris Iustiniani editionibus subiectae sunt. Harum nec apud nos vllam esse auctoritatem, nec olim in

§. CCCCV.

Et hi quidem sunt libri illi ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ *Regaliū* ex Graeca Institutionum, Pandectarum, Codicis versione, Iustiniani Nouellis et Edictis tredecim, nec non ex ICtorum quorundam orientalium paratitlis, aliisque libris, quin et patribus et conciliis collecti, ita tamen vt multa ommissa videamus, quae fortassis tum ab usu recesserant, multas etiam leges in compendium contrac-

Basilicōn origo.

Quales hi libri.

tractas, multa denique ex posteriorum principum legibus et constitutionibus addita, animaduertamus. Bynkershoek. *Obs. Lib. VIII. cap. 17.* Opus istud in sexaginta libros diuisum, praeter pauca, quae nondum integra reperiri potuerunt, cum glossis Graece et Latine editum est a CAR. ANNIB. FABROTTO Paris. 1647. fol. Vol. VII.

§. CCCCVI.

Vsus huius iuris saeculo XI. quo Mich. Atalio et Mich. Psellus florere.

Insequentibus etiam saeculis ius Romanum, quale in Basilicōn libris reperitur, in oriente floruisse, euincunt tot opera Graecorum iuridica, quae partim separatim prodierunt, partim ENIMVNDI BONEFIDII *Iuri orientali*, edito Paris. 1573. 8. et Io. LEVNCLAUII *Iuri Graeco Romano*, a Marqu. Frehero locupletato editoque Francof. 1596. fol. Tom. II. inserta sunt. Sic saeculo vndecimo MICH. ATALIO, iudex et procos. scripsit *πρόημα* opus seu *πραγματικὴν*, tractatum a Leunclauio sub titulo *σύνοψις ὡς ἀνεί συνόψεων* compendium compendiorum editam, Tom. II. pag. 1. seqq. Iisdem temporibus MICH. PSELLVS iunior, vir πολυμαθέστατος, multorum scriptorum auctor primum ad Constantinum Ducam, deinde et Alexium, ac demum ad Nicephorum imp. versibus politicis edidit *Σύνοψιν νόμων*: compendium iuris Leo Allat. de Psellis, eorumque script. §. 48. quam Graece et Latine edidit Bosquetus Paris. 1632. 8. *

* Saeculo quoque XII. in Innerium ius Constantinopoli oriente et Constantinopoli didicisse, nescio quo auctore, xime iuris Romani studia floruisse, vel inde patet, quod *can. Lib. V. cap. 5.*

§. CCCCVII.

Item saec. XIII. et XIII. qui- bus scripse- re Balsamon

Sequente saeculo XIII. floruit THEODORVS BALSAMON, qui PHOTII Nomocanonem suis commentariis illustravit, in quibus permulta extant iuris Romani, ex

ex Basilicis depromti, vestigia. Ediderunt eum Guil. Voellus et Henr. Iustellus in *Bibliotheca Graeco-Latina iur. can. Tom. II. pag. 1312. sequ.* Saeculo XIII. non duodecimo, vt Suaresio, aliisque visum, floruit CONSTANTINVS HARMENOPVLVS, ediditque *πρόχειρον τῶν νόμων*, seu *Promptuarium iuris*, quod post Adami Suallenbergii Graecam, aliasque Bernardi Rey et Merceri Latinas editiones Graece et Latine cum adnotationibus suis edidit Dionys. Gothofredus 1587, 4.

§. CCCCVIII.

Saeculum decimum quintum finem attulit orientali Graecorum imperio, capta anno 1453. a Turcis Constantinopoli, et toto illo orientis tractu ab iisdem barbaris oppresso. Iisdem ergo temporibus et ius Romanum in oriente procul dubio exoleuit, at non penitus tamen, si recentioribus quibusdam fides habenda est, quippe qui et apud Turcas, et apud Graecos, aliquem iuris Romani vsum hodiernum superesse, referunt*.

* Turcas enim Codicem Iustinianum in sua lingua habere, eoque in foris suis vti, primus testis *αὐτόπτης καὶ ἀυτίκως* oculatus et auritus affirmavit Leunclau. in *Praef. ad libros III. Paratitl.* Ex Ism. Bullialdo quoque saepe audiuisse se refert

Menag. *Amoen. iur. ciu. cap. 26.* Turcas plerasque ex legibus Romanorum in suas transfudisse, et praecipue quae ad materiam seruitutum spectent. De usu Nouellarum Leonis apud hodiernos Graecos iam supra (§. 404. *) diximus.

§. CCCCVIII.

Ex oriente in OCCIDENTEM reuertimur. In eo quaedam prouinciae Francis, Burgundionibus, Gothis cesserant, quaedam a Iustiniano barbaris felici Marte ereptae erant, veluti Italia, Sicilia, et Africa. In illis quidem iuris Romani vsus superfuit, at non Iustiniani, verum Theodosiani, quocum Caii Institutiones, Paulli Sententias, et alia quaedam veterum Iurum Hist. Iur. Ciu. Qq frag-

In occidentem maior erat Codicis Theodosiani auctoritas.

fragmenta coniungere solebant *. Demonstrarunt hoc ex instituto Herm. Conring. *de orig. iur. Germ. cap. 4. et 5.* Io. Selden. *in Diss. ad Fletam cap. 5. §. 2. sequ.* Iac. Gothofr. *in Prol. Cod. Theod. cap. 3.* Ianoc. Ciron. *Obs. iur. can. Lib. V. cap. 2.* Sed et nos *in Hist. iur. ciu. Libro II.* ea de re pluribus agimus.

* Et haec collectio medio testimoniis, ipsisque codicum aetate κατ' ἐξοχήν per excellentiam MSS. titulis id demonstravit LEGIS ROMANAE nomine ve- Car. du Fresne *Gloss. Lat. Tom. niebat.* Pluribus adductis veterum *II. pag. 269.*

§. CCCCX.

Ius tamen
Iustinianum
in Italia et
Africa flo-
ruit.

At in Italia, et in Africa quoque, vsus iuris Iustiniani fuit quotidianus. Ipse enim Iustinianus illud ubique in orbe Romano observari, solumque in academia etiam Romana doceri iusserat. *l. 2. §. 23. et l. 3. §. 21. C. de vet. iur. enucl.* Et hoc sibi velle arbitror auctorem epigrammatis, Pandectis Florentinis praemissi Iustiniano aut parem aetate, aut non multo iuniorem, dum inter alia cecinit:

Ἀνθρώποι δ' Ἀσίας τε δορυκτῆτες Λιβύσης,
Εὐρώπης τε πίθονται ὅλε σιμάντορι κόσμῳ.

Europae, vero, atque Asiae, Libiaeque subactae,
Unum omnes populi regem dominumque tuentur.

Ait enim poeta, Pandectarum opus non modo in oriente, et Africa nuper recepta, sed et in Europa, (Italia nimirum Gothis extorta), vna cum auctore eius Iustiniano regnare. Coler. *Parerg. Lib. II. cap. 22. Tom. I. Thes. iur. ciu.*

§. CCCCXI.

Etiam sub
Langobardis
et Francis.

Et quamvis paullo post circa annum 568. Italiam invaderent Langobardi, regnumque ibi constituerent

rent potentissimum: tamen non modo in exarchatu Rauennatensi iuri Iustiniano pretium suum mansit, sed et ipsi Langobardi Italiam sua cuique lege vivendi facultatem dederunt, ceu ex ipsa lege Langobardica *I. 29. 2. II. 2. 1.* adparet. Sane saeculo VII. Novellam CXIII. citat Gregor. *Lib. XI. epist. 53.* et alibi tum ad Codicem, tum ad Nouellas prouocat *Lib. XII. epist. 53.* Item saeculo VIII. quo istud Langobardorum regnum iam destruxerat Carolus M. saepe ius Romanorum ad partes vocant Hincmarus *XVI. §. XXXVIII. 32. LI. pag. 587. LV. p. 440. 500. Tom. II. et Ioannes PP. VIII. apud Iuon. III. 98.*

§. CCCCXII.

Quamvis vero his temporibus Codex magis et Nouellae, quam Pandectae, in manibus hominum fuisse videantur: non tamen ideo existimandum est, eas plane intercuisse. Vulgo equidem referunt, Pandectarum codicem aliquem primum iterum repertum esse a Lothario III. imp. in Amalphi vrbe, anno 1137. expugnata, eumque imperatorem donasse Pisanis, qui illum classe instructissima adiuerint. Pandectas vero illas Pisanas, quae iam Florentiae non sine veneratione quadam ostenduntur, occasionem dedisse et Irnerio, praelectiones in hunc librum instituendi Bononiae *, et Lothario, ius Romanum in scholas et fora introducendi. Sigon. *de regn. Ital. Lib. VIII. p. 270. Conf. Henr. Brenkmann. de Amalphi a Pisanis direpta, §. 24. pag. 65. et Hist. Pandect. Lib. I. cap. 5. seqq.*

* Addunt, Irnerium initio Latinas litteras docuisse Bononiae, eumque deinde librum publice interpretatum esse Bononiae. Nota sunt illa cardinalis Hostiensis in c. 1. pr. X. de

de test. n. 2. *As*, id est, *duodecim unciae*. *As* ergo quandoque ponitur pro *obolo*, propter quod verbum venit Bononiam studium civile, sicut audiui a domino meo (Azone). Atqui Azo ille Bulgari tempora attigit,isque ipsius Irnerii discipulus fuit, ut rem non diu antea gestam scire omnino potuerit.

§. CCCCXIII.

Quid de ea sentendum.

Enimvero ut posterius falsum esse aduersus Nihusii et Bononiensium clamores solide demonstrauit Herm. Conringius: ita et tota illa historia de reperiis Amalphi Pandectis, et restituto ea occasione iuris Romani studio, admodum suspecta est. Primum enim id veterum nemo tradit, et vir doctissimus, Lud. Ant. Murator. Script. rer. Ital. Tom. XI. ad Fr. Raynerii de Grancis Pisani Poema de Praeliis Tusciae, quod e saeculo demum XIII. est, obseruat hunc primum fuisse, qui Lib. III. Pandectas memoret in depopulatione urbis Amalphantanae repertas, Pisasque translatas. Deinde nescio, quid Pisanos mouere potuerit, ut librum hunc pro nauatae operae pretio accipere uoluerint, nisi ei iam tum aliquis apud Italos honor fuisset. Denique et IRNERIVS ante repertum illum codicem ius civile Bononiae docuit anno 1128. ceu ipsi Bononienses in epistola ad Nihusium fatentur, et ante eum, teste Odofredo ad l. 1. D. de iust. et iur. PEPO leges priuata auctoritate professus est.

§. CCCCXIII.

Quomodo iuris studium Bononiae florere coeperit.

Res itaque, nisi me omnia fallunt, ita se habet. Iuris civilis in foris Italiae iam a Iustiniani temporibus magna fuerat auctoritas. At quum in scholis, rudibus istis saeculis, vix quisquam reperiretur, qui cupidae legum iuuentuti viam ad ius civile monstraret: Bononiae eam artem profiteri coepit primum PEPO*, ac deinde IRNERIVS Germanus quem Constantino-

po-

poli ius didicisse, scribit Innoc. Ciron. obs. iur. can. Lib. V. cap. 5. Ex eo quum plures profecissent, iique et ipsi scholas iuridicas aperirent: tantus vndique Bononiam factus est concursus, ut ius civile plerisque tum primum renasci videretur. Inde et in Gallia PLACENTINVS, in Anglia ROGERIVS, postea ACCVRSIVS, alibi alii ius Romanum professi sunt, ut breui in vniuersa Europa id studium propagaretur.

* Hunc PEPONEM plerique magnis conuiciis prosciunt, sequuti auctoritatem Odofredi ad l. 6. D. de iust. et iur. Hic PEPO, inquit Brenkmannus, quem merito peponem dixeris aut fun-

gam, plane nullius nominis fuit. Vnde etiam passim, misso eo, primus Irnerius auditorium iuris aperuisse dicitur. Vid. Hist. Pandect. Lib. I. cap. 9. pag. 52.

§. CCCCXV.

Hinc iam sub Friderico I. imp. clari fuerunt primi Irnerii discipuli MARTINVS GROSIVS Cremonensis, BVLGARVS, HVGO DE PORTA RAVENNATE, et IACOBVS HVGOLINVS, quos imperator, quum anno Christi 1158. comitia haberet in campis Roncaliensibus, in consilium adhibuit. Radcuic. de gest. Fridr. imp. II. 5. Otto et Andr. Moren. de reb. Laud. apud Leibn. Script. rer. Brunsvic. Tom. I. pag. 818. quibus Bononiae ius docentibus, adeo ibi floruit schola, ut idem laudatissimus princeps, antequam expeditionem in Palaestinam susceperet, peregrinos Bononiam studiorum causa confluentes, pulcherrimo ornaret priuilegio, postea inserto Codici Iustiniano in Auth. Habita. C. ne fil. pro patre.

§. CCCCXVI.

Praeter quatuor istos inter primos ICTOS Bononienses celebrantur ROGERIVS VACARIVS, qui in Angliam ius civile intulit, Io. Sarisber. Policrat. Lib. VIII. cap.

Eorum successores.

22. Selden. *Diss. ad Flet. cap. 7. §. 2. seq.* OTTO PLACENTINVS, qui primus Montispessuli iura interpretatus est, PYLEVS, qui Bononiae et Mutinae docuit, ALBERICVS A PORTA RAVENNATE, Azo ICTorum sua aetate princeps, et non minor hoc praeceptore suo ACCVRSIVS Florentinus, cuius in illis tenebris doctrinam admirabilem ipsi laudant Iac. Cuiac. *Obs. Lib. XII. cap. 16.* et Franc. Duaren. apud Mornac. *ad l. 2. §. 21. C. de vet. iur. enucl.* * quod eo magis mirandum, quo tardius eum, quippe iam quadragenario maiorem, ad studia se contulisse, scribunt. Obiit anno 1229. aetatis LXXVIII. Vid. Guid. Pancirol. *de clar. legg. interpret. Lib. II. cap. 29.*

* Et recte quidem laudatur ACCVRSIVS, qui omnes ante se interpretes Graecos et Latinos longe superavit, nullum omnino etiam e posteris parem habiturus, nisi ei saeculum humaniorum litterarum antiquitatisque lumen denegasset. Recte Ian. Vinc. Granina *de ortu et progr. iur. civ. §. 155.* In sensibus vestigandis adeo fuit acutus, et solers, perspicuus autem in verbis, et sobrius, felixque in abditis sententiis eruendis, ut nisi temporum barbaries antiquitatis ei lucem et sermonis elegantiam ademisset, nullam fortasse laboris partem reliquisset eruditis recentioribus. Vnde merito viro docto stomachum facessit eorum non dicam insolentia, sed immanitas, qui quum ex ACCVRSIO sapiant, tamen sicubi quid nubeculae occurrit, statim perstrepunt et cachinnos tollunt, nec naeuos condonant homini, qui illi non iuris inscitia, sed temporum iniuriis haeserunt, neque cogitant, tanto magis admirandum esse ACCVRSII ingenium, quod et istis praesidiis destitutum, acutius nonnumquam vidit, quam quisquam posteriorum, quibus nihil, quod ad elegantiores litteras et antiquitatem pertinet, defuisse crederes.

§. CCCCXVII.

Summae et glossae ab illis scriptae. Hi et eorum auditores, a Guid. Pancirollo et Grauiua recensiti non modo viva voce iura publice docuerunt, sed et scriptis suis ista illustrare conati sunt. Eorum vero scribendi labor in eo constitit, ut quidam ius in breuiore veluti positiones, vel uti ipsi vocabant,

SVM-

SVMMAS contraherent, alii in partiendo augendoque corpore iuris desudarent, alii Graecorum exemplo breuiiores GLOSSAS, seu scholia, singulis iuris partibus adicerent. Inter summistas, quos vocant, praecipui sunt ROGERIVS et Azo, cuius *Summa aurea* prodiit Lugd. 1596, 4. Glossas vero aliorum, et maxime AZONIS collegit, suasque adiecit ACCVRSIVS, atque ita anno 1220. perfecta est illa GLOSSA, quae deinde Corpori iuris addita, non minorem fere in foro auctoritatem, quam ipsae leges obtinuit *.

* Nota sunt illa Raphaelis Fulgosii in *l. 6. C. de oblig. et act. Nostis*, quanta sit auctoritas glossatoris. Nam heri dixit Cynus, glossam timendum, propter praescriptam idololatriam per aduocatos, significans, quod sicut antiqui adorabant idola pro diis, ita aduocati adorent glossatores pro euangelistis. Volo enim pro me potius glossatorem, quam textum. Nam si allego textum, dicunt aduocati diuersae partis, et etiam iudices, credis tu, quod glossa non ita viderit illum textum, sicut tu, et non ita bene intellexerit, sicut tu? Ego recorder, et sit auctoritatis. istud pro nouo, quod dum essem scholaris, etiam satis acutus, et dum semel essemus socii multi in una collatione, ausus fui unum textum allegare contra sententiam doctoris mei: tantam audaciam habui. Dixit unus socius, tu loqueris contra glossam, quae dicit sic. Et ego respondi, etsi glossa dicit sic, ego dico sic, ignarus auctoritatis glossatorum. Credebam enim, quod essent speciales apostillae, quae sunt in libris grammaticae, sicut super Virgilio et Ouidio. Sed tamen non ita est. Fuerunt enim glossatores maximae scientiae viri et auctoritatis.

§. CCCCXVIII.

Ad partiendum augendamque Corpus iuris pertinet Quid in Ius-labor eorum, qui Pandectas in DIGESTVM VETVS, IN-ianiani librisFORTIATVM, et NOVVM diuiserunt, quam ineptam immouarint. partitionem tribuunt BVLGARO. Paulo magis operae pretium fecit siue BVLGARVSO, siue ut alii malunt, BVRGVNDIO, vel BERGVNTIO, qui Graecos in Pandectis et Codice textus Latinitate donauit, Pancirol. *de Clar. legg. interpr. Lib. II. cap. 15.* Laurent. Pignor. *Epist. symb. 39.* quamuis, vitiis haud carere illam versionem,

ostenderit Menag. *Anoen. iur. ciu. cap. 33.* Contra minus concinna est partitio *Nouellarum* in nouem partes, quas *nouem authenticarum collationes* barbare vocauit idem *BVRGVNDIO*.

§. CCCCXVIII.

Authenticarum Codici insertae.

Sed omnium maxime notabiles sunt additiones *AVTHENTICARVM*, quas vocant, et librorum *FEVDALIVM*. Confecerant cum *Irnerius*, tum alii quidam, ex *Nouellis* certas positiones iuris nouissimi, quibus ipsis *Codici* legibus derogatum esse obseruant. Addiderant alii similes quasdam periochas, ex legibus potissimum *uiriusque Fridrici imp.* decerptas. Has omnes sub titulo *AVTHENTICARVM Codici* inseruit, nescio quis, ut eo facilius reperirent studiosi, quid nouis legibus mutatum sit: quamuis nonnumquam a *Nouellarum* sensu aberrasse earum auctores, res ipsa loquatur. De *Authenticarum* auctoribus et erroribus videndus est *Io. Strauchius* in *Irnerio non errante*, et inter quos acris ea de re contentio fuit, *Alex. Arnold. Pagenstecherus Sicilin. Manip. 3.* et in *Irnerio iniuria vapulante*, ac *Bynkershoekius de auctore auctoribusque Authenticarum*, quod cum aliis opusculis prioribus nuper recensum est *Lugd. 1730, 4.*

§. CCCCXX.

Libri feudorum Nouellis adiuncti.

Quum vero multae in foro quaestiones etiam de feudis inciderent, de quibus nihil sancit *Ius Iustinianum*, et in Italia scriptae circumferrentur consuetudines feudorum *Langobardicae*, a *PHILIBERTO* Episcopo, *GERARDO NIGRO*, et *OB. AB ORTO*, *cos. Mediolanensibus*, qui ab *Ottone Frising. de gest. Fridr. II. 13.* memorantur, et ab aliis fortassis collectae: eas una cum constitutionibus *Conradi III. et Fridricorum imp.* sub

sub titulo, *DECIMAE COLLATIONIS Nouellis* subiunxit *HUGOLINVS*, *ICtus Bononiensis. Odofred. Comment. in Auth. Cassa. C. de SS. eccles. Schilter. praef. ad Minucc. §. 4.* Quod postea *Fridricum II. imp.* ratum habuisse, ferunt. *Engelhus. Chron. pag. 1115. Pancirol. Lect. var. Lib. I. cap. 90.* Iis postea accessere *CAPITVLA EXTRAORDINARIA*, quae vocant, ab *ARDIZONE* et *ALVAROTO* collecta, nec non constitutiones quaedam principum, quae *EXTRAVAGANTIVM* nomine veniunt. *Horn. Iuris prud. feudal. cap. 1. §. 35.*

§. CCCCXXI.

Hic primae istius *ICtorum* scholae labor fuit, qui per saecula *XII. et XIII.* serbuit. Sequentem enim *XIII.* vixerunt *BARTOLVS DE SAXOFERRATO*, et, qui ab eo profecit *BALDVS Perusinus*, *ALEXANDER TARFAGNVS*, *BART. SALICETVS*, *PAVLLVS CASTRENSIS*, *IASON MAYNVS*, *CYNVS*, *RAPHAEL FVLGOSIVS*, *HIPPOLYTUS RIMINALDVS*, et reliqui, quorum vitas *Pancirolus* aliique descripserunt, qui non breuibus glossis et scholiis, sed *COMMENTARIIS* amplissimis *Corpus iuris* illustrarunt. Sunt sane in his aequae, ac in glossa, quae admireris: sed plura etiam inepte et stolidè scripta, qualia proficisci oportuit a viris in illa caligine educatis, omniique litterarum, historiae, ac philosophiae lumine destitutis*.

ICtorum saeculi XIII. prolixiores commentarii.

* Nemo commentarios horum hominum elegantius descripsit *M. Ant. Mureto Orat. I, 17.* *Primo* enim ostendit, quam saepe boni illi viri ignorance antiquitatis et peruerso quodam contradicendi studio peccarint. Deinde, quam multa ubique tractarint ad rem nihil pertinentia, veluti dum quaerunt, quae sit potestas ablatiui, gerundi, relatiui qui, quae, quod, et similia. De ordine porro: ut nostri, inquit, qualem nobis cuiusque generis farraginem reliquerunt! ut si quis rusticus boracem, triticum, viciam, legumina in unum acervum conferat, non illis utrum horum commentariis existimem perturbatiorem fore. Et quibusdam

Histor. Iur. Ciu.

Re

dam

dam interiectis: apud hos enim, ubi v. c. de auctoritate magistratum agitur, dicetur etiam aliquid de testamentis, ubi de emptione venditione disseritur, aliquid de poenis, aut de auctoritate tutorum inseretur: nihil est denique, quod certam sedem ac domicilium habeat, nihil quod non alienissimo neque facile, ac suo loco pertractatum reperiatur. Inde illae crebrae ex uno in alium locum reiectiones, quum te, quod hic agendum et tractandum erat, id iubent ex alio petere, in quo tale quidquam agi, numquam nisi admonitus, diuinare potuisses. Prorsus ut si

quis paterfamilias vestem non in vestiario, sed in arca pararia, conderet, panem ex puteo hauriret, pisces in nemore, lepores in piscina inclusos haberet. Denique de horrido dicendi genere agens: non unam linguam esse, ait, qua loquantur, sed determinum quendam cinnum ex foedissima barbararum, peregrinarum, inauditarum vocum colluione, olentem, ut seruus ille Plautinus ait, allium, hircum, baram, suam, canem, capram, cet. Meretur sane tota oratio legi, qua nihil de glossatorum barbarie scriptum est elegantius.

§. CCCCXXII.

Mansit ille scribendi mos saeculis decimo quinto et sexto, quo etiam in Germaniae aliarumque prouinciarum academias penetrauit. Quo tempore quae docendi interpretandique methodus fuerit, optime docuit Guido Pancirol. de clar. legg. interpretibus toto libro II. Nulla quoque circa iuris prudentiam his saeculis facta est mutatio, nisi quod libros Feudorum paullo concinniores quidam dare conati sunt.

§. CCCCXXIII.

Ceperat hoc consilium anno 1428. ANTONIVS MINCVCCIVS (non Mericutus) DE PRATO VETERE, ICTus Bononiensis, scripseratque auspiciis, ut videtur, Sigismundi imp. de FEVDIS libros sex, quos a Sigismundo et Federico III. imp. confirmatos docuit Schilterus, qui hunc MINCVCCII foetum, diu latitantem desideratumque a pluribus, edidit Argentorati 1695. 4. Nec aliud fuit institutum BARTHOL. BAR-

RATERII Placentini, qui priuata industria confecit LIBELLVM FEVDORVM REFORMATVM, eumque anno 1442. Academiae Papiensi commendauit. Eum codicem cum reliqua bibliotheca Ticinensi in Galliam transtulerat Ludouicus XII. rex Franciae, ex quo eum primum edidit Nic. Rigaltius Paris. 1612. ac postea Io. Phil. Schmidius Argent. 1695. 4. Neuter tamen libellus iuris feudalis Langobardici luminibus offecit.

§. CCCCXXIII.

Saeculo XVI. nouum iuris prudentiae splendorem circumdederunt ICTi humaniores ANDR. ALCIATVS, et qui ipsum longo agmine sequuti sunt, IAC. CUIACIVS, ANT. AVGVSTINVS, PITHOEI fratres, PETRVS FABER, FR. HOTOMANNVS, BARN. BRISSONIVS, VDALR. ZASIVS, FRANC. DVARENVS, FR. BALDVINVS, HVGGO DONELLYS, alique viri, in Gallia, et illustri Bituricensium schola, doctissimi. At tantum abest, ut hi debellarint barbariem, ut ea multis post annis in foro et scholis regnarit, et quibusdam locis, et hodie regnet, imperet, triumphet.

* Quam altas in animis hominum radices egerit illa glossatorum barbaries, variis exemplis ostendi potest, velut quod Cuiacio in cathedra Forcatulus, id est, simia homini praelatus: Papir. Masson. in Elog. Cuiac. quod Muretus, quia ius nouo more Romae prouideretur, illam spartam Seluaghio, homini barbaro relinquere, et ad elegan-

tioris litteraturae professionem redire coactus est. Muret. Part. I. orat. 21. Denique quod Lorioto Lipsiam, lautiore proposito stipendio, inuitato, et ius non sine maximo iuuenum concursu docenti, parum fauerant ICTi, qui fruge reperta glandibus vesci malebant. Vid. Melch. ab Ossa Testam. cap. 8. §. 2. pag. 385.

§. CCCCXXV.

Et equidem, ut vera fateamur, non parum solidiori iuris prudentiae nocuit intempestiuum quorum-

Cur hi quoque non om-

Methodus docendi interpretandique iura.

Quid Minucius et Baraterius circa feudorum libros moliti.

nes fecerint dam studium, qui quum elegantiores litteras cum operae pretium. iuris prudentia coniunxissent, omnem doctrinae laudem in eo positam existimabant, ut audacissima crisi leges non emendarent, sed figerent refigerentque, omniaque Romanorum instituta petulantissime riderent, Iustinianum, omnemque eius laborem, ludibrio exponerent, merasque antinomias, Tribonianismos, et nescio quae alia monstra, vel larvas potius venaerentur, quin et nouum ius, si fieri posset, concederent, nihilque suo loco stare permetterent. Sane ut Bartolistae glandibus; ita hi auditores suos, tamquam Chamaeleontes, vento pascere videntur, non Icti, sed censores sine populi suffragio creati, iisque accensendi criticis, quos hordeo et auena pasci vidit Cebes Thebanus in Tabula.

FINIS.

IN-

INDEX I.

SERIES CAPITVM.

CAP. I.

De origine et progressu iuris Romani sub regibus. Pag. 1.

CAP. II.

De statu iuris Romani ab exactis regibus ad latas leges XII. tabularum. 9.

CAP. III.

De statu iuris Romani post XII. tabulas ad tempora Augusti. 24.

CAP. IIII.

De statu iuris Romani a Caesare Augusto ad Constantinum Magnum imp. 116.

CAP. V.

De statu iuris Romani a Constantino M. ad Iustinianum imp. 263.

CAP. VI.

De compositione iuris Iustiniani, eiusque in Oriente et Occidente usu et factis ad nostra tempora. 284.

IN-

INDEX II.

RERVM ET VERBORVM LOCVPLETISSIMVS.

*Numerus designat Paragraphum, Asteriscus
Additamentum.*

A.

- quaedam praetoriae poe-
nales.* 67.*
- Aburnus Valens IC.* 290.
eius scripta. *ibid.*
- Accursius (Franc.) Floren-
tinus* laudatur. 414. 416.
tardius ad studia se con-
tulit. *ibid.* glossam perfe-
cit. 317. notatus. 41.*
394.*
- Acilius (Lucius) sapiens* a
populo dictus. 125. in
XII. tabb. scripsit. 31. an
Atilius recte vocetur. 125.
- Actio constitutae pecuniae.*
69.* finium regundorum.
101.* receptitia. 69.*
- Actionem ex donatione quis
dederit.* 356.
subsidiariam aduersus ma-
gistratus dedit Hadria-
nus. 253. 293.
- Actiones aedilitiae an quae-
dam perpetuae.* 72.
ciuiles qua ratione elisae
a praetoribus. 68. vtilis.
50.*
- Actiones legis quid.* 43.
cur sollemnes. 44. tales
omnes actus legitimi, sed
non vice versa. 46.*
- Actus legitimi.* 46.
eorum adfectiones. *ibid.*
in quo differant ab ac-
tionibus legis. *ibid.*
- Adamus (Leonardus) no-
uam editionem Nouella-
rum Theodosii II. et
successorum promisit.*
379.*
- Adolescentes Rom. in fo-
rum deducti.* 154. gram-
maticos, rhetores, et phi-
losophos audiebant. *ibid.*
- Adoptio impuberum ab An-
tonino Pio permissa.* 293.
simulata vsurpandis here-
ditatibus non profuit ex
SC. Memmiano. 224.*
- Adpellationi contra edictum
perpetuum non erat lo-
cus.* 273.
Ad-

- Adrogationi curatoris con-
sensum accedere iussit
Claudius imp.* 220.*
- Aduocatis infesti Galerius et
Maximianus impp.* 352.
- Aduocatus fisci ab Hadria-
no constitutus.* 279.
- Aebutia lex quaedam capita
XII. tabb. abrogauit.* 39.
- Aediles cereales.* 56. curules.
ibid. edicta de communi
sententia proponebant.
75. a quonam tempore id
ius habuerint. 75.*
eorum dignitas a saec. II.
exilesce coepit. 278. de
eorum officio nemo vete-
rum scripsit. *ibid.* Ple-
bis tribunorum adiuto-
res. 54.
- Aedilitium edictum* 75. per-
petuum an vnumquam ex-
stiterit. 278. in hoc edic-
tum quonam scripserint
commentarios. *ibid.*
- Aegeria Nympha, cur cum
ea congressum simularit
Numa.* 9.*
- Aegypto praefectum Augus-
talem praefecit Augustus.*
177. huius instituti ratio.
ib. cur ab hac praefectura
exclusi senatores. *ibid.*
- Aeliae gentis stemma* 193.*
- Aelius (Sex.) Catus in XII.
tabb. scripsit.* 31.
- iuris Aeliani auctor.* 49.
124.
- eius Tripartita.* 49.**
124.
- vita.* 124.
- Aemilius Macer. vid. Macer.*
- Aemilius Papinianus. vid. Pa-
pinianus.*
- Aemulatio inter patricios et
plebeios.* 37.
- Aerarii cura primo quaesto-
ribus, deinde praetoriis
viris, denique praefectis
aerarii demandata.* 54.*
- Africa, in ea floruit ius Ius-
tinianum.* 411.
- Africanus (Sex. Caecilius) IC.*
305.
eius aetas, secta, et scrip-
ta. 306.
subtiliter in quaestionum
libris disputauit. *ibid.* *
ad eius fragmenta Cui-
cius scripsit. 306.
- Ἀγαθὴ τύχη Bona fortuna for-
mula edictalis.* 66.*
- Ager publicus patriciis ex-
tortus.* 37.*
- Agrariae leges a Cocceio
Nerua latae.* 249.
- Ἀγραφα Non scripta quaenam
in edictis relictas.* 80.*
- Alba Longa Romae metro-
polis.* 1.
- Albanorum sacra et insti-
tuta initio Romani re-
nue-*

- nuerunt. 1. *Amalphi* repertum exemplar Pandectarum. 412.
Albericus a Porta Rauennate. 416.
Album. In eo edicta propo- sita. 66.
 regium vel edictum re- gium. 4.*
Alciatus (Andr.) iuris pru- dentiae humanioris auc- tor. 424.
Alexander Tartagnus. vid. *Tartagnus.*
Alexandriae iuridicus ab Au- gusto institutus. 127.
Alexandri Seueri laus. 325.
 praefectorum vrbi poten- tiam auget. *ibid.* nec non praefectorum praetorio. *ibid.* eosdem clarissimo- rum virorum titulo ornat. *ibid.* XIII. Romae cura- tores instituit. *ibid.*
 Vlpiani consiliis utitur. 336.
Alexandrina mulier quinque simul enixa. 265.*
Alexandrina schola medica celebris. 360.*
 iuridica etiam post Iusti- niani prohibitionem ibi floruit. *ibid.*
Alfenus Varus IC. 184. eius scripta 185. an ex sutore consul factus. 184.
Alimentariis prospexit D. Marcus. 298.*

- beneficii diuisionis. 292.
 eius rescriptum de lege Rhodia. 294. an huic constitutio L. 17. D. de stat. hom. tribuenda 322.*
 an edictum perpetuum il- li tribuendum. 267.
Apollinis aedes. Iuxta eam disputatio fori. 51.
Appellatio. vid. *Adpellatio.*
Appiorum Claudiorum stem- ma. 114.*
Appius Claudius Coecus et *Centimanus* dictus. 114.
 eius vita et gesta. 115.
 an litterae caninae inuen- tor. 115.*
Appius Claudius decemuir praecipuus legum XII. tabb. conditor. 25. 113.
 eius fata. 27. 113.
Apud forum, palam unde de plano recte legi possit, formula edictalis. 66.*
Aqua Claudia. 115.
Aquila (Iulius) IC. 359.
Aquilia gens celeberrima. 146.*
Aquilius (Caius) Gallus IC. 146.
 eius studium iuridicum. 147. is non tulit legem *Aquiliam.* 147. * eius scripta. 148.
Architecti iuris. 386.
Argentarii non promittere, *Hist. Iur. Ciu.* sed recipere dicuntur. 69.*
Aristocratiam Romae ad- sectabant patres. 13.*
Aristotelis observatio de e- dictis. 61.
Aristo (Titus) IC. a Plinio laudatus. 260. eius vita. *ibid.* * scripta. 261.
Arrianus IC. 262. eius scrip- ta. *ibid.*
Arrius Menander IC. 333.
Artes sellulariae Romanis interdictae. 8.*
Artium professores immu- nitate donati. 354.
Assis explicatio an occasio- nem dederit docendi Pan- dectas. 412. seq.
Asylorum ius in municipiis admodum reduxit Tibe- rius. 205.*
Ateius (Caius) IC. 153.
Ateius Capito. vid. *Capito.*
Athenis leges petiuerunt Ro- mani. 24.*
Atilia gens celeberrima. 125.
Atilicinus. IC. 230.
Atilius (Publius) IC. 225. vid. *Acilius.*
Attaliota (Mich.) IC. Grae- cus. 406. scripsit *περίμνη* tractatum siue *πράγματι- κόν* pragmaticam. *ibid.*
Attus Clausus e Sabinis Ro- mam

- mam migrat. 113. ab illo descendit gens Claudia. *ibid.*
 Auctoritas legibus Rhodiis praemissa an fide digna. 295.*
 Auctoritates a senatu scriptae. 111.
 Auditores dicti studiosi iuris. 156.*
 Auditoriorum Berytensium splendor. 362.*
 Aufidius Namusa IC. 153. 187.
 Aufidius Tucca IC. 153. 187.
 Augustalis praefectus. 177.
 Augustinus (Ant.) IC. humanior. 424. notatus. 245.*
 Augustus (Octavius Caesar) monarchiam inuexit. 159. de immutando iure cogitat. 160. sub ea eadem magistratuum vocabula, nihil prisci et antiqui moris. 162. quibus titulis usus. 162.* in eum paulatim summum imperium collatum. 168. leges prisco ritu tulit. 163. multa SCtis et edictis constituit. 170. edicta proposuit. 173. iis iura noua inuexit. 174.
- nouos magistratus instituit. 175.
 prouincias cum populo diuisit. 176.
 ICris non omnibus facultatem de iure respondendi concessit. 178.
 princeps πολιτικῶτατος maxime politicus. 159.
 Aulici iudicii ordinationes. II. 108.*
 Aureliani imp. constitutiones. 351.*
 Aurelii nomen plures tulerunt imperatores legitimi et tyranni. 371. * unde non vnus error. *ibid.*
 Aurelius Arcadius Charisius IC. vid. Charisius.
 Authenticæ Habita. C. ne fil. pro patre. auctor. 415.
 Authenticas quis excerpserit atque Codici addiderit. 419.
 de earum auctoribus atque erroribus controuersia inter Bynkershoekium et Pagenstecherum. *ibid.*
 Αὐτονόμοι Suis viuentes legibus ciuitates quaenam. 79.
 Azo Summae auctor. 416. seq.

B.

- Basilii Macedo edidit *περί των νόμων* promptuarium legum. 404.
 Bederina an patria Iustiniani. 384.*
 Benedicta Cascellii. vid. Cascellius.
 Beneficium diuisionis a quo concessum. 292. D. Traiani. 254.
 Berguntio glossator. 418.
 Berytensis schola quando constituta. 360. eius laudes et fata saeculis III. et IIII. 361. nec non V. et VI. 362. eius professores celebriores. 362. in ea an Pegasi placita proposita. 243.
 Beryti vrbs fata et interitus. 363.
 Bibliotheca Athenaica S. Vlpia ab Hadriano collecta. 270. * Ticinensis in Galliam translata. 423.
 Bituricensis Academia IC-tos praestantissimos aluit. 424.
 Bonafidii (Enim.) ius orientale. 406.
 Bononiensis Academiae celebritas. 414. quinam ibi antiquis temporibus ius docuerint. Ss 2 414.
- Balbino imp. nihil debet iuris prudentia. 326.
 Balduinus (Franc.) IC. humanior. 424. de iuris prudentia Muciana scripsit. 145. itemque de lege Falcidia. 165. nec non Theodosii M. constitutiones commentario illustrauit. 375.
 Baldus Vbaldus Perusinus IC. 375.
 Balsamon (Theod.) Photii Nomocanonem commentario illustrauit. 407. floruit saec. XIII. *ibid.*
 Baraterius (Barth.) auctor libri feudorum reformati. 423.
 Baronii errores circa edictum perpetuum. 268.*
 Baronis (Eguinarii) Manualia iuris. 275. in iis edictum perpetuum restituere conatus est. *ibid.*
 Bartolus de Saxoferrato IC. 421. eius commentarii in Corpus iuris. 421.
 Basilicorum libri. 405. eorum origo. 404. collectores. *ibid.* fontes. 405. editio Fabrotii. *ibid.* vsus. 406. seq.

414. 415. Irnerius ibi docuit. 412. itemque Pepo. 413.
 Bonorum maternorum vsum fructum concessit patribus Constantinus M. 354.*
 Bonorum possessio a praetore inuenta. 69.*
Bonum factum formula edictalis. 66.*
Bottereau notatus. 268.
 Boues aratores pignori capi vetuit Constantinus M. 354.
Brissonius (Barn.) IC. humanior. 424.
Brutus (Marcus) illi Seruius nuncupauit Comm. ad edictum praet. itemque Cicero varios libros. 74.*
Brutus (M. Iunius) IC. 136. eius libri. 137.
Bulgarus IC. Bononiensis. 415. auctor diuisionis Digesti in vetus, infortiatum, et nouum. 418.
Burgundio glossator. 418. auctor diuisionis Nouellarum in VIII. collationes. 418.
 Byzantium. *vid.* Constantinopolis.

C.

Caccilius (Sex. Africanus) IC. 305. *vide Africanus.*
Caelius Antipater. *vid.* Antipater.
Caelius Sabinus. *vid.* Sabinus.
Caesar (C. Iulius) de iure in ordinem redigendo cogitat. 160.*
 adfectatio regiae maiestatis male ei cedit. 161.
Caesius (Titus) IC. 187.
Caius IC. 312. eius aetas. *ibid.* eius scripta. 313.
 nulli sectae addictus. 313.
 Institutionum eius fragmenta. *ibid.* an Christianus et Iustiniano σύγχρονος coetaneus 312.
 cur eum suum vocauerit Iustinianus 312.*
 eius institutiones maiorem in occidente vsum habuerunt, quam Iustiniani. 409. in XII. tabb. scripsit. 31.
Caligula (Caius Caesar) ICTis minatur exitium. 211. comitia reuocare tentauit. *ibid.* Cassio struxit insidias. *ibid.* eius acta rescissa a succes-

sore. 212. vnde eius in iure nusquam mentio fit. *ibid.*
Callistratus IC. 343. aetas eius et scripta. *ibid.*
Caluisius inter ICTos non numerandus. 264. neque is auctor est actionis Caluisianae. *ibid.*
 Candidati a toga cretata dicti. 103.*
 Canonicum ius. *vid.* Ius canon.
 Canonistae. 68.
Capito (Ateius) IC. Augusto obnoxius. 180. eius scripta. 183. eorum nullum in Pandecte extat fragmentum. *ibid.* sectae Sabinianorum auctor. 195. eorum, quae a maioribus acceperat, admodum tenax. *ibid.* *.
 in XII. tabulas scripsit. 31.
 Capitula extraordinaria feudorum. 420.
Caracalla (Antoninus) ius variis institutis locupletauit. 322. ingenuis in orbe Rom. ius ciuitatis concessit. 322. Papinianum interemit. 330.
 Carceres in poenam haberi vetuit Constantinus M. 354.

Cari et *Carini* imp. constitutiones. 351.
Carmen etiam de sermone prosaico vsurpatur. 29.*
Cartilii ICTi memoriam restituit Ant. Augustinus. 187.
Casellii ICTi aetas. 190. ioci et facetiae. 78. 191. benedicta. 191.
 Cassianorum nomen a Cassio Longino. 229.
Cassius (C. Longinus) IC. 228. eius scripta et schola. 229. notauit ad Vrseium Ferocem. 229.*
 Castratio puerorum prohibita edicto aedilitio. 78. nec non a Domitiano. 138.*
Castrënsis (Paullus) IC. 421.
Cato (M. Porcius) censorius IC. 129. eius opera. 130.
Cato (M. Portius) filius IC. 131. auctor regulae Catonianae et aliorum. 132.
 Catonum stemma. 131.*
 Cautio Muciana a quonam inuenta. 145.
Celsus pater IC. 241. Proculi sectator. *ibid.*
Celsus (P. Iuuentius) filius IC.

- IC. 255. eius aetas. *ibid.**
honores. 256. scripta. 257.
Censorum origo, officia,
dignitas. 55. edicta. 63.
Census ultimus sub Ves-
pasiano actus. 236.
Centenaria coena. 100.*
Centumuirale iudicium an
ex lege Aebutia. 30.*
Centuriata comitia a quo-
nam, et cur institu-
ta. 7.*
Cereales aediles. 56.
Ceruidius rescribendum pu-
tat Bynkershoekius pro
Seruilus. 262.*
Ceruidius Scaeuola IC. 316.
Seuerum imp. et Papi-
nianum instituit. *ibid.*
quibusdam male audit.
316. eius scripta. 317.
Charisius (Aurel. Arcadius)
IC. 358. an Christia-
nus. *ibid.* eius scripta.
ibid.
Charondae leges vnde. 28.*
Chifletii (Io.) Diss. apolo-
getica. 383.
Chresimus non est Chari-
sius. 358.
Christianismus mutationi le-
gum ansam dedit. 353.
Christiani impp. ius sim-
plicius reddere studue-
runt. 372.
- Christianos in bonarum ar-
tium studia incumbere
prohibuit Iulianus apo-
stata. 373.
Cicero (M. Tullius) an
IC. 149. de iure ci-
uili in artem redigendo
cogitat. *ibid.** ab eo
quaestio iuris ex Sex.
Aelii Paeti Tripartitis
decisa. 124.
Cincius (L. Alimentus) IC.
119. eius scripta. *ibid.*
non confundendus cum
M. Cincio M. F. Ali-
mento. *ibid.**
Cinna IC. 187.
Ciuitates *αὐτονομίαι* suis vi-
uentes legibus 79. iis re-
linqui legata permisit
Nerua. 249.
Ciuitatis ius. *vide* Ius Ci-
uitatis.
Clarissimi viri effecti Ro-
mae curatores ab Ale-
xandro imp. 325.
Claudius (Appius) vid.
Appius.
Claudius imp. praetores fi-
deicommissarios consti-
tuit. 213. consules tu-
tores dare iussit 214.
eius SCta. 215. et con-
stitutiones. 220. 351.*
Claudius Saturninus. vid.
Saturninus.

Clau-

- Clausus*. vid. *Attus Clau-*
sus.
Clemens (Terentius) IC.
307.
Cocceiorum (Henr. et Sam.)
vindiciae Triboniani.
399.*
Cocceius. vid. *Nerua*.
Codex Gregorianus. 367.
eius auctor. *ibid.* aucto-
ritas. 368.
fragmenta ab Aniano ser-
uata. 368.
Codex Hermogenianus a
quonam confectus. 369.
eius materia et fragmen-
ta. 371.
editiones. 370.
Codex Iustinianus quando
conditus. 389. quando
abolitus. 395.
Codex repetitae praelec-
tionis. 395. Graece ver-
sus. 402. eo Arabice
verso vtuntur Tur-
cae. 408.
Codex Theodosianus a
Theodosio II. compila-
tus. 378. in eum ple-
raque Iuliani constitu-
tiones migrarunt. 373.*
in occidente magis in
vsu fuit, quam Iusti-
nianeus. 409.
Codices quinam libri dic-
ti. 366.* temporibus
- Constantini M. fieri coe-
perunt. *ibid.*
Coelius Antipater IC. 141.
Coelius Sabinus. vid. *Sabinus*.
Coena centenaria. 100.*
Colbo Rabbini idem, quod
Pandecte. 390.
Collatio legum Mosaicarum
et Romanarum an Ru-
fini opus. 346.*
Collationes authenticarum
nouem. 418.
Collatio decima. 420.
Coloniae instituta et mo-
res metropoleon ser-
uant. 1.*
Comitia quotuplicia. 7.*
ea a populo translata a
Tiberio ad patres 199.
quaenam huius consilii
ratio. *ibid.**
Comitiua ornati anteces-
sores. 380.*
Commentarii glossatorum in
ius Romanum. 421. de
iis Mureti iudicium. *ibid.**
Commodus (M. Antoninus)
quid in iure mutarit.
300. 302. eius orationes
et constitutiones. *ibid.*
Concubinas plures habere
vetuit Constantinus. 353.
Concubinatus cur non pla-
ne abolitus a Constan-
tino. 353.*
Conringii Comment. in l.
1.

1. *C. de stud. liberal.*
laudatus. 380.
Constantinopolin translata
imperii sedes a Con-
stantino M. 364. an ob
id excusandus. *ibid.* *
illa translatione via bar-
baris aperta et pontifi-
cis dominatui. 364. scho-
la iuridica sibi instituta.
380. cur in ea oratores et
grammatici. 400. * ea
a Turcis capta iuris Rom.
usus in oriente plane
exoleuit 408. ibi Irne-
rius ius civile didicisse
dicitur. 406. *
Constantinus M. a Naza-
rio laudatus. 353. * eius-
dem studium in legibus
Christianismo attempe-
randis. 372.
multa in iure mutavit.
353. *seq.* sub eo iuris
prudentia quodammodo
reuixit. 357. artium pro-
fessores immunitate do-
navit. 353. orbem Rom.
in quatuor dioeceses di-
uisit. 364. eius cura
in emendandis moribus.
372. de eo iudicium.
365.
Constantini liberi multa in
iure innouarunt. 372.
eorum studium in euer-
- tendis paganorum super-
stitionibus. *ibid.* *
Constantinus Porphyrogene-
ta libros Basilicōv publi-
cavit. 404.
Constitutio Theodosii II.
de responsis prudentum.
377. parum sapit pru-
dentiam legislatoriam.
ibid. Constitutiones prin-
cipum saepe leges in iu-
re vocantur. 88. * ab
Hadriani potissimum tem-
pore frequentissimae. 280.
legitimorum principum
quaenam. 378. *
Consuetudines Albanorum a
Romanis seruatae. 1.
Consulatus per tribunos
plebis circumscriptus. 19.
Consulum regium fere im-
perium. 13. quaenam sub
iis reip. forma. 13. *
hi edictis initio plera-
que gubernabant. 18.
63. penes eos solos olim
ius mulctandi immori-
geros. 21. * eos tutores
dare iussit Claudius. 214.
quando et quomodo dic-
tatores dixerint. 57.
Contractus: de iis legem
tulit Seruius Tullius. 10. *
Conuentionis in manum ef-
fectus ex lege Romu-
li. 8. *
Cor-

- Corculum ob prudentiam
adpellatus est Scipio Na-
sica. 121.
Corneliorum Scipionum stem-
ma. 120. *
Cornelius (Caius) auctor le-
gis Corneliae de edictis
perpetuis. 73. itemque
legis, ne quis nisi per
populum legibus solue-
retur. 73. *
Cornelius (Caius) Maximus
IC. 143.
Cornelius (Publius) Scipio
Nasica IC. vir optimus a
senatu dictus. 120. eius
honores, res gestae, fi-
lius. 121. Corculum ad-
pellatus. *ibid.*
Corpus iuris Iustinianeum,
quando publicatum. 393.
a multis reprehenditur.
398. de illis iudicium.
399. eius in oriente mag-
na auctoritas. 400. omnes
eius libri Graece versi.
400. quando et a quo in
Angliam translatum. 57.
Coruncanius (Tiberius) IC.
primus ius civile profes-
sus est 53. primus e ple-
be pontifex max. *ibid.* et
118.
Crassus (P. Licinius) Mucia-
nus IC. 143. rhetores vr-
be exesse iussit. *ibid.* IC-
Hist. Iur. Ciu.
torum disertissimus a Ci-
cerone vocatus. *ibid.*
Critici non omnes bene de
iuris prudentia meriti.
425.
Guiacius (Iac.) IC. huma-
nior. 424. ei antehabitus
Forecatulus. *ibid.* Eufidium
ab obliuione vindicauit.
245. in Africani fragmen-
ta scripsit. 306. notatus.
245. * 281. * 283. *
Curatores adolescentibus
promiscue dari iussit D.
Marcus. 301.
Curatores XIII. Romae prae-
fecit Alexander imp. 325.
Curiae, in quas Roma de-
scripta. 7.
Curiatae leges quando obti-
nuerint. 7. quid libera-
re publica fuerint. 7. *
Cynus ICTus. 421.
Cyrilli versio κατ' ἐπιτομὴν per
- compendium. 401.
D.
D Ebitores obaerati ex
lege Seruii Tullii in
vincula non ducendi. 10. *
Decemviri legum ferenda-
rum. 22. 25. litibus iudi-
candis. 57. 58.
Tt De-

- Decisiones L. Justiniani. 394.
quibus coss. prodierint.
394. cur plures, quam
L. in iure nostro occur-
rant. 394. *
- Decius imp. quaedam con-
stitutionibus inuexit. 351. *
- Decreta Frontiniana. 261. *
- Decretorum et interloquutio-
num Hadriani collector
Dositheus. 282.
- Decretorum libri quales.
342. *
- Deinde non semper rem
tempore posteriorem esse
probat. 270. *
- Delatores coerciti a Tito
imp. 237. a Traiano.
254. * a M. Antoni-
no. 301.
- Deportati ex edicto Hadria-
ni insula excedere pro-
hibiti. 282. *
- Dictator quis. 41. edicta
proposuit. 63. a coss. dic-
tus in re trepida. 57.
- Dictatura qualis magistra-
tus. 57.
- Diem solis celebrari prae-
cipit Constantinus M.
353.
- Dies, quibus lege agere li-
cebat, vel non. 43. *
- Digesta, ratione denomi-
nationis. 390. fontes. *ibid.*
vid. Pandectae.
- Diocletianus et Maximianus
multarum constitutionum
auctores. 352.
- Dioeceses quatuor orbis
Rom. a Constantino M.
institutae. 364.
- Dionis Cassii insignis locus
de praetorum edictis. 68.
- Dionysii Halic. locus ex-
plicatus. 18.
- Disputatio fori quid. 51.
- Diui fratres Marcus et Lu-
cius AA. 297. SCtis et
orationibus multa consti-
tuunt. 298.
- Diuisio paterna a liberis
seruanda ex constitutio-
ne Constantini M. 354.
- Diuisionis beneficium ab
Hadriano inuentum. 281.
- Doduelli (Henr.) de edicto
aedilitio perpetuo con-
iectura. 278. *
- Domitianus imp. quid no-
ui in iure constituerit.
238. SCta sub eo facta.
239. philosophos pel-
lit. 239.
- Domitius Vlpianus. *vid.* Vl-
pianus.
- Donatio inter virum et
uxorem honoris causa
permissa. 293. quando
prohibita. *ibid.* * et 321.
- Donationem inter personas
coniunctas sine mancipa-
tio-

- tione valere iussit Anto-
nius Pius. 293. ex ea
dedit actionem Constan-
tinus M. 356.
- Donatori beneficium com-
petentiae concessit An-
toninus Pius. 293.
- Donellus (Hugo) IC. huma-
nior. 424.
- Dorothei versio Pandecta-
rum *καὶ ἀπὸ τῶν τὰς μέσων* medio-
cris. 402.
- Dorotheus professor Bery-
tensis. 362.
- Dosithei grammatici li-
ber Sententiarum. 282.
- Duarenus (Fran.) IC. hu-
manior. 424.
- Ducennius Verus cos. quis.
241. *
- Dupondii quinam dicti.
393. *
- Duumviri curatores viarum.
59. nauales. 60.
- E**Cclesiis legari, easque
heredes institui per-
misit Constantinus M.
353.
- Edicta adiuvandi, supplen-
di, corrigendique iuris
ciuilis gratia proposita.
67. iis aliquando prae-
tores ius scriptum euer-
- tebant. 68. quibus arti-
bus id consequuti sint.
69. saepe edicta varia-
bant. 68. 71. praetores
SCto iussi sunt ex per-
petuis edictis ius dice-
re. 72.
- Edicta ex lege Ateria Tar-
peia nata. 21. *
- Edicta praefectorum prae-
torio et post Edictum
perpetuum valuerunt. 325.
- Edicta praetorum. 64. ta-
lia et urbanus, et pere-
grinus, et reliqui prae-
tores omnes proponebant.
ibid. quomodo id factum.
66. illa per annum saepe
mutata. 71. quo sensu ex
lege Cornelia coeperint
esse perpetua. 73. talia
tempore Hadriani per-
multa exstabant in biblio-
theca Vlpia. 270. * ab iis
iuris studium auspica-
bantur Romani. 74. *
- Edicta principum ab Ha-
driano frequentissima.
280.
- Edicta prouincialia. 79.
quae in iis cauenda fue-
rint. 82. ab omnibus, qui
prouinciis praeerant, pro-
posita. 80. ex urbano haus-
ta. *ibid.* * vel tralatitia,
vel noua. 81.

- Edicta saepe SCtis firmata. 280. iis pleraque gubernabant reges. 4. et postea coss. 18. iis multa noua constituit Augustus. 173. quo colore id fecerit. *ibid.* a plerisque magistratibus proposita. 61. itemque a sacerdotibus et ducibus. *ibid.* de quibus rebus. 62. quaedam cur ab auctoribus dicta. 65. ** in albo proposita. 66. eorum finis. 67. caussa erat honor. 61. *
- Edicta vel perpetua, vel repentina. 65. vel tralatitia, vel noua. *ibid.*
- Edictales quinam. 393. *
- Edictis quaedam Augustus constituit, itemque Tiberius. 170. 205.
- Edictum aedilitium de communi sententia propositum. 75. eius capita plura in iure nostro supersunt. 76. alia in iure non memorata. 77. an perpetuum conditum ab Hadriano. 278.
- Edictum censorum. 63. consulum. 18. 63. dictatorum. 63. ducum et sacerdotum. 61. tribunorum plebis. 63.
- Edictum D. Hadriani. 282.
- Edictum perpetuum Hadriani auspiciis conditum. 267. quo anno. 268. eius auctor Saluius Iulianus. 269. eius varia cognomina. 272. per orationem principis et SC. firmatum. 271. ei ne principes quidem derogare ausi sunt. 273. eius auctoritas. 273. contra illud non recipiebatur adpellatio. 273. id quomodo intelligendum. 273. * eius seriem et oeconomiam sistere conatus est Giphanius et Pitenius. 276. ad eius ordinem postea ICTi libros suos composuerunt. 277. quam mutationem illud attulerit in studio iuris. *ibid.* illud frustra abolere conatus est Seuerus imp. 320. quinam illud restituere conati sint. 275. an ab eo diuersum prouinciale. 274.
- Edictum prouinciale perpetuum. 274. illud idem cum vrbano. *ibid.*
- Egeria Nympha. vid. *Aegeria*.
- Elagabali imp. constitutiones. 324. eius ne nomen quidem in Pandecte exstat. *ibid.* ex Digestis tamen eius familia potest il-

- illustrari. *ibid.* eius stemma genealogicum. 324. *
- Eloquentia exstincta sub Diocletiano et Maximiano. 352.
- Emancipationis necessitas sublata. 381.
- Ephesius legislator in c. 5. X. de praescr. quis. 25.
- Equos cursui publico destinatos fustibus contundi vetuit Constantinus M. 354.
- Et, copula inter duas leges interiecta, non semper diuersas leges significat. 164. *
- Exceptiones variae a praetoribus repertae. 69.
- Exheredandi libertas restricta sub Augusto. 174. *
- Extra ordinem vel honorem demandatum munus quid. 214. *
- Extravagantes libris Feudorum adiectae. 321.
- F.
- F**aber (Petrus) IC. humanior. 424.
- Fabius (Quintus) Cunctator an IC. 122.
- Fabius (Quintus) Labeo. 126.
- Fabius (Seruius) Pictor IC. *ib.*
- Facta saepius rescripta denotant. 223. *
- Fasti a pontificibus in latenti habiti. 44. * 47. diuulgati a Cn. Flauio. 48. primi a Numa confecti. 44. in illis occurrit formula post consulum.
- Felix (Laelius) IC. vid. *Laelius*. 394. *
- Ferox (Vrseius) IC. 244. ad eum notauit C. Cassius Longinus. 229. * et Iulianus. 244. stricturas in eum scripserunt C. Cassius et Saluius Iulianus. 244.
- Ferre legem magistratus dicebatur. 39. *
- Feudorum libri a quibus confecti. 420. Nouellis collationis decimae nomine additi. 420. eos concinnius dare voluerunt Mincuccius et Baraterius. 423.
- Fictiones praetoriae 69. legis Corneliae. 92. *
- Fides cur dea credita. 9. *
- Fideicommissarii praetores a Claudio imp. instituti. 213.
- Filius ter venundari poterat ex lege Romuli. 8. * eum,

- eum, qui iussu patris
uxorem duxerat, venum-
dari vetuit Numa 9. *
patrem verberans quo-
modo punitus ex lege
Seruii Tullii. 10. *
Finis rei publicae Rom. 12. *
Finium regundorum iudi-
cium dabatur propter con-
fusum limitare iter. 101. *
Fisci calumnias Domitia-
nus inhibuit. 238.
Flaccus (Granius) iuris Pa-
piriani interpres. 17.
Flavius (Cnaeus) iuris Fla-
uii auctor. 48.
Flavius Priscus IC. 187.
Florentinae Pandectae va-
rias notas habent. 391.
an tempore Iustiniani
scriptae. *ibid.*
Florentinus IC. 346. eius
scripta. *ibid.*
Foenoris acerbitate plebs ad
desperationem acta. 41.
Forcatulus (Steph.) iniu-
ria Cuiacio antehabi-
tus. 424. *
Formam ICTi vocarunt quas-
libet leges. 272. *
Formulae actionum sollem-
nes. 43. * eas diulgauit
Cn. Flaccus et Sex. Ae-
lius. 48. 49.
Forum. In forum deductio
sollemnis. 154. *
- Franci. Sub iis ius Rom.
floruit in Italia. 411.
Fridricus I. imperator fa-
uet ICTis, et studiosos
iuris priuilegiis ornat.
415.
Frontiniana decreta colle-
git T. Aristo 261. *
Fufidius IC. 245.
Fulgosius (Raphael). 421.
Fundi populi quinam. et
de istis scriptores. 79. *
Funera. De eorum sumti-
bus edictum aedilium. 77.
Furius Anthianus. *vid. An-
thianus.*
Fuscianus (Fuscus) IC.
videtur esse, quem alii
Tuscianum vocant. 290. *

G.

- G**Alba nihil noui in iure
statuit. 232.
Galerius et Maximianus
impp. ICTos et aduo-
catus persecuti sunt.
352.
Galli et Gallieni impp. con-
stitutiones. 351. *
Gallus (C. Aquilius) *vid.*
Aquilius.
Gellius (Publicius) IC. 187.
Giphanius (Hubertus) Oeco-
nomiam et ordinem edic-
ti perpetui ostendit. 276.
Gla-

- Gladiatorios ludos sustulit
Constantinus M. 362.
Glossa. Eius auctores. 417.
eius maxima auctoritas.
ibid. *
Glossatorum barbaries. 417.
quid in Iustiniani libris
innouarint. 418. de iis
iudicium Mureti. 421. *
Gordiani imp. constitutio-
nes. 326.
Gothofredus (Iacobus) Cod.
Theodosianum commen-
tario illustrauit. 378. no-
tatus. 378. *
Graeci adhuc hodie iure
Rom. vtuntur. 408.
Graeciae magnae leges Ro-
mani adsciuerunt in XII.
tabulas. 24.
Granius Flaccus iuris Papi-
riani interpres. 16. 17.
indigitamenta scripsit. *ib.*
Gratianus imp. quid in iure
innouarit. 374.
Gregorianus Codex. *vid. Co-
dex.*
Grosias. *vid. Martinus.*
- H.
- H**Adrianus quam plurima
in iuris prudentia in-
nouauit. 266. Numam
praecipue imitatus est.
ibid. legum, quas tulit,
optimarum laude eximius.
- ibid.* eius auspiciis edi-
ctum perpetuum condi-
tum. 267. aduocatum
fisci constituit. 279. IC-
tis promiscue facultatem
dat de iure respondendi.
ibid. eius edicta atque
aliae constitutiones. 280.
SCta sub eo facta. 283.
iura ab illo condita. 281.
eius decreta, interloquu-
tiones, edicta 282.
Harmenopulus (Constanti-
nus) IC. Graecus 407.
Hasaeus (Iacobus) nota-
tus. 243.
Heliogabalus. *vid. Elagabalus.*
Heluidiorum stemma. 239.
Heracliti de Hermodoro
elogium et somnium. 25. *
Herennius Modestinus. *vid.*
Modestinus.
Hermodorus Ephesius leges
Graecas decemuiris in-
terpretatur, statuque
ideo donatus est. 25. an
sit Ephesius ille legisla-
tor in c. 5. X. de prae-
scr. 25. *
Hermogeniani ICTi aetas et
scripta. 357. paganae su-
perstitionis homo. 357.
is auctor videtur Codi-
cis Hermogeniani. 369. *
Hermogenianus Codex. *vid.*
Codex.

Homburg. (Io. Frid.) zum
Vach nouam versionem
 Nouellarum e Graeco
 textu adornauit. 397. *
 Honor fundamentum iuris
 edicendi. 61. * 53.
 Honorarium ius quodnam,
 et cur ita dictum. 61. *
 Honorati vel honore vsi
 quoniam Romae dicti. *ibid.*
 Honores patriciis extorti.
 37. *
Hostilii regis Rom. leges. 9.
Hotomannus (Franc.) IC.
 humanior. 424.
Huberi (Ulrici) Eunomia
 laudata. 399. *
Hugo de Porta Rauennate,
 IC. Bononiensis. 415.
Hugolinus (Iacobus) ICtus,
 Bononiensis. 415. libros
 Feudorum Nouellis, tam-
 quam collationem deci-
 mam, adiecit. 420.
 Hypothecam tacitam in
 bonis tutoris concessit
 Constantinus M. 353. in
 aedibus relictis illi, qui
 ad id pecuniam credidit,
 Antoninus. 299.

I.

Ianus bifrons in Atilio-
 rum denariis conspici-
 tur. 125. *

Iason Magnus IC. 421.
Iauolenus (Priscus) IC. 285.
 eius aetas et honores
 286. senex dubiae sa-
 nitatis fuisse dicitur. *ibid.*
 * eius scripta. 287.
 Imperia non vno tempore
 ad summum fastigium
 perueniunt. 159. *
 Imperium magistratum an
 fundamentum iuris edi-
 cendi. 61. *
 Indigitamenta quales li-
 bri. 209. *
 Iniuriae. De iis leges tu-
 lit Ser. Tullius 10. *
Innocentius IC. 279. *
 Inscriptionum festiuitates in
 libris ICtorum. 311.
 Institutionum Iustiniani
 compositio. 392. illae ex
 Cui potissimum Institu-
 tionibus desumtae. *ibid.*
 earum publicatio. *ibid.*
 paraphrasis Theophili.
 401.
 Interpretatio iuris penes IC-
 tos. 50.
 Interreges. 57.
Iouianus imp. quid in iure
 mutarit. 374.
Irnerius ius Rom. et Lati-
 nas litteras Bononiae do-
 cuit. 412. * 413. ius Rom.
 Constantinopoli didicisse
 fertur. 406. *
 eius

eius discipuli. 415.
 Italia. In ea ius Iustinia-
 neum floruit. 411. etiam
 sub Langobardis et Fran-
 cis. *ibid.*
 Iubere populus vel plebs
 dicebatur. 39. *
 Iudaeis parum aequus Con-
 stantius A. 372. *
 Iudex Romanus dictus iu-
 ridicus Alexandriae et
 Aegypti. 177. *
 Iudices a sententia ICto-
 rum recedere non oport-
 tebat. 178. *vid.* Respon-
 sa prudentum.
Iuliae Domnae doctrinam
 exhibuit Menagius. 327. *
Julianorum stemma. 288. *
Julianus Antecessor Con-
 stantinop. Nouellas La-
 tine vertit. 403.
Julianus Apostata imp. quid
 constituerit. 373. eius
 pleraeque constitutiones
 in Codicem Theodosia-
 num relatae. *ibid.* mise-
 ra sub eo iuris pruden-
 tia conditio. 374.
Julianus (Didius) imp. qui-
 nam sub eo status iu-
 ris. 303. an edicti per-
 petui auctor. 267. ad
 eum rescripsit Marcus
 imp. 304.
Julianus (Saluius) IC. 268.
Hist. Iur. Ciu.

edicti perpetui conditor.
 269. auctor edicti de
 coniungendis cum eman-
 cipato liberis eius. *ibid.*
 in quonam constite-
 rit eius opera. 270. eius
 scripta. 289.
Julius Aquila IC. 359.
Julius Paullus. *vid.* *Paullus.*
Iunius Brutus. *vid.* *Brutus.*
 Iura a ICtis per interpre-
 tationem inuenta. 50. ea
 docendi methodus. 156.
 Iureconsulti Graeci. 406.
 Iureconsulti humaniores.
 424. isti non omnes
 operae pretium fecerunt.
 425.
 Iureconsulti Romani cur
 iuris conditores dicti. 50.
 eorum disputationes fo-
 ri ad aedem Apollinis.
 51. eorum auctoritas li-
 bera rep. 52. quoniam
 scriptis illustrare iuris-
 prudentiam coeperint. 53.
 in edictum praetoris com-
 mentati sunt 74. eorum
 vitae a quibus descrip-
 tae 112. iudicium de
 illis. *ibid.* * veteres ple-
 rique Stoici. 155. in fo-
 ro obambularunt. 157.
 ad eorum aedes consu-
 lentium concursus. *ibid.*
 quibusdam tantum ab

- Augusto facultas de iure respondendi concessa. 178. omnes promiscue eam recuperarunt sub Hadriano. 279. inter eos, quorum scripta in foro allegabantur, praecipua auctoritas Papiniani. 377. quando veterum ICrorum oracula obmutuerint. 350. nulli plane alicuius nominis sub Iuliano. 374. Iureconsultis parum fauent Diocletianus et Maximianus. 352. Iuridicus Alexandriae. 156. et aliarum ciuitatum. *ib.** Iuris prudentia heurematica a C. Aquilio Gallo exulta. 147. itemque a Modestino. 349. Iuris prudentiam patres sibi vindicabant, obtentu iuris patronatus. 44. eam publice professus est Tib. Coruncanius. 33. quomodo docuerint veteres. 156. eius magna moles ante Iustinianum. 375.* libertorum artificium esse coepit sub Iuliano. 374. illi male consuluit Theodosius II. 377.* Ius Aelianum. 49. 124. Ius civile stricte dictum. 52. clam habitum. *ibid.* professus est Tib. Coruncanius. 53. Ius ciuitatis cum omnibus in orbe Rom. ingenuis communicauit Caracalla. 322. Ius commenticium. 52. Ius connubii patriciis extortum. 37.* Ius consensu populi receptum. 52. Ius feudale Langobardicum a quonam compilatum, atque Corpori iuris adiectum. 420. Ius Flauianum. 48. Ius honorarium. 61. Ius incertum idem quod non scriptum. 2. et 14. Ius Iustinianum post Iustinianum in oriente semper floruit. 405. an capta Constantinopoli plane exoleuerit. 408. etiam a Turcis in subsidium adhibetur. *ibid.* in Italia et Africa floruit. 411. non in reliquo occidente. 410. in Italia et sub Langobardis auctoritatem retinuit. 411. *seq.* Ius non scriptum Romae aequae, ac in omnibus ciuitatibus antiquissimum. 2. cur eius Romanos per-

- pertaesum sit. 45. Ius Papirianum. 16. 17. Ius praediatorium. 190.* Ius receptum quid veteribus. 51. Ius Romanum vsum habuit in oriente. 406. eius restitutio sub Lothario III. 412. methodus illud docendi interpretandique medio aeuo. 422. eius usus inter Langobardos. 411. Ius scriptum Romani aequae, ac aliae gentes initio nullum habuerunt. 2.* Ius vitae et necis dominorum in seruos sub Augusto imminutum. 174. Iustiniana prima. 384. Iustiniani noui vel Iustinianistae. 393.* Iustinianus imp. Res eius praeclare gestae. 382. eius familia et stemma. *ibid.** patria. 384. merita in eum. *ibid.* quomodo et quando ad imperium peruenerit. 385. consilium eius de iure in ordinem redigendo. 386. quibus viris hanc prouinciam demandarit. 386. anceps eius fama. 383. nullam praeter Be-

rytensem, Romanam, et Constantinopolitanam scholam iuridicam aperire iussit. 386. Iuuentius (Caius) IC. 149. Iuuentius Celsus. *vid. Celsus.*

K.

K littera calumniatorum fronti inusta. 107.* *καλῶς ἔχει Bene habet* formula edictalis. 66.* Kortii (Gottl.) Vindiciae praetoris Rom. expensae. 70.*

L.

Labeo (Antistius) aemulus Ateii Capitonis. 179. Augustus eum sibi conciliare studuit. 179. ille in iure nouator fuit. 195.* eius scripta. 31. 74. 181. quinam ad eum notarint. 181.* eius bonarum artium studium. 182.

Labeones plures memorantur. 182.*

Lacedaemoniorum leges an Romani in XII. tabulas adsciuerint. 24. 28.

Laelius Felix ICtus. 265. ad Q. Mucium notauit. *ibid.*

- Adspersa* *Splendens* dicta toga candidatorum. 103.*
 Langobardi regnum in Italia constituerunt. 411.
 ius Romanum victis Italianis reliquerunt. *ibid.*
 Latinam linguam translata etiam Constantinopolim imperii sede seruare voluit Constantinus M. 400.* eius fata in oriente. *ibid.*
 Legati in Graeciam missi ad leges petendas. 24.
 Lege agere. 43.
 Leges plurimae corrupta re publica. 36.*
 Leges a regibus flagitauit populus. 5. eae libertatis argumentum. 5.*
 Leges Augusti temporibus adhuc vetere ritu latae. 163. item, licet rarius, sub Tiberio. 200.
 Leges curiatae. 7.*
 quamdiu obtinuerint. *ibid.*
 Leges XII. tabularum ex quibus legibus compilatae. 24. 25. 28. earum historia. 24. vsus. 29. interpretes. 31. quarumdam abrogatio lege Aebutia. 30. earum interitus. 32. restitutio. 33. ordo. *ibid.* seq. utilitas. 35. an ab iis auspicanda iuris prudentia. *ibid.*
 Leges Numae. 9. seq. in vsum reuocatae ab Anco Marcio. 9. nec non a Seruio Tullio. 10.
 Leges prouinciis a Romanis praescriptae. 79. earum supplementum edicta prouincialia. *ibid.*
 Leges regiae. 6. sequ. earum indoles. 12. cur plane exoleuerint regibus exactis. 15. in XII. tabulas migrarunt. 15. 28. sub coss. adhuc pro more valere. *ibid.*
 Leges Romanorum. Auctores qui de iis scripserunt. 84.*
 Leges Romuli. 8. in vsum reuocatae a Ser. Tullio. 10.* in XII. tabulas translatae. 28.
 Leges sacratae. 19.*
 Leges Seruii Tullii. 10.*
 Leges Tulli Hostilii. 9.
 Legis actiones quid. 43. 45. earum origo. 44. 92.
 Legitimi principes opponuntur tyrannis. 378.*
 Leo imp. Basilica perfecit. 404. eius Nouellae. *ibid.**
 Leontius iuris peritus in schola Constantinopolitana. 380.
 Leun-

- Leunclauii* (Io.) Ius Graeco-Romanum. 406.
 LEGVM ROMANARVM RECENSIO.
 Lex Acilia Calpurnia de ambitu. 86.
 Aebutia de quibusdam XII. tabularum capitibus abrogandis. 30.
 Aelia apud Ciceronem. 49.**
 Aelia Sentia. 166.
 Aemilia cibaria. 86.
 Agraria Neruae. 249.
 Agrariae. 37.
 Apuleia maiestatis. 86.
 Aquilia de damno iniuria dato. 87.
 Ateria Tarpeia. 21.
 Atilia de tutelis. 88.
 Lex Atinia de vsucapione rerum furtiuarum. 89.
 Aufidia de ambitu. 90.
 Baebia Aemilia de ambitu. *ibid.*
 Baebia Cornelia de ambitu. *ibid.*
 Calpurnia repetundarum. 91.
 Canulcia. 37.*
 Cincia de donis et muneribus. 91. ea abolita a Tiberio, et a Nerone reuocata. 122.* 122.
 Claudia de tutela mulierum. 217.
 Cornelia Fulvia de ambitu. 92.
 Cornelia de edictis perpetuis. 73. eius occasio. *ibid.*
 ea etiam ad edicta prouincialia prorogata. 83.
 Cornelia de falsis. 92.
 Corneliae de iniuriis, de limitibus, de lusu et sponsionibus, maiestatis, de parricidiis, de sicariis. 92. de testamentis. *ibid.*
 Didia sumtuaria. 93.
 Duillia Maenia de foenoribus. *ibid.*
 Fabia de ambitu vel numero sectatorum. 96.
 Fabia de re agraria et limitibus. 94.
 Fabia de plagiaris. *ibid.*
 Falcidia de legatis. 165.
 Fannia sumtuaria. 94.
 Furia testamentaria. 34. 94.
 Fusia Caninia de manumissionibus. 166.
 Genucia de foenore. 95.
 Horatia de plebiscitis. 39.
 Hortensia de iisdem. 41.
 Hostilia de furtis. 95.
 Iunia Norbana. 197.
 Iunia Velleia. 167. 172.*
 eadem de liberorum institutione cauit. 174.*
 Iulia de adulteriis. 164. in vsum reuocata a Seue-

- uero. 321.
 Lex Iulia maiestatis. 97.
 Iulia de caede et veneficio. 167.
 Iulia de maritandis ordinibus. 166.
 Iulia repetundarum. 97.
 Iulia de vi. 96.
 Iulia de foenore. 98.
 Iulia et Titia de tutelis. 164.
 Laetoria. 99.
 Licinia Cornelia sumptuaria. 100.
 Licinia de foenore de capite deducendo. 99.
 Luctatia de vi. 100.
 Maenia. 111.*
 Mamilia de finibus agrorum. 101.
 Manlia de vicesima. *ibid.*
 Maria de ambitu. *ibid.*
 Ogulnia. 37.*
 Oppia de cultu mulierum. 102.
 Orchia de numero conuiuarum. *ibid.*
 Papia Poppaea. 166. circa eam quaedam mutauit Senerus imperator. 321.
 Pinaria de ambitu. 103.
 Plautia de vi. 96.* 103.
 Poetelia de ambitu. 104.
 Poetelia Papiria de obaeratis. *ibid.*
 Pompeia de vi et de ambitu. 105.
 Pompeia de parricidiis. 106.
 Pompeia de repetundis. *ib.*
 Publicia de lusu et sponsionibus. 107.
 Publilia de plebiscitis. 40. 107.
 Quintia de aquaeductibus. 165.
 Regia, qua in imperatores summa potestas collata. 169.
 Remmia de calumniatoribus. 107.
 Rhodia de rebus nauticis. 295. de ea Antonini Pii rescriptum. 294. quid de hac lege sentiendum. 295. an hodie exstet. *ibid.* ei praemissa auctoritas haud genuina. *ibid.* legis Rhodiae caput de iactu tantum receptum. 296. ad eam Volusius Maecianus scripsit. 315.
 Lex Romana quid medio aeuo. 410.
 Scantinia de nefanda Venere. 108.
 Scribonia de vsucapione. *ib.* 167.
 Seruilia de adulteriis, stupris, nec non de repetundis. 109.
 Sextia. 37.*
 Terentilla de legibus scribendis. 22.
 Ti-

- Titia de lusu et sponsionibus. 110.
 Tullia de ambitu. *ibid.*
 Vectibulici. 252. ea ad provincias prolata. 283.
 Visellia de libertinis. 167. et 197.*
 Voconia de mulierum hereditatibus et legatis. 110.
 Libellus SCto praemitti solitus. 200.*
 Liberi aut instituendi, aut nominatim exheredandi. 174.
 Liberi tollendi ex lege Romuli. 8.*
 Libertatem conscientiae stabilivit Valens imp. 375.
 Libertini ciuitate donati a Seruio Tullio. 10.*
 Libertorum artificium iuris prudentia. 375.
 Licinius. vid. *Rufinus.*
 Limitare iter. 101.*
 Lites breuiores reddere studuit Vespasianus. 236.
 Liuius (Caius) Mamilianus Drusus IC. 133.
 Loriottus (Petrus) IC. humanior. 424. eius fata Lipsiae. *ibid.*
 Lucillius (Lucius) Balbus IC. 149.
 Ludeuigii Iustinianus laudatus. 383.
 Lustrum vltimum sub Ves-

- pasiano conditum, ex interuallo sub Decio. 236.
 Lycurgus leges a Cretensibus petiit. 28.*
 Lytae quinam dicti. 393.

M.

- M**acer (Aemilius) IC. 347. non is auctor *ἑρμηνεύωντος libri de auium origine* videtur. *ibid.**
 Maerinus (Opilius) imp. omnia rescripta tollere statuit. 323.
 Maccianus (Volusius) IC. 314. eius secta et scripta. 315. Marci Antonini praeceptor. 297. * 315. eius de asse liber. 315.
 Magistratus Rom. immorigeros pro sua quisque iurisdictione puniebat. 21. *seq.* apud quosdam erat legis actio. 45. * initio pauci. 54. postea aucti. *ibid.* extraordinarii, et ordinarii, maiores et minores. 57. 58. plerique edicta proposuerunt. 61. sub Augusto eadem magistratuum vocabula, nihil prisci moris. 162. noui ab Augusto instituti. 175.
 Manilius (Manius) IC. 138. eius

- eius libri. 137.
 Manliana imperia. 127.*
Manlius (Titus) Torquatus IC. 127. eius in filium seueritas. *ibid.*
 Manumissio per censum lustralem sub Vespasiano exoleuit. 236. in SS. ecclesiis a Constantino M. inuenta. *ibid.* * aliae eius species. *ibid.**
 Manus regia. 4.*
Marcellus (Vlpus) IC. 318. temperantia et vigilantia clarus. 318. * *Proculeianorum* sectae addictus. 319.
Marcianus (Aelius) IC. 344.
Marcus (Caius) Figulus IC. 128. eum pro Marcello habuit Iac. Curtius. 319.
Marcus imperator. *vid. Antoninus.*
Martinus Grosius IC. Bono- niensis. 415.
Massurius Sabinus IC. 198. 206. eius modicae facultates. 207. scripta. 208. 209.
 Mathematici vrbe pulsati a Vitellio imp. 232.
Mauricianus (Iunius) IC. 308.
Maximianus et Diocletianus imp. ius variis constitutionibus locupletarunt. 352.
- Maximini imp.* constitutiones. 326.
Maximus (P. Cornelius) IC. 148.
Maximus imp. nihil noui constituit. 326.
Maynus (Iason) IC. 421.
 Memoria damnata. 212.*
Menander (Arrius) IC. 333.
 Meretrices vsu lecticae prohibuit, legatisque priuauit Domitianus. 238.
Merillius (Emundus) notatus. 88.*
 Messalla in XII. tabulas scripsit. 32.
 Methodus iura docendi vetus. 156. medii aevi. 422.
Médéiz limitare iter. 101.*
Mincuccius (Anton.) de Prato Vetere. 423.
 Minorum bona. *vid. pupillorum.*
Minucius Natalis IC. 263. eius libros illustrauit Iulianus. *ibid.*
Modestini (Herennii) IC. elogium. 348. scripta. 349. multa in iure Graece scripsit. 348. praceptor ille Maximini. *ib.* an is auctor periocharum Virgilianarum. 349. ad Q. Mucium notauit. 145.
 Moe-

- Moenia sancta ex lege Romuli.* 8.*
 Monstrosus partus exponendus ex lege Romuli. *ibid.**
Muciana cautio. 145.
Muciorum stemma. 134.*
Mucius (Publ.) Scaeuola IC. 134. eius scripta. 135.
Mucius (Quintus) Scaeuola Augur IC. 140.
Mucius (Quintus) Scaeuola pontifex Max. IC. 144. eius libri. 145. quinam ad eum notarint. *ibid.* pauca tantum ex eius scriptis fragmenta in ius nostrum transtulit Tribonianus. *ibid.**
Mucius (Quintus) IC. 122. legatus iuisse Carthaginem falso dicitur. 122.
 Mulcta. De eius modo lex Ateria Tarpeia. 21.
 Municipia olim seruos manumittere non poterant. 252.*
Muretus (M. Anton.) in iure docendo Seluaghio posthabitus. 424. * eius de glossatoribus iudicium. 421.*
 N.
 Naevi, quos in Corpore iuris Iustiniano obseruant. 398.
Hist. Iur. Ciu.
- Natalis (Minucius) vid. Minucius.*
 Nauim aedificare senatori prohibitum. 216.*
 Necti ciues ob aes alienum vetuit Seruius Tullius. 10. * itemque lex Poetelia Papiria. 104.
Neratius (Priscus) vel Proculus IC. 258. eius scripta. 259.
 Nero imp. quid in iure mutarit. 221. SCta, quae ei tribuuntur, pleraque ad alia tempora pertinent. 222.
Nerua (M. Cocceius) pater IC. 210.
Nerua (M. Cocceius) filius ICtus. 231. adolescens de iure responsitauit. *ib.* *Proculeianorum* sectae addictus *ibid.* eius scripta. *ibid.*
Nerua (M. Cocceius) imp. praetorem fiscalem instituit. 249. iura varia ab eo constituta. *ibid.*
Neruarum stemma. 210.*
Noordkerkius notatus. 197.* 252.*
 Notae, quas Sex. Aelius diuulgauit, non siglae, sed signa fuerunt. 49. * per notas scribi vetuit Iustinianus. 391.
 No-

- Notarii olim dicti, qui
notis scribebant. 49.*
Nouellae Theodosii II. Va-
lentiniani III. Marciani,
Maoriani. 379. Iustinia-
ni. 396. earum plerae-
que Graece scriptae. *ib.*
collectio et versio earum
Latina. 397. earum in
VIII. collationes diui-
sio. 397. 418. quaenam
versio in foro obtineat.
397. * versio Iuliani An-
tecessoris. 403. noua ver-
sio ex Graeco Homber-
gii zum Vach. 397. Leo-
nis an in Graecia um-
quam in usu fuerit. 404.*
Nouitii vexati in Berytensi
schola. 362.
Numae Pompilii regis le-
ges. 9.*
Numeratum quid in lege
Iulia de foenore. 98.*
Numeriani imp. constitutio-
nes. 351.*
Nuptiales leges Romuli. 8.*
Nuruum in soceros saeui-
tia lege Romulia coer-
cita. 8.*

Occidens. In eo maior
erat Codicis Theodo-
siani, quam Iustiniani

- auctoritas. 409.
Octaueni ICTi aetas et scrip-
ta. 247.
Ofilius (C. Aulus) IC. 186.
eius uxor Clodia quindec-
ies enixa dicitur *ibid.*
edictum praetoris illus-
travit. 74. 186. * an
Iulii Caesaris iussu edic-
tum perpetuum scripse-
rit. 186.*
Opificiis Romulus ciuibus
interdixit. 8.*
Oratio principis pro ipso
SCto. 200. * SCto prae-
cedere solebat. 200. ab
Hadriano edicto perpe-
tuo praemissa. 271.
Orationes Diuorum fratrum
de satisfactione tutorum.
298. variae D. Marci.
298. *sequ.* Marci et Com-
modi. *ibid.* et 301. *sequ.*
Seueri et Commodi nul-
la exstant. *ibid.* Pertina-
cis de testamentis. 304.
Orbis Romanus in III.
dioeceses diuisus a Con-
stantino M. 364.
Otho imp. nihil noui in iure
constituit. 232.

P.

- P**actumeius Clemens IC.
334.
Pacuius (C. Ateius) IC.
187.
Paetorum stemma. 239.*
Paetus (P. Aelius) IC.
123.
Paganas superstitiones le-
gibus euerterunt impera-
tores Christiani. 373.
Pancirolos. notatus. 358.*
366.*
Pandectae quando compo-
sita. 390. ratio deno-
minationis. *ibid.* inscrip-
tio admodum familiaris
ICTis. 390. ordo in iis
obseruatus. 391. Graece
versae a Thalelaeo et
aliis. 402. an perierint.
412. Amalphi repertae
occasionem restitutioni
iuris ciuilis dederunt.
412. earum diuisio in
Digestum vetus, infor-
tatum, et nouum. 418.
textus Graecos quis Lati-
ne verterit. *ibid.*
Papinianistae quinam dicti.
328. * 393.*
Papiniani (Aemilii) origo.
327. doctrina et elogia.
328. auctoritas. 328. *

- nulli sectae addictus. *ibid.*
eius honores et scripta.
329. in libris suis saepe
variauit. 329. * auc-
toritas eius in foro.
377. mors. 330. eius
consiliis Seuerus imp.
usus est. 320.
Papirius (Caius) pontifex,
iuris Papiriani auctor.
16. 113.
Papirius Fronto IC. 334.
Papirius Iustus IC. 308.
Papirius (Sex.) IC. 149.
Paratitla tantum in Pan-
dectas scribi permisit Ius-
tinianus. 391.*
Parricida ex legibus Nu-
mae quisquis hominem
occiderat. 9. * eius
poena. *ibid.*
Paternus (Tarunteius) vid.
Tarunteius.
Patria potestas. De ea lex
Romuli. 8. * Numae. 9.*
quomodo illa moribus
recepta. 15. * imminuta
sub Augusto. 174.*
Patricios inter et plebeios
aemulatio. 37. iis tri-
buni plebis resistunt.
ibid.
Patronorum officium erga
clientes. 8.*
Paulli (Iulii) patria et ho-
nores. 340. iuris pra-
de-

- dentia. 341. subtilitas.
ibid. is Elagabali socer.
 340. * Papiniani et Vl-
 piani aemulus. 341.
 πολύγραφος multa scripsit.
 342. eius scripta. *ibid.*
 Receptae eius sententiae
 in occidente in usu fue-
 runt. 409.
 Paullus Virginius an IC-
 tus fuerit. 141.
 Pecuniam primus Romae
 Servius Tullius signa-
 uit. 21.*
 Pedius (Sex.) ICTus. 334.
 Pegasus ICTus. Eius vita et
 honores. 242. schola et
 scripta. 243. an eius
 dogmata in schola Bery-
 tensi proposita. 243.
 Pellicatus. De eo lex Nu-
 mae. 9.*
 Pepo ante Irnerium ius Bo-
 noniae docuit. 413. de
 eo iudicium. 414.*
 Perpetuum saepe pro con-
 tinuo. 72.*
 Perscriptum in lege Iulia
 de foenore quid. 98.*
 Pertinax (Heluius) imp.
 quid novi constituerit.
 303. seq.
 Philippi Arabis constitutio-
 nes. 326. an Christian-
 us. *ibid.**
 Philosophi a Domitiano vr-
 be pulsi. 239.
 Pisces, quinam ad polluc-
 tum emendi ex lege
 Numae. 9.*
 Pitenius (Petrus) oecono-
 miam edicti perpetui os-
 tendere conatus est. 275.
 Pithoei fratres ICTi huma-
 niores. 424.
 Placentinus IC. ius civile
 in Galliam intulit. 414.
 416.
 Plagium poena nummaria
 coercuit lex Fabia. 93.*
 Plancius (Marcus) Varus,
 a quo SCta Planciana,
 IC. 234.
 Plautii celebres fuerunt sub
 Claudio et Nerone. 246.*
 Plautius IC. 246. ad eius
 libros Neratius, Lauole-
 nus, Pomponius, et
 Paullus notas scripse-
 runt. *ibid.*
 Plebis cum patriciis cer-
 tamina. 36. secessio in
 montem sacrum. 19. 39.
 in Ianiculum. 41.
 Plebiscita, eorum origo.
 20. iis pleraeque prae-
 rogativae patribus extor-
 tae. 37. vim legum ac-
 ceperunt. 38. * leges
 dicta. 42. an illa vnum
 tantum nomen ferant.
ibid. * etiam sub Au-
 gus-

- gusto condita. 165.*
 Pluris petitionis rigor mi-
 tigatus. 381.
 Pompeius (Sex.) IC. 141.
 Pomponii (Sex.) ICTi ae-
 ras. 309. eius philoso-
 phia et secta. 310. et
 scripta. 311. an duo
 huius nominis. 310. ei
 lex 2. D. de orig. iur.
 frustra abiudicatur. 6.*
 Pontifices legis actiones in-
 uenerunt. 44. formulas
 et fastos clam habue-
 runt. 46.
 Pontifices maximi edicta
 proposuerunt. 61. hoc
 sacerdotium et Augus-
 tus, et reliqui princi-
 pes susceperunt. 162.*
 Pontificum Romanorum am-
 bitio aucta a Constan-
 tino M. 364.
 Populiscitum idem, ac lex. 20.
 Populi vocabulo se com-
 prehendi negabant pa-
 tres. 40.
 Populus fundus factus. 79.*
 Portius Cato. vid. Cato.
 Post consulatum, formula
 fastorum. 394.
 Postea non semper poste-
 rius tempus denotat.
 172.*
 Potestas herilis imminuta
 sub Augusto. 174.*
 Praedictorium ius. 190.*
 Praefecturae praetorianae
 sub Constantino M.
 364.
 Praefectus annonae. 60.
 Augustalis Aegypti. 177.
 praetorio sub Augusto
 institutus. 175. eius edic-
 tum. 63. * 325. sub
 Tiberio summam potes-
 tatem habuit. 198. se-
 natores facti. 325. qua-
 tuor sub Constantino M.
 364. eius potentiam au-
 xit Severus. 325. idem
 ei XIII. Romae cura-
 tores adiecit. *ibid.* vigi-
 lum an fuerit magistra-
 tus. 60. 175. * vrbi
 qualis sub regibus et
 libera republica. 57.
 qualis sub Augusto. 57.*
 175.
 Praegnans mortua non ni-
 si exsecto foetu sepe-
 lienda ex lege Regia. 9.*
 Praescriptio quinque pe-
 dum. 101.*
 Praetores fideicommissarii a
 Claudio instituti. 213.
 ex iis vnum detraxit
 Titus. 237.
 Praetor fiscalis a Nerua
 institutus. 249. Constan-
 tinianus decreti de rebus
 minorum alienandis in-
 ter-

- terponendi causa institutus. 356.
 Praetor peregrinus prouinciarum et quaestionibus qui praeerant. 51.*
 Praetor tutelaris a M. Antonino institutus. 301. urbanus. 51.
 Praetorum origo. 51. numerus. 51. 55. urbanus. 55. peregrinus. *ibid.* maior. *ibid.* * an et praesides, et aediles ex praetoribus fuerint. 62. * omnes edicta proposuerunt. 64. iura vetera edictis suis euerterunt variis artibus. 68. *seq.*
 Πραγματικὴ *pragmaticae* vel πραγματικὴ τύποι *pragmatica signarescripta.* 323.*
 Princeps vocatus Augustus. 162.*
 Principes legitimi opponuntur tyrannis. 378.
 Principes ab Hadriani temporibus pro libito edictis omnia constituerunt. 280.
 Priscus (Flavius) IC. 187.
 Priscus (Iauolenus) vid. Iauolenus.
 Priscus Neratius. vid. Neratius.
 Probi imp. constitutiones. 351.*
 Proconsulis titulo vsus est Augustus. 162.*
 Procopii anecdota. 383.*
 de iis iudicium. *ibid.* *
 Proculianorum sectae origo. 227.
 Proculi (Sempronii) IC. genus, scripta, vita. *ibid.*
 Procurator olim non nisi ex lege Hostilia admittebatur. 95.*
 Professores artium immunitate donauit Constantinus M. 353.
 Prolitae quinam dicti 303.*
 Prouinciis leges praescriptae a victoribus Romanis. 79. interdum iis propriae leges relictae. *ibid.* *
 Prouinciae sua edicta habuerunt. 80. eas Augustus cum populo diuisit. 176. quinam illis sub Augusto praefuerint. *ibid.*
 Prudentes. *vid.* iureconsulti.
 Psellus (Michael) IC. Graecus. 406.
 Publicius Gellius IC. *vid.* Gellius.
 Publicorum libros qui scripserint. 347.*
 Pupillorum et minorum res sine decreto non alienandae. 321. eius iuris extensio sub Constantino

no M. 356. eam in rem ab eodem singularis praetor constitutus. 356.*
 Purpura sacrosancta. 336.*
 Puteolanus IC. 334.
 Pyleus IC. 416.

Q.

Quaestionum libri veterum ICtorum. 257.*
 Quaestorum origo. 54. edicta. 63. * numerus. 54. * candidati libellos et orationes principum in senatu praelegebant. 200. horum dignitas summa erat. 200.*
 Quartinus an collega C. Cassii Longini in consulatu. 228.*
 Quatuoruius viarum publicarum curandarum. 59.
 Querela inofficiosi. De ea quid constituerit Constantinus M. 354.
 Quindecennialibus leges nouae promulgatae. 268.
 Quinque pedum praescriptio. 101.*
 Quinqueniri cis et ultra Tiberim. 52. mensarii. 60. legibus de imperio consulari scribendis. 22.
 Quirites unde dicti Romani. 7. iis patres et

plebei comprehensi. 40.*
 milites ab hoc nomine abhorruerunt. 40.*
 Quod quisque iuris in alterum statuerit, edicti origo 71. illo post legem Corneliam minus opus fuit. 74.

R.

R. Litteram inuenisse dicitur Appius Claudius. 115.*
 Ranchinus (Guil.) edictum perpetuum restituere conatus est. 275.
 Receptum ius. 51.
 Reges. Eorum arbitria gentibus antiquissimis pro lege erant. 3. Romani initio manu omnia gubernabant. 4. nec tamen παρασουλῆς *tales qui summam omnino potestatem excernerent.* 6. * edicta proposuerunt. 4. 63. sub iis, quae reipublicae Rom. facies. 14. eorum leges in XII. tabulas migrarunt. 15. 28. iis eiectis quaenam reipublicae facies. 13.*
 Regulae Catonianae auctor. 132.
 Religionis libertatem fauore

- re Arrianorum stabilivit
Valens imp. 375.
Rescribere, id est, in scrip-
tis respondere non so-
lebant ICTi libera re
publica. 157.
Rescripta principum abo-
lere statuit Opilius Ma-
crius. 26. 323.
Respondere de iure unicui-
que licuit libera repu-
blica. 157. non vero in
scriptis, sed viva voce.
157. * sub Augusto cer-
tis tantum ICTis. 178.
promiscue sub Hadria-
no. 279.
Responsa prudentum. De
iis constitutio Theodo-
sii II. 377.
Responsa sub Augusto et
scripta dari, et signari
coeperunt. 157. * 180.*
non obligabant iudices
ante Augustum. 156.
178.
Responsitare de iure plus
est, quam responde-
re. 230. *
Res publica Romana: eius
forma sub regibus. 6.
12. * eiusdem finis. 12.
sub consulibus, 13. *
vitium. 36. monarchiae
faciem non sub Iulio
Caesare induit. 159.
Restitutiones a praetoribus
repertae. 62.
Rhetores vrbe excedere ius-
sit Crassus censor. 143.
Rhodii populus nauticus et
maris dominus. 295. *
eorum ius nauticum. *vid.*
Lex Rhodia.
Riminaldus IC. Bononien-
sis. 421.
Rogare legem dicebatur ma-
gistratus. 39. *
Rogerus Vacarius Sumunis-
ta, ius in Angliam in-
tulit. 414. 415.
Roma, Albanorum colo-
nia: i. mores Albano-
rum retinuit. *ibid.*
Roma est, vbi impera-
tor. 280. *
Romae schola iuridica. 380.
Romae curatores XIII. ab
Alexandro Severo imp.
instituti. 325.
Romani peregrinas leges
petentes excusantur. 28. *
Romilius (Titus) cos. leges
XII. tabularum condi sua-
det. 23.
Romulus Graecis legis la-
toribus antepositus. 12.
eius leges. 8. *
Rostra quando hoc nomen
acceperint. 26. an in iis
propositae XII. tabu-
lae. *ibid.*

- Rufinus (Licinius)* IC. 346.
an auctor collationis le-
gum Mosaicarum et Ro-
manarum. 346. *
Rupertus (Christ. Adam.)
Iustiniani familiam sis-
tit. 382. *
Rusticorum (Iuniorum) stem-
ma. 239. *
Rutilius (Maximus) IC. 334.
Rutilius (Publius) Rufus
IC. 141. eius scripta. 142.
exsilium. 141.
S.
S. Littera veteribus pro
S. R. saepius usurpata.
115. *
Sabinianorum origo. 206. **
eorum sententias Iulia-
nus edicto perpetuo fir-
mauit. 270.
Sabinianorum librorum or-
dinem ICTi in scriptis
suis ante edictum per-
petuum sequuti. 208.
Sabinus (Coelius) IC. 240.
scripta eius. *ibid.* ab eo
Sabiniani nomen non re-
petunt. 206. *
Sabinus (Massurius) *vid.*
Massurius.
Sacerdotia patriciis extor-
ta. 37.
Salaminius prof. Bery-
tensis. 362.
Hist. Iur. Ciu.
Salicetus (Barthol.) IC. 421.
Saluius (Aristo) *vid.* *Aristo.*
Saluius Iulianus. *vid.* *Iu-
lianus.*
Sanguinolentos liberos ve-
nundari permisit Con-
stantinus M. 353.
Sapientes quinam cognomi-
nati. 116.
Sapientiae simulacrum in
nummis gentis Sempro-
niae. 116. *
Saturninus (Claudius) IC.
333.
Saturninus (Quintus) IC.
334.
Saturninus (Venuleius) IC.
346. scripta eius. *ibid.*
Scaeuola (Mucius) *vid.* *Mu-
cius.*
Scaeuola (Cervidius) *vid.*
Cervidius.
Scena. Ne quid in eam
praeter pomum iaciatur
edictum aedilitium. 78.
Schola iuridica Berytensis
quando instituta. 360.
extra Romam, Constan-
tinopolin, et Berytum
nulla permittebatur. *ibid.*
Scipio (P. Corn. Nasica)
vid. *Cornelius.*
Sciscere legem populus vel
plebs dicebatur. 39. *
Sectarum inter ICTos ori-
go. 194. earum primi
Yy auc-

auctores. *ibid.* earum
 descriptio. 195.
Sempronius Sophus ICtus.
 116. an hic vxorem re-
 pudiarit. 117.
 Senatoribus non licuit na-
 uim aedificare. 216.*
 Senatus quid curarit libe-
 ra re publica. 111. no-
 ua iura SCTis inuehere
 non poterat ante Cae-
 sarum tempora. *ibid.* sub
 Tiberio non amplius du-
 bitatum, an senatus ius
 facere possit. 199. auc-
 tor fieri debebat. 111.*
 Senatus consulta de rebus
 tantum ad senatum per-
 tinentibus libera re pu-
 blica fiebant. 111. le-
 ges antecedere solebant.
ibid. iis noua iura con-
 stituta sub Tiberio, 200.
 iis edicta principum fir-
 mata. 280. eorum for-
 ma sub Hadriano ex
 SCTo Inuentiano altero
 perspicui potest. 284.*
 Senatus consultum de ac-
 tione subsidiaria aduer-
 sus magistratus. 253. de
 aedibus negotiationis caus-
 sa non diruendis. 225.
 235. de adpellationibus
 283. de agnoscendo par-
 tu. *ibid.*
 SCTum de beneficio Tra-
 iani 283. de edictis prae-
 torum perpetuis. 72.
 edicto perpetuo praemis-
 sum. 271.
 de eo, qui se castrandum
 dedit. 283.
 de fideicommisso seruo cum
 libertate relicto. *ibid.*
 de fructibus hereditatis. *ibid.*
 de iure asylorum in mu-
 nicipiis. 205.*
 de legatis in Graeciam
 mittendis. 23.
 de lege vectibulici ad pro-
 uincias producenda. 284.
 de partu vxoris Romanae.
 272.
 de philosophis vrbe pel-
 lendis. 239.
 de SCTo Aproniano ad col-
 legia producendo. 300.
 SCTum Apronianum de le-
 gatis et fideicommissis
 ciuitati relictis. 283.*
 Articuleianum. 252.
 Aurelianum. 202. *sequ.*
 Caluitianum siue Caluisia-
 num. 223.
 Claudiana. 202. de sexa-
 genariorum nuptiis. 215.
 de re nautica. 216. de
 tutela mulierum, et de
 feminis amore seruili
 bacchantibus. 217.
 Dasumianum. 251.
 Ho-

Hosidianum de aedificiis ne-
 gotiationis caussa non di-
 ruendis. 218.
 Iuncianum. 302.
 Iunianum. 239.
 Inuentiana duo. 284.
 Largianum. 218.
 Libonianum. 201.
 SCTum Licinianum. 203.
 Macedonianum. 219.
 Memmianum. 224.
 Neronianum. *ibid.*
 Orphitianum. 300.
 Pegasianum. 234.
 Perucianum vel Persi-
 cianum. 204.
 Pisonianum. 215.* 224.
 Plancianum. 234.
 Rubellianum. 203.
 Rubrianum. 250.
 Silanianum. 171.
 Statilianum. *ibid.*
 Tertullianum. 284.
 Trebellianum. 226. *seq.*
 Turpillianum. 225.
 Velleianum de adsignan-
 dis libertis. 218.
 Velleianum de interces-
 sione mulierum. 172.
 Vitrasianum. 235.
 Volusiana duo. 218.
 225.*
 Senecae nomen cur non
 praeferat SC. Trebellia-
 num. 226.*
 Sepultura intra urbem pro-
 hibita. 293.
Seruilius IC. 262.
 Serui venales titulum prae-
 ferebant. 76.*
Seruii Tullii regis leges.
 10.* eiusdem ciuilitas.
ibid. primus Romae aes
 signauit. 21.*
Seruii Sulpicii studium ius
 ridicum. 150. eius ho-
 nores. 151. et scripta.
 152. eius auditores. 153.
 in XII. tabulas scripsit.
 33. nec non in edic-
 tum, siue ad Brutum.
 74.* et ad Q. Mucium.
 135.
Seuerus (Septimius) imp.
 doctus et iuris peritus.
 320. Papiniani consilio
 vsus multa praeclare con-
 stituit. 320. abolere vo-
 luit edictum perpetuum,
 irritum tamen ausu. 320.*
 praefecturam urbanam ad
 summam potentiam eue-
 xit. 321. quatenam cir-
 cius mutarit. *ibid.*
Seuerus (Valerius) IC. 248.
 Sidonem translata schola
 Berytensis. 363.
 Signandae quomodo fuerint
 tabulae. 221.*
 Singularii dicti, qui siglis
 scribebant. 49.*
Sophs Sapiens cognominatus
 202.
 Yy 2
 Sens-

- Sempronius IC.* 216.
Stephani versio eis παλῶς lata. 402.
Stilitibus, Stlocus, Stlatus,
cur veteres dixerint. 58.*
Stoicam philosophiam reli-
quis praeferabant ICTi.
 155.
Studia Romanorum iuue-
nilia. 154.
Studium iuris Romani ab
edicto auspiciati sunt. 74.
Studiosorum iuris per sin-
gulos quinquennii annos
cognomina. 393.*
Subcesiuia prioribus posses-
soribus a Domitiano re-
stituta. 238.
Sulpitius vid. Seruius.
Summas iuris ciuilibus qui-
nam scripserint. 417.
 T.
Tabulae XII. ab iis
 studium iuris auspi-
 cabantur Romani. 74.*
 Tabulis eboreis, an robo-
 reis inscriptae XII. tabu-
 lae. 26.
Tarquinius Priscus an leges
tulerit. 10.
Tarquinius Superbi regis ty-
rannis et exsilium. 11.
Tartagnus (Alexander). 421.
Taruntenus Paternus IC.
 308.
- Terentius Clemens IC.* 307.
Terminus deus. 9. * de eo
lex Numae. *ibid.*
Tertullianus IC. an idem,
cum patre ecclesiae. 331.
eius aetas et scripta. 332.
Testa (C. Trebatius) IC.
 188. Epicureae sectae
 addictus *ibid.* de eo iu-
 dicium et eius scripta.
 189.
Testamenta quomodo sig-
nari iusserit Nero. 221.
Testamentum militare vn-
de. 237. 249.
Testibus iniuratis fidem ha-
beri noluit Constantinus
M. 354.
Thalelaeus Graecus inter-
pres Pandectarum et Co-
dicis. 412.
Themistius orator paganus
Christianorum persecuu-
tionem dissuadet. 375.*
Theodosii II. merita in iuris
prudentiam. 377. 381.
sequ. quorundam tantum
ICTorum scripta in foro
allegari permisit. *ibid.* Ius-
 tinianus hanc constitu-
 tionem in suo Codice
 omisit. *ibid.* Codicis Theo-
 dosiani auctor. 378.
Theodosius M. iuris pruden-
tiam sua mole laboran-
tem iuuat 375. eius con-
 sti-

- stitutiones commentario*
illustrauit Balduinus. *ib.*
Theophilus, Institutionum
paraphrastes, quando flo-
ruerit. 401. editiones *ib.*
an Theophilitzes, et Ac-
cursio iunior. 401. * an-
 tecessor Berytensis. 362.
 perperam a plerisque re-
 prehenditur. 401.*
Thesaurus cui adquiratur
ex constitutione Hadria-
ni. 292.
Tiberius Caesar callidissi-
mus princeps. 196. Au-
 gusti instituta seruauit.
 196. 198. sub eo vetere
 ritu lata lex Iunia Nor-
 bana. 197. comitia a
 populo ad patres trans-
 tulit. 199. edictis noua
 iura constituit. 205.
Tituli mancipiorum ueaa-
lium. 76.*
Titulos librorum schemati-
cos adfectabant ICTi. 311.
Titus imp. de duobus prae-
toribus fideicommissariis
unum detraxit. 237. le-
 ges tulit contra delato-
 res. 237. militibus dedit
 priuilegium sine sollem-
 nitate testandi. *ibid.* sub
 eo, capitolio igne dele-
 to, iacturam passa est
 iuris prudentia. *ibid.**
- Traianus imp. varia iura*
constituit. 250. SCta sub
 eo condita. *ibid.* variae
 constitutiones eius. 254.
Trebatius Testa. vid. Testa.
Triboniani honores. 387. va-
 ria de eo iudicia. 388.
Tribunicia lex. 13.
Tribuniciam potestatem ti-
tulis suis inseruit Augus-
tus. 162.*
Tribuni militum consulari
potestate quando et cur
creati. 57.
Tribuni plebis quando crea-
ti, eorundemque nume-
rus et potestas. 19. pro
 rostris dominati sunt. 37.
 ciuitatem miscent. *ibid.*
 eorum edicta. 63.
Tribus Romanae. 7.*
Tributa comitia. *ibid.*
Triumuiratus. Sub eo mise-
ra iuris conditio. 159.*
Triumviri A. A. A. F. F.
 59. capitales. *ibid.*
Triphonius (Claudius) IC.
 333.
τύπος signa vocata edicta
qualiacumque. 372.*
Turcae adhuc hodie iure
Romano vtuntur. 404.*
 408. Codicem Iustinia-
 neum in sua lingua ha-
 bent. 408.
Tuscianus IC. 290.
 Tu-

Tutela mulierum abrogata. 381.
Tutores a consulibus dari iussit Claudius imp. 214.
Tyrannorum acta quomodo rescissa. 212.

V.

V Acarius (Rogerius) vid. Rogerius.

Valens (Aburnus). vid. Aburnus.

Valens imp. Arrianis consulturus edictum de libertate religionis edidit. 375.

Valentiniani et *Theodosii* constitutio de responsis prudentum. 381.

Valeriani imp. constitutiones. 351.*

Valerius Severus IC. 248.

Venuleius Saturninus. IC. 346.

Versiones librorum iuris καὶ ἀπὸ τῆς ἀδ litteram permisit Iustinianus. 401.

Vespasianus imp. multa iura noua inuexit. 233. et vetera restituit. *ibid.* * sub eo vltimum lustrum conditum. 236. quaedam sub illo circa ius mutata. *ibid.* S^cta sub eo facta. 234. huic omnem superiorum imperatorum

potestatem decreuit senatus. 233.

Vestenbergii (Io. Ortui-
ni) D. Marcus. 297.

Via Appia a quonam strata. 114.

Vicesima hereditatum temperata a Marco Antonio. 301.

Viduae intra annum luctus nubere non licebat per legem Numaе. 9. *

Vigintiuiui. 58.

Vinidius Verus IC. 307.

Vino rogi non adspargendus ex lege Numaе. 9.*

Viocuri. 59.*

Virginus (Paullus) IC. 141.

Virgilii periochae an Modestino tribuendae. 349.*

Vissenbachii (Io. Iac.) Emblemata Triboniani. 398.

de iis iudicium. *ibid.* *

Vitellius imp. edicto mathematicos et astrologos vrbe exesse iussit. 232.

Vitis : ex ea imputata non libandum ex lege Numaе. 9. *

Vivianus IC. 262.

Vlpiani (Domitii) IC. natales et honores. 335. Hebraismi. *ibid.* * mors.

336. iuris prudentia 337. an verborum nouator.

ibid. * eius opera maio-

ra

ra. 338. minorā. 330.

notae in Papinianum. *ib.*

* Christianis admodum

infensus. 338. rescripta

contra eos collegit. *ibid.* *

Vlpianus Marcellus. vid. Marcellus.

Vnde de plano recte legi possit ; formula edictalis.

66.

Vocabulis nouis repertis praetores iura ciuilia euerterunt. 69.

Volusiani imp. constitutio-

nes.

Volusius Maecianus. vid.

Maecianus.

Vrseius Ferox. vid. *Ferox*.

Vybonis (Io.) Vindiciae Triboniani laudatae. 398.*

Z.

Z Aleuci leges vnde. 28.*

Zasius (Vdalricus) IC. humanior. 424.

Zeno imp. quid de pluris petitione sanxerit. 381.

EMENDANDA.

Pag. 4. l. 7. post *ισονομίας* lege *aequi iuris*.
 Pag. 12. l. 6. pro *ἐπιτρόποις*..... *ἐπιτρόποις*
 Pag. 171. l. 24. pro *usufruct*..... *usufruct*.
 Pag. 251. l. 26. pro *ἐνα*..... *ἵνα*

In paucis quibusdam exemplaribus.

Pag. 63. l. 33. pro *PLVS X.HS.* lege *PLVS HS.*
 Pag. 76. l. 16. pro *e sponsibus*..... *et sponsionibus*.